

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Miron
COSTIN
VIAȚA LUMII

LITERA

CHIȘINĂU 1998

CZU 859.0-31

C 77

Textele ediției de față sunt reproduse după:

Miron Costin. *Opere*, vol I—II. Ediție critică îngrijită de P. P. Panaitescu. Colecția “Scriitori români.” Editura pentru literatură, București, 1965.

Miron Costin. *Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor*. Ediție îngrijită de P. P. Panaitescu. Repere istorico-literare de Aurora Slobodeanu. Seria “Patrimoniu”. Editura Minerva, București, 1979.

Textele, cu excepția particularităților de limbă și stil arhaice ale autorului, respectă doar în parte normele ortografice în vigoare.

Coperta: *Isai Cârmu*

ISBN 9975-74-042-1

© LITERA, 1998

TABEL CRONOLOGIC

Cronicar, istoriograf și poet.

- 1633 Născut în Moldova, ca al doilea fiu din cei unsprezece copii ai hatmanului Ion (Iancu) Costin și al Saftei Scoarteș, nepoată a domnitorului Barnovschi și rudă cu vechile familii boierești Balica și Movilă, Costin este purtat de mic (1634) în Podolia, unde pribegeste tatăl său, care îl însoțea pe Moise Movilă, domnul mazilit.
- 1638 Iancu Costin și trei fii ai săi, printre ei și Miron, primesc indigenatul polon.
- 1647—1652 Costin își face studiile la colegiul iezuit de la Bar, mutat pentru un timp (1648—1650) la Camenița. Dobândește o cultură întinsă și sistematică, de profil umanistic și clasicist, cuprinzând bogate cunoștințe din literatura și istoria antică, din cea polonă, de geografie, logică, teologie și limbi străine: latina, polona, rusa, la care se vor adăuga mai târziu limba turcă și maghiara.
- 1651 Ia parte la lupta de la Beresteczko, unde oastea polonă a regelui Cazimir al V-lea îi înfrânge pe cazaci. Costin va căuta de-a lungul vieții să stabilească în mod constant numeroase relații, politice și culturale, cu mediul polon, preocupare întreținută mai ales de ideea unei alianțe politice între Moldova și Polonia împotriva turcilor. El a avut legături apropiate cu Ian Gninski, palatinul de Kulm, cu Marcu Matczynski, comisul Coroanei, căruia îi va dedica *Cronica polonă*, cu hatmanul Stanislaw Jablonowski, Nicolae Praznowski, mare prelat și cancelar, și cu regele Ian Sobieski, căruia îi va închina *Poema polonă*.
- 1652—1653 Revenit în Moldova, cu învoirea lui Vasile Lupu, Costin se va afla curând de partea logofătului Gheorghe Ștefan în lupta acestuia pentru domnie. E trimis pentru ajutor militar la starostele de Camenița de către Vasile Lupu. Adeziunea lui în acțiunea lui Gheorghe Ștefan, după ce pretendentul primește ajutorul trupelor polone, este primul act de mani-

- festare publică a tendințelor sale filopolone și a dorinței de a scoate Moldova de sub suzeranitatea turcească.
- 1655 Ia parte în Țara Românească la lupta împotriva seimenilor răsculați.
- 1657 În timpul domniei lui Gheorghe Ștefan, Costin îndeplinește prima misiune din bogata sa carieră diplomatică, la curtea munteană a lui Constantin Șerban. El și-a întărit considerabil situația socială prin căsătoria cu Ileana Movilă, nepoată a domnitorului Simion Movilă, rudă a mitropolitului Petru Movilă, care avea de asemenea relații puternice cu Polonia. Averele și cultura îi asigură lui Costin un loc de frunte printre marii boieri ai țării, el deținând funcții de prim rang și cunoscând o poziție socială de relativă stabilitate într-o perioadă de dese fluctuații la tron. În cei 38 de ani petrecuți în Moldova cronicarul a fost martor la succedarea a 12 domnitori, pe care a încercat, pe rând, să-i convertească pentru o alianță cu Polonia. Ca demnitar, el trece prin dregătoria de sulger în 1657, paharnic la 1659.
- 1659—1660 Ca oștean, ia parte la diferite expediții militare: la luptele contingentelor moldovenești din oastea turcească împotriva lui Gheorghe Rákoczi II...
- 1660 Se naște Nicolae Costin (1660—1712), al doilea dintre fiii lui Miron Costin. De asemenea cronicar. Opera lui este alcătuită din *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, *Letopisețul Țării Moldovei. 1709—1711*, precum și din *Ceasornicul domnilor*, traducere și prelucrare după opera lui Antonio de Guevara, *Libro aureo del gran emperador Marco Aurelio con el Relox de principes* (1529). (Ion Lăzărescu, în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*. Editura Academiei Române. București, 1979, p. 226)
- 1660—1664 Pârcălab de Hotin.
- 1661 Eustratie Dabija îl trimite la regele polon Cazimir.
- 1663 În războiul turco-austriac participă la lupta de la Neuhäusel, când, trecând cu oastea lui Eustratie Dabija prin Țara Românească, vede la Turnu Severin ruinele podului lui Traian. În Moldova ia parte la războaiele civile împotriva pretendentului Constantin Șerban, care ocupă în două rânduri tronul Moldovei (1659-1661). Experiența militară câștigată în aceste expediții își va pune amprenta și pe conținutul cronicii sale. Dar Costin a fost mai cu seamă un bun diplomat.
- 1664 Mare comis.
- 1667 Mare vornic de Țara de Sus.

- 1669 Mare vornic de Țara de Jos.
- 1673 Debutează cu versuri despre descălecatul întâi al Moldovei, tipărite în *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (ed. 1673). (Manuela Tănăsescu, în "Scriitori români." Mic dicționar. Editura științifică și enciclopedică. București, 1978, p. 158)
- 1671—1673 Scrie poemul *Viața lumii*, primul de acest gen în literatura română, în versuri de 13—14 silabe. Traduce un fragment din Quintus Curtius, intitulat *Graiul solului tătăresc către Alexandru Machidon, după ce au sosit de la Bahtri la apa Donului, mergând cu oaste asupra tătarilor*.
- 1672—1674 Traduce *Istoria Ardealului* după Toppeltin. (M. T., *tot acolo*).
- 1674 În timpul domniei lui Dumitrașcu Cantacuzino este trimis cu soli, de două ori, la hatmanul Sobieski și apoi într-o altă solie la Constantinopol.
- 1675 Termină vestita sa cronică *Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron Vodă încoace...* (M. T., *tot acolo*).
- 1675—1683 Se refugiază în Polonia. Mare logofăt.
- 1677 Scrie în limba polonă *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei (Cronica polonă)* (M. T., *tot acolo*).
- 1680—1683 Antrenat în obligațiile pe care i le impuneau înaltele ranguri politice, el menține și relații apropiate cu oamenii de cultură, ca mitropolitul Dosoftei, episcopul italian Vito Piluzio ș. a. Legăturile politice ale lui Costin cu Polonia devin tot mai strânse după alegerea lui Sobieski ca rege, cronicarul întreținând cu acesta o corespondență directă, după 1680. Totuși, la asediul Vienei (1683) Costin se afla, cu oastea moldoveană, în tabăra turcilor, alături de Gheorghe Duca, domnul Moldovei. La întoarcere, Duca și Costin, împreună cu alți boieri, sunt prinși de polonezi la Domnești, lângă Oituz, și duși în Polonia. Leșii sunt îngăduitori cu cronicarul, căruia Sobieski îi oferă găzduire la Daszow.
- 1684 Redactează *Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească (Poema polonă)*.
- 1685 În septembrie, noul domn al Moldovei, Constantin Cantemir, îl recheamă în țară. (M. T., *tot acolo*)
- 1686—1691 Scrie opera *De neamul moldovenilor*.
- 1691 Superior prin cultura sa domnului ridicat din mijlocul răzeșilor, opus partidelor boierești filoturcești care sprijineau domnia (familia Rusetesților), adept al lui Sobieski, dușmănit de Cantemir, Costin devine un om incomod în preajma domnitorului. Un complot boieresc împotriva domnului, la care participă fratele lui Costin, Velicico, constituie momentul

- ce declanșează mânia lui Cantemir împotriva Costineștilor, uciși pe rând din porunca sa. Costin este omorât în decembrie 1691, lângă Roman.
- 1852 Apare *Letopisețul Țării Moldovei* (ed. M. Kogălniceanu), tom. I, Iași.
- 1886—1888 *Opere complete*, după manuscrise, cu variante și note, cu o recenziune a tuturor codicelor cunoscute până astăzi, bibliografie, biografia lui Miron Costin, un glosariu lucrat de dl L. Șăineanu, portrete facsimile diverse de V. A. Urechia, tom. I, București, 1886, tom. II, București, 1888.
- 1944 *Letopisețul Țării Moldovei...*, ediție critică de P. P. Panaitescu.
- 1958 *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, București.
- 1965 *Opere*, vol I-II. Ediție critică îngrijită de P. P. Panaitescu. Colecția "Scriitori români." Editura pentru literatură, București.
- 1967 *Opere alese. Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor. Viața lumii*, texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, București.

VERSURI

Stema Moldovei
Din Biserica moldovenească din Liov

PRÉDOSLOVIE — VOROAVĂ LA CETITORIŪ

În toate țările, iubite cetitoriule, să află acestŭ fél de scrisoare, care elinéște *ritmos* să chiamă, iară slovenește *stihoslovie*, și cu acestŭ chip de scrisoare au scris mulți lucrurile și laudile împăraților, a crailor, a domnilor și începăturile țărâlor și a împărăției lor. Așa au scris vestit istoric Omir războaiele Troadiei cu Ahileus, așa Verghilie, începătura Împărăției Râmului¹ și alții fără număr dascalii, într-acesta chip și sfinții învățătorii beséricii noastre cum ieste Ioan Damaschin, Cozma. Theofan, Mitrofan, Andrei de la Crit au scris cântările sfintii bisérica, stihurile, canonile, antifoane, cu carile, ca cu niște pietri scumpe și flori neveștenite, au împodobit bisérica. Cu această pildă scrisu-ț-am² și eu această mică carte, a căriia numile îi ieste *Viața lumii*, arătându-ți pre scurtŭ cum ieste de lunecoasă și puțină viața noastră și supusă pururea primejdiilor și primenélilor. Nu să poftes-cŭ vreo laudă dintr-această puțină osteneală, ci mai multu să să vază că poate și în limba noastră a fi acest féliu de scrisoare ce să chiamă stihuri. Și nu numai aceasta, ce și alte dăscălii și învățători ar putea fi pre limba românească, de n-ar fi covârșit vacul nostru acesta de acum cu mare greotăți, și să fie și spre învățături scripturii mai plecate a lăcuiitorilor țării noastre voie.

Citéște cu bună sănătate, și cât poți mai vartos de primejdiile lumii să te ferești cu ajutoriul preaputerniculul Domnului-Dum-nezeu. Amin.

¹ Rimului (B); Rimui (A).

² scrisu-ț-am (B); scrisu-s-am (A).

ÎNȚELESUL STIHURILOR, CUM TREBUIEȘTE SĂ SĂ CITEASCĂ

Stihul ieste nu ca altă scrisoare dezlegată, ci ieste legată de silave cu număr; silava este împreunarea a doao slove, cum ieste: ba, va, ga, da i proci. Deci, de acéste silave stihurile céste ce scriu într-această cărțuluie au 13 silave, iară să pot și în 9 și în șapte a face și sântu și într-alte chipuri stihuri la alte limbi, cum ieste elinească sau latinească. Iară de acest féliu îți facem știre, în care ț-am scris aicea, de *Viața lumii*.

Deci are și altă datorie stihul: cuvintele céle la fârșitul stihului a doao stihuri să tocmască într-un chip, pe o slovă să să citească, cum ieste: ața-viața, frunte-munte, lume-spume i proci. Cătră aceasta, la cetit, unde vor fi cuvintele ci trebuiescú să le scurtezi : de vei trăgăna, ții-a părea că nu ieste stihul bun, ci trebuiește, unde va fi de trăgănatú, să trăgănezi, unde de scurtat, să scurtezi. Așjderea, unde să vor prileji trei slove, cărora le zicem unoglasnice, ce s-ar zice de un glas, cum ieste a, e, i, o, acéstea de să vor prileji trei alătura, să să lipsească una, cum ieste: “nici o avuție”. Aicea caută că o ieste între e și între a, deci o piare și vei ceti: “nici avuție” i proci. Alta, pentru această slovă, cândú va avea înaintea sa iară o slova unoglasnică, să întunecă, cum vei găsi între stihuri un stih într-acești chip: “mari împărați și vestiți”, carele nu-l ceti: “mari împărați”, ce: “mari-mpărați”, că îl lipsése slova ce ieste înainte.

Cetindú, trebuie să citești și al doilea și al treilea rândú, și așa vei înțelege dulceața, mai vârtos să înțelegi ce citești, că a ceti și a nu înțelége ieste a vântura vântul sau a fierbe apa.

VIAȚA LUMII

СВѢТА СЧЕТСТВЪ ВСѢЧЕСКА СВѢТА.

Eclisiiastis glava 1:

Deșertarea deșărtărilor și toate sunt deșarte

A lumii cântă cu jale cumpită viața,
Cu griji și primejdii, cum ieste și ața
Prea suptire și-n scurtă vreme trăitoare,
O, lume hicleană, lume înșălătoare,
Trec zilele ca umbra, ca umbra de vară;
Céle ce trec nu mai vin, nici să-ntorcă iară.
Tréce veacul desfrânată, trec ani cu roată,
Fug vremile ca umbra și nici o poartă
A le opri nu poate. Trec toate prăvălite
Lucrurile lumii și mai mult cumplite.
Și ca apa în cursul său cum nu să opréște,
Așa cursul al lumii nu să contenéște.
Fum și umbră suntu toate, visuri și părére.
Ce nu petréce lumea și-n ce nu-i cădére?
Spuma mării și nor suptă cer trecătoriū.
Ce e în lume să nu aibă nume muritoriū?
Zice David, prorocul: “Viața ieste floare,
Nu trăiește, ce îndată ieste trecătoare”.
“Viierme suntă eu, și nu om”, tot acela strigă,
O, hicleană, în toate vremi cum să nu să plângă
Toate câte-s pre tine! Ce hălăduiește
Neprăvălit, strămutat? Ce nu stăruiește
Spre cădére de tine? Tu cu vreme toate
Primenești și nimica să stea în véci nu poate.
Ceriul faptă de Dumnezeu cu putére mare,

Minunată zidire, și el fârșit are.
Și voi, lumini de aur, soarile și luna,
Întuneca-veți lumini, veți da gios cununa.
Voi, stéle iscusite, ceriului podoba,
Vă așteaptă groaznică trâmbița și doba.
În foc te vei schimosi, peminte cu apa.
O pricine amară nu așteaptă: sapa.
Nu-i nimica să stea în véci, toate tréce lumea,
Toate-s nestătătoare, toate-s niște spume.
Tu, părinte al tuturor, Doamne și împărate,
Singur numai covârșești vremi nemăsurate.
Célelalte cu vrémea toate să să treacă.
Sângur ai dat vremilor toate să petreacă.
Suptú vréme stăm, cu vréme ne mutăm viața,
Umblăm după a lumii înșelătoare fața.
Vrémea lumii soție și norocul alta,
El a sui, el a surpa, iarăși gata.
Norocului zicem noi ce-s lucruri pre voie
Sau primejdii, cândü ne vin, sau câte o nevoie.
Norocului i-au pus nume cei bătrâni din lume,
Elu-i cela ce pre mulți cu amar să afume.
El suie, el coboară, el viața rumpe,
Cu soția sa, vrémea, toatele surpe.
Norocul la un loc nu stă, într-un ceas schimbă pasul.
Anii nu potü aduce ce aduce ceasul.
Numai mâini și cu aripi, și picioare n-are,
Să nu poată sta într-un loc niciodinioare.
Vrémea încépe țările, vrémea le sfârșaste,
Îndelungate împărății vrémea primeneaste,
Vrémea petréce toate; nici o împărăție
Să stea în veci nu o lasă, nici o avuție
A trăi mult nu poate. Unde-s cei din lume
Mari împărați și vestiți? Acu de-abia nume

Le-au rămas de poveste. Ei sunt cu primejdii
Trecuți. Cine ai lumii să lasă nădejdi?
Unde-s ai lumii împărați, unde ieste Xerxes,
Alixandru Machidon, unde-i Artaxers,
Avgust, Pompei și Chesar? Ei au luat lume,
Pre toți i-au stins cu vrémea, ca pre niște spume.
Fost-au Țiros-împărat, vestit cu războaie,
Cu avére preste toți. Și multă nevoie
Au tras hândii și tătarii și Asiia toată.
Caută la ce l-au adus înșelătoarea roată:
Prinsu-l-au o fămée, i-au pus capul în sânge.
“Satură-te de moarte, Țiros, și te stinge
De vărsarea sângelui, o, oame înfocate,
Că de vrăjmășia ta nici Ganghes poate
Cursul său să-l păzească.” Așa jocurêste
Împărățiile lumii, așa prăvăleşte.
Nici voi, lumii înțelepții, cu filosofia
Hălăduiți de lume, nici theologhia
V-au scutit de primejdii, sfinți părinți ai lumii,
Ce v-au adus la moarte amară pre unii.
Nime lucruri pre voie detot să nu crează,
Nime gréle nădejde detot să nu piarză.
Că Dumnezeu a vârstată toate cu sorocul,
Au poruncit la un loc să nu stea norocul.
Cursul lumii ați cercat, lumea cursul vostru
Au tăiat. Așa ieste acum vacul nostru.
Niminea nu-i bun la lume, tuturor cu moarte
Plătêste osteneala, nedireaptă foarte,
Pre toți, și nevinovați, ea le taie vacul,
O, vrăjmașă, hicleană, tu vinezi cu sacul,
Pre toți îi duci la moarte, pre mulți fără deală,
Pre mulți și fără vréme duci la aceasta cale.
Orice faci, fă și caută fărșitul cum vine.

Cine nu-l socotește nu petrece bine.
Fârșitul ori laudă, ori face ocară,
Multe începuturi dulci, fârșituri amară.
Fârșitul cine caută vine la mărire,
Fapta nesocotită aduce pierire.
Moartea, vrăjmașă, într-un chip calcă toate casă,
Domnești și-mpărătești, pre nime nu lasă,
Pre bogați și săraci, cei frumoși și tare.
O, vrăjmașă, priietin ea pre nimeni n-are.
Naștem, murim, o dată cu cei ce să trece,
Cum n-ar fi fostă în véci, daca să petrece.
Painjini suntă anii și zilele noastre.
Sfinți îngeri, ferice de viața voastră.
Viețuim, și viața ieste neștiută
Și până la ce vréme ieste giuruită.
Așa ne poartă lumea, așa amăgése,
Așa înșală, surpă și batjocuréște.
Fericită viața făr' de valuri multe,
Cu griji și neticneală avuțiaa pute.
Viețuiți în ferice, carii mai puține
Griji purtați de-a lumii; voi lăcuiți bine.
Vacul nostru cu-mprumut dat în datorie;
Ceriul de gândurile noastre bate jocurie.

EPILOG

Mulți au fostă și mulți suntem și mulți te așteaptă;
Lumea din primenéle nu să mai deșteaptă.
Orice ieste muritoriu cu vrémea să petrece,
Tréce vrémea și pre ai săi toți îi părăsése.
Cei ce acum petrecem, pomenim alții
Trecuți; de noi cu vréme vor pomeni alții.

Născându-ne, murim, murind ne facem cenușă.
Dintr-această lume trecem ca pentr-o ușă.
Astăzi mare și puternic, cu multă mărire,
Mâine treci și te petreci cu mare măhnire.
În lut și în cenușă te prefaci, o, oame,
În viierme, după care te afli în putoare.
Ia aminte dară, o, oame, cine ești pe lume?
Ca o spumă plutitoare rămâi fără nume.
Una fapta, ce-ți rămâne, buna, te lățește,
În ceriú cu fericie în véci le mărește.

ÎNȚELESUL PILDELOR CE SUNTŪ ÎN STIHURI

Din toate stihurile să înțeleg deșărtările și nestătătoare lucrurile lumii și viața omenească scurtă, cu mărturie din David prorocul mai ales. Apoi, unde să pomenéște de ceriú și de soare, de lună, de stéle, acéstea toate că vor avea sfârșit și să vor primeni. Sfânta Scriptură ne învață: numai Dumnezeu ieste fără sfârșit și vécinic.

Pentru Țiros-împăratul, carile îl pomenescú stihurile. Acestú împăratú au fostú foarte mare și avut și au supus Indiia și pre tătari și toată Asiia (Asiia ieste a patra parte de lume). Mai apoi bătându războiú cu tătarii, au bătut într-o zi fără număr oști tătărăști și au omorátú într-acéiaș zi trei ficiori a Timeriei, ai împărătésii cei tătărăști, cu mâna sa. Și după izbândă, fiindú fără de grijă, au discălicatú cu oștile între niște munți. Împărâteasa văzându-l fără grijă și fără de străji (că ea era fugită într-un munte), au îndemnatú mărzaci tătărăști și l-au lovitú noaptea. Și așa au rásipit oastea, cât pre dânsul l-au prinsú viu, pre însuș împăratul Țiros. Multă seamă de oaste, oameni prinși, zic istoriile, din oastea lui Țiros, au junghiatú Temira însăși cu mâna ei, câtú din sângele a oameni junghiiți au umplut o cadă de sânge, apoi au tăiat capul lui Țir și l-au pus în sânge și au strigat: “Satură-te, Țiros, de sânge omenescú”. La acea primejdie au sosit acel mare împărat și vestit în lume.

Pentru Ganghies, ce să pomenéște. Ganghie ieste o apă curătoare mai mare decât Nilul și decât Dunărea; ieste la India cea apă, din cele patru ape ce ies din rai. Să chiamă la Sfânta Scriptură Gheon, și ea disparte India în doao părți. Asupra acei ape fiind Țiros discălicat cu oaste, au mers un copil din casă să scalde un cal foarte drag lui Țir; scăldându-l; s-au înecat și calul, și copilul. De mânie și de jale, Țiros, un an au șazut și au săpat apa acéia Ganghies în 60 de locuri. Și așa despărțită în multe părți, au trecut în vad oastea.

Célelalte stihuri vei înțélege pre rândú. Pentru norocul, mulți întrebă: ieste ceva norocul, și ce ar fi acela norocul? Răspuns: norocul nu ieste alta, numai lucrurile ce ni să prilejesc și ni să întâmplă, ori bune, ori réle; zicem acelor întâmplări norocul. De ni să prilejesc lucruri bune și pre voie, zicem noroc bun; de ni-s împotrívă, au peste voie și cu scădére, zicem norocul rău. Deci, cum întâmplările acéstea au nume în toate limbile, așa și în limba noastră cu un cuvântú să închide și să zice: norocul.

STIHURI ÎMPOTRIVA ZAVISTIEI

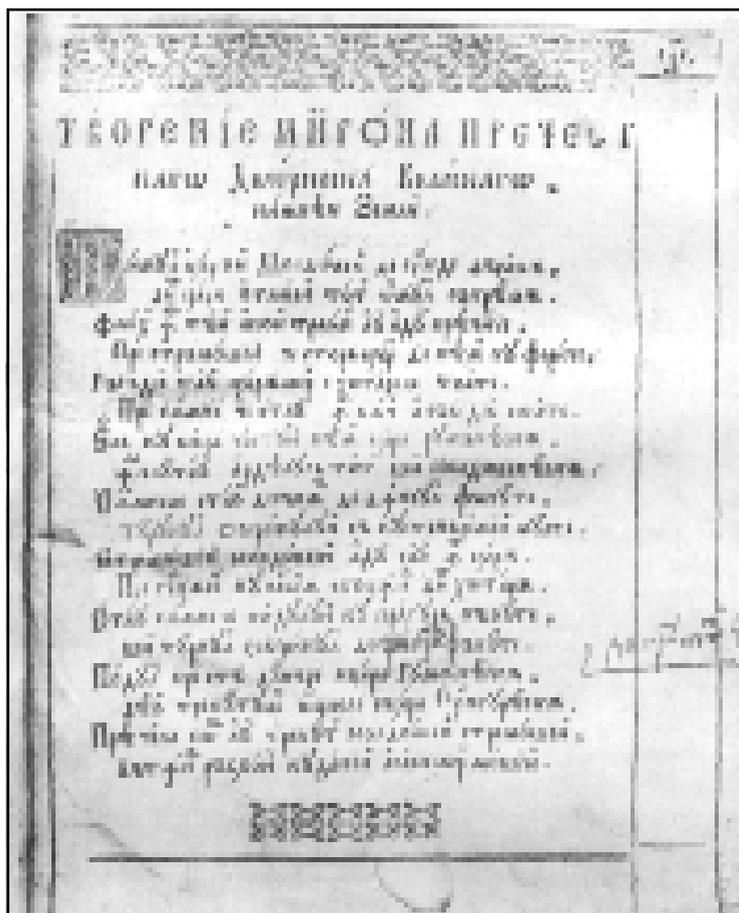
Vacul tău n-are pace, zavistnice oame,
 Colțul tău, plin de venin, piere tot de foame,
 Să muște pre cineva pururea râvnéște,
 În ce chip ar ocări, pururea păzéște.
 Bine au scris în Psaltire de tine prorocul:
 “Zavistnicului ieste acesta norocul,
 Gâtlanul lor, mormântul destupat cum cască.
 Limbile lor gata tot să ocărăscă.
 Să le fii giudeț, Doamne, din gânduri să cază,
 Ocări care facú ei pre sine să vază.”
 Doao boale întru sine zavistnicul are:
 Una cândú petrécé rău, a doao, mai mare,
 Cândú privéște pre altul că petrécé bine.

Numele bun altuia ca o moarte-i vine.
Aceasta niciodată boala nu-i lipséște,
În tot ceasul cu acéstea viața-și pedepséște.
Dar ce gândești să faci? Să pierzi dreptatea?
Aceasta nu vei putea, bine-n răotatea,
Sau răul să faci că-i bun, nici aceasta poți face.
Deci așa viața ta nu mai are pace.
De la Dumnezeu nime fără darŭ nu ieste;
Ce nu mulțamești câtŭ ai, ci tot râvnești
Inima ta spre altul? Cine toate poate?
Nu toate are unul, ci cu toți toate:
Unul una și altul alta bunătate.
Tuturor de Dumnezeu daruri sunt însemnate.
Care truda noastră cu gândul bun priiméște,
Dumnezeu gândului bun bine-i dăruiéște.

ТВОРЕНИЕ МИРОНА ПРЕЧЕСТНАГО ДВОРНИКА ВЕЛИКАГО НИЖНЕИ ЗЕМЛИ

[COMPUNEREA LUI MIRON, PREACINSTITUL
MARE VORNIC DE ȚARA-DE-JOSU]

Neamulŭ Țărâi Moldovii de unde dăradză?
Din țara Italiei, tot omul să creadză.
Fliah întâi, apoi Traianŭ au adus pre acice
Pre strămoșii cestorŭ țări de neamŭ cu ferice.
Răsădit-au țărâlorŭ hotarele toate.
Pre sémne ce stau în véci a să vedea poate.
Elŭ cu vița cestui neamŭ Țara Rumânească
Umplut-au, Ardealul totŭ și Moldovenească.
Sémnele stau de să văd, de dânsulŭ făcute:
Turnulŭ-Severinului să custe-n vremi multe.

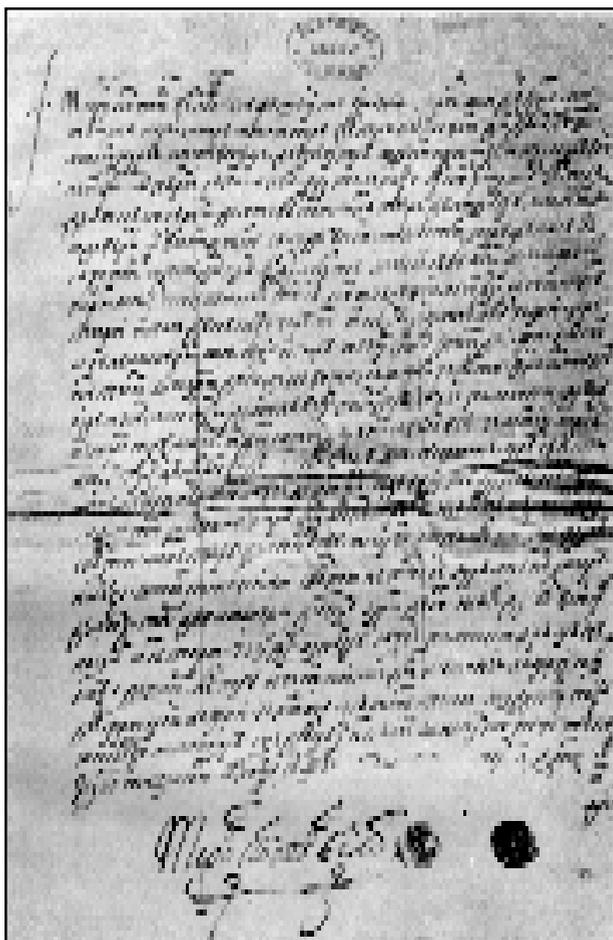

Versuri ale lui Miron Costin
În vol.: Dosoftei, "Psaltire a sfântului proroc David",
Uniev, 1679, p. 260.

Stremoșii Moldoveei adus-au în țară,
Pre ghețai cu sabiia scoțând din hotară.
Stau sémnele podului cu praguri cădzute
Și Turnulŭ-Severinulŭ de Sevirŭ făcute.
Podulŭ preste Dunăre-n Țara Rumânească
Le-au trecutu-și oștile-n Țara Ungurească.
Pre cela pod au trecutŭ Moldoavei stremoșii,
Bătând război cu dachii, a sasilorŭ moșii.

APOSTROF

Cine-și face zid de pace, turnuri de frăție
Duce viață fără greață într-a sa bogăție.
Că-i mai bună dimpreună viața cea frățească
Decâtŭ râcă, care strică oaste vitejească.
Cine-i bogat de-avére pre lume-n tot omul,
De nu v-avea-ntru sine lăcuindŭ pre Domnulŭ,
Acela de-avuție sațiu nu mai véde.
De i-ar da toată lumea, elŭ totŭ nu să-ncréde.
Și de câtŭ mai multŭ strânge, mai multŭ să lărgéște
Și tot deșertu să véde-ntr-avérea ce-i créște.
Deci nime-ntr-avére să nu să gândească.
Că va putea să să-mple, să să odihnească.
Iară-ntr-a cărui sufletŭ Domnulŭ lăcuiéște,
Acela de nemică nu mai jeluiéște.
Pentr-acéia totŭ omulŭ să nu să lenească,
Pre Dumnedzeu în sufletŭ să-și agonisască.

Zapis dat de Miron Costin “cu fămeia lui Ileana” pentru o danie de vii ale răposatului său frate, Iancu armașul, din 8 august 1679.

LÉTOPISEȚUL
ȚĂRĂI MOLDOVEI

DE LA AARON-VODĂ ÎNCOACE

LETOPISEȚULŪ ȚĂRII MOLDOVEI
 DE LA AARON-VODĂ ÎNCOACE, DE UNDE ESTE
 PĂRĂSITŪ DE URÉCHE VORNICUL DE ȚARA DE GIOSŪ
 SCOSŪ DE MIRON COSTIN VORNICUL DE ȚARA
 DE GIOSŪ ÎN ORAȘŪ ÎN IAȘI, ÎN ANUL DE LA ZIDIREA
 LUMIEI 7183, IARĂ DE LA NAȘTEREA MÂNTUITORULUI
 LUMII, LUI IISUS HRISTOS, 1675 MESEȚA... DNI

Istoricii, adecă scriitorii de cursul anilor acestor părți, carii pomenescŭ de descălecatul cel dentăiu¹ a țărâi noastre și Țărâi Muntenesți:

Bonfin, mare istoric, de Dachia, sau Dația — latin.

Dionŭ, la viața lui Traian împăratul — latin.

Topelтин, ungur; iară pre acești doi au urmat.

Acéște au scris de Dachia, cum au descălecatu-oă Traianŭ, împăratul Râmului, în anii de la Hristos 120², pre socoteala vremilor, cu râmlenii.

Istoricii leșești carii au scris și lucrurile domniilorŭ Moldovei:

Cromer au scris lătinéște, Dlușoș lătinéște, Stricovscvhâi, litfan, leșește, Piasețscâi, vlădicul de Premislia, lătinéște.

Istoricii leșești pre carii au urmat răpăosatul Uréche vornicul:

Bâlschâi, Marțin Pașkovschâi. Acéști doi au scris leșește.

Și acéște încă dzicŭ că moldovenii sunt den râmleni. Iară de descălecatul celŭ dentăiu n-au știutŭ că leșii mai apoi den împărăția lui Traian suntŭ veniți în ceste părți.

¹ Prin „descălecatul cel dentăiu“ Miron Costin înțelege așezarea romanilor în Dacia.

² Dată greșită, în loc de 106.

PRÉDOSLOVIE
ADECĂ VOROAVA CĂTRĂ CITTORIUL

Fost-au gândul mieu, iubite cititoriule, să fac létopisețul țărâi noastre Molodovei din descălecatul ei cel dintâi, carele au fostú de Traian-împăratul și urdzisăm și începătura létopisețului. Ce sosiră asupra noastră cumplite acestea vrémi de acmu¹, de nu stăm de scrisori, ce de griji și suspinuri. Și la acestú fel de scrisoare gândú slobod și fără valuri trebuiește. Iară noi prăvim cumplite vrémi și cumpână mare pământului nostru și noaă. Deci primește, în această dată, atâta din truda noastră, cât să nu se uite lucrurile și cursul țărâi, de unde au părăsit a scrie răpăosatul Uréche vornicul.

Află-vei de la Dragoș-vodă, din descălecatul țărâi cel al doilè², la létopisețul lui, pre rândul său scrise domniile țărâi, până la Aron-vodă. Iară de la Aronú-vodă încoace începe acesta létopiseț, carea ți l-am scris noi, nu cum s-ari cădè, de-amănutul toate. Că létopisețele céle streine lucrurile numai ce-s mai însămnate, cum suntú războaiele, schimbările, scriu a țărâlor megiiase, iară céle ce să lucreadză în casa altuia de-amănutul, adecă lucruri de casă, n-au scris. Și de locú létopiseță, de muldovanú scrisă, nu să află. Iară tot vei afla pre rândú toate.

Și priimește această dată această puțină trudă a noastră care amú făcut, să nu să treacă cumva cu uitarea de unde este părăsit, cu această făgăduință ca și létopiseț întrég să aștepți de la noi de om avea dzile și nu va hi pus preavécinicul sfat puternicului Dumnedzău țării aceștiia ținchiú și soroc de sfârșire.

¹ Aluzie la războaie dintre poloni și turci, care, purtându-se pe teritoriul Moldovei, în vremea în care scria Miron Costin, aduceau mari neajunsuri țării.

² Adică întemeierea statului Moldovei.

STIHURI DE DESCĂLECATUL ȚĂRII

Neamul Țărâi Moldovei de unde să trăgănează?
Din țărâle Râmului, tot omul să creadză.
Traian întâi, împăratul, supuind pre dahii¹
Dragoș apoi în moldoveni premenind pre vlahi²
Martor este Troianul, șanțul în țara noastră
Și Turnul Săverinului³, munténi, în țara voastră.

¹ Dahii și dachii tot unii sunt (n. a).

² Moldovenii mainte de Dragoș-vodă să chema vlahi sau rumâni de la Rim (n. a.).

³ Turnul Săverinului este în Țara Muntenească, unde au fost pod de piatră peste Dunăre, de la Trăian-împăratul făcut atunce când au descălecat aceste 2 țări cu râmlénii (n. a.).

LÉTOPISEȚUL ȚĂRĂI MOLDOVEI
DE LA ARONŪ-VODĂ ÎNCOACE

CAPUL I

Încep. 1. Până la cumplita domniia lui Aron-vodă (așe-i dzice acei domnii răpăusatul Uréche vornicul), ieste scris létopisețul țărâi de Uréche vornicul, început de la Dragoș-vodă, carele au descălecatu din Maramureș această țară al doilé rândū, după ce să pustiisă de tătari și fugisă toți lăcuiitorii și a Țărâi Moldovei și Țărâi Muntenéști în Ardeal¹. Iară întâiū descălecată de Traian, împăratul Râmului, căruia împărat numéle trăiește între noi păn astădzi cu șanțul cela ce să dzice Troianul.

Iară de la Aron-vodă scris nu să află, nice de altul, nici de Uréche vornicul, ori că l-au împiedecat datoriia oamenească, moartea, care multe lucruri taie și să obârșească nu lasă, ori că izvoadele lui au răsăritū, ce va hi mai scris și de la Aron-vodă încoace. Deci, de unde au părăsit elū, începem noi, cu agiutoriul lui Dumnedzău.

Zac. 2. Domniei lui Aron-vodă cu cale i-au dzis că au fostū cumplită, că așe au fostū, desfrânată domniia și nediriaptă foarte, cât de răul lui, ce era fruntea boierilor fugisă mai toți în Țara Leșască.

Zac. 3. Să sfădiia și pre acéle vrémi domnii de Ardeal cu Crăiia Leșască, care de care să cuprindză țara, să fie suptu ascultarea sa. (Domnilor de Ardealū dzicem crai unгурéști²; eu să le dau acestū nume

¹ Concepția vechilor cronicari, după care locuitorii din țara noastră de azi ar fi fugit peste munți și în munți, în fața popoarelor zise "barbare", e depășită. Daco-romanii au colaborat cu popoarele migratorii.

² În acea vreme Transilvania era un principat autonom cârmuit de principii unguri (cnezi, le zice Miron Costin), care erau vasali ai turcilor.

nu pociu, că ei crai nu sintu, ce direpți domni sau cnédzi. Iară și Ardealul tot de Crăiia Ungurească au fostu și tot o țară, ce după ce au ruptu o parte Împărăția Turcului, cu Buda și altă parte de crăiie au cuprinsu Neamțul cu Pojunul¹, unde stă și cununa Crăiei Ungurești s-au osebit acestu unghiū și s-au aședzat suptu cnédzi. Deci crai direptu Crăiei Ungurești ieste Neamțul, că la dânsăul ieste cununa Crăiei Ungurești cu Pojunul).

Zac. 4. Ține domniia pre atunce la Ardealu Bator Jigmontu și aflându vréme pre voie a supunere țara cătră sine, s-au agiunsu cu boierii lui Aron-vodă, carii era de casa lui, că li să urâsă și lor cu faptele lui Aron-vodă, anume Ștefan Radul vornicul și Răzvanu hatmanul. Și cu știrea lor au trimis oști Bator și l-au luat pre Aron-vodă cu toată casa lui și l-au dus la sine la Belgrad², unde și s-au fârșit și viața. Iară în locul lui pusesă pre Ștefan Radul vornicul domnu în Suceavă³.

Zac. 5. La léși crăiia Jigmontu pre atunce, ficiorul craiului șvedzăscu, iară hatman mare era Zamoyschii. Vădzindū léșii c-au pus Bator de la sine domnu în Muldova și o scriia pe atunci léșii Muldova că ieste Crăiei Leșești soție, după niște legături ce făcusă léșii cu Ștefan-vodă cel Bun la Colomiia și mai pre urmă cu Bogdan-vodă, după ce să împăcasă cu dânsul, n-au suferit pre Ștefan Radul-vodă, ce îndată au trimis oști cu boierii carii era ieșiți în Țara Léșască, unii de răutățile lui Aron-vodă, iară Movileștii, precum scrie Uréche vornicul, încă cu Pătru-vodă Șchiopul ieșisă în Țara Léșască, asupra lui Ștefan Radului-vodă și l-au scos din țară. Și au pus domnu din partea sa pre Ieremiia Movila-vodă cu alésul boierilor de țară, puindū deodată și pen toate cetățile țărâi slujitori de ai săi léșii. Fost-au acéstea în anul 7104 <1595>.

Zac. 6. Împărăția Turcului lupta pre acéle vrémi pentru Crăiia Ungurească cu némții, pentru Buda, pentru Ostrogonul și Enicul. Iar

¹ Bratislava.

² Numele popular al orașului Alba-Iulia.

³ Eroare istorică: acest Ștefan Radu nu a fost domn al Moldovei.

vădzind că cuprind leșii Țara Moldovei, au orânduit pre Caazi Cherei-soltan, hanul Crâmului, și trimițându-i și 2.000 de iniceri; cătră 70.000 de oaste ce avea tătărăscă. (Vestit era acél han de războaie, care au avut război și cu persii cu izbândă în câteva rânduri.) Îi trimisă împărăția și steagul cu tuiuri de Muldova, să așeadă pre cine va socoti el la domnie, să fie din partea împărăției.

Zac. 7. Prindzându veste leșii de clătirea lui Caazi Cherei-soltan la Muldova, cu rușine a fi socotind să lasă pre domnă la sminteală, pus de dânșii, și era pe atunce și Crăiia Léșască în vârtute, au orânduit și ei pre Zamuyschii hatmanul, cum spune Hronica leșască, mai mult de 7.000 de călări și 3.000 de pedestri n-au avut (de nu-i laudă), fără slugile lor, ce au ei pururea, peste céia ce sint slujitori în catastije.

Zac. 8. Octovrie 9 dzile, v leato 7104<1595>, au sosit Zamuyschii la Țuțora cu oștile lui și a doa dzi după sositul lui Zamuyschii, octovrie 10 s-au vădzut și străjile tătărăști, octovrie 11 au sosit și singur hanul cu toată oastea.

Zac. 9. N-au putut răbda leșii fără șanțuri, cât au vădzut atâta putere, ce ș-au întărit tabăra cu șanțuri pinpregiur și au făcut cu socoteala lui Zamuyschii hatmanul și denafară de șanțuri băști de pământ, de la șanțul taberii așe departe, cât agiunge glonțul pușcei. Și într-acéle băști au scos și Zamuyschii oastea leșască împotriva grosimei cei tătărăști. Năvăliia tatarăi cu toată oastea asupra leșilor, ce leșii sta neclățiți și din băști da tunurile. Dosul iarăș să le ia, nu putea tatarăi de tabără și așea au stătu războiul într-acea dzi, toată dzua.

Zac. 10. A doa dzi, socotind hanul cu mēșterșug să depărtédză pre leși de la șanțuri, au orânduit o samă de oști, să dea năvală la leși și să facă a fugi. Ce leșii, pricepându mēșterșugul, sta între băști neclățiți și așea au stătu până la vremea de chindie. Atunce, și deprindzind amu pre tătari și vădzind că să temă și de foc tatarăi, i-au luat leșii în goană până la oastea cea supusă și cu acéia dacă s-au tumpinat, în loc au stătu și au ținut războiul, cât s-au mirat și hanul, mai puțină oaste

fiindŭ l  şii. Ői de acolo, iară incet, sprijenindu-să de năvala t tar lor, au venit iară la loc între b şti, că trimisesă Zamoyschii totdeauna tr mbi tele să dzic  de  ntors .

Zac. 11. Nu dormi  Ieremiia-vodă, ce, de av  Ői în l şi nedejde, iară dindat  au agiuns  la hanul Ői de atuncea céle 7 sate de  ar , ce să dzic  h neşti, li-au dat Ieremia-vodă hanului Ői au legat Ői miere, să dea hanilor în toţi ani câte... <mii> c ntare Ői alte daruri. Ői așea, cu nevoinţa lui Ieremii-vodă, au stătut între hanul Ői  ntre Zamoyschii tractate, adecă legături de pace, d nd  Ői hanul zălog la l şi Ői l şii la hanul, p n să va închide tocmala.

Zac. 12. Capetele de pace au fost  aceste: Ieremie-vodă să fie domnu în țară, birnic împărăţii din an în an, după obicei, iară hanului să dea din an în an daruri Ői c te... <mii> c ntare de miere Ői 7 sate să fie de c şlele hanului în Bugeag. Oștile le eşti să nu mai intre în  ara Muldovei. Sol de la leşi să margă la  mp r ţia Turcului pentru întăritura păcii. Iară despre partea hanului era aceste ponturi: Steagul Ői tuiurile să le dea pe m na lui Ieremii-vodă Ői de la  mp r ţia Turcului să scoa  dir s de domnie neschimbată în dzilele lui, ce-i dzic ei pe limba lor barat. Ői să iasă din p m ntul Muldovei hanul până în patru dzile cu oștile lui. Ői așea ob rşindu-să pace, hanul  nt iu  au purces cătră Cr m Ői Zamoyschii cătră  ara sa, lăsindu pe lângă Ieremia-vodă pre Albert  Hanschii Ői pre Ian Potoţchii cu 3.000 de oameni, că să tem  Ieremia-vodă de unguri. Ői așea au purces Ői Ieremia-vodă Ői s-au a dzat la Suceavă. Războiul acesta la  tuora este mai întâiu de acela, c nd  au pierit Jolcovschii hatmanul le esc . Vei afla Ői acela la rândul său.

Zac. 13. Bine n-au ieşit Zamoyschii din Muldova, iară Bator Jigmont  al ge pre Răzvan domn  în Muldova Ői or nduieşte 12.000 de oaste ungurească, să margă asupra Ieremii-vodă, d nd  vina lui Őtefan Radul-vodă că au lăsat scaunul să cuprind  l şii cu bl st m ţia lui.

Zac. 14. Lu nd  veste Ieremia-vodă de pogor tul ungurilor, precum au putut, au str ns  oastea  r i Ői s-au gătit a stare cu r zboi  împotriva

lui Răzvan. Într-o dumenecă era, cândă au apropiat oștile ungurești de Suceavă. Și-au tocmit oștile Ieremia-vodă asupra târgului, la sat la Aréni. Iară oastea leșască ce avé cu sine, o au tocmit mai la câmpă, despre Șcheia, pe suptă un mal, ce ieste alătura cu drumul Băiei. Singur Ieremia-vodă fiindă în besérecă la sfânta leturghie, i-au dat știre, cum oștile lui Răzvan amu să vād și să apropiie de oștile țărâi. Ce n-au vrut să iasă din besérecă pân nu s-au săvârșit sfânta slujbă. Și să agiungea amu hărății lui Răzvan cu oștile țărâi, cândă au ieșit Ieremia-vodă la oști den besérecă. S-au tâmpinat oștile de îmbe părțile și după câtăva luptă între oști, au lovit leșii pe oastea ungurească din aripa despre Șcheia. Îndată îmbărbătându-să și fruntea oștilor, unde era Ieremia-vodă, au înfrântă pe unguri.

Zac. 15. Supt Răzvană-vodă au cădzut calul atuncea în războiă, ce încălecândă pre altă cală, îndată au silit să oprească oastea ungurească și au opritu-oă și pusésă războiul iară la locă. Ce îndemnându-să iară oștile lui Ieremii-vodă și amu și leșii în frunte, au început a fugi oastea lui Răzvan-vodă, la care fugă l-au prinsă oștile lui Ieremii-vodă și pre Răzvan și l-au adus la Ieremie-vodă. Stă movila și acmu pe drumul Băiei de la Suceavă, care să pomenești Movila lui Răzvan până astăzi.

Zac. 16. Cât l-au adus pre Răzvan la Ieremie-vodă, dupa câtăva muștrare, i-au tăiat îndată capul și l-au pus într-un pară împrotiva cetății. Iară pre unguri i-au gonit oștile până la munți, cu mare vărsare de sânge. Fost-au acesta războiă în anul 7104<1595>, dechevrie 5 dzile. Așea s-au plătit și lui Răzvan răul ce făcusă și el lui Aron-vodă.

Zac. 17. După acesta războiă și pierirea lui Răzvan-vodă, s-au aședzat domnié lui Ieremie-vodă, fără grije. Nici Bator Jigmontă, domnul Ardealului, nu s-au mai ispitit să mai trimațe oști în Muldova, ce avândă bănat pre leși de paguba oamenilor săi cu Răzvan, au trimis soli cu

jalobă la Rodolf împăratul nemțesc, cumnatu-său și la papa de Râm, jeluind de mare pagubă ce i-au făcut leșii în oastea lui, luptându el să dezbată țara de supt mâna turcului, să cuprindă Țara Muldovei, să-i împreune și pre moldoveni cu sine împotriva turcilor, iar leșii au împiedicat acestu lucru, spre scăderea creștinătății, ce-au aședzat Moldova supt birul turcilor, de supt care bir amu era ieșită țara, cu nevoința lui.

Zac. 18. Aceste înțelegându papa și împăratul nemțescu, mare ponosul au trimis leșilor și osebire de besereca lor craiului leșăscu, ca unui împiedecătoriu de binele creștinescu.

Zac. 19. Au trimis și craiul leșescu sol la papa, făcându-i știre că are el de grije Muldovei, să nu hie cu turci și mai denainte vrême fiindu supt grija sa, cum și de curundă acmu pre Cazi Cherei-soltan l-au scos cu puterea sa din Țara Moldovei. Iară domnul de Ardeal, neavându putere să să apere pre sine, nu poate să apere Moldova de turci și de tătari, mai avându prilej de oști hiie cându Crăia Leșască.

Zac. 20. Aceste pricini avè ei în de sine pentru Moldova, iară Ieremievodă domniia cu pace și cu lucruri aședzate pre acele vrême a țărâi, că ținea oști streine și pădzia și datorii sa ce avè împărăție.

CAPUL ALŪ DOILEA

Încep. 1. Țara Muntenească într-acesta ană, vara, la mare răutăți era de turci, că din doao părți avându oști Împărăția Turcului asupra Crăiei Ungurești, o samă de oști despre Buda, iară altă oaste asupra Ardealului avè, că și împăratul nemțescu oștile lui într-acolea împotriva turcilor era orânduite. Iară aicea despre Ardeal Bator Jigmontu fiindu cumnat împăratului nemțescu, alte oști avea împotriva turcilor și luasă de la turci câteva orașe de Crăie Ungurească, iară cătră Ardealu.

Zac. 2. Era despre aceasta aripă Sinan-pașea, vezirul de Silistra. Și pentru să-i hie mai lesne a supune Ardealul, luasă toată Țara

Muntenească și orașele toate, Bucureștii, Târgoviște și alte orașe aședzase cu turci.

Zac. 3. Domnŭ era atuncè la munteni de curundŭ Mihai-vodă, acel vestit între domni, încă bine neaședzat după moartea Mihnei-vodă. Vădzindŭ țara cuprinsă de turci, singur au năzuitŭ la Bator, domnul Ardealului și au trimis soli și la împăratul némțascŭ, dându-i știre că, cuprindzindŭ Sinan-pașea Țara Muntenească, prea lesne va putea să supuie și Ardealul.

Zac. 4. Dat-au Bator îndată oști într-agiutor lui Mihai-vodă, vădzindŭ că să apropie de dânsul focul. Și durându-i inima și pre munteni pentru moșiile sale, în puține vrème s-au strânsŭ și întâiŭ au împinsŭ oștile lui Sinan-pașea di pen orașe și apoi lui Guirgiuŭ au stătut și la războiŭ de față Mihai-vodă cu Sinan-pașea. Și au fost războiul cu mare vărsare de sânge și după câtăva luptă, au înfrântŭ Mihai-vodă oastea lui Sinan-pașea, cât și el singur pașea, să nu fie aflat îndemână o luntre mică, cu care au scăpat peste Dunăre, ar hi cădzut la prinsoare. Și așe s-au curățit Țara Muntenească de turci într-acéia dată cu osârdia lui Mihai-vodă, însă avea și oaste nemțască cu sine de la Batorŭ Jigmontu.

Zac. 5. După acesta război multe pagube au făcut Mihai-vodă turcilor peste Dunăre, ardzindŭ și prădândŭ satele, orașele, până aproape de Pravadiia. Fost-au acestea toate într-acela anŭ, v leato 7104 < 1595 > și apoi în anul 7105 < 1596 >. Iară precum izbândeले dintâiŭ a mulți au fostŭ mai pre urmă spre scădere, așea și acestui domnŭ, lui Mihai-vodă, precum vei vedea povestea mai gios, la rândul său. Neștiutoare firea omenească de lucruri ce vor să fie pre urmă. Ce pentru un lucru sau doaa pre voie ce i să prilejescŭ, bietul om purcede desfrânatŭ și începe lucruri peste puterea sa și apoi acolo găsește pierirea.

Zac. 6. Al treilea anŭ după acestea, vădzându-să Bator Jigmontŭ, domnul Ardealului, sosit la bătrânețe și fără cuconi și vădzândŭ că turcii din an în anŭ să întărescŭ și cască asupra Ardealului să-l cuprindze, și el amu îmbătrânit și obositŭ de vârtute, alegându-și viața bătrânelor

cu odihnă, au socotit că și frații lui, nice unul nu va putea să ție de răul turcilor Ardealul, au făcut cu cumnatu-său, împăratul nemțescu, tocmală, să hie pre sama Împărăției Nemțești Ardealul, iară lui i-au dat împăratul, cumnatu-său, doă olate, anume Ratibor și Opulia, la Țara Silezii, căriia țări îi dzic leșii Sliionsca, să hotărăște cu dânsii acéia țară.

Zac. 7. Peste voia ardelenilor era această tocmală, temându-să apoi de supunerea a neamțului. Ce îndată după purcesul lui Bator Jigmontū, s-au strânsū toți boierii Ardealului și au ales să le hie cneadzū, adecă domnū pre Andreieșū Bator, carele era pre acéia vreme în Țara Belghii, cu acela gândū să să călugărească¹. Ce, chemat de boierii și de căpeteniile Ardealului, cu glasurile tuturor, au lăsat călugăria și au vinit la domnia Ardealului de moșie.

Zac. 8. Împrotivă era acestū lucru tocmelei ce făcusă împăratul nemțescū cu Jigmontū pentru Ardeal, precum s-au pomenit mai sus. Ce nu lăsindū în voia căpeteniilor de Ardeal împăratul nemțescū, au socotit și cu sabiia să-i supuie, avândū tocmală cu Bator. Și au orânduie cu oștile pre un ghenear al său, adecă hatman, anume Baștē Giurgi și au trimis și la Mihai-vodă un vlădic al său, îndemnându-l asupra lui Bator Andreieș, pentru supunerea mai lesne Ardealului din doă părți, că avea Mihai-vodă și mai înainte pururea cu Împărăția Neamțului răspunsuri.

Zac. 9. Prea lesne au priimit Mihai-vodă acestū lucru, ca un om de oști pururea pofitoriū și fără zăbavă au strânsū oastea Țărâi Muntenéști, ca 30.000, și au intrat în Ardeal, până la Sibiiu și acolea ș-au pus tabăra, așteptându pe Baștē Giurgiu cu oștile nemțești.

Zac. 10. Trimisesă Bator Andreieș la împăratul nemțescū solie cu rugămintē să nu-i facă această asupreală, să-l scoațe din domnia ce-i era de moșie de atâte vacuri a Batoréștilor, ce acéle oști gătite asupra lui mai bine depreună cu dânsul să să orânduiască împrotiva turcilor.

¹ Miron Costin face o confuzie: Andrei Bathory era cardinal mai de mult și a venit din Polonia.

Ce vădzându că nu poate face nimică cu rugăminte, au socotit să lovască pre Mihai-vodă mainte de ce să va împreuna cu Baștè Giurgiu.

Zac. 11. Avea Mihai-vodă oști amu deprinse la izbânde, alesu o samă de slujitori, ce să chema pre numele capitanelor săi, anume Budzeștii, alții Rățăștii, foarte stătătoare oaste. Iară ardelenii și îndoți unii și bine nestrânși încă la Bator Andreieș cu toții, ce cu câtă oaste au putut strânge au dat război lui Mihai-vodă la Sibiiu. Iară foarte au ținut puțină vreme războiul, îndată au înfrântu oastea lui Mihai-vodă pre unguri. Singur Bator Andréieșu la fugă, părăsit de toți ardelenii, numai cu puținei léși neștiutori rândul locurilor și rătăcit într-o pădure, au cădzut pre mâna oștenilor lui Mihai-vodă. Și dacă l-au adus la Mihai-vodă, au pus de i-au tăiatu capul¹. Neștiutoare fire omenească și de primejdiile sale, că apoi peste nu îndelungată vreme așa au pățit și Mihai-vodă de Baștè Giurgiu, cum au făcut el lui Bator Andreieș. Bine dzice sfânta Evanghelie: “Cu ce măsură măsură, măsura-ți-să-va”.

Zac. 12. Vesăl și tare Mihai-vodă după izbândă, pre lesne cuprindè orașele pre sama sa și să închina și cetățile, dându-i nume de domnul lor, priimindū pen cetăț și oșteni de a lui. (De pe acéle vrémi are nume de-i dzic Mihai-crai). Și au făcutū și episcopie la scaunul domnilor de Ardeal, la Bélgrad. Iară capul lui Bator Andréieș l-au trimis pre solii săi la împăratul nemțască, pentru care slujbă au trimis împăratul nemțască daruri lui Mihai-vodă și l-au făcut prințipe, adecă din domniia împărăției unul. Iară nu îndelungū au ținut Mihai-vodă domniia țării acéa, cum nice împăratul nemțască au putut a aședza Ardealul în partea sa nici într-un chip, numai ce au fostū pricina de multe vărsări de sânge între creștini și au făcut turcilor îndemână să poată a cuprinde locurile céle mai bune de Ardeal. Fost-au acéste în anul 7107 < 1599 >.

¹ Nu Mihai Viteazul a pus să fie tăiat capul lui Andrei Bathory, ci niște secui din munți l-au prins, pe când fugea spre granița Moldovei, și i-au adus capul la curtea lui Mihai. Mihai a pedepsit pe ucigași și a îngropat cu cinste pe adversarul său.

Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron-vodă încoace.
Foaia de titlu.

Mihai Viteazul

CAPULŪ AL TREILEA

Încep. 1. Stândŭ Mihai-vodă după aședzarea Ardealului, iară de aicē din țară, Ieremia-vodă, îndemnatŭ de turci, au strânsŭ oaste și câtă oaste ave și streină, au purces asupra Țărâi Muntenēști. Și neavândŭ cu nime nici un război nicăiure în Țara Muntenească, au mărșŭ la București și au aședzat domnŭ pe frate-său, pre Simionŭ-vodă. Lăsându-i oaste de a sa pe lângă dânsul, singurŭ s-au întorsŭ la Suceavă¹.

Zac. 2. N-au fostŭ îndelungată domniia acēia a lui Simion-vodă, că înțelegândŭ Mihai-vodă de cuprinsŭl Țărâi Muntenēști de Ieremia-vodă, îndată au purces asupra lui Simion-vodă, lăsândŭ pin cetățile Ardealului slujitori din oștile sale.

Zac. 3. N-au stătut Simion-vodă împrotiva lui Mihai-vodă dendată, ce s-au dat spre marginea țărâi, spre Focșeani, pentru agiutoriu de la frate-său, Ieremie-vodă, de la care vinisă slujitori de Țara de Gios² la Simion-vodă. Și dacă s-au strânsŭ câtăva samă de oști și la Simion-vodă, au stătut și au așteptatŭ pre Mihai-vodă cu războiul la o vale ce se chiamă Milcovulŭ cel Mare în Țara Muntenească. (Are și altŭ nume grozav acēl pârâu și spun că de atunci.) Și au stătut războiul câteva ceasuri și apoi au pierdut Simion-vodă războiul.

Zac. 4. După războiŭ, oastea, care încotro i-au fostŭ calea mai îndemână, s-au răsipit, iară Simion-vodă au năzuit la Suceavă, la frate-său, Ieremiia-vodă. Ce nu s-au destulit Mihai-vodă cu atâta, ce îndată, fără nimica zăbavă au tras oștile sale asupra lui Ieremii-vodă, spre Suceavă, cu mare sirguială.

Zac. 5. La grabă ca acēie, neavândŭ nimică pas, nice vrēme de gătire Ieremiia-vodă, numai ce i-au cătatŭ a lăsa Suceava și a năzui

¹ Această primă expediție a Movileștilor în Țara Românească este rezultatul unei confuzii istorice. Ea nu s-a desfășurat în realitate.

² Moldova era împărțită administrativ în două părți: Țara de Sus, spre munte, și Țara de Jos, partea șeasă, conduse fiecare de un vornic.

spre Hotin. Așe-l pripise Mihai-vodă de aproape pe Ieremie-vodă, cât niște haiduci pedestri, cu câteva cară, pre urma lui Ieremie-vodă, i-au agiunsu fruntea oștii a lui Mihai-vodă și au stătut haiducii la războiū, apărându-se câteva ceasuri. Ce dacă s-au mai înglotitū oaste de-a lui Mihai-vodă, l-au spartū pe haiduci, pre Jijie, la un sat anume Verbie, unde stă o movilă mare peste trupuri, apoi de Ieremiia-vodă făcută. Și era așea de groaznic Mihai-vodă și vestit de războaie în toate acēste părți, cât îndată ce au sosit la Suceavă, i s-au închinat și cetatea Sucevei și a Neamțului, la cetăți puindū oștēni de ai sei pedestrași. Singurū nici cu atāta n-au vrut să hie, ce de la Suceavă au purces gonindū pre Ieremie-vodă și pre Simion-vodă pān la Hotin.

Zac. 6. Cetatea Hotinului grijisă bine Ieremie-vodă cu slujitori de ai săi nēmți ce avea, iară el singur au trecut la leși pentru agiutoriul. Pusesă Mihai-vodă și un domnișorū, anume Marcul-vodă, căruia numele nu să nice povestēște, pentru scurtă vrēme ce au avut acel domnișor și nu să află numele aceștii domnii la létopisāte streine.

Zac. 7. Era leșii pe acēia vrēme strānși toți la săimū, la Varșav, sfātuindū oaste împotriva Șfedului¹, că craiul leșescū Jigmontū fiindū dreptū moșan aceii crāiei, ce încă viu tatā-sāu, Ioan-crai, l-au ales lēșii pre Jigmontū la crāiea lor. Și după moartea tātāne-sāu, neavāndū altū fecior, fār Jigmontū, cuprinsesă Crāiea Șfedzască unū frate craiului șfedzāscū, unchiu lui Jigmontū, anume Gustav². Deci fiindū mai aproape Jigmontū, ficiorul craiului șvedzāscū, de acēia crāie, decāt fratele tātāne-sāu, Gustav, siliia pre leși, numai să pozvolească la acela săimū, să să facă oști împotriva lui Gustavū.

Zac. 8. Iară socotindū lēșii că nici într-un chip acēle doai crāie să să facă una nu vor putea, fiindū una dincoace, alta dincolo de mare, care

¹ Suediei.

² Nu Gustav, ci Carol al IX-lea a ocupat atunci tronul Suediei, la care, pretindea Sigismund al Poloniei.

mare să chiamă Marea Balticum, o coadă din Ochean, și nici din lége sintů una și prilejindu-să această tâmplare cu Mihai-vodă lui Ieremie-vodă, au dat craiului nedejde de oști asupra șvedzilor pe altă dată, arătându-i mare treabă aceasta și cu grije Crăiei Léșești, să lasă cuprinsă țărâle acéste de Mihai-vodă, Ardealul, Moldova, Țara Muntenească. Ce au stătut săimul după această treabă, să să facă oști împotriva lui Mihai-vodă, avându Ieremiia-vodă câțva domni la léși, tot oameni mare, gineri.

Zac. 9. Mihai-vodă cu toată osirdiia bătè cetatea Hotinului glonțurile lui să cunoștè în zidiurile cetății până la suruparea cetății, avându nedejde că dacă va lua și acéia cetate, va putea stăpâni prea lesne și Țara Moldovei.

Zac. 10. Scrie Hronograful leșescu că așè era de vestit Mihai-vodă și la leși, cât Țara Podoliei fiindů de lege de suptů ascultarea patriiarhului de Țarigrad, ca și noi, pe acéle vremi avându mare zarvă și price cu papiștașii pentru lége, aștepta cu bucurie pre Mihai-vodă să vie, știindu-l de o lege cu dânșii, să i se închine toți podolénii.

Zac. 11. După ruptul săimului a leșior, îndată au purces hatmanul și canțelarul Zamoyschii la tabără și apoi fără zăbavă s-au pornit cu oștile împotriva lui Mihai-vodă. Vestit era acéla hatman la leși, căruie faptele nici Conetpolschii hatmanul, amu din vacul nostru, n-au agiunsů.

Zac. 12. Prindzindů veste Mihai-vodă că au purces oștile leșești asupra lui, au lăsat Hotinul și au purces spre Suceavă. Ieremie-vodă cu Zamoyschii încă, dacă au oblicit de purcesul lui Mihai-vodă, au lăsat drumul Hotinului și au trecut Nistrul la un satů Colodrubca, la ținutul Cernăuților și apoi Prutul la târgů la Cernăuți și au mărșu pe la Codrii Cozminului, la Suceavă, unde Mihai-vodă întărise cetatea cu oamenii săi. Iară singur au tras spre țara sa, pentru să-și mai înglotească oaste și să mai obosască și pre leși.

Zac. 13. Aflândů Zamoyschii cu Ieremiia-vodă cetatea Sucévei grijită bine de oamenii lui Mihai-vodă, au ales cu sfatul să nu facă zăbavă cu cetatea, ce să margă întinsů după Mihai-vodă. Și așea au făcut, fără nemică zăbavă, au purces spre Țara Muntenească.

Zac. 14. Împărăția Turcului avându treabă tot cu némții pentru Crăia Ungurească, bucuroasă era că să sfădește Ieremie-vodă cu Mihai-vodă. Așa s-au tras cuvântul până astăzi, cum să fie trimis cu taină 40.000 de galbeni de aur la Ieremie-vodă, să facă oști asupra lui Mihai-vodă și diresă, ce-i dzicu ei atșirif, de domnie vecinică lui și seminții lui.

Zac. 15. Simțind Mihai-vodă că-i tot vină asupra leșii cu Ieremie-vodă, și-au mai înglotit oastea și și-au ales locul de a dare războiu leșilor, pe apa Teleajinului. Avé la acela război Mihai-vodă 60.000 de oameni, unguri, munteni, sirbi; némți încă avé puțini. Și au tocmit oastea pre malul dincolo, călăreții au pus de îmbe părțile la arepi, iară pedestrima cu pușcile au tocmitu-o tocma asupra vadului, unde era vadul. Și așa au așteptat pre leși, puind apa ca o piedecă între oști, până or deprinde oșténii lui acel fél de oaste și să vadză până încâtú sintú de sămeți leșii la războaie.

Zac. 16. Oastea lui Zamoyschii era la numar ales 30.000 de leși și 10.000 la Ieremie-vodă de oaste de țară. Însă oastea leșască tot aleasă în leafă, că și lefecii cei véchi, ce le dzic ei leșii *cvarciana*, era toți cu Zamoyschii și lefecii noi, cari-i făcuse craiul, să-i fie împotriva șvedzilor, tot era cu Zamoyschii, fără oameni de pe la domni, ginerii lui Ieremie-vodă. De toată oastea cu Zamoyschii și cu Ieremie-vodă 40.000 era, între carii era 4.000 de husari. Acél fel de oaste este tot în hierú, temeinică, oaste foarte și neînfrântă, ales de oștile cum sintú ale noastre și munténești.

Zac. 17. Dacă au sosit la Telejin și leșii, precum era oștile lui Mihai-vodă tocmit, așa au tocmit și Zamoyschii. Aripile ținé oastea călare, din-na-direapta Petru Laști, dintr-acolo era și husarii, din-na-stânga Ieremie-vodă cu oastea sa și cu o samă de leși. Iară Zamoyschii singur cu pedestrima și cu armata, adecă cu pușcile au ținut mijlocul și dreptú împotriva pedestrimii lui Mihai-vodă au stătut cu oastea.

Zac. 18. Cu atâta era mai méșter Zamoyschii decât Mihai-vodă, că Zamoyschii cât au sosit, îndată au făcut cu pedestrima sa băști de

pământu înalte și acolé au suit îndată pușcile. Toată dzua aceie au stătut războiul numai din tunuri unii la alalți și din sinéță, peste apă.

Zac. 19. A doaă dzi, mai sămățu Zamoyschii decât Mihai-vodă, au trimis de au cercatū mai sus pre apă despre munte și au aflat vadū. Și îndată toată aripa céie ce sta din-na-direapta, stoluri după stoluri au pornitū la vad; singur au stătutū mai tare cu focul asupra vadului, decât în dzua dintăiū.

Zac. 20. Mihai-vodă vădzândū că tréce oastea călăreață a léșilor pe altū vad, au mai întărit pedestrimea și el cu șanțuri, iar el singur cu toată oastea călare au mărșū împotiva oștii cei leșești. Vădzândū și Zamoyschii că lipséște toată oastea călăreață a lui Mihai-vodă, toată oastea au pornit și el a sa și husarii într-acolé cu Pătru Lașci.

Zac. 21. S-au mirat Mihai-vodă de semeția léșilor, cu ce sârguială au apucat vadul și au stătut un războiū mare acolé pentru vad. Singur Mihai-vodă ca un leu în fruntea războiului și au fost războiul câteva ceasuri, până au sosit și husarii.

Zac. 22. Nedepriusă oastea lui Mihai-vodă cu acel fél de oaste, ce s-au pomenitū, husarii. Acél fél de oaste precum s-au dzis, este tot în hierū, numai ochii și vergile gurii să văd. Mulți pun și arepi tocmite de péne de hultur sau de alte pasări mare și cei mai de a hirea cu pardoși peste platoșe. Iară slugile, care n-are pardos, pun scoarță de acéstea turcești, iară în fruntea cailor punū câte o tablă de hierū și mulți și la piepturile cailor pentru fereală de glonțuri. Nice hiece calū încalecă husarii, ce tot cai mare groși, să poată birui a purta tarul și tot friji de cei nemțăști sau cai turcești la cei mai de a hirea. La războaie, niceodată nu aleargă mai multū din treapădul calului, sau numai cândū sar asupra pedestrimei ori tabării, că asupra oștii sprânțare, cum ieste tătarul, niceodată nu-i slobod, că să rășchiră tătarăi și nu facū cu sulița nice o treabă. Sulițele lorū sintū câte de opt coți de lungi, cu prapore până în pământū. Ca unū zidiū stau la războaie.

Zac. 23. Dacă au sositū toată oastea leșilor peste vad și husarii s-au stolit și au purces asupra oștii lui Mihai-vodă și de la celalaltū vad au

biruită focul lui Zamoyschii pe pedestreimea lui Mihai-vodă. Și cum au împinsă pe pedestreimea lui Mihai-vodă de la mală din șanțurile lor, au și cuprins-o călărății ce mai era cu Zamoyschii și au vinit toată pedestreimea a lui Mihai-vodă cu toată armata pe mâinile lui Zamoyschii.

Zac. 24. I-au dat știre lui Mihai-vodă de pedestreimea lui că s-au spartă de la vad, și acolea iarăș nu era putințe să să înfrângă oastea leșască numai ce au căutată a da dos oștilor lui Mihai-vodă. Inșă nu de tot răsipa, ce cu tocmală, întorcându-se singur Mihai-vodă cu capul său unde era greul. Și tot așea au mărșă apărându-să până la un oraș ce să dzice Târgșor.

Zac. 25. Știindă Zamoyschii de Mihai-vodă cine este la războaie, să nu să mai depărtădză oastea lui cea călăreață, temându-să cumva în goană de sminteală, au trimis trimbițași de au dzis de întorsă oștii și porunca la capete, numai să să întoarcă. Și s-au întorsă oastea leșască. Cădzut-au la acela războiă 1.000 de trupuri de îmbe părțile, iară vii prinși din oastea lui Mihai-vodă mulți. Fostu-au acestu războiă în anul 7108 (1600).

CAPUL AL PATRULEA

Încep. 1. Să urăse munténilor cu domniia lui Mihai-vodă, totă cu oști și războaie. Ce, după fuga lui Mihai-vodă, trei dzile după războiă, au ședzută domnii, Ieremii-vodă și Simion-vodă, cu Zamoyschii pre loc, până au început a veni toți boierii Țării Muntenéști și slujitorii, priimindă pre Simion-vodă domnă cu giurământă. Și au mărșă și Ieremie-vodă până în București și au aședzat la scaun pre Simion-vodă, frate-său, lăsindu-i și Zamoyschii 3.000 de oaste leșască cu Iană Potoțchii, starostele de Cameniță. Singur Ieremie-vodă și cu Zamoyschii s-au întorsă la Suceavă.

Zac. 2. Iară Mihai-vodă, după războiul ce-l pierduse la Teleajen, strângea iară oaste pen munți, de ai sei și din Țara Ungurească cunoscuți

și amu făcuse aproape de 7.000 de oameni, cum scrie Hronograful, și pornise pre Udrea cu 4.000 de oameni, să fie de straje. Iară singur tot să gătiia în munți, să iasă odată cu puști și gătit mai bine. Ce l-au grăbitu Simion-vodă, de n-au avut vreme să să mai întărească, că, de sirgă strângându oaste de loc și cu leșii, pre sfatul iarăș boierilor celor de loc, au purces din București și au mărșu dzua și noaptea pin locuri ascunse, pân la orașul Argișului¹, pe numele apei Argeșului. Într-acela târgșor era Udrea cu oastea lui Mihai-vodă acea de straje. Dez-dimeneață într-o dzi, au agiunsu oastea a lui Simion-vodă supt acela târgșor și amu prinsese și Udrea de veste și i-au căutat a scoate și lui oastea la câmpu, că loc de fugă nu era, că să apropiase oștile lui Simion-vodă. Ce, până în de trei de ori au dat războiū leșilor, întorcându-se, iară a patra oară au purces în răsipă oastea Udréei.

Zac. 3. Mihai-vodă nu era departe, mai în munți de acoloa, viindū să să adune cu céialaltă oaste. Ce, dacă au dat știre Udrea de răsipa sa, au început și ceialaltă a-l părăsi cu toții. Și numai ce i-au căutatu a lăsa Țara Muntenească și a tréce munții la Ardealu.

Zac. 4. Udrea după acei curundū au venit și el și s-au închinatū la Simion-vodă. Și așea Mihai-vodă, vrândū să dobândească Ardealulū, au pierdutū și Țara Muntenească.

Zac. 5. În Ardeal, după ce au sosit Mihai-vodă și au aflatū oaminii săi, cari-i pusése pen cetății, scoși de Baștè Giurgiu și puși oșteni de a împăratului nemțască, ce vâdzindū că n-are loc nice în Ardeal, s-au sculatū cu toată casa lui și cu câțva căpeténii, ales căpitanii lui cei credzuți, Mârze, Ghiețe și Racè și au mărșu în Beciū², la împăratul nemțască, în nedejdea slujbei ce au făcut împrotiva Batoréștilor. Și l-au priimitū împăratul bine, iară Ardealul că n-au fostū pentru dânsul, ce pentru sine aședzatū, atuncè s-au arătat.

¹ Azi Curtea-de-Argeș.

² Numele vechi românesc al orașului Viena.

Zac. 6. Nu peste multă vreme, vădzindŭ Jigmontŭ Bator pierirea frăține-său, lui Andréiaș Bator, coborâtă de cumnatu-său, împăratul nemțască, și Ardealul nice într-un chip nu vrea să supuie supt némți, s-au căit de tocmala ce făcuse cu cumnatu-său Rodolfu-împărat, cum s-au pomenit mai sus, și lăsândŭ olatele care-i didese cumnatu-său, au trecutŭ în Țara Leșască, că-i era Zamoyschii ginere, fiindŭ doamna lui Zamoyschii fata lui Andréiaș Bator¹. Și apoi din Țara Leșască au venitŭ în Ardeal și îndată cuprindzindŭ Țara Ardealului iară cătră sine, au început a strânge oști împotriva lui Baștè Giurgiu, ghenărariului împăratului nemțescŭ.

Zac. 7. Vădzândŭ împăratul neamțască sculat Ardealul și rocoșit iară împotriva sa, de al doilé rândŭ, au gătitŭ pre Mihai-vodă și l-au pornitŭ iară să margă să strângă oști și depreună cu Baștè Giurgiu să stè împotriva Batoréștilor, lui Jigmontŭ, cumnatu-său, și lui Batorŭ Iștioan, fratele lui Jigmontŭ. Acești doi mai rămăsesă din Batorești.

Zac. 8. Au purces Mihai-vodă din Béciŭ asupra Ardealului, dăruiet bine de împăratul, strângândŭ iară oști și de ai săi, munténi carii se aședzasă în Ardealŭ și sirbi, unguri și s-au împreunat cu Baștè Giurgiu la Cliujvar².

Zac. 9. Batoreștii încă au strânsŭ oaste și mai sămeți fiindŭ pre locurile sale, au dat războiŭ lui Baștè Giurgi și lui Mihai-vodă aproape de Cliujvar, la un satŭ anume Mojina³. Și au fostŭ războiul câteva ceasuri, ce stândŭ nemții în frunte tare cu focul și Mihai-vodă lovindŭ din dos pe oastea Batoréștilor, au înfrântŭ pre Batorești, cât de-biia au scăpatŭ ei cu capete. Iară din oștile lorŭ, parte mai mare ce au fostŭ pedestri cu armata, adecă cu tunuri, cu tabăra, au cădzut toată pre mâna lui Baștè Giurgiu.

¹ Hatmanul polon Ioan Zamojski era căsătorit cu o vară a lui Andrei Bathory, nu cu fiica lui.

² Cluj.

³ Această bătălie este cunoscută în istorie sub numele de bătălia de la Gorăslău (1601).

Zac. 10. Era veste de biruință acelu războiū mai mare a lui Mihai-vodă, decât a lui Baștè Giurgiu, care zavistiie au făcut și pierirea lui Mihai-vodă.

Zac. 11. Spunū oameni bătrâni de pre acéle vremi, cum să fie agiunsū în câteva rânduri cu dare Ieremie-vodă la Baștè Giurgiu, pentru moartea lui Mihai-vodă, care lucru poate să hie (că ce nu lucrează în lume avuția). Banii răscolescū împărățiile și mare cetăți le surupă, cum să dzice cu un cuvântū leșescū: “Sula de aurū zidiul pătrunde”.

Zac. 12. V leato 7109<1601> avgustū, 8 dzile dez-de-noapte, într-așternut încă Mihai-vodă, au venit doi căpitani nēmți cu oamenii lor, trimiși de Baștè Giurgiu să omoară pre Mihai-vodă. Și cum au sositū la tabăra lui, că era deosebi, au lovitū la cortū unde odihniia și acolo în locū i-au tăiatū capul și l-au dus la Baștè Giurgiu, iară trupul pân a triia dzi au stătut la vederea tuturor, neîngropat. Oștile lui, ce avea, nu era cu dânsul în tabără; pre toți îi slobodzise în pradă; până și copiii lui au fostū mărsū și ei în pradă. Și așa s-au plătitū lui Mihai-vodă slujbele ce-au făcutū nēmților.

CAPULŪ 5

Încep. 1. După pierirea lui Mihaiū-vodă, n-au mai avut Ieremiia-vodă nice o dodeială de nime. Ce, plinindū ai cu pace domniia sale 12 ani, cu țara aședzată în tot bivșugul, au plătitū și el datoriia omenească. Au murit Ieremiia-vodă în anul 7116<1608>. Rămăsu-i-au pomană în țară mănăstirea anume Suceavița, de dânsul făcută. Iară la domniia țărâi au stătut, după moartea lui, frate-său, Simion-vodă, nefiindū feciorii lui Ieremie-vodă încă la vârstă deplină. Era Simion-vodă amū mator de dzile, sosit la bătrânéță. Iară moartea lui, precum au rămas den om în om în țară povéste, au murit otrăvit de cumnată-sa, de doamna lui Ieremie-vodă, trăgândū domniia mai curundū la feciorii săi, temându-se că să vor întemeia ficiorii lui Simion-vodă la domniia țărâi,

care fapte acéi doamne apoi mai pre urmă au arătat Dumnedzău cu patimile ei.

Zac. 2. Stătu-au la mare amestecături și zarve scaunul țărâi după moartea lui Simion-vodă, că era feciori de-a lui Ieremie-vodă trei: Costantin-vodă, Alexandru-vodă și Bogdan-vodă, iară a lui Simion-vodă era cinci feciori: Mihailaș-vodă, Gavril-vodă, Pătrașco-vodă, Moysei-vodă, Ion-vodă. Deci să împărecheasă boierii și cu dânșii și țara, în două părți, o parte ținè cu casa lui Ieremie-vodă, iară altă parte ținèa cu casa lui Simion-vodă. Și dintâiul era mai tare partea lui Mihailaș-vodă, feciorului lui Simion-vodă cel mai mare, cât au căutatul lui Costantin-vodă, feciorului celui mai mare a Ieremie-vodă și cu boierii din partea lui a ieși cu fuga din Iași. După care, trimitându Mihailaș-vodă în goană, au agiunsu carăle boierilor și câțva boieri de a lui Costantin-vodă la Mălăiești și i-au jecuit.

Zac. 3. Marginile Țărâi Leșești mai toate era tot de oamenii lui Costantin-vodă, cumnați, domni mărgineni, cum era Potoțeștii, Vișnoveștii, Corețchii, toți cu cuscriia legați, că au avutu Ieremiia-vodă trei fete măritate în Țara Leșască, tot după oameni mari. Ce, îndată ce au înțeles că au scos feciorii lui Simion-vodă pre feciorii lui Ieremie-vodă din scaunul țărâi, au purcesu singur Vișnovețchii și cu câțva den Potocești cu oști asupra lui Mihailaș-vodă. Avè și Mihailaș-vodă, pe lângă oastea de țară, puținei tătari și turci. Ce, turcii la războiul n-au vrutu să margă, ce au prăvitul de departe. Fost-au acesta războiul între verii, pentru domnia țărâi, la Ștefănești și au înfrântul partea lui Costantin-vodă pre partea lui Mihailaș-vodă. Și numai ce le-au căutat a părăsi țara feciorilor lui Simion-vodă și unii în Țara Ungurească, alții la turci au mărsu. Unul dentră dânșii, Pătrașco-vodă, au agiundsul de au fostul mitropolit la Chiovul, cu vestitul mitropoliia și arhimandriia de mănăstirea mare, ce ieste anume pre limba rusască Pecerschii, unde stau trupuri, moștii a mulți sfinți întregi pen pēșteri și până astădzi, cu multe minuni.

Zac. 4. Și așea s-au așezdat Costantin-vodă, feciorul lui Ieremie-vodă cel mai mare, la domniie, cu bucuriia țărâi, avându țara nedejdea că va

urma pre tată-său. Ce departe au fost Costantin-vodă de acéie fericie. Ce precum dzice Isus-Sirah: “Vai de acéie cetate, unde este domnul tânăr”. Luându-să și Costantin-vodă după socoteala tineréților, n-au păzit datorii sa deplin spre împărăție¹ și precum scrie Létopisețul cel leșesc, dințaiăș dată birul a anului celui dintăiū nu l-au plinit. Și așea, scârbindu-se împărăția, l-au mazilit pre Costantin-vodă și au dat domnia lui Ștefan-vodă Tomșii. Nu i-au folosit lui Costantin-vodă uricile ce avea de la împărăție, date tatâne-său, de domnie vécinică, lui și feciorilor lui și nepoților lui, că Turcul cu vréme dă, cu vréme ia, precum este vremea, așea lasă, blândū cândū ieste vréme de blândéte, sâmețū și agerū, când este vréme de sâmeție. Creștinului niceodată cuvântul nu-l ține, nice este a-l amăgi rușine, toate precum ieste vremea face.

CAPUL ALŪ ȘASELEA

Încep. 1. Pre Ștefan-vodă Tomșea nu l-au știut Létopisețul cel leșesc de neam de om au fost. Iară au fost dreptū moldovan, din satū den Otéști, de pre pârăul ce se chiamă Răcătăul, în ținutul Putnei. Era pre acéle vrémi Tomșea-vodă la Poartă pre trébile țărâi, pre lângă capichihăi și vădzându-l omū de țară, cunoscut amu la căpeteniile Porții, i-au scos domnia și i-au orânduit împărăția și pre Cantemir-beiū, cu ordile lui, care pre acéle vremi lăcuia în Bugeacū, să-l ducă pre Ștefan-vodă în scaun.

Zac. 2. Apropiindu-se Ștefan-vodă Tomșea de țară, Costantin-vodă cu îmă-sa și cu frații săi au purces la leși și cu câțva și din boieri, între carii era și Nistor Uréche, tatăl lui Grigorie Uréche vornicul, carele au scris Létopisățul țărâi până la Aron-vodă.

Zac. 3. Leșii avea atunci mare amestecături cu Moscul² și nu era vremea să facă oști și în Muldova. Ce, Ștefan Pototșchii, cumnatul lui

¹ Adică față de Imperiul Otoman, suzeranul Moldovei pe atunci.

² Moscova, adică Rusia.

Costantin-vodă, carele ținea pre doamna Mariia, fata lui Ieremie-vodă, cu puterea sa, peste voie și porunca craiului (că-i trimisesă singur craiul un copil din casa sa, să nu cumva să să ispitească să intre în Muldova, întărâtându pre turci), au strânsu oaste di prin cetăți și de pre la rudeniile sale, ca vro 6.000 de oameni strânsură, lăsându pre soacra-sa, doamna lui Ieremie-vodă, în Țara Leșască. Iară singur cu Costantin-vodă și cu Alexandru-vodă, frate-său, au purces asupra lui Ștefan-vodă.

Zac. 4. Au prinsu veste Ștefan-vodă îndată de leși că vin și au strânsu și elu oastea țărâi toată. Și să prilejise atunci sositi și niște slujitori de a lui Mihai-vodă, capitaniii lui cei vestiți, neputându a lăcui, după moartea lui Mihai-vodă, în Țara Ungurească, chemați pre cărți de Ștefan-vodă, anume Mârze și Ghițe și Racè cu câțva oameni. Și au pus Ștefan-vodă tabăra deasupra satului Popricanilor, dându știre și la Cantimir, la carele, pre acéle vremi era mulțime de nohai tătari. Și au venit și Cantimiru, cu oștile într-agiutor lui Ștefan-vodă.

Zac. 5. Veniia Potoțchii sămățu cu izbânde ce făcuse frații lui aicea într-aceste țări împotriva lui Răzvan-vodă și apoi împotriva lui Mihai-vodă, ce, cum dzice muldovanul, nu sintu în toate dzile Paștile. Mergea fără nice o tocmală, fără străji, a puterea hi fără limbi, să știe ce félu sau ce samă de neprietini are unde merge și avându și oaste strânsură. Nu i-au dodeitū nimic Cantimiru, nice muldovenii, până au sosit leșii cu tabăra lor la un loc, ce să dzice Cornul lui Sas. Atunci au vădzut Potoțchii unde au venit.

Zac. 6. Acela loc, Cornul lui Sas, este cotit Prutul, însă cotul este din partea despre răsăritu, iară din partea aceastalaltă, unde era tabăra leșască, este ieșită apa Prutului pieptu la câmpu. Într-acéla loc au făcut oștile lui Ștefan-vodă și tatarâi la leși năvală. Și n-au ținutu războiul leșii nimică, cât în cela războiū, așè de sirgu, s-au spăimatū și s-au amestecatū leșii, cât nice tunurile o dată n-au apucat să sloboadză. Singur Potoțchii, pentru să i se tănuiască numele, au datū între carăle haiducilor,

ce apoi l-au văditu haiducii. Pre Alexandru-vodă încă l-au prinsu moldovenii. Iară Costantin-vodă au cădzut pre mâna unui tătar, carele înțelegându cine este, vrându să-și facă cinste la hanul, ferindu-se de Cantimir, depreună cu niște cetăși ce avea tatarul, au fugitū cu Costantin-vodă și cu un comis a lui, anume Mihăilescul. Și cândū au sosit la Dașău, ferindu-se iarăși și acolo de turci să nu-l ia pre Costantin-vodă, au găsit o luntre mică și s-au băgatū să treacă singuri tatarăi. Trecându apa Niprului, s-au scornitū vântū și s-au umplutū luntrea de apă și acolē s-au înecatū Costantin-vodă în Nipru. Iară pre Pototchii și pre Alexandru-vodă l-au dus oșteni de țară la Ștefan-vodă și pre amândoi i-au trimis la împărăție. Pototchii apoi au ieșit cu răscumpărare pren solū. Iar Alexandru-vodă au cădzut la legea turcească, în care au și murit¹. Spunū să hie sosit la turci și la boierie, anume... la împărăție.

Zac. 7. Ceialaltă oaste leșască toată au cădzutū în robie la tătari și s-au înecatū mai mulți în Prut, cât de-biia de au scăpatū cineva de poveste, că câți au și înotat Prutul, pline era luncile de țărani și coșurile tatarălor era peste Prutū, tot i-au prinsū și i-au adusū la Tomșea-vodă, pre mai mulți i-au și ucis țărani.

Zac. 8. Perit-au și boierii toți, câți s-au prilejit de venise cu oastea, tot oameni de casa lui Ieremie-vodă: Vasilie Stroici logofătul, Balica hatmanul, Chirița postelnicul, Miron stolnicul. Numai Nistor Urèche n-au vrut să vie din Cameniță și așea-i sfātuia și pre dâșșii, să nu margă, dzicându-le să lase să să mai vechiască domniia lui Ștefan-vodă, că acmu fiindū domnia noaă, moldovenii sintū den hire purure la domniea noaă lacomi. Ce nu s-au ascultatū sfatul lui Urèche vornicul, cum mai multe în lume sfaturi bune la domni nu să ascultă, ce apoi vinū la primejdii și ei și casele lor. Iară pre Vasilie Stroici îl iertase Ștefan-vodă, numai învățase pre Nicoriță armașul să-l ducă să vadză pierirea celorlalți, să-i hie grije mai pre urmă de moarte, că era om tânăr Stroici și din casă mai vechiu și cinsteș decât toate casele în țară. Ce dzilele lui

¹ Informație greșită: Alexandru Movilă a scăpat și a domnit mai târziu în Moldova.

céle fârșite, cum să dzice cuvântul, vădzându că merge la pierire și nu-i spusesă armașul povestea, s-au apucat de sabia unui dărăbană să moară cu răscumpărare, că era om din hirea lui inimos. Ce l-au împresurat îndată dărăbanii și n-au apucat să scoată sabiia. Care lucru dac-au spus armașul lui Ștefan-vodă, îndată au pus de l-au omorât și pre dânsul, răcnind: “Ai, câinele, au vrut să moară cu soții.” Și pre câți-și aducea, pre toți îi omorîea, până și în slugi și prostime. Acela vărsătoriu de singe s-au arătat dintâiaș dată Tomșea-vodă.

Zac. 9. Pentru ună diiac care era foarte de treabă de scrisoare, s-au rugat boierii să-l ierte, că iese cărturariu bun. Au răspuns: “Ha, ha, ha. Mai cărturar decăt dracul nu este altul.” Și totuș l-au omorât și pre acela.

Zac. 10. Și așa au fost stângerea casel lui Ieremie-vodă. Fost-au acesta războiu la Cornul lui Sas, v leato 7120 <1611>. Tătarii după acéia, îndată au mărșu în pradă în Țara Leșască și lovind fără veste și de sirgă, multă pleană au luat și mare robiie au făcut în oameni.

Zac. 11. Domniia lui Ștefan-vodă Tomșea, cum s-au început în vărseri de sânge, tot așa au trăit. Avé un țigan calò, ce să dzice pierdzătoriu de oameni, țigan gros și mare de trup. Acela striga de multe ori înaintea lui, arătându pre boieri: “S-au îngrășat, doamne, berbecii, buni sintă de giunghiat”. Ștefan-vodă rîdè la ceste cuvinte și dăruia bani țiganului.

Zac. 12. Ce cum a tuturor tiranilor, adecă vărsătorilor de singe, la toate țărâle în lume urâtă este stăpâniia, așa și a lui Tomșea-vodă. Îlă urâse și boierii, carii, măcar că era mai toți de casa lui, anume Beldiman logofătul, Bărboiu vornicul, Sturdzea hatmanul, Boul visternicul, iară nice ei fără grijea morții nu era, ce umbla în tot ceas, cum să dzice, cu dzilele amână. Și hiecându unde este frica, nu încape dragoste. Pentru acéia, întrebându un împărat pre un dascâl: cum ar fi împărat să hie drag tuturoră? Au răspuns: “De nu vei hi, împărate, groznic nemăruie”.

Fericiți sintă acéia domni, căroră țărăle lor slujescă din dragoste, nu din frică, că frica face urăciune și urăciunea, câtă de târdzăă tot izbucnește.

Zac. 13. Așe s-au prilejit și la Tomșea-vodă, în toate dzile petrecândă boierii supt grije, s-au vorovitu cu toții și au tras slujitorii toți în partea sa și pre mârzești și într-o noapte au ieșit cu toții la sată, la Cucuteni și de acolo au poruncitu lui Ștefan-vodă, cu bine să iasă din scaună, că nu poate nimé a suferi domniia lui cu atâte vârseri de sânge.

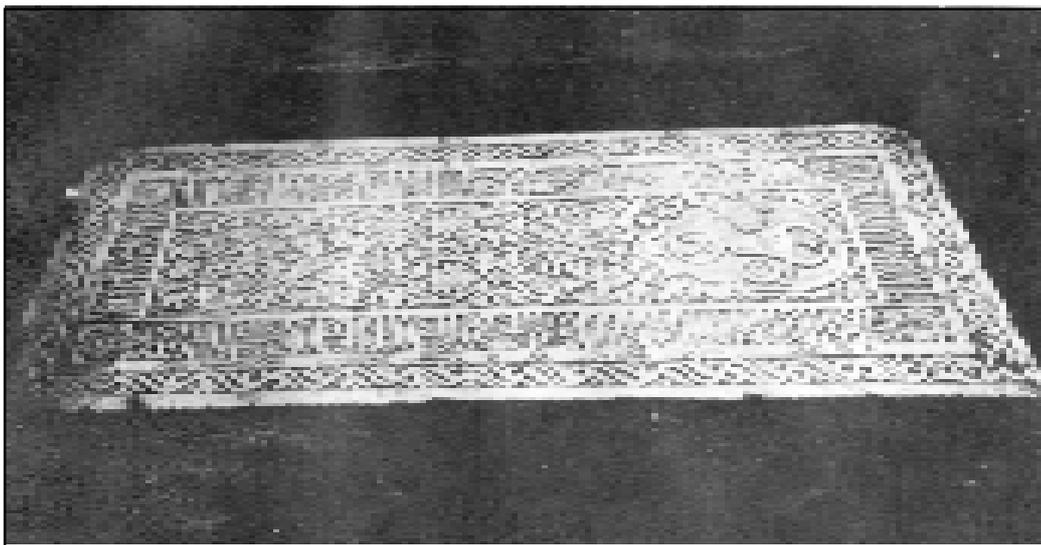
Zac. 14. Sa spăriiesă Tomșea-vodă de o turburare ca acéia, ce îmbărbătându-l cine era pre lângă dânsul, au strânsă dărăbanii, carii tot pe un cuvântă era cu ceilalți slujitori. Ce, dacă au vădzutu banii vârsindu-le Ștefan-vodă au stătu ei cu domniia. Și au strigatu și târgul în leafă¹ și s-au strânsă din târgoveți și den slugile neguțitorilor și oameni nemernici, câtăva gloată și la Ștefan-vodă. Și s-au prilejit de veniia atuncea și din ținuturi din gios niște steaguri de călărași la căutare și era descălecați la Tomăști. Au răpedzitu Ștefan-vodă și la céia cu léfe și i-au tras în partea sa.

Zac. 15. Slujitorii ce era cu boierii audzindă că strigă Ștefan-vodă în leafă, măcar că giurasă boierilor, ce, pre obiceiul neamului nostru, au începută mulți de cei mai necunoscuți a să rumpe de la boieri și a veni la Ștefan-vodă și în loc au începută a slăbi partea boierilor.

Zac. 16. Dacă au vădzut boierii că nu va să iasă Ștefan-vodă de bunăvoie din scaun, au vinit cu războiă, căroră au ieșit Ștefan-vodă cu gloatele sale de laturea târgului, deasupra Fântâniei lui Păcuraru și scoasesă și târgulă tot Ștefan-vodă, cu arme, cine cu ce avè. Și despre vii au orânduită de au lovit călărimea ce avè din dos pe gloata boierilor.

Zac. 17. Fără zăbavă au început a să răsipi gloata boierilor, deci și boierii, care încotro au putut, au plecat fuga, din carii în loc au prinsă

¹ Adică a recrutat cu leafă în oaste pe târgoveți (orășeni).

Piatra funerară a lui Ieremia Movilă de la Mănăstirea Sucevița.

Doamna Elisabeta Movilă și coconii ei.
După fresca de la Mănăstirea Sucevița.

pre Bărboi vornicul și apoi și pre feciorǖ-șau. Deci pre Bărboiǖ cel bătrân îndată l-au înțepatǖ de laturea târgului, iară pre feciorul lui au trimis de l-au spândzuratǖ în poarta casei tătâne-șau. Iară Beldimanǖ și Sturdzea și Boul scăpasă în Țara Muntenească, ce și acéia tot n-au hălăduitǖ, precum vei vedé povestea la rândulǖ șau.

Zac. 18. Pre câți-și aducea prinși, pre toți îi omorâia, cu muștrarea ce avea elǖ obiciaiǖ: “Să nu te ierte Dumnedzău, cu cel cap mare al tău”. Tuturora această muștrare făcè.

Zac. 19. Acéste neaședzări a lui Ștefan-vodă audzindǖ doamna lui Ieremie-vodă, avândǖ încă rămas un fecior copil mic, anume Bogdan-vodă¹, au îndemnatǖ pre ginerii săi, pre Vișnovețchii și pre cneadzul Corețchii, din Țara Leșască, și atuncea amǖ era și cu sfatul lui Nistor Uréche. Au venitǖ singurǖ doamna cu ginerii săi, cu oști asupra lui Ștefan-vodă și le-au ieșit și Ștefan-vodă cu oști înainte la satǖ la Tătăreni. Ce au ținutǖ foarte puținǖ vréme războiul, îndată au plecatǖ fuga călăreții, iar bieții dărăbani, părăsiți de călăreți, să buldzisǖ la o râpă deasupra Tăuteștilor și să apăra. Ce au venit léșii de le-au făgăduitǖ viață, numai să-și dea armele. Și au credzutǖ dărăbanii și au datǖ armele de la sine. Și dacă le-au luatǖ armele léșii, au intratǖ cu săbiile într-înșii și au peritǖ toți acolea. Le stau movilele și până astăzi deasupra satului Tăuteștilor.

Zac. 20. Era la Ștefan-vodă dărăbanii foarte îmbrăcați bine, după credința céia ce făcuse, de stătusă cu dânsul la rădicarea boierilor, cum n-au fostǖ nice la o domniie grijită bine pedestrima cu haine tot de feleandrăș, cu nasturi și cu ceprage de argintǖ, în pilda haiducilor de Țara Leșască, cu pene de argintǖ la cumănace și cu table de argintǖ la șoldure pe lădunce. Fost-au acestǖ război a lui Ștefan-vodă cu leșii la Tătăreni, în anul 7123 < 1615 >.

Zac. 21. După cea răzsipă a oștii lui Ștefan-vodă, au ieșit Ștefan-vodă în Țara Muntenească și mărgândǖ aproape spre Focșeani, l-au

¹ Confuzie a lui Miron Costin. Nu Bogdan Movilă, care n-a domnit, ci Alexandru Movilă s-a ridicat atunci în scaunul Moldovei (1615—1616).

tumpinată ceaușii împăratéști cu Beldiman logofătul și cu Sturdzea hatmanul și cu Boul visternicul în obedzi, că-i pornise Radul-vodă, domnul munténescu pre atunci, de mersesă cu pâra la Poartă asupra Tomșei-vodă, că-i era Radul-vodă lui Ștefan-vodă mare nepriatin. Ce, cine era vezirû la împărăție, era priiatin lui Ștefan-vodă și au dzis veziriul, pricepândû lucrul: “Ce să acoliséște Radul-vodă de cel săracû”. Și îndată au trimis ceauși de au tâmpinatû pre boieri, carii sintû mai sus pomeniți și i-au pus în obedzi și i-au dus la Ștefan-vodă. Deci, câtû i-au adus ceaușii, îndată le-au tăiatû capetele și le-au aruncatû trupurile în Siretiû.

Zac. 22. Ședea Ștefan-vodă în Țara Muntenească în bejenii, la Radul-vodă și loviia oamenii lui până la Bârladû, până la Vasluiû, ce totu-i împengè lèșii. Iară doamna lui Ieremie-vodă în Iași cu fecioru-său, cu Bogdan-vodă, însă toate divanurile era pre Nistor Uréche, și au trăgănat acea domnie acei domniei, mai până la anul.

Zac. 23. Să urăsă turcilor acéste dodeiale despre leși asupra Țărâi Moldovei și mai vârtos că tot atuncè luasă căzaccii Trapezondul, cetate turcească, dincolo de Marea Neagră și pre mare multe curabii turcești cu negoață și pre un Țical-pașea cu câteva corăbii de oaste l-au luat viu și ținea toată Marea Neagră închisă. Deci au orânduitû pre Schinderû-pașea de Silistria cu oști asupra leșilor, ce era în Moldova cu doamna lui Ieremie-vodă. Și vădzindû și pre Ștefan-vodă în turburări totdeauna și despre ai săi și despre streini, l-au mazilit, luându-lû în obedzi din Țara Muntenească, iară domniia, în locul lui, au datû Radului-vodă, carile are nume în țară, de-i dzicû Radul-vodă cel Mare. Și cu adevăratû cade-i-să acestû nume în véci să aibă, precum vei afla hirea acestui domnû la rândul său scrise. Este acestû Radul-vodă feciorû Mihnei-vodă, domnului munténescû, carele Mihnea-vodă au domnitû pre o vreme cu Pătru-vodă Șchiopul la noi în țară.

CAPULŪ ALŪ ȘEAPTELĒ

Încep. 1. Au purces Schinderŭ-pașea și cu Radul-vodă asupra leșilor, ce era în Iași cu doamna lui Ieremie-vodă. Vișniovețchii, unul din ginerii lui Ieremie-vodă, murise în Iași, deci și oamenii lui, carii au fostŭ a lui, să dusesă în țara lor și din oastea lui Corețchii. Scrisesă Jolcovschii hatmanul cărți la slujitori, care nu va ieși din Moldova, loc în oastea lor să n-aibă, că intrasă ei fără voia craiului în Moldova. Deci numai cu 600 de oameni rămăsesă Corețchii.

Zac. 2. Luasă veste doamna și boierii că le vine Schinderŭ-pașea asupra și le poruncia și Radul-vodă, ca un creștin, să fugă devréme. Ce Leahul simățŭ și fără crieri n-au vrut să purceagă mai devréme, ce amu dacă să apropiēsă oștile. Bine le dzicŭ de aceasta căzaccii leșilor: “După pagubă, leahul înțeleptu”.

Zac. 3. Îndată ce au înțales Schinder-pașea de purcesul leșilorŭ din Iași, au răpedzit o samă de oaste sprintenă și i-au agiunsŭ la Drăgșani, în ținutul Hârlăului. Apăratu-s-au oarece leșii dintâiu, iară dacă s-au mai înglotit oastea, s-au răsipitŭ cine încotro au putut. Singur Corețchii au cădzutŭ pre mâna lui Schinder-pașea și biiata doamna cu coconul, Bogdan-vodă¹ și o samă de boieri. Pre boieri i-au scos Radul-vodă pre toți de la Schinderŭ-pașea, câți era prinși. Iară doamna la mare ocară au sositŭ, de care singură au mărturisit cătră boieri. Trecândŭ cu carul, au vădzut pre boieri și lăcrămândŭ au dzis: “Boieri, m-au rușinat păgânul”. La această ocară au sositŭ casa lui Ieremie-vodă și poate hi pentru răutățile ei, că era o făméie răpitoare, precum spunŭ și de vréme ce au otrăvit pe cumnatu-său, pre Simion-vodă (de va hi așa) și de frica lui Dumnedzău depărtată.

Zac. 4. Nu era în ceia hire singur Ieremie-vodă, ce era om întreg la toate, nerăpitor, nemândru, nevărsătoriŭ de sânge, blândŭ, dumnădzărescŭ, pe cum mărturiséște războiul lui cu Răzvanŭ-vodă,

¹ Confuzie: Bogdan în loc de Alexandru-vodă (Movilă).

cum n-au vrut să iasă din beserică, până n-au săvârșit sfânta leturghie, măcaru că-i spuné ca să agiungu oștile. În dzilele lui mare bivșiuguri și plină țara de toate. Ce de ieste vro osândă stângerea casei lui, din faptele doamnei salei ieste.

Zac. 5. Pre doamna și pre Corețchii i-au trimis Schinder-pașea la împărăție¹. Corețchii cneadzul apoi pre urmă au ieșitu den chisoare cu multă cheltuială, iară doamna au fostu după unu agă turcu, până la moartea sa. Bogdanu-vodă copilul iară în turcie s-au săvârșit. Agiunsesă de au fostu la împărăție capigi-baş. Fost-au acéstea v leato 7124<1616>.

Zac. 6. Trimis-au Schinderu-pașea după răsipa lui Corețchii, din porunca împărăției unu ceaușu la craiul leșescu să oprească căzaccii de pe mare, carii atunceși niște cetăți, ce făcuse turcii pre Nipru, anume Aslan Horod și altă cetate luasă și omorâsă și oșténii câți erau turci și într-acéle cetăți (și acéste toate apoi au făcut de au venit soltan Osmanu la Hotinu) și să părăsască a călca Muldova cu oștile lor.

Zac. 7. Au trimis și craiul leșescu un sol, anume pre Cohanschii, la împărăție, dându pricina toată pre tătari, carii dodeindă casele căzaccilor, ei încăși întorcă din pagubile ce le fac tătării. Este și aceasta laudă în Létopisețul lor, cum acela Cohanschii cu soliia lui au mazilit pre Ștefan-vodă Tomșea, ce nu știu cum s-ari prinde acestu lucru, că amu era domnu Radul-vodă în locul Tomșei-vodă, cându au trecut Cohanschii la împărăție. Iară pâra, adevăratu c-au avut Ștefan-vodă Tomșea totdeauna despre leși la împărăție.

Zac. 8. La anul, Schinder-pașea, din porunca împărăției, au strânsu câtă oaste au avută din pășiia lui și cu Radul-vodă, domnul de Moldova, și cu oștile muntenéști și unгурéști de la Betlean Gabor, domnul Ardealului, că era Betlean Gabor mare nepriiatin léșilor, și cu tătării, au purces asupra Țării Căzăcești, să le strice pălăncile și să-i prade.

Zac. 9. Oblicise și léșii gândul lui Schinder-pașea și i-au ieșit hatmanul Jolcovschii cu oștile leșești la margine, la un loc anume Bușa, mai sus de Soroca pe Nistru, din céia parte de Nistru ieste acela locu.

¹ Adică la Constantinopol.

Zac. 10. Începuse Schinder-pașea a bate Rașcovul, ce, dacă au simțit aproape de oștile leșești, au lăsat Rașcovul și au purces pe dencoace de Nistru, pîn țăară, împotriva locului unde era Jolcovschii, însă-i despărție Nistrul. Mai puțină oaste era la Jolcovschii, decât la Schinder-pașea, iară mai aleasă, tot lefecii și să strîngea și căzaccii din toate pălăncile la dânsul. Numai fiind craiul leșescu la Moscu cu oștile, s-au ferit a întărâta puterea turcească. Avîndu treabă într-altă parte Crăiia Leșască, au stătut cu Schinder-pașea la tocmală, la legături de pace, nedejdiuind că vor ținea turcii pacea.

Zac. 11. Capetele de pace era, despre leși, să oprească pre căzaci, să nu umble pre mare și în Moldova să nu mai umble oștile lor. Iară despre Schinder-pașea era să oprească pre tătari, să nu umble stricînd în Țara Leșască și în Muldova domni streini să nu hie, fără cine va hi fecior de domn. Ce, toate acéste în vîntu au fost, că bine n-au sfîrsit pacea și au purces oștile și acéste și acélea îndirept, iară tătarii pre de altă parte au și lovit în Podoliia, în Țara Leșască și au făcut câteva robii. Și apoi, la anul, fără veste, mulțime de tătari au lovit Volinia, o țară mai sus de Podoliia și pîn-a strînge oștile Jolcovschii, au ieșit tătarii cu mare plean den Țara Leșască, fără nice o sminteală.

Zac. 12. Mare bănat pentru acéste toate au avut Jolcovschii de la crai și de la toată Crăiia Leșască, pentru moale lucrurile lui. Ce, la creștini nu sint certări pentru unele ca acéste ca la turci.

Zac. 13. Radul-vodă spre acéste al treilea an domnii sale céle dintăi, s-au războlit de ochi și poate hi, vădzînd că nu va putea tréce, să nu să îngroașe între turci și între leși lucruri de sfadă, singur s-au poftit la împărăție să-i vie maziliia să poată a merge la Țarigrad pentru leacul ochilor. Deci, i-au făcut pre voie împărăția, pre dânsul l-au chemat la Poartă, iară domniia au dat lui Gașpar-vodă aicea în țară, în locul lui Radul-vodă celui Mare.

CAPULŢ ALŢ OPTULŢ

Încep. 1. Gaşpar-vodă era omŢ de neamul său italianu¹, cum dzicemŢ la noi în țară, frâncŢ, omŢ neştiutoriŢ rândul Ţi a obiceiurilor țărâi, fără limbă de țară, care lucru mai greu nu poate hi, cândŢ nu Ţtie domnul limba țărâi unde stăpâneşte.

Zac. 2. O! Muldova, di ar hi domnii tăi, carii stăpânescŢ în tine, toți înțelepți, încă n-ai pieri aşe lesne. Ce, domniile neştiutoare rândul tău Ţi lachome sintŢ pricine pieririi tale. Că nu caută să agonesască Ţie nume bun ceva la țară, ce caută desfrânați numai în avuție să strângă, care apoi totuș să răsipește Ţi încă Ţi cu primejdii caselor lor, că blăstămul săracilor, cum să dzice, nu cade pre copaci, câtŢ de târdzâu.

Zac. 3. Era acestŢ Gaşpar-vodă multă vrême tergimanŢ la împărăție, adecă tâlmaci tuturor solielor creștinești ce vinu la împărăție. Ţi fiindŢ Ţi la mijlocul păcii ce făcusă între Împărăția Neamțului Ţi între Împărăția Turcului, pentru slujba acéia i-au datŢ aicea în Moldova domnia în locul Radului-vodă. Iară cât s-au aşedzat la domnie, măcară că era de mare credință la împărăție, îndată s-au aşădzatŢ cu gândul spre părți creștinești.

Zac. 4. De laudă este hie la care domnŢ să hie spre partea creștinească, că aceasta țară, căci trăiește așea în statul său până acmu, pentru țări creștine stă până astădzi în rândurile sale, însă cu înțelepciune, nu fără socoteală Ţi fără temeiu, în loc de folosul țărâi să-i aducă pierire, cum s-au prilejitŢ amu Ţi în vrémile noastre² în câteva rânduri, de adusésă a mulți nesocoteala Ţi nebunia, mare cumpănă acestui pământŢ. Dumnezău mai bine Ţtie, că de nu s-ar hi prilejit o samă de capete să cerce mijloace Ţi să nu alerge la împărăție, ar hi fostŢ de pierire de istov țara aceasta în câteva rânduri. Așea adusésă la mare primejdie

¹ Caspar Grațiani nu era italian, deși avea un nume italianesc, ci croat din Dalmația.

² Aluzie la trecerea lui Ștefan Petriceicu-vodă de partea polonilor împotriva turcilor în lupta de la Hotin la 1673; Miron Costin s-a opus, temându-se ca tătării să nu prade Moldova.

țara și domnia lui Gașpar-vodă.

Zac. 5. Să rădicasă în dzilele aceștii domnii și un domnișor de la Orhei, ce îndată Gașpar-vodă au trimis oaste și au ieșit și singur împotriva lui și l-au prins și pre dânsul viu, pre domnișor și câteva capete de la Orhei, pre carii i-au și omorât îndată. Știa limba sârbească Gașpar-vodă și când i-au muștrăț pre capitani cei prinși orheieni, li-au dzis sârbește: “**Да имдете срдце чисто къ Господарю**”. Le tâlmăcia apoi aceste cuvinte pre rumânie Bucioc vornicul de Țara de Gios, adecă: “Să aveți inimă curată spre domn”.

Zac. 6 Stăpâniia atuncea Ardealul, căruia dzicem noi Țara Ungurească, Betlean-Gabor, după stângerea Batoreștilor și avè mare războaie împotriva némților pentru Crâia Ungurească și îndemna și pre turci asupra leșilor că dedesă leșii agiutoriū împărățului nemțască împotriva lui Gabor și atunceș de curund i bătuse leșii o oaste foarte rău la Țasa. Deci îndemna într-acéia pizmă pre turci asupra leșilor, făgăduindu-le că de or merge asupra leșilor, să nu poată a da Leahul agiutoriū némților, va putea fără zăbavă a lua Beciul de la némți. Și cu acélea îndemnări și cu făgăduință, cu mare daruri scrisesă și la hanul la Crâm, care cărți au cădzut pre mânule lui Gașpar-vodă și îndată le-au trimis Gașpar-vodă la craiul leșesc. Dacă le-au vădzut craiul cărțile, sângur n-au vrut să ponosluească lui Betlean, ce având Betlean Gabor oameni a săi între svetnicii leșești cu cuscii, au pus craiul pe oameni de ai lui să-i poruncească, căci nu se părăsește de aceste fapte, cu vrăjmășia împotriva creștinilor. Și i-au trimis și izvoadele scoasă din cărțile lui și au mărșu solul de la boierii leșești cu multă muștrare și bănat, arătându-i și izvoadele cărților lui, ce au scris la hanul. Dacă le-au vădzut Betlean Gabor cuvintele sale de față, au dzis cătră sol: “Muri-va Gașpar pentru acele cărți”. Și îndată, de toate îmbletele lui Gașpar-vodă au dat știre la împărăție.

Zac. 7. Curund au simțit Gașpar-vodă că ș-au pierdut la turci

credința, deci s-au așădzatŭ cu gândul și mai tare cu leșii, îndemnându-i asupra turcilor. Și în cetatea Hotinului îndată au băgatŭ oștēni leșăști, dându-să aieva suptŭ apărarea lor cu țara. Nu putea detot slobod să hie în gândul său de boieri, carii socotindŭ cea de apoi, să nu vie vreo pierire țărâi, nu-i pristăniia boierii, din carii era mai capŭ atunci Bucioc vornicul mare de Țara de Gios; Vasilie-vodă era vistiernic mare la acēea domnie. Ce, în multe chipuri să ispitia să omoară o samă de boieri, să fie el slobod în faptele sale, ce așea aieva nu să cutedza să-i omoară pentru țară, că era Bucioc la țară ales de toți. Iară pre Vasilie-vodă, dându-i pricină că nu dă samă de o sumă de bani a visteriei, măcarŭ că-i era hinŭ de cununie, l-au pus în temniță și l-au pus și la muncă. Iară pre Bucioc pusesă gândŭ să-l otrăvască și într-o dzi oprindu-l la masă și-au scornitŭ voie bună, închinându la Bucioc cu veselie și au pus de i-au datŭ otravă. În loc s-au simțitŭ Bucioc otrăvit și s-au și sculat de la masă și s-au dus la gazdă, avându ierbi împotriva otravei, date de la un doftor priiatin, că aștepta elŭ una ca acēia de la Gașpar-vodă. Îndată au luatŭ ierbi și au început a vărsa otrava, cu mare cumpănă de viață. A doa dzi s-au făcutŭ războlit și Gașpar-vodă, dându vina stolnicilor că au fostŭ bucatele cotle.

Zac. 8. Văzându grije de viață Bucioc vornic, numai ce i-au căutat a prestăni cătră sfatul lui Gașpar-vodă, ce avea amu aședzatŭ cu leșii. Și era aieva și la împărăție umbletele lui, deci trimisasă la Schinderpașea poruncă împărăția să nevoiască doarŭ îl va prinde. Ce oblicise Gașparŭ-vodă și de toate da știre la leși. Deci vădzându împărăția că nu-l pot prinde cu mēșterșug, au trimis unŭ agă pre obiceai, Schimniceauș, să cuprindză scaunul și să-l mazilească pe Gașpar-vodă. Iară cât au prinsŭ de veste Gașpar-vodă că vine Schimni-aga, au scornitŭ că-i vin leșii asupră-i și au ieșit den Iași și au pus tabăra la Capul Stâncii, împotriva Țuțorâi.

Zac. 9. Cum au sositŭ Schimni-ceauș după obiceai, amu era gătit lucrul; îndată au pus slujitorii de au abătut în turci și câți au fostŭ cu

aga și pre singur Schimni-aga i-au omorât. Și îndată au răpedzit și în târg, de au turburat și târgul și cu slujitori amestecați, pre unde, pe care au apucat vrémea, acolea i-au omorât. Mulți den turci să închidea pen pivnițe cu arme, de să apăra. Gașpar-vodă, după aceasta faptă, îndată au purces în tâmpinarea lui Jolcovschii hatmanul leșesc, carele era amu aproape, la margine, cu oști.

Zac. 10. Era gata Schinder-ș-pașa și mai înainte de acéste fapte a lui Gașpar-vodă, să margă cu oști asupra leșilor den porunca împărăției și era orânduitt și hanul și Cantimir-ș-bei, vestit războinic pe acéle vrémi și oștile muntenéști și o samă de oști unгурéști de la Betlean Gabor, de toată oastea aproape de 60.000 și 1.000 de inicéri, din odăile iniceréști orânduite și cu aceste oști au intrat în țară Schinder-ș-pașa.

Zac. 11. Léșii încă să nu lase înșélat și pre Gașpar-vodă cu prietinșugul lor și să-și tocmească Jolcovschii smentélele céle dintâi, au purces și el cu oastea și au trecut Nistrul la Hotin în 22 de dzile a lui avgust.

Zac. 12. Oaste Jolcovschii hatmanul avé 1.600 de husari tot înherați, 4.000 de călări deosebi de husari, ce le dzic steaguri îndzăoate, 200 de raitari némți călări, 400 de căzaci lisovți, 2.000 de pedestri némți. Această oaste era lefecii; era și a domnilor deosebi vro 2.000 de oameni și de acéia câțva carii mărg și de bunăvoie, în dobândă, carii apoi au mâncat și capul lui Jolcovschii. Venisă și un copil den casa craiului, de la crai, numai să intre Jolcovschii cu oști în Moldova într-agiutoriu lui Gașpar-vodă. Al doilea hatman, cum dzic la dânșii, de câmp, era pre acéia vréme Conetpolschii.

Zac. 13. Dac-au trecut Jolcovschii hatmanul cu oștile leșăști Nistrul la Hotin, au făcut și léșii sfat și sfătuiia Conetpolschii să aștepte oștile acolea la Hotin pre Schinder-ș-pașa, să nu să depărtédză așa în câmp, împrotiva mulțimei de oști tătărăști și turcești și el să margă pe Nistru pe de céia parte, să strângă căzaci de pen pălanci, să lovască în urma oștilor pe la Tighinea. Ce acesta sfat n-au priimit Jolcovschii hatmanul, ce să hie dzis, mai bine să vadză veștile cum sint, decât să le audze de la alții.

Zac. 14. În 23 dzile a lui avgust au venit și Gașpar-vodă în tabăra

leșască, sprintin, numai cu 600 de oameni, la adunarea cu Jolcovschii și după sfat ce au avut cu capetele leșăști, au purces cu toată oastea leșască pe Prut în gios, de la Hotin la Țuțora și acolo la Țuțora au pus tabăra leșii. Scrie Létopisățul leșăscu că au avut și Gașpar-vodă 12.000 de oaste de țară. Sosit-au Jolcovschii la Țuțora, septemvrie 2.

Zac. 15. Nu știé Jolcovschii de Schinder-pașea, la ce loc este și cu câtă samă de oaste, lăsându-se de toate în nedejde de lui Gașpar-vodă. Ce, Gașpar-vodă, deși știa din iscoadele sale de mulțimea oștilor turcești, iară nu spunea toate leșilor, să nu le strice inimile.

Zac. 16. La 7 dzile a lui septemvrie, în 5 dzile după sosirea leșilor la Țuțora, au sosit și străjile tătarăști, deodată ca 300 oameni, cu carii hărățindu-să căzaccii, ce le dzicé lisovții pre acele vrémi, i-au înfrântú lisovții pre tătari, iară vii n-au putut prinde nice pre unul. Numai capete câteva de tătari au adus la Jolcovschii, ce n-au putut ști nice atunce leșii de puterea lui Schinder-pașea. Iară tatarâi prindea în toate dzile de la leși limbă, din holota lor ce umbla pentru hrana, și știa Schinder-pașea de toate de la leși și cum este oastea leșască puțină.

Zac. 17. În 8 dzile a lui septemvrie, întâiú Cantemir-beiú, apoi și singur Schinder-pașea, au sosit la Țuțora și ș-au întinsú corturile Schinder-pașea dreptú deasupra taberii leșăști, mai din gios. Leșii era în șanțuri, céle încă de Zamoyschii făcute. N-au vrutú să scoată oastea Jolcovschii într-acéia dzi, mai multú de niște steaguri sprintene cu lisovții amestecate, mai multú doară ari putea prinde vreo limbă, să știe de oaste, atâta este cât sosisă, au mai este pre urmă. Ce toată dzua hărățindu-să cu turcii și cu tatarâi, ieșindú și de ai noștri muldoveni la hartú și nice atuncea au putut lua limbă, că mai multú de un stegarú turcú n-au prinsú și până a-l aduce la Jolcovschii, au muritú de rane.

Zac. 18. Atâta oaste de toată, câtă sosisă descălecată, socotindú Jolcovschii și neștiindú că în ceaș noapte au sositú și oardele a hanului, cu galga-soltanú, fratele hanului, că hanul sângur rămăsésă în Bugeagú,

iară oștile toate le pornisă cu galga-soltanŭ, a doa dzi dez-dimeneată, au scos Jolcovschii toată oastea leșască, pre pilda lui Zamoyschii, cândŭ cu Cazi Cherei-soltan, și-au tocmit oastea, cât agiungea glonțul pușcei, făcândŭ și doao băști de pământŭ, una la un cornŭ de oaste, alta la altu cornŭ, câte cu patru puști și câte 300 de pedestrași cu focŭ. Iară Schinder-pașea tocmisă oastea sa turcească și pre unguri și pre munténi la aripa din gios, iar aripa din sus au dat-o lui Cantemir cu oardele lui, iară celelalte oarde ce era cu galga-soltanŭ nu s-au arătatŭ de după dealŭ, până nu s-au început războiul.

Zac. 19. Dacă s-au apropiat oștile de sine, au datŭ leși înțai și cu muldovenii războiŭ și în loc împengândŭ pre ordele lui Cantemir și turcii începusă a să da înapoi. Ieșiți leși la câmpŭ mai multŭ decât le era porunca cu șireagul cél din frunte, au izbucnitŭ și ordele cu galga-soltanŭ și au dat cu toate oștile năvală la rândul cel din frunte leșăscŭ și l-au înfrântŭ. Ai noștri, moldovenii, pre obicei, îndată au plecatŭ fuga și holota leșilor, ce era în goană, așijderè. Iară tătarii, neîncăpândŭ toți în frunte, au lovitŭ și din dos pe leși. Și așea cu mare vărsare de sânge, au înfrântŭ rândul cel dentâi, pân au agiunsŭ la al doilea rândŭ, ce era tocmai iară frunte, unde era și hatmanii singuri. Și era toate și acéle rânduri mai încungiurate de tătari, de cătră tabăra lor. Ce au mărșŭ tot buluc leși, apărându-să de tătari, până supt șanțuri.

Zac. 20. Schinder-pașea tot cu acéia năvală au lovit bașta cea din gios și fără zăbavă au intratu ienicerii în baștă. Sărit-au leși, amu de lângă șanțuri, și au apucatŭ de au scos o samă de pedestrași ce era în baștă, iară mai mulți au pierit și patru puști au luat turcii. După acéia au stătat oastea în tocmală neclătită, numai cât să apară leși de năvala tatarâlor și bașta cea din sus au rămas întreagă.

Zac. 21. Aproape de apusul soarelui, Schinderu-pașea au descălecatŭ oastea toată la odihnă, iară leși au cădzutŭ la mare spaimă și turburare, și lăsândŭ și ei străji, iară oastea céialaltă au intratŭ în șanțuri, pe la

otace. Și îndată au mărșă toate capetele la cortul lui Jolcovschii, la sfat, mâhniți toți, vădzindu-să închiși de atâtea mulțime de oști, depărtați de țară și cetățile sale, fără nice o nedéjde de agiutoriū. Ținea hatmanii amândoi inime tari, răspun-dzându tuturoră, cum a doa dzi vor să-și tocmească lucrul cu războiul și apoi, dacă n-or putea a înfrânge putérea nepriiatinilor, să lege tabăra¹ și să margă cu tabăra legată spre țara lor, spre Nistru. Au pătrunsū tuturoră inimile acestū sfatū, dacă au audzitū cu tabăra legată mărșul, fiindū amu den loc închiși de pășunea de cai și de hrană de oameni. Și după acéia s-au rășchirat sfatul îndată. Unū domnū anume Strus și Calinovschii staroste de Camenița și Samoil Corețchii s-au gătitū de fugă noaptea cu oamenii săi și au purces năzuindū îndată să treacă Prutul noaptea și acoloa, la trecătoarea Prutului, dândū în Prut ca oile spăimați, s-au înecatū Calinovschii starostele de Camenița și mulți din léși. Unii, rătăcindū noaptea, au cădzutū a doa dzi în mânule tătarâlor, pe alții i-au dus cursul apei, de i-au abătutū iar înapoi la mal, de li-au căutatū a intra iară în tabără. Iară Hmelețchii și Cazanovschii, capetele cazacilor, au lovitū întâi alătura cu Prutul, apoi au luat câmpii și au mersū, fără nici o dodéială, întrégi. Ceielaltă oaste de lefecii să turburasă cu toții și ei de fugă, scornindu-să cuvântū pen tabără c-au fugit hatmanii, cât și céia ce era la straje, părăsise străjile. Ce înțelegândū Jolcovschii spaimă ca acéia oștii, au umblat pe la otace cu făclii de vântū, arătându-se oștenilor, cum este de față și are grije de oaste și au mai întăritū și străjile. Și așea de-bia au aședzat oastea de spaimă. Și în céiași noapte au scris și cărți, dândū știre la craiul, cu pără pe aceia ce au fugit din tabără.

Zac. 22. Gașparu-vodă vădzândū mare turburare și fugă în oastea leșască, părăsit și de oștenii săi, au purcesū și elū noaptea și au trecutū Prutul bine. Numai, amu la braniște² fiindū cu puținei de ai săi și den

¹ Sistem de luptă folosit în oștile din răsăritul Europei, începând din veacul al XV-lea: tabăra era înconjurată de care legate cu lanțuri între ele, astfel încât nu se putea pătrunde în tabără din nici o parte. Tabăra legată putea să înainteze, străbătând printre dușmani.

² Regiune rezervată domniei, pentru tăiatul lemnelor, vânătoare și păscutul vitelor. Se afla lângă Iași.

boieri, Șepteliciu hatmanul și Goia postelnicul, pe lângă dânsul, l-au omorât ceia ce era cu dânsul. Scârnavă și groadz-nică fapta și neaudzită în toate țări creștine. Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile ferit trebuiește, că oricum este, de la Dumnedzău este. Precum dzice svinta Scriptura: “ИѢ ЄСТ НИ ЄДИНА КЛАСТ Т’ЪКМО УТ БОГА”, adecă: “Nu-i nice o putere, fără de la Dumnedzău dată”.

Zac. 23. Plătit-au apoi cu capetele sale această faptă și Șepteliciu și Goia, de la Alexandru-vodă, pe lege direaptă de le-au tăietu capetele și trupurile le-au aruncat în ieșitoare. Și cu cale le-au făcut, că după scârnave fapte, scârnave morți vinu. Iară bietul Bucioc vornicul, în braniște amu, au năzuitu la un hin al său, anume Toader brănișteriu, unde-șăcuia acel Toader, singur nemerit din răssipă, fără slugi pe lângă sine, precum vrémea acéia în răssipă oștii așa aduce. Și cu multă rugămente și giuruită cătră hinul său, s-au oploșit în vicleană făgăduință lui. Apoi, a doa dzi, l-au legat hinul și legat l-au dus la Schinder-pașea. (O, să nu-l ierte Dumnedzău hin ca acela!) Și dacă l-au dus la Schinder-pașea au pus îndată de l-au înțăpatu pre Bucioc, săracul, acela carile pururea sfătuié pre Gașpar-vodă spre bine și de mare nevoie i-au căutat a pristăni la sfatul lui Gașpar-vodă. Acestu domnu, Gașpar-vodă, niceodată post n-au avut, ce pre ascunsu în tote posturile mânca carne.

Zac. 24. Iară hatmanii leșești, vădzându-se închiși și părăsiți și de tovărășia moldovenilor și în țară streină, încungiurați de atâtea oști, au scos, a doa dzi, toată oastea, câtă le rămăsésă, stoluri, însă aproape de șanțuri, cât să să apere de năvala turcilor și a tătarâlor. Și toată dzua acéia au stătutu călări în tocmală; nice Schinder-pașea și tătarâi așe nu li-au stătut asupră, alegându cu sfatul să-i ție așa închiși până ce i-ari strânge foamea și hrana de cai, să să închine de bunăvoie. Léșii încă să facă război nu era putere, că și oastea li să împușinasă cu domnii cei fugiți și răniți mulți din războiul cel dintăiu, între carii era răniți feciorul lui Jolcovschii și nepotul lui de frate. Ce și a triia dzi

după războiul cel dintâi, iară așa au scosă oastea cu tocmală aproape de șanțuri. Și într-acéieé dzi s-au apropiiet și galga-soltan cu puținei tătari pe lângă sine și au pofțit pre singur Jolcovschii la voroavă. Scoasésă Schinder-pașea într-acéieé dzi toate oștile sale și pusesă rândú înaintè ochilor leșilor, să vadză mulțimea și așa au făcutu în trei dzile, pentru spaima leșilor, să să închine, vădzândú oastea mulțime. Iară la voroavă cu galga-soltanú Jolcovschii n-au vrut să iasă, ce au trimis pre cneadzul Corețchii, fratele celui Corețchii ce fugise. Deci și galga încă au trimis pre Veli Șah-mârza și au cerșut o sumă mare de bani să le dea leșii și să margă cu pace. Iară Corețchii arătândú alte legături de pace, s-au apucat mârzaculú de sabiie și au dzis să aștepte leșii toți sabiie.

Zac. 25. Vădzândú-să léșii că cu altú mijloc de acoloa n-au cum să iasă, de unde erau cădzuți, au ales sfat să iasă cu tabăra legată pre mijlocul oștilor și așè au făcut, 19 dzile a lui septemvrie îndesară. Amu era de trei dzile tocmită tabăra la rânduri și au făcut porți în șanțuri, cineși la rândú și au purces din loc cu tabăra legată de cară, și orânduite oști pi den toate părțile și pedestrași și călări. Gândiia turcii și tatarâi dintâi că vin să dea războiú, apoi au vădzutú purcesul. Și în céia dzi, până în sară și toată noaptea au mărșú léșii cu puțină dodiiială, numai de tătari.

Zac. 26. A doa dzi, septemvrie 20, au sosit și Schinder-pașea cu toate oștile asupra taberii leșăști, ce léșii, cât s-au făcut dzuă, stătusă, unde i-au apucat dzua. Și într-acéia dzi au fostú războiú foarte tare și mare, până la vrémea de chindiié și descălecându turcii cu corturi de mas, leșii mai îndesară iară au purces cu tabăra și iară toată noaptea au mărșú, numai cu dodiiială de tătari.

Zac. 27. A triia dzi, septemvrie 21, iară au stătut tabăra leșască la un pârâu, care nu-l pomenéște Létopisetul leșescú anume ce vale a hi fostú, iară adevărat pe la Scumpiia au lovit, ce ori la o vale ce să dzice Răchita, ori la vreun ciuluc. Încă nu trecusă toată tabăra leșască valea, cândú au sositú Schinder-pașea și acoloa au ruptú turcii o bucată mare

de tabără și au luat și câteva steaguri de la leși și puști. Și s-au închis leșii iară acoala, la căia vale, de s-au apărat toată dzua acéia.

Zac. 28. A patra dzi, septemvrie 22, au socotit Schinder-pașea să le ție din frunte calea și au purces înainte și aproape de Răut, desupra Răutului, au tocmit toată oastea frunte. Leșii încă ce-au avut oaste mai aleasă, o au tras de pen arepi în frunte și la o vreme ca acéia la care și de nevoie numai caută a hi toți viteji, că nu era altă cale de viață, au mârșu cu toată tabăra dreptu asupra temé-iului oștii turcești și stându tare și cu focul, au căutat turcilor a le da cale. Și într-acéla război au luat leși de la turci două steaguri și tătari prinși vii câțva. Și după ce s-au așădzat tabăra la Răut, au mai ieșit steagurile leșăști de au mai lovit pe o drâmbă de tătari, carii trecusă Răutul.

Zac. 29. După acéia pretrecanie, să îmbărbătasă leșii și pierduse toată grijea. Iară ce ieste să nu treacă și orânduiala lui Dumnedzau nu poate să să amistuiască. Amu, fără nice o grije, tare și sămeți leșii și cădzusă la valea Coboltei, unde era de o parte pârâul, de altă parte oastea, loc deșchis, fără trecători. Și pierduse și Schinder-pașea nedejde de a-i dobândire și trimisésă la Jolcovschii Schinder-pașea, poftindă să-i trimață un om, să știe turcește. Au trimis Jolcovschii, ce apoi nu l-au mai slobodzit Schinder-pașea pre talmaciul acela. Cândă au fostă amu aproape de Nistru, ca o milă de loc de la Movilău, la un sată anume Slobodziea Saucăi, la ținutul Sorociei, acolo descălecasă oastea leșască, conacul cel de apoi. Holota ce era strânsură, temându-să de hatmani pentru dobânda, că jecuisse multe case în țară, să apuce ei trecătoarea la Nistru noaptea, au dat spaima și toată oastea așa greu s-au turburat, cât care cum au putut, au apucat cal, sluga stăpânu-său și pedestrași și călăreți toți amestecați, unii de lăți fugându, s-au șpărscuit toată tabăra, hatmanii rămași singuri, unul într-o parte, altul într-alta.

Zac. 30. Dziću unii să să hie făcut acéia spaimă din slugile oștenilor, carii mersesă la o arie cu fân, departe de tabără și să-i hie lovită tatarăi. Ce, oricum au fostă, spaima ca acéia au fostă, în care nu s-au mai

putut îndrepta oastea, să să aședză. Poate hi și de grijea trecătoarei Nistrului, care de care să apuce mai curundū să treacă.

Zac. 31. Au priceputu tătarâi încă de cu noapte răssipa oștii leșăști și încălecase toți. A doa dzi dez-dimeneață, au cădzut mai toate capetele leșăști, părăsiți unii și de slugile sale, alții rătăciți, pre mână tătarâlor. Pre feciorul lui Jolcovschii și un nepot a lui i-au găsit între cară, răniți încă de la Țuțora, pre Conetpolschii cu puținei oameni buluc, așteptându dzua, doară ari putea aduna ceva oaste și să știe și de Jolcovschii, ce s-au făcut, l-au încungiurat tătarâi și au cădzutū viu pre mână tătarâlor. Iară pre Jolcovschii, numai cu o slugă a lui rătăcitu, pedestru, l-au găsitū o drâmbă de tătari și până a înțelege cine este, vâdzându-l om bătrân, l-au tăiatū. Și apoi din sluga lui înțălegându că este Jolcovschii, i-au dus capul la Schinder-pașea și au stătu toată dzua într-o suliță înainté corturilor lui Schinder-pașea capul lui Jolcovschii. Și într-acela loc stă stâlp de piatră, făcut apoi de oamenii lui Jolcovschii și până astădzi, în ținutul Sorocii, în céia parte de satū, anume Slobodzia Saucăi, locu ca de giuământate de milă de la Movilău.

Zac. 32. Schinder-pașea după aceasta izbândă, capetele leșăști ce au fostū și pre Conetpolschii, i-au trimis la împărăție, iară singur s-au întorsu la Cetatea Albă și acolo peste puține dzile ș-au fârșitū viața. Dzicū să fie murit otrăvit de veziriul ce era atuncea la împărăție, temându-și veziriia de dânsulū. Iară tătarâi au lovitū toată Podoliia și Rusiia¹ și fără nice o sminteală de nimé, cu plianū multū s-au întorsū în părțile sale. Fost-au acéia răssipă a oștilor leșăști și pierirea lui Gașparvodă v leato 7129 < 1621 >.

¹ Prin Rusia Miron Costin înțelege Ucraina, care pe atunci făcea parte din Polonia. Rusia propriu-zisă o numește Moscul.

CAPULŪ ALŪ NOAĂLEA

Incep. 1. După domniia lui Gașpar-vodă, au venit la domniie Alexandru-vodă, feciorul lui Iliiașŭ-vodă, iară acélŭ Iliiaș-vodă au fostŭ ficiorul lui Pătru-vodă Rareș și după moartea tătâne-său, lui Pătru-vodă, cădzuse la domniie, ce de bunăvoia sa au lăsat domniia, precum scrie Uréche vornicul și au mărșŭ la soltan Suliman și s-au turcitŭ, la care întunecarea menții au venitŭ din desfrânate fapte a curviei.

Zac. 2. Apoi Iliiaș-vodă au cădzutŭ la Rodos, la opreală și acoloa, la Rodos, au născutŭ acestŭ Alexandru-vodă. Spun de dânsul că la moartea sa au mărturisitŭ legea creștinească.

Zac. 3. La începutul domniei sale, oblicindŭ de moartea lui Gașpar-vodă că au fostŭ pricina Șeptelici hatmanul și Goia postelnicul, i-au omorătŭ și trupurile lor le-au aruncatŭ în ieșitoare, precum s-au pomenit mai sus. Și cu lége direaptă le-au făcut acéie pedeapsă, numai munca ce au făcut fáméilor lor și îmmei a lui Șeptelici pentru avuție, au fostŭ peste pravilă, că pre légea direaptă nice fecior pentru fapta tătâne-său, nice părintele pentru fapta fecioru-i de vârstă nu-i platnicŭ.

Zac. 4 Domniia era aceasta foarte slabă și cu purtatul trébilor peste obiceiurile țărâi. Și în dzilele lui au venit și Împărăția Turcului, singur cu sine sultan Osman la Hotin, asupra leșilor. Că înțelegândŭ împărăția de perirea oștii leșăști de Schinderŭ-pașea, avea nădejdea că pre lesne va putea să cuprindze den Crăiia Leșască o parte, socotindŭ că ce au fostŭ fruntea oștilor leșăști și slujitori vechi au pierit în Moldova, nu or avea leșii nice o putére să stea împrotivă. Și măcar că venisă vești că perșii că gătiadză asupra Vavilonului, să-l ia de la turci, tot au lăsatŭ grijea Vavilonului și au stătut după gătirea asupra leșilor peste toată iarna, trimițândŭ și ceauși la craiul leșescŭ, dându-i știre să știe că-i vine asupra crăiei lui, cu toată putérea.

Zac. 5. Au acestŭ obicei împărății, de dau știre unul altuia, cândŭ

voră să facă războaie unul asupra altuia. De care lucru s-au cutremurat leșii, de vrémile acéle, vădzându-și răssipa oștilor cu amândoi hatmanii și a vederea venire asupra sa puterii ca aceia. Ce au trimis și craiul un sol de la sine la turci, mai multă să vadză și cu ochii, este adevăratu gățirea turcilor să vie, au numai sintū cuvente. Ce, pe solul la împărăție nice cu veziriul nu l-au adunat, ce numai i-au răspunsū cu scârbă și l-au pornitū înapoi.

Zac. 6. Iară și craiul leșăscū n-au șădzutū fără gățire, ce, îndată, iarna, au strânsū săimū și den ceputulū săimului au trimis soli pe la toate țări creștine, dându-le știre de vinirea asupra sa împăratului turcescū, cu toată putérea împărăției lor. Și au stătut la sfat să facă oști de a stare împrotiva puterei turcești și au ales la săimū să facă 30.000 lefecii, în carii să fie 14.000 de husari și 8.000 de pedestrime, altă oaste mai sprintenă și la 15.000 de căzaci să trimață lefe și singur craiul cu toată popolita să încalece și au stătut și ei toată iarna de gățire. Iară de la crăiei streine n-au avut de la nime nice unū agiutoriū, mai multū de la holendezi câteva corăbii cu platoșe și cu sănețe și alte măiestrii de oaste. Iară de la célelalte crăii creștinești fără nice o nedejde de agiutoriū s-au întorsū solii lor și încă de la némți oprise și marginile țărâi sale, nice pre banii săi leșii să nu facă lefecii, avândū Împărăția Neamțului pre acéle vrémi mare zarve și amestecături cu Crăiia Bohemului, care crăie, cu altū nume, să dzice Cehul. Așe lăsasă toți pre leși, numai singuri să răspundze Împărăției Turcești. Husari încă atâtea n-au putut a face leșii, că acél fel de oaste să face cu greu și cu mare cheltuială.

Zac. 7. Cătū s-au dezvărat, sultan Osmanū au purces cu mare gățire cu oști strânsă de pen toate unghiurile țărâlorū sale. Așe scrie Hronograful leșăscū, că și din limbi, apoi și din iscoade ce avea leșii la turci, cum au avut sultan Osmanū 300.000 de călări, 12.000 de inicéri și 80.000 de tătari cu Zaimbu Chierei-sultan, hanul Crâmului, fără de oștile muntenești ce era cu Radul-vodă, domnul muntenescū. Amu aproape de Dunăre fiindū sultanū Osmanū, au venitū véste, cum au luat perșii Vavilonul, ce totū au păzitū calea asupra leșilorū.

Zac. 8. La leși lipsia hatmanii amândoi, că Jolcovschii hatmanul cel mare pierise, iară Conetpolschii al doilea hatman era la închisoare la Țarigrad și era zarva între leși pentru hătmănie. Ce craiul Jigmontū, ferindu-să să nu cadze la mai mare împărăchie între capete lucrul, au răspunsū că așteaptă pre Conetpolschii să iasă din robie și este pravila lor așa, ales la capetele oștilor, să margă pre rândū din stăpăni mai mică la mai mare. Deci oștile toate au datū pre mâna lui Hotchevici hatmanului de Litfa, om vestitū din tineretăle sale la războaie și atunci de vârsta sa, ca de 80 de ani.

Zac. 9. Cu 14.000 de oaste au purces deodată Hotchevici hatmanul și înainte sa au trimis cu 14.000 de oameni pre Liubomirschii, să treacă îndată Nistrul la Hotin, fiindū cetatea Hotinului din dzilele lui Gașparvodă pre sama leșilor. Deci intrându Liubomirschii în țară, păn a să apropiia oștile turcești, au prădatū țara pănă în Iași, ieșindū și lăsindū și Alexandru-vodă Ieșii cu fuga la Romanū. Și au arsū leși și Ieșii și din prada țarai au strânsū hrană, care apoi au ținut pre leși toată vrămea, cât au fostū la Hotin. În urma lui Liubomirschii au sositū și Hotchevici hatmanul la Hotinū și apoi, după Hotchevici, și feciorul craiului leșăscū, Vladislav, cu 16.000 de oaste. Nu știa ce vină or hi dat bieților târgoveți de Hotin, a o samă ce au fostū mai fruntea, de i-au înpensū din cetate de pe zid, fără de nici o milă leșii.

Zac. 10. Amu era împărăția la Țuțora, iară căzaccii tot nu sosisă la Hotin, cu mare mahniciune leșilor și amu agiungea tătarai pănă în tabăra leșască, cât pierduse leșii de căzacci nedejde.

Zac. 11. În 20 dzile a lui avgust au lovitū un soltan cu oștile sale și cu mulți și din oastea turcească, la tabăra leșască supt Hotin, cât s-au gânditū Hotchevici hatmanulū și alte capete leșăști că amu și împărăția singură este sosită și scoasesă și leșii toată oastea la câmpū. Ce, tătarai, după puțină năvală, s-au dat îndărăptū. Și atunceși, în céiași dzi, au sositū și 1.000 de căzacci înaintea hatmanului lor, anume Sahaidacinii, dându-i știre că sosēte și oastea căzăcească cu tabăra legată, de trei

dzile tot cu războiū prin tătari, că trecusă căzacia pe la Soroca și zăbăvindu-să cu prada, pe hirea lor, îi apucase tătarai pe cale. A doa dzi, 21 a lui avgust, au sosit și Sahaidacinii cu 20.000 de căzaci și într-acéiași dzi, orânduindū Hotchevici șanțurile pe lângă tabără și făcându căutare căzacilor, au dat știre străjile, cum soséște și împărăția cu toate oști în tocmală, cum dzic la turci, alai. Ce, au lăsatū și Hotchevici căutarea căzacilor și au scos și el toată oastea la câmpū, cu tocmală puindū oaste și pen vâi și pin ceretei supuse. Singur au statut cu partea mai aleasă a oștii frunte, gândindū că vor da turcii îndată războiū. Ce, oastea turcească n-au stătut de războiū, ce, cum au sosit, au început a descăleca și a întinde corturile. Cantemir-pașea numai cu oștile sale au făcut năvală o dată la aripa leșilor, ce vâdzindū oaste leșască supusă pin toate văile, au purces și el spre descălecatul oștii sale. Iară turcii scoasesă o samă de puști și da în oastea leșască și au fostū harțuri între oști până sară.

Zac. 12. Avgust 22, dez-dimeneată, au cuprinsū turcii tot locul acela cu corturi, unde stătusă leșii în dzua dintăiu. Leșii încă au scos oastea împregiurul taberei aproape și într-acéia dzi toată năvala turcilor au fostū asupra căzacilor, vâdzându-i încă fără șanțuri și osebiți de tabăra leșască.

Zac. 13. Avgustū 23 dzile, dez-dimeneată, gătiți turcii de războiū, căzacia era descălecați cu tabăra lor, mai gios pe Nistru, deosebi de tabăra leșilor, încă fără șanțuri, numai încheiată cu căruțele. Acolé, la căzaci, au făcut mare năvală cu toate oștile turcii cu tătarii, cât să vedea luată amu tabăra căzăcească. Ce, au stătut căzacia foarte tare și cu nevoința a hatmanului lor, care era om, oștean dreptu, și le-au datū și Hotchevici hatmanul agiutoriū cu trei roate de némți și cu o mie de haiduci cu bardise (ieste un feli de arme, topoară cu coade lungi). Deci, cum au vâdzut căzacia agiutoriul, au sărit dreptū asupra inicérilor, bătându-se de la o vrème de țiișū cu sâneșăle, cât le-au căutatū a să da înapoi inicerilor. Și așea gonindū căzacia și haiducii pre iniceri, s-au întărâtatū și oștile călăreță și s-au făcut o glogozală mare între oști,

adăogându-să și din oști turcești cu tătarai și den bulucuri a leșilor la acéia aripă, unde era sfada, cu mare vărsare de singe. Și într-acéia dată, la acela război, au pierit capete câteva den iniceri și pașea de Silistra, vestit războinic. Din partea leșilor, din capete au perit Zavișa și Endriiiovshii, amândoi rohmistri. Și din capetele tătarâlor de Litfa¹ au pierit Bogdan-mârza și Țarovici, iară mârzac. Lucru mare, cumu-i laudă Hronica leșască, cum au stăut de bine atuncea împotriva turcilor, măcară că sintu și ei turci de lége. În céia dzi, spunū să hie chematū soltanū Osmanū pre iniceri și le-au dzis că nu va mânca, până nu or lua tabăra căzăcească.

Zac. 14. 24 a lui avgust, leșii la câmpū n-au ieșit, ce au stăut toată oastea la întăritura șanțurilor, că până atuncea pe mai multe locuri era tabăra leșască numai cu cară îngrădită. Iară turcii într-acéiași dzi, vădzându că leșii nu stau la război, ce de lucrul șanțurilor, și călării de-a valoma cu inicerii pedestri întâi au datū năvală unde era fruntea șanțurilor și acoloa dându-le tare némții răspunsū, s-au mutat mai sus, cercându locū mai slabū, ce și acolo, la năvală au cădzutū mulți din turci. Apoi și la al tréilè loc, au luatū mai despre Zvancea, ce și acolo s-au apărat léșii tare și până amiadzedzi au dodeit pe leși. Iară de la amiadzedzi, iară cu toată năvală au lovitū la tabăra căzăcească, care amu era grijite peste noapte, cu doă rânduri de șanțuri, un șanțū tocma pe lângă cară, iară altū rândū de șanțuri mai departe de tabără și amu lipiți de șanțurile léșilor. Multă oaste turcească au peritū de căzaci într-acéia năvală și au gonitū léșii pre turci înfrânți de focul căzacilor, până în corturi.

Zac. 15. Avgust în 25, nimică n-au gânditū turcii de paguba oștii sale, ce au avutū, ce, a doa dzi, au scos pușcile céle mari și s-au apropiatū de șanțurile căzacilor și au dat nepărăsitū în căzaci câteva ceasuri. În loc de minune scrie Hronograful leșescū că dândū așa desū și mai multū de un cazacū, anume Vasilie sotnicul, n-au pierit, iară cai au

¹ În Lituania se așezaseră niște tătari, care luptau în serviciul ei.

omorât mulți în tabără. După patru ceasuri ce începuse a bate pușcile în căzaci, au ieșit căzacia ș-au făcută năvală la puști, de unde bătea. Și din aripa despre leși au lovit un stol de leși, iară într-acelea și au împensu pre toată oastea acéia de pe lângă puști și au apucat toate pușcile cele apropiate. Și au mărșu într-acéia dzi până în corturi turcești căzacia, cu mare spaimă în toată oastea turcească și amestecătură. Ce, cum și-i hirea căzacilor, la dobândă lacomi, au dat îndată de jacuri și cu acéia zăbavă, avându vréme turcii, au împensu iară pre căzaci și de la corturi și de la puști. Pușcilor apucase căzacia de le stricase roatele și straturile.

Zac. 16. Dintr-acéia dzi amu au mai răsuflatu căzacia și s-au acolesitu turcii despre parté léșilor cu năvală, că să deprinsesă léșii, de sta gata, bulucuri călări și cât îi împengea căzacia den foc pre turci, iară leșii lovia din aripa. Deci, den 26 a lui avgust au cădzut greul asupra léșilor, că în 27 a lui avgust mare năvală au făcut turcii la oastea leșască, care era scoasă dinafară de șanțuri și au înfrântu pe leși și doaă bulucuri de némți a doi polcovnici au pieritu cu totul. Mare bucuriie în turci și semetiie de atâte capete de némți, de carii sta o grămadă înainté corturilor împărătești. Și să nu hie întorsu pre turci îndărăptu niște steaguri de husari, la grije era și toată tabăra leșască, așea să amestecasă de rău leșii. Au luatú într-acéia dzi turcii steagul lui Hotchevici, rumpându-și zăbala calul stegariului, care purta steagul de husari la Hotchevici, l-au băgatú pe stegariul fără voie lui în desimea turcilor. La acéia grije scrie Hronograful, că singur moșneagul Hotchevici au ieșit din șanțuri afară și pin toate célelalte porți ieșiaa orânduită oastea și așea s-au dezbăratú de oarbă năvală turcilor, într-acéia dzi. Iară oaste au pieritu multă într-aceia dzi din leși și steagul lui Hotchevici cu stegariul.

Zac. 17. În 28 a lui avgust și 29 și 30, turcii au ședzut pre odihnă, iară Hotchevici hatmanul mâhnitú pentru steagul său, care lucru la oșténii acestor părți și în locú de necinste și în locú de piedzi rai să socotéște.

Zac. 18. În dzi 1 a lui septevrie au pus gândû leși să lovască cu toată oastea sa noaptea pre turci, numai să lasă pedestrimea la șanțuri și așa au făcut. Toată oastea scosesă denafară, ce au împiedecatû lucrul și gândul lor ploaia. A doa dzi au oblicit turcii gândul leșilor den haiduci unguri, care fugiia totdeauna de la leși la turci și de la turci rusii totdeauna. Iară căzaccii tot nu s-au răbdatû și pe ploaie, la o aripă de corturi au îndrăznit de i-au lovit, tot într-acéia noapte.

Zac. 19. A treia dzi a lui septevrie au venit la tabăra leșască de la Radul-vodă, domnul muntenescû, Batiștè Veveli, om de neamul său criteanû, dzicû să hie fostû cu știrea veziriului, îndemnândû pre leși să trimață sol de pace la turci. Și nu s-au apăratû lésii, ce au trimis foarte om cu ispravă de la sine, anume Zelenschii, să întrebe, putea-vor să să priimească soliile la împărăție, au ba. Și de atuncea umbra și soliile, iară și singele bieților oșténii mai multû să vărsa din îmbe părțile între dânșii, la toate dzile și în tot ceasul.

Zac. 20. În 5 dzile a lui septevrie, au obârșitû turcii și podul peste Nistru și au trecut și în céia parte de Nistru oastea. Avea hrană până atuncea slobodă de cai lésii peste Nistru, iară den céiași dzi i-au închisû și den céia parte. Și tot într-acéia dzi au venit și Caracaș-pașea de Buda, carele temându-se de împărăție, scârbită de dânsul pentru zăbava, trimisesă răspunsû veziriului că nu va merge la adunare, până nu va hi întâi în tabăra leșască.

Zac. 21. Toată oastea turcească iară să pornise după Cărăcașû-pașea și din toate părțile au stătut năvală asupra leșilor, iară mai mare cu multû unde era singur Caracaș-pașea. Era acél loc despre Zvancea, unde era mai slabă tabăra leșască. Îl dusésă pre Caracaș-pașea anume la acel loc niște unguri ce fugise de la leși la turci și acéia năvală au făcutû la șanțurile leșăști, cât să nu hie apucat a ieși un bulucû de némți cu un căpitan anume Veier, neamțu și s-au prilejitû vro 2.000 de căzaccii, carii păștea caii, țiindu-i amână prin ceretei, luasă Caracaș-pașea șanțul leșilor. Ce némții ca din dos să prilejise a oștii cei turcésți și alții di pe șanțuri au vărsatû focul în turci, cum dau némții, odată. Și dintr-acela focû au nemerit glonțul den sinețû pe Caracaș-pașea dreptû

pren capû. Deci, cât au vădzut turcii c-au cădzutû Caracaş-paşea, s-au dat îndărăptû. Ieşit-au şi leşii călări din şanţuri, iară n-au gonit pre turci, stândû după sprejeneală de alte locuri, pe unde mai năvăliia turcii.

Zac. 22. Slăbise leşii de hrană şi de desimea mare de trupuri să scornise mare putoare în tabăra lor, că nu mai biruia a căra trupurile în Nistru, Deci să scornise boale între oşténi şi mai vârtos muriia caii de o boală ce era în cai. Feciorul craiului, Vladislav, dzăcea bolnav şi Hotchevici hatmanul iară aşea, din care boală au şi murit acoela la Hotin Hotchevici, septevrie 14, omû între leşi vestitû de lucrurile războaielor. Spunû de dânsul, pân au fostû viu, cândû au venitû pomenire de pace de la Radul-vodă, să hie dzis: “Lasă, lasă, să vie Simedriul¹, să va căi soltanû Osmanû c-au venit asupra leşilor”.

Zac. 23. Trei dzile după pierirea lui Caracaş-paşea, turcii au şadzutû fără războiû, iară tatarâi ardea şi prăda Țara Leşască pre lângă Cameniță şi mai sus de Camenița şi să fuma Țara Leşască la vederea ochilor a leşilor şi ei închişi de toată hrana. Mai multû ce răzbiia căzaccii pen păduri, pe la cetăți de pe aproape şi aducea căte oarece hrană, ce iară nu de agiunsû. Şi au ales şi leşii într-un rândû, noaptea, cu vreo mie de haiduci, nişte cară, de au adus den Cameniță puțină hrană şi iarbă de sineță, că împutinasă leşii şi iarba şi plumbul. Şi boale să scornise multe în némți şi în leşi şi mai ales boală de ventre, învățați cu berea, cu horilcă şi acolo numal apa Nistrului era băutura, care este foarte grea la băutû.

Zac. 24. Svătuia unii din leşi să lase pedestrimea să apere şanţurile, iară ei să iasă călări, alții sfătuia să pornească pre feciorul craiului, să margă el să sirguiască pe craiul, pe tată-său, să vie mai curundû cu agiutoriû şi să burzuluisă şi oastea Litfei, numai să o plece din tabără. Ce, apoi toate acestea sfaturi le-au aşădzat Liubomirschii, pre carele l-au şi ales oastea şi în locul lui Hotchevici şi l-au pus feciorul craiului hatman.

¹ Sfântul Dumitru, 26 octombrie (când se va răci vremea, turcii vor slăbi).

Zac. 25. În 15 a lui septevrie să întorsesă și solul lor Zelenschii, trimis la veziriul și tot într-acéiaș dzi au lovit turcii iară tabăra leșască la poarta Litfei. Ce făcusă leșii în céle trei dzile o tabie, adecă o baștă denafară de șanțuri, de care nu luasă turcii aminte, ce și de la șanțuri și den tabie dândû tare leșii foc, au căutatu turcilor a să da înapoiû. A doa dzi, septemvrii 16, au trecut pușcele turcii în céia parte de Nistru și au bătut toată dzua în tabăra leșască. Și toată dzua acéia numai unû neamțû au ucis, la corturile feciorului craiului. Și tot într-acea dzi au trecut Nistrul și sultanû Osmanû singurû și au mârșû de au vădzutû Camenița. Pusesă să bată o cetățuie anume Panăvții, lângă Cameniță, ce era niște haiduci, puși acolea de pază. Ce au pierit câțva turci de haiduci și au lăsatu-o cetățuia acéia nedobândită. Iară pre lângă Zvancea, numai căci au trecut pe lângă cetate. Scrie Létopisețul leșăscu să hie dzis soltanû Osmanû pentru Camenița: “Dumnedzău au făcut-o această cetate și Dumnedzău va lua-oă”. Iară în dzilele noastre au luatuo sultanû Mahmetû, împăratul turcescû, în 9 dzile în anul 7180<1672>, în 16 dzile a lui avgust, pentru păcatele leșilor și netocmala între dânșii.

Zac. 26. Făgăduită era plata tătarâlor la Hotin de soltan Osmanû, care va aduce cap de căzac, să ia câte 50 ughi de aurû, deci alerga tătarâi, lovindû pin Țară Leșască țărănimea și le aducea capetele și lua bani. Ce, cărasă niște grămădză de capete de țărani înaintea corturilor împărătești, cu numele de căzaci. Iară oastea turcească neputândû strica leșilor den frunte, au trecut Nistrul pușcile céle mare și bătea foarte tare den céia parte pre căzaci și o parte de tabăra leșască. Numai ce au căutatû a să muta de la mal și căzacilor și leșilor, de pe unde agiungea pușcile. Și în 16 a lui septevrie acela războiû și năvală să făcusă, cât amu didesă tătarâi înot să treacă apa, să între în tabăra. Care grije vădzindû Liubomirschii, carele era în locul lui Hotchevici celui mortû, au coborât némți pedestri cu foc și s-au îmbărbătatu și căzaccii și au începutû a da foarte désû focul, câtû au căutatû turcilor a părăsi deodată pușcile și a să mai depărta de la malû.

Zac. 27. Acéstea lucrându-să la Hotin, craiul leșăscă Jigmontů veniia încet, cum să dzice, leșește, într-agiutor fecioru-său. Și amu împutinase detot tabăra leșăscă iarba de sinețu și de hrană era foarte strânși, care nevoie nice de la turci nu lipsiia, că flămândzisă foarte rău și turcii și în toate dzile veniia vești de mare prădzi ce făcea căzaccii pre Marea Neagră. Deci venisă iară Batișté Veveli de la Radul-vodă, domnul muntenescă, cu făgăduință tare, că or hi priimite soliile, numai de zăloage poftise leșii de la turci, au adus răspunsă că ieste cu rușine împărăției să dea zăloage. Deci și leșii au ales pre Iacob Sobețchii, tatăl craiului de acmu și pe Joravinschii caștelanul de Bâlza și au mărșu solii leșăști în tabăra turcească.

Zac. 28. Schimbasă împărăția pre veziriul în scârba că n-au fostă harnic de a lua tabăra căzăcească și puseșă altă veziriă, carele să-și arate lucrurile mai tare, au dzis solilor leșăști să lége biră pre an la împărăție. Care lucrul nici într-un chip nepriimindă solii leșăști, pre dânșii i-au oprită, iară oastea toată cu mare gătire și cu toate pușcile și măistriile au pornit cu sine asupra taberii leșești și o parte au pus dencoace de Nistru să bată, iară altă samă cu sine au trecut Nistrul și au bătut în céia dzi, toată dzua, septevrie 24 și septevrie 25. Ce, făcuse pre mală și leșii șanțuri dincoace, iară tot îi strica din puști turcii și mai rău din céialaltă parte de Nistru. Și așa să lupta în toate dzilele acestea până în 27 a lui septevrie.

Zac. 29. Au acestă obiceiă căzaccii, dacă li să dodiiște răul și pieră de puști, iesă de dau năvală, tocma acolé, de unde bătă pușcile, care hirea lor, hie cine va hi vădzut la Suceavă, cândă închisésă Ștefan-vodă Ghiorghie pre feciorul lui Hmilă. Așa au făcut și la Hotin, cândă părea turcilor că sintă pătrunși de morți ce făcea pușcile într-înșii, că-i bătea atuncea în céle 5-6 dzile 60 de puști, cum scrie Hronograful leșăscă, tot de céle mari, ce le dzică balemézuri, și-i socotii spăimați, atuncea, în 27 a lui septevrie, au făcută cu hatmanul său, cu Sahaidacini, sfat și s-au orânduț în doao bulucuri, o parte în céia parte de Nistru și altă parte din ceasta parte. Și așa au făcut, noaptea au purcesă și au trecut Nistrul pe pod la Zvancea, că avea și leșii pod peste Nistru, mai sus,

împotriva Zvancei și au lovită tocma șanțurile veziriului din céia parte, cât i-au căutat și veziriului în céia noapte a nu mânea supt cortă. Iară dincoace, acéia spaimă și glogozală făcuse în oastea turcească, cât în giumătate de oaste fugisă de supt corturi la altă parte de tabără, părăsisă și pușcile și să făcuse o amestecătură mare. S-au umplut căzaccii de boarfe, de sabii, de rafturi, de corturi, iară mai multe au tăiat și le-au răsturnat și cu mare dobândă s-au întorsă în tabăra sa.

Zac. 30. De miratū era la împărăție și la toate capetele împărăției neînfrântă și neînspăimată hirea căzăcească, la ce strânsoare amu era.

Zac. 31. Amu aducea tătarăi și limbi, carii spunea de singur craiul leșăscă sosită la Liov. Ce, a doa dzi după acéia petrecanie din cea noapte, au chemat împărăția pre vezirul la sine, iară pușcile den céia parte totuși au bătut pân îndesară, iară singur veziriul au stătut cu solii leșăști la legături de pace, avându veste și de sosirea craiului la Liov.

Zac. 32. Multă au stătut turcii să priimească leșii cevași biră, ce leșii nice să pomenească acestă lucru n-au priimit. Deci, după multă frământătură, au stătut și s-au ales pace, septevrie 29 dzile, pre calendariul nostru, iar pre a papistașilor octovrie 9¹.

Zac. 33. Legăturile despre împărăție au fostă acéstea: Pace vécinică de la turci să aibă Crăiia Leșăscă, niceodată asupra ei oști să facă (iară, ia, cum țin)², pre tătari să-i oprească să nu umble, stricându în Țărâle Leșești, la Moldova pași să nu puie (iară și de céia, măcar de n-ar hi aproape) și alte mănânțușuri, pentru semnele hotarălor la câmpii Oziei și despre Tighinea.

Zac. 34. Iară de la leși era aceste legături: În Moldova cu oști să nu mai umble, pre căzaccii de la mare să-i oprească, cetatea Hotinului să dea pre mână domnului de Moldova, solă mare cu daruri și cu întăritura

¹ În secolul al XVII-lea diferența între calendarul catolic și cel ortodox (stilul nou și stilul vechi) era de zece zile.

² Adică: vedeți, cititori din vremea mea, cum țin turcii făgăduiala făcută atunci.

legăturilor de pace să trimață la împărăția. Și numai ce le-au căutat lășilor mai apoi, mai în silă, a priimi și a lega și 30.000 de chojace, din an în an să dea tătarilor. Și așa acestea istovindu-să, în loc într-îmbe taberile, și turcească și cea leșască, au strigat strigătorii pace și în loc au părăsit și armele de îmbe părțile.

Zac. 35. În 30 dzile a lui septevrie s-au făcut târguri între leși și între turci; au cumpărat lăși mulți cai turcești ieftini, corturi și turcii de la leși postav, pistoale. Și iarăși în dzi întâiu a lui octovrie și a doa dzi, iară au făcut târguri oștile între sine.

Zac. 36. A treia dzi după pacea legată, au purcesu împărăția în giosu de la Hotin. Ieșisă toată oastea leșască în tocmală la câmpu și petrecându bulucurile turcești, își lua dzua bună cu clătirea capului de la leși. Apoi, a patra dzi, și leșii, după purcesul împărăției, octovrie 6, au ieșit și ei din șanțurile sale cu căzaccii, lăsându cetatea Hotinului pre sama Radului-vodă, domnului muntenesc, că domnul țărâi noastre, Alexandru-vodă, precum s-au pomenit mai sus, viind la Hotin împărăția, n-au aflatu nemică grijit, nice poduri, nice conace și țara aflându-se fugită și stricată de leși, s-au scârbitu pre Alexandru-vodă așa de rău, cât numai era să-l omoară. Ce, l-au scos de la moarte veziriul, iară de urgie mare n-au hălăduit, că până la Hotin, tot au fostu legat la puști în obedzi și toată vrémea acéia, cât au fostu împărăția la Hotin, tot au fostu la închisoare, până la întorsul împărăției spre Țarigrad.

Zac. 37. Pre cale mergându împărăția, mare scădere au avutu în oameni, hămnesită oastea și caii, că lovisă niște răceale și ploii cu ninsori. Și de atuncea sintu luate și Réni cu câteva sate de soltan Osmanu, sat de țară pe Dunăre, ascultătoriu cătră ocolul Gălăților și sintu date de împărăție cătră Smil, de atuncea, căruia olatu venitul ieste închinat la mormântul lui Mahmet, ce ieste în Țara Arăpască, aproape de Marea Roșie.

Zac. 38. Iară craiul leșescu Jigmontu, înțelegându de pacea făcută între turci cu ficioru-său, s-au făcut mânios deodată, ce era zugrăvită acéia mâniie, că popolita venia foarte încetu, velcopoleanii atuncea

trécea Visla, iară Litvei veniia asupra craiul șvedzăscu Gustav, la Riga, care cetate vestită foarte între cetățile lumii, atunceași au luat-o Șfedul.

Zac. 39. Și așa au fostă lucrurile împărăției cei dintâi, cu vinirea lui sultan Osmanŭ la Hotin, în anul de la zidirea lumii 7130 <1621 >.

CAPULŬ ALŬ DZÉCILEA

Încep. 1. După grea de scârbă împărătească mazilie a lui Alexandru-vodă, feciorul lui Iliiaș-vodă, încă de pe drum mergândŭ împărăția la Hotin, au trimis iară la Ștefan-vodă Tomșea și iară i-au datu domniia țărâi.

Zac. 2. Amu mai blândŭ Ștefan-vodă, la a doa domniia sa, precum au pututŭ întâi, umblândŭ singur pre la bejenii, strângândŭ conace împărăției și aflându-se la slujbă. Și cât s-au mântuitŭ de împărăție, s-au apucat cu toată osirdiia de obârșirea mănăstirei Solcăi, care urdzise la domniia dintâi, ce nu o fârșise. Este mănăstirea Solca obârșită de dânsul și sfârșită în anul 7131 (1622), după împărăție.

Zac. 3. În locŭ, peste voia leșilor era domniia lui, că era în mare vrajbă cu dânșii și pre Radul-vodă avè iară mare neprietin. Însă siliia Ștefan-vodă să nu dea ceva pricină leșilor, fiindŭ atuncea de curundŭ legați cu prietenșugŭ nou împărăției. Și după împărăție, într-acelaș anŭ, vara, a solului care veniia de la leși la împărăție, cu întăritura păcii ce făcuse la Hotinŭ, mare cinste și vâlhvă au silitŭ să-i facă, iară tot pre leși prietini a face n-au pututŭ.

Zac. 4. Era solul de la craiul leșescu un om mare, amune cnea-dzul de Zbaraj, din Vișnovecești, cu mulțime de oameni și cu desfrânate detot podoabe, cât de-biia de să află în vro istorie pre acéste vacuri solii ca acéia la vreo împărăție prilejită, cu 300 de oameni călări, fără pedestrași pe lângă carăte ce avea și pân în vezetei îmbrăcați cu

urșinice. Ciubărâle cu carile adăpa caii, de argint, și cofe, barilce, la hamuri țintele și la haiduci cepragi de argint. Intrându în Țarigrad, au pus potcoave de argintu, numai câte un cuiu bătute la cai, anume să cadă pre ulițe.

Zac. 5. Ieșindu-i Ștefan-vodă o milă de loc înainte cu câteva gloate, în carătă cu sine solul nu l-au poftit, nice au primit să hie la masa lui Ștefan-vodă, la ospătu. Iară Ștefan-vodă și la purcesul lui din Iași spre Țarigrad, iară l-au petrecut cu cinste, până la locul unde au făcutu apoi Barnovschii-vodă un hălășteu, ce să chiamă Iazul lui Barnovschii până astăzi.

Zac. 6. Acolea l-au tâmpinată călărașii de la Țarigrad, cu veste că s-au schimbat veziriia și au stătu veziriu unul ce-i era lui Ștefan-vodă priietin. Cum au înțăles din călărași de veziriia aceluia veziră veste, îndată au dzis gloatelor să să întoarcă și în loc s-au întorsă și singur, poftorindă cu glasul: “Lase, câine leșe, că te voi purta eu”. Și neluându-și nice dzua bună de la sol, s-au întorsă la scaun și au trimis și înaintea solului, pen țară, pe la toate conacele, de i-au tăiată obroacele.

Zac. 7. Sosindă solul acela la Țarigrad, au aflată împărăția lui soltan Osman la mare turburare și închis Țarigradul din rădicatul inicérilor asupra împărăției. Și au ținută acea turburare 9 dzile, închiși toți, cineși la casele sale, cu mare grije și spaimă. Și oamenilor celor streini și solilor ieșise poruncă de la caimacamul, cine era suptă aceia vréme, nimè denafară de casa lui să nu iasă. Deci și solului leșăscă au ieșit răspunsă să stea denafară de Țarigrad și au ședzut solul toate dzilele acéle la un sătcel denafară, anume Halcali, pân’ la așădzarea împărăției lui soltan Mustafa, în locul lui soltan Osman.

Zac. 8. Iară pricina rădicării a inicérilor asupra lui soltan Osman au fostă aceasta: întorcându-se soltan Osman fără izbândă de la Hotin, da toată vina inicerilor, că n-au vrut să stea la război, cum s-ari cădea slujitorilor celor buni, muștrându-i pururea că sintă buni numai de beție, să hie călcători legii lui Mahmet. Ce, aședzase gândul pe toți să-i stângă

și să facă slujitori arapi, carii stătuse la Hotin mai tare la războaie și așa în toate nopți îi sugruma pre iniceri. Iară neputându așe plini pre voie gândul în Țarigrad, ș-au ales cale la Anadol, spre mormântul prorocului său, la închinăciune și pusesă amu de au strigat pre obicei și strigătorii, dându știre de gătirea purcesului împărătesc.

Zac. 9. Vădzându inicerii gândul împăratului aședzat spre stângerea lor, întâi la veziriul și la muftiul, în gloată strănși, au mărșu și au strigat să grăiască împărăției să să lasă împăratul de acéia cale, fiindu de curundă descălecați den oaste, lipsiți de toate. Ce, dacă n-au putut face nimică cu graiul veziriului și a muftiului, să întoarcă pre împăratul din cale, a doa dzi s-au strănsu cu toții, plecându spre sine și pre spahii și au mărșu la curtea împărătească și au strigat să să lasă împăratul de cale, însă venisă în céia dzi fără arme. Ce răspundzindu-le sultan Osmanu că așea va să facă, așea va face, a triia dzi au venit cu arme la curte cu mulțime din toate unghiurile Țarigradului, mulți carii nici iniceri nu era și au lovit casele împărătești și îndată hadâmbii, ce era fruntea pe lângă sultan Osmanu, i-au făcut fărâme. Singur sultan Osmanu scăpase deodată la grajdiuri, ce l-au găsită inicerii.

Zac. 10. Era între casele céle din grădini sultan Mustafa, un unchiu a lui sultan Osman, ascunsă, care fusesă întâi împăratu, puțină vréme, ce fiindu la hire foarte prostătecă, îl scosesă den împărăție și-l ținea ascunsă între grădini. Acolea oblicindu-l inicerii, au năvălitu și l-au apucatu de acolea, înspăimat de moarte și l-au pus în scaun, străgându cu toții: “Acesta ni-i împăratu”.

Zac. 11. Dacă stătă sultan Mustafa la împărăție, cu învățatura lui au luat inicerii pre sultan Osman și l-au pus pre un cal prostă, acoperit pre capu, să nu-l cunoască nimea și întâi la Edi Cula¹ îl ducé, apoi, temându-se sultan Mustafa să nu iasă cumva iară la împărăție, au trimis poruncă să-l omoară și omorându-l inicerii pre cale la Edi Cula, l-au îngropatū la un mecetū împărătescū, iară fără nice o cinste.

¹ Edi Kule (Șapte Turnuri), cetate turcească la Constantinopol, care servea de închisoare.

Zac. 12. Deci solul leșăscu ș-au datū soliia la soltan Mustafa, intrândū în Țarigradū cu acēia podoabă și vâlhvă, cât este în voroavă țarigradenilor soliia acēia până astădzi. Potcoave de argintū pusesă la o samă de cai, numai câte cu un cuiū prinse, anume să cadză pre ulițe, și alte zburdate cheltuiiale, care toate acēle apoi l-au adus și pre solul acēla la mare nevoie și cheltuiială și pre leși la mare căință, cât este legatū cu săimū, oameni mare ca acēia de atunci să nu mai trimață la turci. Și să nu hie fostū nevoința Radului-vodă, domnului muntenescū și după ce slobodzisă turcii pre sol, s-au prilejit de au lovit niște căzaci pre Marea Neagră, deci răpedzise împărăția de olacū ceauș, să-l întoarcă pre solul, ce Radul-vodă, mainte oblicindū povestea, i-au datū de sârgū cale pren Țara Ungurească.

Zac. 13. Spunū de solul acēla, dacă l-au dus la împărăție, după adunare, n-au vrut să dzică nimică, căutândū pe după sine vreun scaun să șadză și ședzândū, să-și dea soliia. Și așteptândū câtva, vădzând că nu-i dau scaun, cabanița ce era pe dânsul, învâlindu-oă, au pus și au ședzut în locū de scaun. Și după soliiie n-au vrut să mai priimască haina, răspundzândū să hie prétel ei la visteriia împărătească de un scaun, să hie de solii leșăști. Și aceasta poveste au rămas de acēia soliiie și alte cheltuiiale desfrânate peste măsură.

Zac. 14. Nemică așea însemnatū în céilalți ani ai domniei aceștiia a lui Ștefan-vodă Tomșăi nu s-au prilejitū, ce era țara în pace și în tot bivșugul, cât părea hieci că nu ieste domniia acelui domnū dentâi, tot în zarve. Și până la domniia lui aceasta, la toate biruri să ținea în samă la visteriia împărătească câte 5.000 ughi, léfele dărăbanilor.

Zac. 15. Numai, nice într-un chip nu-l lăsa în pace Radul-vodă, domnul muntenescū, ce săpându-l totdeauna și astădzi și mâne, i-au venitū lui Ștefan-vodă măzilia iară, în care i s-au prilejitū și moartea în Țarigrad. Și avuția ce au avut, toată au luat-oă împărăția.

Zac. 16. Domnū Ștefanū-vodă Tomșea, mare vârsătoriū de singe, gros la hire și prostatec, câtū îi părea că ieste așea bine, cum domniia

întâi. Iară la a doa domniia, cu multă schimbată într-altă chipă, după patime ce-i venise și lui la capă. Și el au făcut și biserică domnească pe poarta curții¹ și cu domniie fericită țării. În locul lui au stătut domnii în țară Radul-vodă cel Mare cu a doa domniie.

CAPULŢ ALŢ UNSPRĂDZÉCILEA

Încep. 1. Domniia Radului-vodă celui Mare împărăției, nu domniei sămănătoare și pentru lucrurile și tocmelele casei lui i-au dzis Radul-vodă cel Mare.

Zac. 2. Scrie Pliutarhă, vestitū istoricū, la *Viața lui Alexandru Machidon* care au scris *Alexandriia* cea adevărată, nu basne, cum scrie o *Alexandrie* den grece ori dintr-altă limbă scoasă pre limba țării noastre, plină de basne și scornituri, el dzice că hărnicia împărăților și domnilor mai multă să înțelege din cuventele lor și sfaturi grăite de dânșii, care cum și păn încât au fostū decăt den războaie făcute de dânșii, că războaiele, avuția și prilejul vrémii face mai de multe ori. Iară cuvântul și sfat înțeleptū den singură hirea izvoréște, până în cât ieste, precum dzice și Înțelepciunea lui Solomon: **“Иѣъ оусть праведнаго исходитъ разъм”** “Den rostul dreptului izbucnéște înțelepciunea.”

Zac. 3. Fost-au acestū domnū, Radul-vodă, deplin la toate și întreg la hire. Cuvântul ce-l grăia ca o pravilă era tuturoră, giudețele cu mare dreptate și socoteală, fără fățarie, cu cinste, iară nemăruia cu voie veghiată. Avea acestū cuvântū: “Domnul hiecare, cândū giudecă pre un boierinū cu un curtean, ochii domnului să fie pre boierin, iară giudețul pre calea sa să margă. Și așa, cândū să părăște un curteanū c-un țaran, mai de cinste să fie curteanul și la cuvântū și la căutătura

¹ O capelă așezată deasupra porții de intrare în curtea domnească.

domnului, iară nu abătându-să giudețul din calea sa cea direaptă.” Și la multe divanuri, cătră vornicii cei de gloată dzicea: “Vornice, dzi celui om mâine să mai iasă la divan”, ferindū să nu hie greșit cumva giudețul. Și de să prilejiia cumva negăcitū giudețul la un divanū, să îndrepta la altul. Dzicea de multe ori: “Nemică nu ocărăște pre domnulū așea ca cuvântul nestătător”. Pentru boieri dzicē: “De mare folos și cinste este domniei și țărâi boierinul înțeleptū și avut, că dacă are domnulū cinci-șase boieri avuți, nice de o nevoie a țărâi nu să tēme”. Cu boieriul ca c-un boieriū, cu slujitoriul ca c-un slujitoru, cu țaranul ca c-un țaran făcea voroave și tot cu blândēte și cu mare înțelepciune, că deși era răpit la vremea sa, iară nu îndelungū.

Zac. 4. Boierii la mare cinste avē și dzicea: “Pre un om, dacă-l boierēște domnul, nu încape să-l suduiască. De nu se poartă cum să cade unui boierin, să-l scoată și să puie altul în locū, iară a-l sudui, sau să nu i se treacă cuvântul grăit cu cale, nu să cade.”

Zac. 5. Avea o slugă Radul-vodă, încă din copilăria sa, căruia socotindū că nu este hirea de boierie, îl socotia de amână, iară boierie nu-i da. Ce, vădzându-se denafară din rândul altora, pre hirea omenească, ce ieste pururea silitoare în viață să fie între cei de frunte, s-au rugat mitropolitului și boierilor să-i grăiască Radului-vodă pentru dânsul, să nu fie uitatū, fiindū slugă de atâta vrēme, și așteptândū în nărocul stăpānu-său, să hie și el între oameni. I-au grăit boierii cu toții pentru dânsul, să nu hie uitat, ca o slugă véche ce ieste și slugile cu nedejdea cinstei stăpānilor, să agiungă și ei a hi între oameni, mai multū slujescū. Au răspunsū Radul-vodă boierilor: “Mie, să nu vi să treacă cuvântul vostru, nu mi să cade, iară eu știu hirea omului, că de boierie nu este, iară, ia, că l-oi boieri pentru voia dumilor-voastre”. Și a doa dzi l-au chematū și i-au dat vătăjiia de aprodzi, care era la cinste la Radul-vodă, și aprodzii cei de divanū nici la o domnie mai de cinste n-au fostū, cu urșinice mulți și cu cabaniță cu jder și cu hulpi îmbrăcați aprodzii. Și ori la cine și la ce boieriū mergea cu carte, în picioare sta boieriul, până să citia cartea.

Zac. 6. N-au trecut săptămâna și veni jalobă din târgu la divanul de niște fâmăi pre acel vătav nou, de silă ce le făcuse și le bătuse în târgu. Au căutat Radul-vodă la boieri și li-au dzis: “Nu v-am spus că acesta om de boierie nu este?” Iară cătră dânsul: “Eu, măre, încă pe boierie nu am apucat să-ți dzic”. Și au dzis armașului de i-au luat gârbaciul și au pus de i-au dat 300 de toiege.

Zac. 7. Numai, cum nimè în lume fără vină, așa și Radul-vodă cu mare pustietate țărâi, care nu să va uita den pomenirea oamenilor în vécî. Și de mirat este, cum au încăput într-o înțelepciune ca acéia o vină ca aceasta. Așa era de greu țărâi, cât să pustiisă curtea și țara. Ce pricină ar hi fostu, nu știu, fără de tot zburdată podoaba curții. Nimè den boieri, până în cei a treia, cu haine cevași proaste să nu hie, că era de scârbă. Postelnicii, copii den case cu mari podoabe și cu fotaze la cai. Mare întunecare aicea înțelepciunii acestui domn, că este domnul să să poarte cum biruieste venitul țărâi.

Zac. 8. Birul țărâi era legat la Tighinea pre acéle vrémi și la Cetatea Albă, ce venia inicéii la biru și pân cu hamgiare săriia la boieri. Acéia vădzându Radul-vodă, au mutat birul, să să ducă la Țarigrad, la împărăție, că credința acéia avea Radul-vodă la împărăție, care n-au avutu nice mainte de dânsul, nici mai pre urmă, nici un domn, câți au fostu în țară. Și crăiile creștinești, ales leși, ungurii și alte țări creștine, mare folos avea de dânsul, că-i feria de multe primejdii, ca un creștin. Păzindu-și slujba direaptă cătră împărăție și datorii creștinească o păziia, precum s-au arătat și la Hotin, cu mijloacele lui la pacea ce s-au făcut, între turci și între leși și apoi cu solul cél leșăscu, cneazul de Zbaraj, căruia i-au dat cale prin Țara Ungurească, gătit acéla sol de opreală la împărăție. Deci, și la turci credință și la creștini laudă avea, că toate era cu înțelepciune legate.

Zac. 9. Radul-vodă domnia aicea în țară la noi, iară feciorul său Alexandru-vodă în Țara Muntenească și la aceasta domnie au făcut și nunta la Tecuci fecioru-său cu fata lui Scărlet, vestit om între țarigrădeni,

la care veselie era adunate două țări, țara noastră și Țara Muntenească. Scaunele boierilor, din-a-diriapta domnilor boierii de Muldova, iară den-a-stânga boierii muntenești ținea dvorba și așa și căpeteniile de slujitori. Divanuri, case, cerdacuri, anume de această treabă făcute, cu lucrători de îmbe părțile a țărilor, la satū la Movilēni, în malul Sirētiului, dincoace. Unde și soli streini cu daruri era veniți de la unguri și de la câțva domni den Țara Leșască. Și au trăgănatū acēia nuntă până a doa săptămână cu mare petrecānii și bivșuguri.

Zac. 10. Pacea era întemeiată pre acēle vrēmi den toate părțile, fără numai dodiia tătarāi Cantemirēștilor cu trecătorile sale în Țara Leșască, că să dezbătuse Cantemirēștii de suptū ascultarea hanelor și ședea cu ordele sale dencoace de Nistru, în câmpii Cetății Albe și a Chilii, ce să dzice Bugeacul și-i dedesă împărăția pașii lui Cantemir, de să scriia pașă. Și în toți ani loviia Țara Leșască, precum și atuncē, în dzilele Radului-vodă. Nu așa cu multū după pacea legată între Împărăția Turcului și între Crăiia Leșască, au lovitū ordele lui pe la Sneatin, toată Pocutiia, fără veste și au făcut mare robii și plean. Și după acēia pradă a leșilor, curundū au lovit și în Țara Muntenească, până în Buzău, de au făcut câtăva pradă la muntēni. Ce, au săritū fālcienii și covurluienii și tecucēnii, cu porunca lui Radul-vodă, de au lovit pre tātari la întorsū și le-au loatū toată dobānda și robii. Și au făcut Radul-vodă și jalobă mare la împărăție, den care să apropiasă scārbă de la împărăție mare lui Cantemir și n-au scăpatū mai pre urmă de dānsa, pentru aceste fapte.

Zac. 11. Curāndū după acēia au arșū curțile la Iași, céle domnești și s-au mutatū Radul-vodă la Hārlău cu ședērea. Și așa îndrāgise locul la Hārlău, cât în toate veri la Hārlău ședea cu toată curtea, că tocmise și curțile céle domnești și beserici câteva făcute acolo în Hārlău de dānsul.

Zac. 12. Omū boleac fiindū Radul-vodă și de mâni și de picioare, care boală podagra și hirarga să dzice, n-au trăgănatū multū viața și acolea la Hārlău s-au sfârșit viața, în anul 7134 în dzile...

Zac. 13. De mare primejdii s-au prilejit de au scutit țara atuncea moartea Radului-vodă, că să suisă tătarâi, cu singur galga-soltan den Crâmă și cu Cantemir-pașea de aicea, den Bugeagă, cu 40.000 de tătari, cu prada în Țara Leșască, pentru oprite cojoacele lor de leși, legate la Hotin. Și le-au ținut calea oștile leșăști cu Conetpolschii hatmanul leșăscă, de curundă ieșit den Edi Cula, den chisoare, din Țarigrad, iarăși cu nevoița lui Radul-vodă. Și așea de rău i-au bătut pre tătari, cât și soltanul și Cantemir cu fuga au hălădui. Ce vrea să-și astupe rușinea, veri, neveri, să prade țara, dândă vina Radului-vodă, cum să hie dată el știre leșilor, să să găteadză asupra lor. Ce, dac-au înțales de moartea lui Radul-vodă și de domniia lui Barnovschii-vodă în locul Radului-vodă, n-au stricat în țară nimică, fără ce au fostă de hrana cailor, că era Cantemir fârtată lui Barnovschii hatmanul și satele lui, la boierie, niceodată nu fugiia den calea lor, cândă trecea pe la Cernăuți ordele în Țara Leșască, ce petrecea Cantemiră la Toporăuți cu dzilele în casele lui Barnovschii hatmanul.

Zac. 14. Oasele Radului-vodă cu cinste mare s-au pornitū de la Hârlău în Țara Muntenească, la mănăstirea făcută de dânsul în București, cu Hrizea visternicul și cu Trufanda postelnicul și cu Costin postelnicul al doile pe acéle vrémi. Iară în scaunul țarâi domnū au stătut Barnovschii hatmanul.

CAPULŪ ALŪ DOISPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. După moartea Radului-vodă celui Mare, boierii și țara vădzândă pre Barnovschii hatmanul, omă de țară și fără cuconi și cunoscut împărăției cu slujbele ce făcusă la Hotin, la sultan Osman și știut și căpeteniilor tătarăști, ales lui Cantemir, cu carile legasă prietenșug încă den mârzecia lui, la Toporăuți, la o trecătoare a lui în Țara Leșască, au ales cu glasurile tuturoră pre Barnovschii hatmanul de domniie și au mărșū o samă de boieri la împărăție, de i-au adus steag de domniie.

Zac. 2. Îndată ce au stătut Barnovschii-vodă la domnie, întâi au stătut după grijea țărâi ce-i vinisă asupra de tătari și au trimis la galga-soltan daruri și la Cantemir-pașea și au întorsu vrăjmășia tatarâlor, ce gătisă ei asupra țărâi și apoi au stătut și după așezzarea țărâi, care să stricasă foarte rău la Radul-vodă.

Zac. 3. Iară războiul atuncea a tatarâlor cu leșii au fostu așea: neștiindu-să leșii de cuvântu ce-l legasă la Hotin, să dea Crâmului den anu în an 30.000 de cojoace, s-au sculat singur galga-soltanul, fratele hanului, și Cantemir-pașea cu 40.000 de tătari și au lovit Țara Leșască în trei părți. Pe o parte singur galga-sultan, pe altă parte Salmașă-mârza, pe a triia parte Cantemir-pașea și au prădat până la Social și până mai sus de Liov. Ce, i-au lovită leșii și întâiu pre singur galga-soltanul Conetpolschii hatmanul și cu Hmilețchii și au pieritū acolea mulțime de tătari și feciorul lui Cantemir și au cădzut la robie și un frate a hanului, mai micū de galga-soltanū, robū la leși, carile apoi au ieșitū și cădzusă han la Crâmū, de umbla cu Hmil în Țara Leșască. Iară partea lui Salmașă-mârza și a lui Cantemirū-pașea nu era detot răsipite, că măcar că lovisă și pe Cantemir-pașea iară leșii cu Liubomirschii, iară detot răsipă acestor orde a face n-au putut. Ce, strângându-se iară ordele la Nistru, la carii scăpasă și galga-soltan, numai ce era să prade țara, dândū vina Radului-vodă, că au datū știre leșilor de dâșșii. Și să nu să hie prilejitū moartea Radului-vodă și nevoința lui Barnovschii-vodă, n-ar hi hălăduit țara atuncea de mare primejdiie.

Zac. 4. Ce, cum floarea și pomeții și toată verdeața pământului stau ovilite de brumă cădzută peste vréme și apoi, după lină căldura soarelui, vinū iară la hirea și la frâmșetele sale céle împiedecate de răceala brumei, așea și țara, după greutățile ce era la Radul-vodă (care vacurilor de miratū au rămas, cum au putut încăpea întru înțelepciunea acelui domnū acéia nemilă de țară), au venitū fără zăbavă țara la hirea sa și până la anul s-au umplutu de tot bivșugul și s-au umplut de oameni.

Zac. 5. Milele domnilor pot așezza țărâle, nemila și lăcomia fac răsipă țărâlor. Făcusă Barnovschii-vodă mare volniciie curții să dea

numai la biru, o dată într-un an. Și oricine den curteni de nevoie au răsăritu de la ocina sa, ori la satu boierescu, ori la sat domnescu, pre toți i-au adus la breslele sale și la locul său. Și siliștilor, pe unde să pustiișă, au dat slobodzii, chemându oameni din Țara Leșască și așa s-au umplutu țara, în puțină vreme, de oameni.

Zac. 6. La al doilea anu domniei sale, i-au venit porunca de la împărăție să margă cu oștile țărâi la Dașeu, pentru întăritura Dașevului, că măcaru că legasă pacea aceasta la Hotin între turci și între leși, să nu umble tătarâi la leși stricându și căzacii pre mare la turci, iară nu i putea opri îmbe părțile pe aceste neamuri, nice pre tătari turcii, nice pre căzaci leși. Ce, loviia totdeauna și căzacii pre Marea Neagră locurile turcești și mai multu Dașovul pășia nevoie în toată vremea de dânșii. Deci, au mărșu și Barnovschii-vodă într-acela anu, toată vara, de au lucratu penpregiurul cetății, tocmindu zidiurile și șanțurile și cu munténii și cu niște pași orânduți de la împărăție pe acéia treabă.

Zac. 7. După slujba ce au făcut Barnovschii-vodă împărăției la Dașău, domniia cu mare fericie țărâi, stându tot după grijile țărâi și după lucruri dumnezăierești. Și au fârșitu mănăstirea mare în dricul orașului Ieșilor întâi, ce să dzice Sfânta Mariia și apoi mănăstirea anume Hangul, în munți, den pajiște și Dragomirna au fârșit iară el, urdzită de Crimca mitropolitul, aproape de orașul Sucevei, așijderé și Bârnova, lângă Iași, care apoi au fârșit-oă Dabijé-vodă, fără beséreci în multe locuri și besérica lui Sfetii Ioană, iară aicea în orașu, de îmmă-sa făcută. El au lăsat moșia sa, Toporăuții, sat la Cernăuți și Șipotele, la Hârlău, cu afurisănie a patru patriarși mănăstirii sale Sfintei Mariei den târgu den Ieși, întâi cu țara să nu hie la alte dări, fără numai la biru. Ce, binele pururea este gingaș și pentru păcatele oamenilor, nu în multă vreme stătătoriu. Pentru 40 de pungi ce-i cerea veziriul de la Barnovschii-vodă, ferindu țara de obicei, i-au venit mazilie, neumplându bine patru ani la domnie. Și mulți, care-i era priietini, îl sfătuia să nu să puie

împrotiva veziriului, să-i dea acei bani, să nu-i vie vreo primejdie. N-au vrută nice într-un chip să priimască, pentru obiceiă să nu să facă asupra țărâi, urmându pe Pătru-vodă, carele au făcut Galata de Sus, care avându dodeiale totdeauna de la turci cu dările, au strânsă boierii și țara, și le-au dzis că nu mai poate să sature pânțelele turcilor fără fundă. Și luându-și dzua bună de la toți, au lăsată domniia și s-au dă pen Țara Leșască la Venetia, unde-și s-au săvârșit și viața sa, cu vécinică pomenire în țară. Să cunoaște că acești domni matce direpte au fostă aceștii țări, nu maștihă, cândă, pentru obiceiă să nu să facă în dzilele lor cu greul țărâi, domniile ș-au lăsată și asuprelele țărâi n-au priimit să hie de la dânșii.

Zac. 8. Așea au făcut și Barnovschii-vodă, măcară că cu foarte prostă sfat, căce după mazilia n-au mărșă la împărăție, ce-și cumpărasă un târgă în Țara Leșască, anume Ustia, cu câteva ocine, nu departe de Nistru, și după mazilie ce i-au venită, au mărșă cu casa lui în Țara Leșască, la Ustia. Iară domnă în locul lui au venit Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă celui Mare.

CAPULĂ ALĂ TREISPRĂDZÉCĂ

Încep. 1. Aceste trei domnii, a lui Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă, și a lui Moysei-vodă, domniia întâiă, și a lui Alexandru-vodă Iliiașă, suptă un cap închidem, căci că toate acește domnii și scurte, căte giumătate de an unile, altele peste un an oarece cu puțin, trăitoare au fostă și nice lucruri așea însămnate în anii lor prilejite nu s-au tâmplată.

Zac. 2. Mai cu greu mi-au fostă, iubite cititoriule, a scrie de acește domnii, decât de céle mai de multă trecute, că de aceste domnii, ce mai sus scriem, necăiuri, nice într-un létopiseșă streină, poménit nu să află, ori căce au fostă scurte, ori căci nemică așea ales nu s-au prilejită în dzilele lor. Ce, cât am putută a înțelege den boieri bătrâni den dzilele lor, pre rândul său mergându cursul anilor, îți însămnămă.

Zac. 3. Deci, după ieșitul lui Barnovschii-vodă în Țara Leșască, au venit domnii în țară Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă celui Mare. În vestea tătâne-său, ce avea la împărăție, i să dideasă domniia, ce, cu cât ceriul de la pământ, cu atâta de hirea tătâne-său departe, om și de trup și de hire slab și boliaș. Care lucru înțelegându și împărăția că nu este de domniia țării de margine ca aceasta, neumplându bine giurăta de an, i-au venit maziliia.

Zac. 4. Se ispitise Barnovschii-vodă oarece la margine cu trimisul lui Necoriță hatmanul la Toporăuți, în dzilele ceștii domnii a lui Alexandru-vodă, ce i-au ieșit cu oști Vasile Lupu vornicul și Grama stolnicul și l-au împensu pre Nicoriță de la marginile țării.

Zac. 5. După maziliia lui Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă, au venit cu domnia Moysei Moghila-vodă, feciorul lui Simion-vodă, om blând, un miel la hire, nelacom, nemăruia rău. Multe case de gios, lipsite, au scos în fruntea lăcuiților țării, ales pre Ciogoléști. Pace din toate părțile, numai de datornicii turci mare strânsori și sile și așa să umplușă țara și de oameni răi, cât, a vedere cu bulucuri umbla, de prăda și jecuiia oamenii și pre lângă oraș¹.

Zac. 6. Iară cum toate domniile nu sint fără neprietini și mai ales domnii mai mulți neprietini au, cum copacii cei mai înalți mai multe vivoară și mai mare vânturi sprejenesc, așa și Moysei-vodă, avându neprietini la împărăție, îi scornise cum va să fugă în Țara Leșască pre urma lui Barnovschii-vodă. Care lucru înțelegându împărăția, în taină au trimis poruncă la Cantemir-pașea, să margă să-l pornească den scaun spre împărăție, să vie, iară ari vrea spre altă parte, să-l prindă și să-l trimașă la Poartă.

Zac. 7. Și așa, neștiind nemică Moysei-vodă, stătu Cantemir-pașea la Țuțora, sprinten cu o samă de oșteni ai săi și au trimis lui Moysei-vodă pren ceauș cărți de maziliie. Deci numai ce i-au căutat a purcede spre Țarigrad și în locul lui s-au dat domniia lui Alexandru-vodă Iliias, a doa domnie.

¹ E vorba, evident, de răscoale țărănești.

Zac. 8. Cum au venit știre de domnia lui Alexandru-vodă la boieri, mare mânăciune și voie rea în toată curtea, mai ales în boieri, știind că cu toții hirea aceluia domn. Ce, au făcut sfat cu toții și îndată au purces fruntea toată de boieri la Țarigrad, cu jaloba la împărăție pentru greu ce petrecea țara de domnia neștiutori rândul ei. Lupul Vasilie vornicul, ce au cădzut apoi domn, Cehan vornicul, Savin hatmanul, Costin postelnicu, Uréche spătariul, Buhuș visternicul, Furtuna comisul, Bașotă logofătul și alți boieri cu numărul până la 50 de capete numai de boieri, fără alte capete de țară și au purces cu toții la Țarigrad. Ghenghea logofătul și cu Enachie postelnicul rămăsesă caimacami la scaun.

Zac. 9. Nepurcesu den Țarigrad au apucat boierii pre Alexandru-vodă cu domnia, că oblicie el de boieri că vinu cu pâra, cum nice într-un chip nu-l priiméște țara. Și au trimis înainte boierilor Alexandru-vodă pre Batiște Veveli și cu ceauși, Batiște să le grăiască cu bine și ceaușii să tragă pre boieri ca să să sparie. Carii fără știrea veziriului fiind și vădzind atâtea capete, nu s-au cutedzat ceaușii a le face silă și încă pe Batiște l-au suduit foarte tare, ales Cehan vornicul.

Zac. 10. Iară la curțile împărăților multe răutăți pot să să facă peste știrea celor mai mari. Așa s-au prilejit și boierilor celora ce mersesă, tuturora. Până agiungé ei la veziriul, au venit într-o noapte, poate hi cu voia chihaiei veziriului, carii multe pot fără știre, și au legat pre câțva boieri, câți au fost mai capete și i-au ținut pen ieșitori închiși, peste știrea veziriului. Ce, le-au căutat boierilor numai a face tocmală cu Alexandru-vodă și legături. Să mai ispitișă boierii, după ce au ieșit din opreală, să margă la veziriul și era gata lucrul acela. Ce, s-au prilejit pierirea veziriului, pe ulițe mǎrgându de la curțile împărătești la săraiul său, de iniceri, l-au ucis cu pietri inicerii. Deci, numai ce au căutat boierilor a priimi pre Alexandru-vodă și au mǎrsă la patrierșie și au făcut giurământuri boierii lui Alexandru-vodă și el boierilor iarăși. Și așa au purces din Țarigrad spre țară.

Zac. 11. Dacă s-au așezat Alexandru-vodă la scaun (lupul părul schimbă, iară nu hirea), tot pre acéia cale, ca și la domniia dentăiū au purces lucrurile. Ce, cârpiia boierii cum putea trebile țărâi, iară domniia mai multū își petrecea cu Batiștè Veveli.

Zac. 12. În Țara Muntenească pre atunceă să rădicasă muntenii pre domnul lor, Lion-vodă pentru mare desfrânăciuni și nespuse ce era într-acela domnū. Și dentre toate capeteniile Țărâi Muntenéști era Matei-aga și de atunceși au cădzut domnii fericit Țărâi Muntenéști. Supt vrémea acelor amestecături scoasesă Alexandru-vodă de la împărăție domniia fecioru-său, Radului-vodă, a Țărâi Muntenéști și tot în anul dintăiu domnii sale. După ce au venit steagul de la împărăție fecioru-său de domniie, l-au pornitū și cu câtăva gloată de aicea den țară. Ce, le-au ieșit Mătei-vodă domnul muntenescū înainte și de-abiia au scăpat și singur Radul-vodă cu sprejoneală unora ce s-au ales pe lângă dânsul den moldoveni¹.

Zac. 13. Nici într-un chip nu putea să amistiiască Alexandru-vodă fapta boierilor, ce făcusă cu venirea împotriva lui la Țarigrad și nice boierilor nici într-un chip lucrurile ce era foarte proaste la toate trebile a lui Alexandru-vodă nu le plăcea. Și dentr-acestea adăogându-să necredința și prepusul den dzi în dzi, aședzasă gândul său Alexandru-vodă numai să omoară pre o samă de boieri, ales pre Vasilie Lupul vornicul și pre Cehan vornicul și pre Savin hatmanul, pre Buhuș visternicul, pre Uréche spătarul. Costin postelnicul era mazil la țară, ce, ori să-l tragă în partea sa Alexandru-vodă, ori altū gândū avândū, îl chemasă la curte și-i da hătmanii. Ce, vădzindū Costin lucrurile amu îngroșate între domniie și între sfatū, gânduri spurcate și réle, ș-au luat dzua bună pre câteva dzile și au ședzut la țară.

Zac. 14. Iară celorlalți boieri toate gândurile a lui Alexandru-vodă au descoperitū Costantin Aseni, om de casa lui Alexandru-vodă, cum în

¹ Radu Iliăș este învins de Matei Basarab lângă București, în lupta de la Plumbuita (1632).

dzua de Paști era să-i omoară, cu sfatul lui Batiștè. Deci și boierii umbla toți cu paza vieții.

Zac. 15. Și vădzându de adevărat urdzită pierirea sa de Alexandru-vodă, ca céla ce să îneacă să apucă de sabie cu mâna goală, s-au vorovitu cu toții și au datu știre țărâi, care hierbându în greutăți și în netocmele, pre lesne s-au pornitu și nu numai curtea, ce și țărănimea. Și atâta mulțime s-au strânsu den toate părțile, cât nu încăpea în târgu, ce umplușă locul pe supt Miroslava, petutinderea, străgându pen toate ulițele pre greci.

Zac. 16. Vasilie Lupul vornicul era cap tuturor lucrurilor acestora. Dacă au năbușit țara, au mărșu de au spus domniei aieve, cum s-au rădicat țara și strigă pre greci. Au răspunsu Alexandru-vodă: “Dacă să rădică pre greci, pre mine să rădică”. Și vădzându atâta mulțime, nu s-au apucatu de nemică, numai de grijea să hălăduiască cu casa sa de gloate.

Zac. 17. Au mărșu boierii cu toții la curte și la purcesul domniei, să nu hie pus cu toții să oprească desfrânată prostimea, pozna mare și debiia prilejită în vro țară s-ar hi tâmplatu. Ce, tot pe lângă domnie au mărșu boierii, oprindu și domolindu țărănimea. Iară mai nu era în puterea boierilor a-i opri, pornită grosimea. Ce și pre Vasilie vornicul, anume că ieste și el den greci, au zvârlit unul cu un os și l-au lovit în cap, den care lovitură au fostu Vasilie vornicul multă vreme rănit.

Zac. 18. O! nestătătoare și niceodată încredințate lucrurile a lumii, cum vâstează toate și turbură și face lucruri împotrivă! Cându cu cale să fie frică celor mai mici de cei mai mari, iară cursul lumii aduce de este de multe ori celui mai mare de cei mici grije.

Zac. 19. Fericiți suntu împărații, craii, domniei, carii domnescu așa, să nu le hie de cei mai mici niciodată siială.

Zac. 20. Un craiu de Englitera, de câte ori să îmbrăca dimenețele, de atâtea ori dzicea singur șie: “Adu-ți aminte că a multe gloate de oameni ești stăpân”. Domniei cei buni și direpți fără grije și desfătați stăpânescu, iară cei răi tot cu siială.

Biserica moldovenească din Liov.
Ctitorie a lui Miron Barnovski-vodă.

Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron-vodă încoace

Zac. 21. Dacă au agiunsu în șesul Bahluiului domniia, aproape de mănăstirea Balicăi locul era tot plin de oameni, nu să vedea șesul deșertu necăiuri. Striga: “Dă-ne, doamne, pre greci”. Unii băicăia, alții suduia și jecuiia. Și acolo au strigatū pre Batiștē, să le dea, carele era tot aproape de Alexandru-vodă, vădzându strigarea pre sine. Ce, nu sta domniia de grijea lui, ce de grijea sa și numai ce i-au dzis să să depărtédză de la dânsul. Și așa l-au apucat și l-au dat pre mâna țărănilor. Nespusă vrăjmășiia a prostimei! Și așa, fără de nice o milă, de viu, cu topoară l-au făcut fărâme. Și până într-atâta s-au amestecat unii, anume Bosie Lăpușneanul, cât nici ermulucul den spinarea lui Alexandru-vodă, că bura a ploaie, atuncē n-au hălăduitū.

Zac. 22. De grijea țărănimei ce epa pen tot locul, să nu intre Alexandru-vodă îndată la pădure și boierii încă așa socotisă, să să mai depărtédză de gloate, la loc deșchis, fără pădure, l-au pornitū pe drumul braniștei, pe dencoace de Bahluiū, pornindū și săimeni cu sinețele gata pe lângă dânsul. Apoi, dacă s-au întorsū boierii, au stătat la grije, să nu ia Alexandru-vodă calea den braniște spre Cantemir-pașea la Bugeagū. Ce, îndată au ales o samă de boieri, cu Buhuș visternicul și l-au trimis la braniște, după Alexandru-vodă, să-i îndiréptedză calea pe la Huși, pre Bârlad în gios.

Zac. 23. Era mai mare spaimă decât dentâiū, dacă vădzu Alexandru-vodă gloate iară după sine și la braniște și-l lăsasă și siimenii toți și copiei den casă. Și dacă s-au apropiatū boierii, le-au dzis Alexandru-vodă cu lacrimi: “Mă rog pentru fiiul meu, Radul-vodă, să-l lăsați viu!” Au dzis Buhuș visternicul să n-aibă nice o grije, nice să să gândească măriiia-sa c-au vinitū cu vreun rău, numai poftéște țara pre măriiia-sa să margă pre Bârladu spre Galați, să nu aducă vreun rău asupra țărâi cu tătari și i-au giurat să n-aibă nici o grije. Și așa au priimit și Alexandru-vodă, pe unde va hi voia țărâi, pe acolo să margă. Și au purcesū spre drumul Bârladului și au aședzat boierii iară pre siimeni pe lângă dânsul și copii cei den casă, carii îl părăsisă dându-i și den boieri petrecători până în Galați.

Zac. 24. La Tecuci au ieșit și Costin postelnicul înainte, de la Putna, și l-au petrecut cu cinste și cu conace până la Galați, plecându-l să vie la împăcăciune cu boierii și să-și hie iară în scaun, luându Costin postelnicul asupra sa acéia grije. Ce, n-au vrut să priimească nice într-un chip. Deci, au trecut Dunărea la Gălați, spre împărăție.

CAPUL ALŪ PATRUSPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. Și așa mântuiți boierii și țara de domniia lui Alexandru-vodă Iliăș, au stătut cu toții după alesul domnului nou. Striga cu toții să fie Lupul vornicul, însă îi da și legături, ce va lua den țară, ce s-ari lega pentru dări, atuncea la acel ales, mai mult să nu ia din țară. Ce, acéle legături vădzându Lupul vornicul, ori că vedea pre câțva den capete că trag spre Barnovschii-vodă, n-au priimită într-aceia dată domniia, ce au stătut și el la sfatul acela, să să trimață în Țara Leșască la Barnovschii-vodă să vie iară la scaunul țărâi.

Zac. 2. Ce nu era să treacă pre Barnovschii-vodă și fârșitul dzilelor trage cu de-a sila pre om. Cât au sosit boierii la Ustiia, unde ședea în Țara Leșască, cu veste că țara iară-l poftéște să vie la domniie, cu mare bucurie au priimită aceia veste. Neștiutor gândul omenesc, singur de sine la ce merge și la ce tâmplări apoi soséște. Îndată știre au dat și craiului și domnilor în Țara Leșască, poftindú voie să margă la scaunul țărâi cei de moșie. Și îndată s-au gătit den Ustie și au purcesú spre țară și la margine amu îl aștepta boierii și slujitorii cu mare bucurie.

Zac. 3. Mainte de purcesul lui Barnovschii-vodă den Ustiia, un leah megiaș de a lui, totdeauna îl sfătuiia să nu margă, să nu-și dea viața fără grije pe viață cu grije și cu cumpănă, arătându-i lunicoasă lucrurile domniei de Moldova supt împărăție păgână. Și ce i-ar lipsi, fiindú ca și un domn în țara lor, fără grije, cu târguri, cu sate? Iar Barnovschii-vodă să hie răspunsú leahului la acéle cuvente a lui: “Dulce este domnia

de Muldova!” Iară leahul cătră dânsul: “Iară și obedzăle turcești încă sintă grele!”. Și apoi așa au ieșitū cuventele leahului, cum au dzis.

Zac. 4. Cum au sosit Barnovschii-vodă în Iași den Țara Leșască cu bucuriia tuturor, au stătut după gătire de calea Țarigradului, că nu era altū mijloc, numai să margă la împărăție, să ia de acolē domniia după sărutatul poalei împărătești. Svātuia mulți în multe chipuri și s-au cercatū și la Abăza-pașea, care era pașă la Silistriia pe atuncea, ce nu era altū mijloc, numai de mărșū la împărăție. Și atuncea s-au prilejitū de chieasă împărăția și pre Mătei-vodă den Țara Muntenească la sărutatul poalei împărăției și după câteva fapte și a lui Matei-vodă împotiva împărăției, cu scosul lui Lion-vodă și apoi a lui Radului-vodă, feciorul lui Alexandru-vodă. Iară tot era mai iușoare lucrurile lui Matei-vodă, că n-au ieșitū într-altă țară, cum ieșisă Barnovschii-vodă, suptū ascultarea altui stăpân, craiului leșescū.

Zac. 5. Deci să aducă turcii mai pre lesne pre Barnovschii-vodă la mâna sa, pre Matei-vodă l-au pornitū fără zăbavă cu steag de domnie în Țara Muntenească, iară Barnovschii-vodă n-au pututū hălădui de pierire, precum vei afla la rândul său.

Zac. 6. Purcesesă cu Barnovschii-vodă mulțime de boieri și fruntea curții, preoți, călugări, cu un gândū și glasuri cu toții, să să roage împărăției să li se dea domnū Barnovschii-vodă, între carii era și Lupul vornicul. Ce, vădzândū că mulți sfātuia pre Barnovschii-vodă să omoară pre Lupul, știindū amestecăturile lui și mergândū Barnovschii-vodă pe la Matei-vodă, pen București, au stătutū Lupul Vasilie vornicul, vădzindū că-i a merge pe la Matei-vodă, carele știia den Țarigrad toate umbletele lui, au nevoitū cu toate mijloacele să să întoarcă înapoiu în țară, dzicândū cătră Barnovschii-vodă că l-or gâlcevi grecii pentru scosul lui Alexandru-vodă și pentru morții ce să făcuse în greci la scosul lui Alexandru-vodă. Deci, ca un creștin Barnovschii-vodă ce era la hire, l-au slobodzitū. Iară dacă s-au adunat cu Matei-vodă și au oblicit Matei-vodă că s-au

întorsu Lupul vornicul, îndată au răpedzit după dânsul, să-l întoarcă. Ce, să păzisă bine Lupul Vasilie vornicul cu mârșul și nu l-au apucat în cale. Nice era în puterea lui Barnovschii-vodă să trimață aice în țară, să-i facă vreun rău Lupului vornicului, nefiindă încă cu domniia dată și stândă după grijea lucrurilor sale.

Zac. 7. De la Matei-vodă au mârșă Barnovschii-vodă pe la Abăza-pașea, pen Silistria. Cât au putut Matei-vodă, au luptat pentru dânsul și la Abăza-pașea, și la Poartă și să arăta Abăza-pașea foarte blândă și cu cuvente mângăioasă. Ce turcii cu săgeți de bumbac ucig pre oameni și lor pot să slujască acele cuvente a sfintei Scripturi: “**ОУМАК ИЖШЕ СЛОВЕСА ИХ ПАЧЕ И ТА СЖ СТРЕЛЫ**” (“Muiatu-s-au cuventele lor mai mult decât untă-de-lemn și acele sunt săgeți”).

Zac. 8. Dacă au sosit la Țarigrad, vădzându veziriul atâte gloate de țară cu Barnovschii-vodă, i-au învățat să nu strige pentru Barnovschii-vodă, ce să tacă, să să lasă pre mila împărăției, că i-or face pierire. Ce, gândindu-să boierii că este agiunsă veziriul de la cineva cu daruri, totdeauna striga și da răvașe la veziriul, cum nu priimăscă pre altul și să punea cu gloatele la locuri că acele, să să vadă și de singur împăratul. Și acéia apoi au mâncat capul lui Barnovschii-vodă, că pâra de la neprietini nu lipsia, mai ales de la Lupul Vasilie vornicul, pe la priietinii lui den țară, cu cărți, cum, de l-or slobodzi viu pre Barnovschii-vodă, Țara Moldovei va hi cu leșii totuna și este ca o iscoadă a leșilor. O, îndrăcite a voitoriului de rău veninuri, ce nu scorneste limba amară a neprietinului!

Zac. 9. Acélea adoogându-se la împărăție asupra lui Barnovschii-vodă, după fapta ce i să prilejisă, de ieșisă den țară, den domniia dentăi în Țara Leșască și Abăza-pașea încă-i era pârâș și mai ales dzilele lui céle fârșite, lovisă supt acéia vréme căzaciei pre Marea Neagră, numai ce s-au ales cu sfatulă împărăției să piiaie Barnovschii-vodă.

Zac. 10. Stătusă voia împărăției, pe toți câți venisă cu dânsul, ori să-i puie supt sabie, ori să-i dea pe la cătărgi.¹ Ce cine era muftiul,

capul legii turcești, n-au pozvolitŭ, ce au dzis: “Ce-i vinovată gloata? Capul să să piiardză, să vor potoli gloatele”.

Zac. 11. Au priceputŭ Barnovschii-vodă cu câteva dzile pierirea sa și amu din chisoare (că-l închisesă cu câteva dzile mainte veziriul cu porunca împărăției), scrisesă o carte aicea în țară la înma-sa, care carte pre cuventele lui s-au cunoscutŭ că era asupra morții acéia scrisoare. Și așa, într-o dzi l-au luatŭ de la împărăție și, la vederea divanului, prăvindŭ și singur împăratul pe fereastră pierirea lui, i-au tăiat capul. Iară boierii, o samă den capete, era închiși și aștepta și ei din ceas în ceas pierirea, iară céialalți boieri mai de gios și gloatele, ce era toți spăimați de grijea morții, pen toate unghiurile ascunși, au petrecut câteva dzile cu mare grije.

Zac. 12. Nu putem să trecem cu pomenirea niște tâmplări ce s-au prilejitŭ în Țarigrad, după pierirea cestui domnŭ, care, nu numai în țară aicea, ce plin este Țarigradul până astăzi. De un cal a lui Barnovschii-vodă, ducându-l la grajdiuri împărătești, după pierirea lui, în céieș dzi s-au trântitŭ calul gios și au muritŭ în locŭ. Și a doa dzi noaptea au arsŭ și Țarigradul până <câteva> mii de case. Acéstea că s-au tâmplatŭ, ori că s-au tâmplatŭ atuncea ce se poate prileji și altă dată, ori s-au mai prilejit, ori că au arătat Dumnedzău singe nevinovat, că era Barnovschii om dumnădzăierescŭ și mare rugătoriŭ spre Dumnedzău. De care mărturisiia Toma vornicul, fiindŭ postelnic al doilea la dânsul, că în multe noți l-au zăritŭ pe la miadzănoapte îngenunchiatŭ înaintea icoanei la rugă, cu mare osârdiie.

Zac. 13. Era la hirea sa Barnovschii-vodă foarte trufaș și la portul hainelor mândrŭ, iară la inimă foarte dreptŭ și nelacom și blândŭ. Mănăstiri și beserici câte au făcutŭ, așa în scurtă vreme, nice unŭ domnŭ n-au făcutŭ. Făcut-au alți domni și mai multe, iară cu mai îndelungate vrémi, în 40 de ai unii, alții în 20 de ani, iară elŭ în trei

¹ Corăbii mânate cu vâsle de către cei condamnați și de robi.

ani. Mănăstirea în oraș aicea, ce să dzice Svinta Mariia, și Hangul la munte, și Dragomirna lângă Suceavă au fârșit și au urdzit și Bârnova pre numele său, supt dealul <Pietrăria> lângă Iași și au istovitu și beserica acea mare în Liov în târgu, unde este și chipul lui scris. Cu toate bunătăți era spre țară, iară de sine, cu purtatul trébilor împărăției, pre mărturia a mulți boieri bătrâni, foarte slabu. Să pomenéște den dzilele lui și o iarnă ce cădzuse în luna lui martu, care iarnă dzic iarna lui Barnovschii-vodă, până astăzi. Fost-au pierirea lui în anul 7141 <1633>, iuni 16 dzile.

Zac. 14. Trupul după pierire au stătu înaintea curții împărătești până îndesară. Apoi, au învățat veziriul să slobodză un boierin, care va hi fostu chihaiia lui, care slujbă să prinde la turci, cum este postelnicia cea mare la noi în țară. Deci, au slobodzit pre Costin postelnicul, care era postelnic mare la Barnovschii-vodă. Au mărșu și au luat oasele dinaintea curții și le-au dus la patrierșie¹ și acolo pre scurtu, pre cât au lăsat vrémea de atuncea, l-au astrucat în patrierșie, în céiași noapte. Și de acolo apoi Vasilie-vodă spunu să hie adus oasele aicea în țară.

Zac. 15. La slobodzitul lui Costin postelnicul din chisoare, au întrebatu ceaușii, cu pază l-or slobodzi, au fără pază? Au dzis chihaiia veziriului: “Unde să fugă, săracul?” Ce, de atuncea ceialalți boieri, ce mai era închiși și cei ascunși au apucatū mai la sufletū cu nădejde de viață, dacă au vădzut pre Costin că l-au lăsatū fără pază, să astruce oasele. Apoi, a doa dzi, dacă au vădzutū chihaiia veziriului pre Costin postelnicul că au venitu dez-dimeneată iară înaintea lui, au dzis: “Săracul, el au venit ca o oaie singur iară la închisoare. Pasă la céielalți, vei ieși și tu și ei în puțină vréme.” Închiși den boieri era Ghenghea logofătul, Bașotă hatmanul, Cehan vornicul, Roșca visternicul, Costin postelnicul.

Zac. 16. A treia dzi după astrucarea lui Barnovschii-vodă într-o noapte trecuse împăratul pre acéle vremi soltan Murat, în céia parte, la Scuder,

¹ Patriarhia de Constantinopol (a Bisericii ortodoxe).

peste Bohază, la primblare și au întrebat pre veziriul: “Aședzat-au domnă la Muldova, în locul ghiaurului ce au pierit?” Au răspunsă veziriul că nu s-au pus încă domnă, ce pre cine ar hi voia împărăției să să puie, să nu stea acéia țară fără domnă. I-au răspunsă împăratul: “Chiamă pre ghiaurii, ce-s boieri acei țări și pre cine ori vrea ei să-și aleagă domnă, să le hie dată”. Deci, îndată, tot într-aceiaș noapte, au trimis veziriul cu caicul la boieri, unde era închiși și au luat iară pre Costin postelnicul, înspăimată că-l ducă noaptea să-l înece, ori să-l muncească pentru avuția lui Barnovschii-vodă. Dacă l-au dus înainte veziriului, i-au dzis: “Iată că împăratulu vă iartă capetele și sâmteți de acmu slobodzi și să mergeți să vă alégeți domnă, pre cine veți pofți”.

Zac. 17. Întorsă Costin postelnicul den spaimă cu bucurie de la veziriul la céialalți boieri ce era închiși, le-au spus vestea. Și au slobodzit și pre céialalți boieri, de ș-au mărșu cu toții la un loc și îndată au stătat la sfat cu toții și au ales pre Moysei-vodă în locul lui Barnovschii-vodă, cu a doa domnie.

CAPUL ALŪ CINSPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. Au mărșu a doa dzi toți boierii și gloatele la gazda lui Moysei-vodă și de acolo la curțile veziriului, de au luate căftană de domnie și fără zăbavă au purces spre țară, iară cu câteva dătorii, făcute de cheltuiiele ce s-au făcut den asupreala turcilor.

Zac. 2. Nu ieșia suspinul dentre toți pentru moartea lui Barnovschii-vodă, ce toți jăluia pre Lupul vornicul, căruia toate pârăle să oblicise. Deci, încă den cale au ales Moysei-vodă pre Cehan vornicul, și pre Roșca visternicul, și pre Banul, să vie înainte, să prindze pre Lupul vornicul. Ce, precum era pază cestora ce mergea să-lă prindze, cu multă mai mare pază avea Lupul și mai méșter, și mai cu pază. Avândă știre de toate, câte i să gătisă, au fugit den Iași și în câteva dzile au fostă tupilat aicea în țară pen păduri. Apoi pen Țara Muntenească au trecut

în chipul neguțitoresc al Țarigrad. Iară casei lui și îmmei sale și surori ce au avut, dacă au venit Moisei-voadă în scaun, nice o asupreală n-au făcut, ce încă socotință avea giupâneasă lui și cuconii de Moysăi-voadă, pre care lucru să poate cunoaște hirea creștină a lui Moisei-voadă, măcar că știa că îndată ce au mărșu Lupul vornicul în Țarigrad, umbla după domnie.

Zac. 3. În cale fiind Moisei-voadă, iară lui Abăza-pașea amu venisă porunca de la împărăție să să găteadză asupra leșilor, carii așea supusesă pre moscali, cât craiul leșăscu Vladislav nu mai ieșia den Țărăle Moscului cu oști. Și amu pierduse toată puterea a stare împotriva leșilor moscalii și până în stolița¹ Moscului ținea cetățile leșii și mulți din capetele Moscului priimiē să fie craiul leșăscu și la dânșii împăratu.

Zac. 4. Deci trimisēsă moscalii sol la turci, giuruindu-le Cazanul și Azderhanul², doă țări tătărăști care țin și acum supt mâna sa moscalii, numai să le dea agiutoriū împotriva leșilor. Și le-au dat agiutoriū atunceși, orânduind pre Abăza-pașea cu toate oștile turcești, câte sunt de la Buda până la Nistru și țărăle amândoaă, Țara Muntenească și țara noastră și pre tătari. Și au lovit întâiu ordele lui Cantemir cu trecătoarea Nistrului la Hrinciuc, mai gios de Hotin, Țara Leșăscă și robise Podolia și cu câțva plean întorcân-du-să, i-au gonit Conețpolschii hatmanul, carele era lăsat aicea la margine de crai, pentru paza despre acēste părți. Și i-au agiunsu pre tătari aicea în țară, pe Prutu, în preajma Cornul lui Sasu și i-au lovit, de au scos toți robii, câți luasă și au pierit câțva den tătari.

Zac. 5. În luna lui avgust, v leato 7141 <1633>, au sosit Moisei-voadă în scaun și bine încă neaședzat, au intrat și Abăza-pașea cu oști în țară, la octovrie 7, v leato 7142 <1634> (și dentr-acesta an sint începute și dzilele vieții mele), cu care depreună și Moysăi-voadă cu

¹ Capitala statului Moscova, adică orașul cu același nume.

² Orașele Kazan și Astrahan. Era imposibil că aceste orașe de pe Volga să fi fost oferite turcilor, care n-aveau cum să ajungă acolo cu granițele lor.

oștile țărâi au purces spre Țara Leșască și au pus tabăra Abăza-pașea pre Nistru, unde cade apa Smotriciului, care apă vine pre la Cameniță, în Nistru.

Zac. 6. Putérea toată a leșilor era cu craiul asupra Moscului, ce, cât au pututú a strânge Conetpolschii hatmanul oaste și leșască, și căzăcească, ca pre 12.000 de oameni, au pus tabăra sa și el supt Cameniță, despre capiștea armenească. Iară Abăza-pașea, lăsindú tabăra pe Nistru dincoace, precum s-au pomenitú, singur cu toate oștile gata de războiú, au trecut Nistrul și au mersú direptú asupra taberii leșești, avândú cu sine de toate oști, cu tătari, cu îmbe țărăle, Țara Muntenească, cu domnul lor, Matei-vodă și țara noastră, ca 30.000 de oameni de războiú.

Zac. 7. Leșii grijise șanțurile bine cu puști și cu pedestrime și au ieșit și ei cu călărimea denafară de șanțuri. Au dat năvală turcii cu mijlocul oștii foarte tare și aripa den-a-direapta a tătarilor până s-au amestecat cu călărimea leșilor. Iară aripa den-a-stânga, a domnilor, ori nedepriuse hirea țărâlor acestora la foc, ori nu-i trăgea inima pre munténi și pre ai noștri să margă creștin asupra creștinului, au stăcut mai slabú. Iară și turcii cu tătari n-au zăbăvitú multú, apropiati de șanțurile leșilor, pentru focul care da foarte desú, cu moarte în turci și în tătari, ce s-au datú și ei înapoi. Și s-au mutatú Abaza-pașea cu toată oastea despre o vale, care este aproape de Cameniță, anume Mucșa și iară au tocmitú oastea. Și amu cu sabiile zmulte asupra moldovenilor și a munténilor turcii, să margă de frica lor la năvală. Și au dat Abăza-pașea ai doilea rândú cu toate oștile năvală asupra leșilor și înfrânsésă o roată de leși, ce le-au ieșitú alte roate în sprejăneală și n-au făcutú nemică, nice cu a doa năvală, să poată răzbi tabăra leșască.

Zac. 8. Statut-au războiul peste vreme de chindie și să mira domniú, cu ce mijloc ari spăriia pre Abaza-pașea de la Cameniță, că să ia tabăra leșască, pusă la un locú ca acéla și supt o cetate ca acéia, nu era puțință. Ce, au făcut veste pen niște călărași, cum au datú călărașii de

niște oști căzăcești cu tabăra legată despre Nădăboru, vinitoare într-agiutoriū leșilor. Și den cuvântū în cuvântu, au sositū până la Abăza-pașea vestea acéia, care vrândū să știe Abăza-pașea de adevăratū și întrebândū pe Moysăi-vodă, au adus călărași înaintea lui, învățați să adeverească lucrul, cum așea este și cum să vădzutū cu ochii lor peste padurea Nădăborului oastea. Au stătut în gânduri îndată Abăza-pașa, de purces spre tabăra sa, spre Nistru, vădzândū că n-are ce face și oștii leșești și socotindū și răceala acestor doă țări la bătaie și au purces într-acéiași dzi cu noaptea îndărăptū.

Zac. 9. Leșii încă bucuroși că s-au mântuitū de neprietenii, n-au gonitū ce au stătut pre loc, păzându-și tabăra lor. Iară Abaza-pașea, să nu să întoarcă detot fără veste, înțelegândū de unū orașū leșescū pe Nistru, în gios de Cameniță, anume Studenița, au purces asupra celui târgșorū la care puținei haiduci era de paza cetății. Céielaltă gloată, tot țărănime, strănși de pen pregiuru, au fostū bejenari. S-au apărat doă dzile târgul, iară spre a triia dzi haiducii au fugitū cu noaptea spre Cameniță. Iar țărănimea toată, câtă era strănsă acoloa, au cădzut în robii la turci și la tătari. Acoloa, la năvală, au căutatū și alor noștri a merge, iară totuș s-au datū știre haiducilorū să fugă, să nu piaie.

Zac. 10. Mare veste siliia Abăza-pașea să scoată Studeniții și ce-au fostū fruntea de oameni au ales și i-au trimis la împărăție, scornindu-le nume de oameni mari în Țara Leșască. Și o fată ce să prilejise între roabe, foarte iscusită de trup, au trimisu-oă la împărăție, puindu-i nume că este fata hatmanului leșescū.

Zac. 11. S-au întorsū după acéia izbândă Abaza-pașea spre Dunăre, cu gândū foarte rău și pre domni, și pre boieri, pentru înșălătura care s-au aflatū apoi, c-acéia cu căzaccii la Nădăbor, ce s-au fostū scornitū, n-au fostū nemică. Și dacă au sositū aicea la Iași, au stătut cu corturi în șes despre mănăstirea Balicăi și a doa dzi era așezatū gândul lui să prindze pre toți boierii, să-i puie în obedzi, să-i ia cu sine, să să plătească la împărăție de ponoslū, că i-au fostū țărăle acéstea de sminteală. Ce, un turcū orbū de un ochiū, prietin lui Costin hatmanul, au descoperitū

gândul lui Abăza-pașea și au fugit boierii, în ceași noapte den Iași, de-au agiunsă până în dzuoă la Pobrata mănăstirea.

Zac. 12. A dooa dzi, strângându pre Moysei-vodă pentru boieri Abăza-pașea, au dat seamă că s-au dus pentru graba birului întârdziiat fiind birul. Iară alții șoptiia lui Abăza-pașea că s-au dus boierii la leși, să-i pornească pe leși pe urma lui. Și așea s-au fârșit venirea lui Abăza-pașea asupra leșilor. În anul 7142 < 1633 > toamna la noievrie, au trecut Dunărea înapoi, spre scaunul său.

Zac. 13. Și cât s-au aședzată, nepărăsit pârâia pre domni, ales pre Moysei-vodă. Iară Matei-vodă fiindu-i cirac, ș-au tocmit prea lesne lucrurile la dânsul. Iară Moysei-vodă n-au pututu trăi mult în domnie de pârâle lui, ales fiindu acolea și Lupul vornicul, cunoscutu mai deinte lui Abăza-pașea. Ce au domnit Moysei-vodă, după Abăza-pașea, numai peste iarnă. Deci, la primăvară i-au venit maziliia și s-au dat domnia lui Lupu Vasilie vornicul de sultan Murat.

Zac. 14. Iară Moysăi-vodă, după maziliia sa den domnie, sătul de binele turcilor, au mărșu în Țara Leșască, petrecut de boieri câțva până la margine, unde-și apoi, după câțiva ani petrecuți în odihnă, cu ocine în Țara Leșască și cinste de la leși, ș-au fârșit și viața pre vrémea domniei lui Dabijè-vodă.

CAPULĂ ALŪ ȘESESPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. Fericită domnia lui Vasilie-vodă, în care, de au fostă cândva această țară în tot binele, și bivșug, și plină de avuție, cu mare fericie și trăgănată până la 19 ani, în dzilele aceștii domnii au fost. În anii dentâi cu prepusuri de nepace iară între leși și între turci, iară apoi, după trei-patru ai, deșchidzându-și calea Împărăția Turcului asupra Persului cu soltan Murat pentru Vavilonul, aicea acéste părți la mare păci și liniști și mare fericie era.

Zac. 2. Domniia cum s-au prilejit, de-au luat Vasilie-vodă, s-au poménit la domniia lui Moysei-vodă, în capul al cincisprădzecilè, cum fugise Vasilie-vodă de frica lui Moyseiu-vodă, de aicea den țară în Țarigrad. Și acolea, cunoscut la câțva den capete și mai vârtos lui Abaza-pașea, care era pârâș lui Moysei-vodă și mai multă cu nevoința lui, i-au dat soltan Muratū domniia, vădzându-l omū harnicū de acéia treabă.

Zac. 3. Dacă au luat domniia, nevrândū să hie nemulțemitoriū lui Moysei-vodă, pentru binele lui, ce făcuse casei lui, neamestecân-du-se nice cu un rău asupra casăi lui, au scris carte la Moyseiū-vodă, cu mare mulțemită pentru oamenii săi, căci n-au avut nice o nevoie și lăsându-l în voie, unde ari vrea să margă, ori spre ce parte volnic, fără nici o grije să fie, și sfātuindu-l să nu vie la Țarigrad, pentru multe datorii ce avea Moysei-vodă în Țarigrad. Și să nu bănuiască că ce s-au prilejit așa, fiindū acéste lucruri, ales a domnielor, supt orânduiala lui Dumnedzău, fără care nu iesū domnii.

Zac. 4. După aceasta țărămonie, au purces Vasilie-vodă de la Țarigrad cu domniia în țară, în anul 7142 < 1634 >. Iară Moysei-vodă, strânsu cu casa lui și cu Costin hatmanulū den boieri, au trecut în Țara Leșască.

Zac. 5. Abaza-pașea iară să gătiia cu mare putere asupra leșilor, să-și mai tocmească lucrurile a războiului celui dentâi care făcusă asupra lui Conetpolschii la Cameniță, până n-ari oblici împărăția că cu rândul dentâi n-au lucratū atâta, cât da samă înaintea împărăției. Deci îndemna pre împărăția iară asupra leșilor și sta de față și solii moschicești la Țarigrad, nevoitori, cu mare făgăduință împărăției de Cazanul și de Azderhanul, să fie a turcilor. Și numai ce aștepta și Vasilie-vodă, neaședzat bine la domnie, să-i vie porunca de gătire de oaste, iară ca și lui Moysei-vodă.

Zac. 6. Era și solul leșască, den Țara Moschicească pornit de craiul la împărăție, anume Trăbinschii, pre carele (dândū știre craiului Conetpolschii hatmanul, cândū veniia asupra lui Abaza-pașea cu oști turcești) îi trimisesă la împărăție craiul, întrebându de turci, ce pricină

ar hi stricăciunei de pace cei legate la Hotin cu sultan Osmanū. Și au trecut solul acela pen țară, curundū în urma lui Abaza-pașea, în dzilele lui Moysei-vodă. Ce, oblicindu-l Abaza-pașea, au trimis de l-au opritū la Pravadiia, silindu-l să-și dea solii la dânsul, temându-să să nu se oblicească prin solii lui, acéia cale a lui, cum au fostū. Ce, nevrândū solul să-i dea solii și răspundzindū că este trimis la singură împărăția, nu la unul den pași, l-au oprit câtăva vréme. Ce Leahul au silitū cu mijloace de au datū știre de sine la Poartă că este opritū și au venitū poruncă la Abaza-pașea să-l sloboadză. Și numai ce l-au căutatū a-l slobodzi. Iară așe-i stricasă solului lucrurile la împărăție, cât nici o cinste n-au avut, care să cade solilor și i-au pornitū cu răspunsū de scârbă înapoi, fără zăbavă și anume să hie gata Crăiia Leșască iară de sfadă.

Zac. 7. Acela răspunsū a turcilor dacă au agiunsū la craiul în Țara Moschicească; că era tot în Țara Moscului cu oști și dându-i știre și de la margine iară de gătirea turcilor, deci numai ce i-au căutatū a sta la tocmală cu Moscul. Și îndată, lăsindū toate într-o parte, au legatū cu moscalii pace, cu câteva orașe luate de la Moscū în partea leșilor. S-au întorsū la Varșav craiul și îndată au stătutu la săimū de gătire împotriva turcilor.

Zac. 8. Înțelegândū turcii că leșii au făcut pace cu Moscul și mai adevărat den solii moschicești, și era și solul turcilor la Moscū, întărindū i împotriva leșilor, și de aicea den țară, de la Vasilie-vodă, avândū știre, au pornitū pre solii moschicești cu scârbă pentru nestătorii lor la cuvântū și au trimis și la craiul leșăscū solū de înnoitura păcii, anume pre Șahin-aga, unul den agii divanului, avândū amu și cu cazilbașū amestecătură începute pentru Băgdatul, adecă Vavilonul, Împărăția Turcului.

Zac. 9. Pornite oști leșăști amu au aflatū Șahin-aga spre Cameniță și pre singur craiul aproape de Varșeav în tabără, răspundzindū lui Șahin-aga, solului turcescū, craiul cu scârbă, pentru stricarea și călcătura păcii, care cu atâtea giurământuri s-au făcut la Hotin cu soltanū Osmanū

și între dânsul. Câteva conace au mărșu cu oști spre Cameniță și cu acesta răspunsu au pornit pre turcul, carile da toată vina pre Abaza-pașea și cum este gata de pierire pentru acéia faptă.

Zac. 10. Fost-au aceasta clătire a leșilor în anul 7143 <1634>, care oști mai mare și mai bine grijite nu să pomenescă în toată Hronica leșască. Țin minte oamenii bătrâni, carii spun că agiungea tabăra de supt târgul Cameniții până la un copaci la câmpu, mai multu de o milă de loc, că oști avea gata céle ce era asupra Moscului și plină Țara Leșască de mulțime de oameni pre acéle vrémi.

Zac. 11. Iară până a sosi craiul leșăscu la Cameniță, Conetpolschii hatmanul amu era cu o săma de oști supt Cameniță și viniia și cărți pren Vasilie-vodă de la veziriul Murtaza-pașea pentru pace, adevierindu lui Conetpolschii că acéia călcătură a păcii, carea au făcut Abaza-pașea fără știrea împărăției, va plăti cu capul, ca un călcătoriu de pace.

Zac. 12. Și așea omorându împărăția pre Abaza-pașea sugrumatū, s-au rășchirat și gătirea leșilor în vântū, fiindū supărați și slujitorii lor de atâta vreme cu oștenia la Moscū. Au stătut pace iară între leși și între turci cu înnoitura legăturilor de la soltan Osmanū, adăogându și aceasta legătură între sine pentru tătari, să nu lăcuiască în Bugeagū. Omū Abaza-pașea vestitū cu războaiele asupra Persului și oștean dreptū.

Zac. 13. La anul după aceasta au purces soltanū Murat cu mare gătire asupra Persului și într-acelaș an au luat de la perși cetatea anume Răvanul, care apoi, cât s-au întorsū soltan Murat înapoi la Țarigrad, iară au luat-oă cazilbașii pre sama sa. Iară Vasilie-vodă domnia cu mare liniște și pace, fără grije țara, din toate părțile sta toți de neguțitorii și de agonesită. Însă lăcomia nice pre atuncē nu lipsiia, cu dări grele, ce avându lăcuiitorii țărâi vrémi de agonesită, biruia toate acéle greutăți a domniei.

Zac. 14. În Țara Ungurească era mari amestecături între Racoți și între Betlean Ișteoan, feciorul lui Betlean Gabor, pentru domnia Ardealului. Ce, au căutatū a da locul domniei acéiia Betlean Ișteoan lui

Racoți, neputându avea agiutoriū de la Împărăția Turcului, pentru gătirea lui soltan Murat iară asupra Persului.

Zac. 15. În anul 7145<1637>, să rădicasă căzaccii cu Pavliuc hatmanul asupra leșilor, pentru opreala sa pre Marea Neagră, pre carii Potoțchii hatmanul leșăscū polonii l-au lovitū și, închidzându-le tabăra, au datū căzaccii viu pre hatmanul său, pre Pavliuc. Și în cesta anū au făcut leșii și o cetate anume Codacul pre Nipru, la pragul cel dentâiū a Niprului, oprindū pre căzaccii să nu umble pre Marea Neagră, stricându pacea cu turcii, care opreala lor au răsuflatū spre mare pustiiitate Crăiei Leșești, cu Hmil hatmanul căzăcescū.

Zac. 16. Tot într-același anū, Cantemir-pașea cu ordele sale, peste voia hanului, au ieșitū den Crâm și s-au așezat iară în Bugeag, care lucru nesuferindū hanul și mărgându dodeiala și de la leși, carii legasă cu a doa legătură pren Conetpolschii cu Murtaza-pașea veziriul, să nu hie slobodzi tătarăi a lăcui în Bugeagū, făcându dodeială crăiei lor, au ieșit porunca la hanul și lui Vasilie-vodă, domnului țărâi noastre și lui Matei-vodă, domnului muntenescū, să margă cu hanul asupra lui Cantemirū. Deci au venitū hanul cu oști și au purces și domnii cu îmbe țărâle asupra lui Cantemir, care temându-să de hanul, au fugit în Țarigrad, iară ordele lui le-au luatū hanul cu sine la Crâm. Și de pâra hanului la împărăție, au perit și Cantemir zugrumat în Țarigrad.

Zac. 17. După ce au pornitū pre tătari, hanul, den Bugeag, au lăsătū pre doi soltani, frații săi, să vie cu dâșșii, iară el singurū au purcesū spre Crâm înainte. Deci cândū au fostū la trecătoarea Niprului, s-au burzuluitū nohail și au lovitū fără nedejde pre soltani și i-au omorătū pre amândoi. Și după această faptă, au purces cu coșurile sale spre Țara Leșască, poftindū de la leși loc, tot să să aședze supt ascultarea lor. Umbla pe la târguri, pen sate, tot căte cu o cruce de lemnū făcută la pieptū, semnū de închinăciune. Ce, leșii loc așea deșertū, fără oameni, mai înluntrū țărâi sale neavândū, le-au datū câmpii pe Nipru, între Crilov și între Codac, și era aproape de 20.000 de nohail orda acéia.

Zac. 18. Care lucru vădând ũmpărăŕia Turcului, iară, cu a doa orânduială au pornit câțva pași în prejma lor, la anul după scosul lui Cantemir din Bugeag. Și iară au venit porunca și la Vasilie-vodă și la Matei-vodă, să margă să să împreune cu pașii asupra tătarălor. Deci, de iznoavă au purces Vasilie-vodă cu oști, al doilea rândũ, la Cetatea Albă, la adunarea pașilor. Iară Matei-vodă au venit până la marginea țarâi sale și de aceea au pornit un serdar cu oști de la sine, iară el singur s-au făcut bolnav și s-au întorsũ înapoi. Iară și Vasilie-vodă și pașii fără zăbavă s-au întorsũ de la Cetatea Albă înapoi, că pre tătari îi trăsese amu hanul cu blândeță și cu făgăduință de iertare pentru moartea soltanilor și-i trecuse Niprul, pre unii în Crâmũ, iară pre alții i-au așezatũ pre câmpii Donului. Iară moartea soltanilor mai pre urmă tot n-au lăsatũ hanul nerăscumpărată.

Zac. 19. Ce, câți era din singele lui Cantemirũ mai capete, într-una de dzile, cu mēșterșug i-au împărțitũ, pre unii la o samă de agii curții sale, la ospățũ, văz, doamne, pe alții la alți agi și la masa sa oprindũ pre unii. Și la acela ospățu i-au omorâtũ pre toți, câți era Cantemirești mai aproape. Și de atunci s-au stânsũ acēia răgulă la dânșii, care era mai frunte decât toate ordele, precum pre acēste vrēmi sintũ Șirăneștii. Unul den Cantemirești atunci, anume Azametũ-mărza, pre carile l-am apucat și ieu, dvorean la craiul leșăscũ Vladislav, neprilejindu-se la acela ospățũ ce le făcuse hanul, au scăpat den Crâm în Țara Leșască și slujii la craiul leșescũ între dvoreani și avea de la craiul leafă.

Zac. 20. Într-acesta anũ, au luatũ căzacia Donului Azacul, cetate turcească pre apa Donului, care apoi au dat-o de bunăvoie Moscul turcilor înapoi. Isarũ au umblatũ la acesta mijlocũ pentru acēia cetate la Moscũ, omũ aicea în țară pe acēle vrēmi vestitũ cu negușitoria în Țara Moschicească.

Zac. 21. Iară întorsul lui Matei-vodă de la margine, mergândũ al doilea rândũ la Cetatea Albă, n-au fostũ fără pricină, ce avândũ mare neprietenșug Matei-vodă cu Vasilie-vodă, de-ndată ce au stătut Vasilie-

vodă la domnie, făcuse multe amestecături la pașea pe acéia vrême de Silistria. Deci, s-au temutŭ a merge Matei-vodă, de acéle amestecături, mai sus, au trimis oaste, iar el singur s-au întorsŭ la scaunul său.

Zac. 22. Era la împărăția lui sultan Murat pre acéle vrémi toate trebile și lucrurile împărăției pre doi oameni, carii era musaipi la sultan Murat, unul silihtar, ce era înluntrŭ, care slujbă este de împărăție foarte aproape, adecă spătar, ce poartă spata or buzduganul după împăratul, al doilea, căzlaru-aga, care este pre toată casa împărătească și pre fete mai mare. Acești doi purta toată împărăția, veziriia înaintea lor era foarte slabă. Cândŭ să aduna veziriul cu unul de acéia, spun că le săruta poala hainelor.

Zac. 23. Deci, pre unul de acéle capete la împărăție, pe silihtar-pașea, îl cuprinesă Matei-vodă cu dările, iară pre căzlar-aga Vasilie-vodă și ieșia isprăvi și lui Vasilie-vodă de la împărăție și lui Matei-vodă, pren chipuri mai sus pomenite. Covârșia cu atâta Matei-vodă pre Vasilie-vodă, că avea Matei-vodă și cu megieșii mare priietinșug, ales cu unghurii. Iar Vasilie-vodă nici cu un megieș, precum am apucatŭ și noi acéia domnie, viață bună n-au avut, den nebăgare samă pre nime den megieși.

Zac. 24. O, nesățioasă hirea domnilor spre lățire și avuție oarbă! Pre cât să mai adaoge, pre atâta râhnéște. Poftile a domnilor și a împărăților n-au hotar. Avândŭ multŭ, cum n-ari avea nemică le pare. Pre câtŭ îi dă Dumnezău, nu să sătură. Avândŭ domnie, cinste și mai mari, și mai late țări poftescŭ. Avândŭ țară, și țara altuia a cuprinde cască și așa lăcomindŭ la altuia, sosescŭ de pierdŭ și al său. Multe împărății în lume, vrândŭ să ia alte țări, s-au stânsŭ pre sine. Așea s-au stânsu împărăția lui Darie-împăratu de Alexandru Machidon, vrându să supuie Țărâle Grecești și toată Machidoniia, Darie au stânsŭ împărăția sa, de au cădzutŭ pre mânele lui Alexandru Machidon. Așea Împărăția Cartaghinii vrându să supuie Râmul, au cădzutŭ la robia râmlénilor.

Așea Piră-împăratul vrândă să ia Italia, au pierdut țările sale. Așea și Mihai-vodă, vrândă să hie crai la unguri, au pierdut și domnia Țării Muntenesti.

Zac. 25. Așea și Vasile-vodă, avândă fericite vrămi de domnie în pace den toate părțile, că și țara nu era nici cu o datorie îngreuiată, fără nice o dodeială despre turci, carii avea începută sfadă cu perșii și într-acele părți sta cu valuri, au începută svadă cu Matei-vodă, domnul muntenescă pentru domnia acei țări, ori că nu-l încăpea Muldova, ca pre un omă cu hire înaltă și împărătească, mai multă decât domnească, ori că siliia să vadză pre fecioru-său, Ionu-vodă, la domnie, care hire au părinții spre feciorii săi, să-i vadză în viața lor ieșiți la cinste. Domnii la domnii pre feciorii săi poftescă să-i vadză ieșiți, boierii la boierii, slujitoriul să bucură să-și vadză de slujitorie pre feciorul său harnic, pementeanul de hrana pământului pre feciorul său destoinică poftéște să-l vadză. Ori că l-au îndemnată pre Vasile-vodă mare netocmală și neprietensug ce avea mai de demultă, încă den boieria sa, scoasesă domnia Țării Muntenesti de la împărăție, pre mijlocul lui căzlar-aga și pașii de Silistria, feciorului său, lui Ion-vodă.

Zac. 26. Prostateg îl ținea Vasile-vodă pre Matei-vodă. Deci, avândă și pre veziriul în partea sa, au făcut oști de țară¹ și au purces în Țara Muntenească asupra lui Matei-vodă, lăsindă în scaun pre fecioru-său, pre Ion-vodă. Iară singur au intrat cu oști în Țara Muntenească, cu știrea veziriului și a pașii de Silistria. Oști avea câteva, iară tot de țară și lefecii și céialaltă oaste, fără puținii sârbi, ce avea în leafă, călări.

Zac. 27. Iară și Matei-vodă, domnul Țării Muntenesti, nu dormiia, ce apărândă al său, avea oști și streine, și de țara sa, ales pedestrime, hie cândă avea până la o mie în leafă, fără dărăbanții de țară și călări de ai noștri moldoveni, acolo merși în leafă, căroră numele era livinții, și leși călări ținea pururea câte 200 și deosebi unguri călari. Și dideasă știre și la arcalele sale, ce avea la împărăție, de silă ce-i făcea Vasile-

¹ Oastea de slujitori și oastea feudală a cetelor boierești, spre deosebire de mercenari sau lefegii.

vodă. Deci, cu mijlocele lui silihtar-pașea, bine n-au intrat Vasilie-vodă în Țara Muntenească, la o vale care să chiamă Râbna, l-au tâmpinat un ceaușu de la împărăție cu poruncă numai să să întoarcă Vasilie-vodă îndărăptu. Și în urma ceaușului au sosit și o samă de oști a lui Matei-vodă.

Zac. 28. Numai ce au căutat lui Vasilie-vodă a să întoarcă înapoi, vădzându cartea împărătească și cine era soltanu Murat-împăratul, nu era de-a șuguire cu dânsul. Deci purcegându îndărăptu Vasilie-vodă, să simetisă munténii și în chipul goanei, să gonească pre oștile lui Vasilie-vodă, lovisă la coada oștii. Ce, s-au întorsu apoi oștile de țară și singur Vasilie-vodă și au înfrântu pe munténi și au prinsu câțva vii și au și pieritu den munténi câțva. Vasilie-vodă apoi, după acéia au ieșitu îndată den Țara Muntenească, plinindu porunca împărăției și ședzindu câteva dzile la Ploscuțéni, la Putna, de acolo au pornitu pre ceaușul cel împărătescu, iară singur s-au întorsu și au venit în scaun.

Zac. 29. Era pre acéle vremi veziriul Tabani Buiuc, carile ținea cu Vasilie-vodă și pașea de Silistria, iară așa și numai să scoață pre Matei-vodă să pusésă cu toată voia. Și fără știrea împărătească ieșiia de la veziriul isprăvi de domnia Țărâi Muntenești lui Ionu-vodă, feciorului lui Vasilie-vodă. Cum și atuncea, dacă au vădzut, veziriul împiedecate isprăvile dentâi de silihtariul, au făcut altele, la singur pașa de Silistria, să ducă el singur pre feciorul lui Vasilie-vodă în scaunul Țărâi Muntenești, care lucruri apoi au mâncatú capul veziriului, oblicindú împărăția pen silihtariul războaiele și vărsările de singe între domni, de unde să pogoară. Nice te mira, cum de au pututú domnii a umbla în zarve, fără știrea împărăției și ales la un împărat leu ca acéla. Deci, să știi că țărâle pre atuncè acéstea nu era așa supuse, ce într-altă voie veghiată și să temea turcii să nu se dea Țara Moldovei în partea leșilor, carii era pre acéle vrémi foarte tare, cât să siia împărăția de sfada leșilor și ales avându amu începute războaie cu perșii, precum ți s-au pomenit. Ce era bucuroși că să sfădescú aceste țări între sine și poți

pricepe și pre domniile acéstea așea de îndelungate, 19 ani Vasilie-vodă domnă, iară Matei-vodă până la moarte, aproape de 30 de ai la domnie.¹ Alte vacuri să socotești țărâloră acestora pre atunci.

Zac. 30. Cu al doilea isprăvi de domniia Țărâi Muntenești au socotitŭ Vasile-vodă cu altă cale. Avândŭ acéia și de la veziriul știre, au pornit pre Ion-vodă la pașea de Silistria cu câțva boieri, să-l ducă pașea în scaun. Și trimisésă înainte la pașea pre Enachie Catargiul vel-postelnic, să mai întărească lucrurile, pân a veni Ion-vodă. Ce, ședzândŭ acoloa la pașea Catargiul, așteptândŭ sosirea lui Ion-vodă, au simțit lucrurile într-altŭ chip, că-l agiunsesă pre pașea iară alte porunci împărătești pren silihtariul și-i unsesă osiia² și pașii Matei-vodă. Deci, vădzândŭ Catargiul lucrurile într-altŭ chip și amirosindŭ că, cât ari sosi Ionu-vodă la pașea, va să-l oprească și să-l trimiță la împărăție, au dat Catargiul știre la boieri, ce era pe lîngă Ion-vodă, amu aproape de Dristor, la un satŭ și îndată s-au întorsŭ Ion-vodă can cu fuga de grijea pașii și au ieșit și a doa ispită pentru domniia Țărâi Muntenești.

Zac. 31. Iară nici cu atâta nu s-au lăsat Vasilie-vodă, ce îndemnatŭ și de veziriul și ca o nemică socotindŭ a călca pre Matei-vodă, iară au strânsŭ oști și cu mai bună gătire, cu pedestrime, cu puști și iară au purces în Țara Muntenească asupra lui Matei-vodă și cu acéia nebagare în samă de Matei-vodă, cât aicea în locul său pusesă domnŭ pre fecioru-său, Ion-vodă, în scaunul țărâi, cu boieri, cu ispravnici, cu domniie deplină, țindŭ ca-n palmă domniia Țărâi Muntenești. Iară lunecoasă sintŭ lucrurile războaielor și în puterea lui Dumnedzău mai multă stau. Nice unu neprietin, cât de slabŭ hie, cum să nu-l ție nimea, nece-l ținŭ oșténii cei direpți. Și bine au dzis unul: "*Bella momentis constant*",

¹ Matei Basarab nu a domnit 30 de ani, ci numai 22 (1632—1654).

² Adică l-a cumpărat cu bani pe pașă.

adecă “Războaiele în clipala ochiului stau”. Că atâta era numai să ie acéla războiú Vasilie-vodă și să să aședze în domniia Țării Muntenéști. Iară roata lumii nu așa cum gândéște omul, ce în cursul său să întoarce.

Zac. 32. De care silă n-au pututú nice silihtariul a-i trimite alte isprăvi lui Matei-vodă, să nu să detot descopere cu umbletele împotriva veziriului, să-i rásaie ceva împărăției cu scârbă în partea sa, că, ales la turci, foarte cu siială suntú toate și cu mare méșterșug și taină strică unul altuia, cândú va unul pre altul să-l surupe. Ca să párască a vedére, și strică, cine începe pára. De multe ori cu laudă pre neprietinul său mai curundu coboară și ales supt împărăția lui soltan Murat cu mare siială era toți. Iară totdeauna trimite silihtariul pre taină la Matei-vodă, îmbărbătându-l să stea împotriva lui Vasilie-vodă, să-l bată, iară despre scârba împărătească să nu poarte grije, că ieste grija lui. Deci, și Matei-vodă ș-au strânsú oastea toată și vădzândú că Vasilie-vodă trage cu oștile sale spre București, nu spre Târgoviște, au coborátú și elú spre București cu oști.

Zac. 33. Vasilie-vodă, dacă au sositú la Praova, la sat anume Ojogenii, știindú din limbi de gătirea lui Matei-vodă împotriva sa și cu oști câteva și streine și de țară, au făcutú sfat acolea la Ojogeni, socotindú și trecătorile apelor și locuri închise de păduri de pen toate părțile și de bâhnișuri, înțelegândú pre Matei-vodă că anume locuri ca acélea poftéște să dea războiú, fiindú oștile mai tare hiecare la locul său și la strâmtori, împotriva oștilor celor streine hie cândú cei de loc suntú mai tari, au ales cu sfatul să nu treacă Praova, ce să stea acolea la câmpú, să tragă pre Matei-vodă, să iasă cu oștile sale la câmpú. Și alegându-se sfatul, au purces toate oștile lui Vasilie-vodă în jacuri în podgorii, pe supt munți, încotro să bejenise toată Țara Muntenească, de pen toate acéle olate, până în Praova.

Zac. 34. Și așa cu acela sfat — rășchirată oastea pe la jacuri, în loc au priceput Matei-vodă lucrul și îndată au purces spre Praova. Și dreptú în prejma Ojogénilor, unde era Vasilie-vodă cu corturi, au státut la trecătoare, dândú știre den câteva puști ce avea cu sine și îndată au început a tréce

oastea în vad. Tot călărețul au trecut câte un pedestraș după sine și au stătut în tocmală cu oștile, dencoace de Praova, tocmindu oastea pedestră cu focul și cu pușcile între oastea călăreață și au purces cu toată oastea stolită asupra taberii lui Vasilie-vodă.

Zac. 35. Nu avea de ce să apuca Vasilie-vodă cu oastea rășchirată în toate părțile și așa venire asupra degrabă a lui Matei-vodă și întemeiată. Că oșténii lui Vasilie-vodă, unii venia cu plean îngreuiți, neștiind lucrul ce este, alții spăimați de sosirea oștilor așa degrabă, mai mult de gătire la fuga îndată au stătut, nu de război. Și așa șpârcuită oastea și fără nice o tocmală, au plecat și Vasilie-vodă fuga și toată oastea, câtă nu era dusă în pradă lăsându și corturile, și pușcile, și pedestrima toată pre mâna lui Matei-vodă. Și de grija gonașilor, Vasilie-vodă au lăsat drumul pe care venisă, ce de-a dreptul au năzuit, la Brăila¹.

Zac. 36. La Brăila zăbăvind Vasilie-vodă câteva dzile și Matei-vodă dedesă știre de olac² la pasea îndată de izbânda sa asupra lui Vasilie-vodă. Așa de sârgu lucrul, ori cu știrea pașii, ori dentru sine agii de Brăila și de Mecinū sfătuia să prindze pre Vasilie-vodă, să-l trimiță la pașea. Și să nu hie dat știre Stamatie, ce au cădzuți apoi stolnic la Vasilie-vodă și la alte domnii pre urmă și postelnic mare, ar hi încăput Vasilie-vodă la prinsoare. Ce ședzându sara la masă, i-au dat știre și de la bucate s-au sculat, pentr-o grădină, peste un gard, suind de pe spinarea unuia din slujitori și acolo i-au scos calul și au ieșit cu fuga din Brăila, la Gălați, lăsind toate în Brăila, câte nu rămăsesă la Ojogeni.

Zac. 37. Înțelegându Ion-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, poticala tătâne-său în Țara Muntenească, au strâns boierii ce era puși la boierii pe lângă sine și le-au dzis, cum el, nefiind de domnie, pentru slabă sănătate ce avea (că era Ion-vodă om slab și deznodat și de mâni

¹ Brăila era pe atunci o cetate turcească (raia).

² Cu curieri grabnici.

și de picioare, cum n-ar hi fostă feciorul lui Vasilie-vodă, care era ca un leu și la hire, și la trup), iară tătâne-său lasă scaunul domniei. Și au venit Vasilie-vodă iară în scaun.

Zac. 38. Iară Matei-vodă jeluindu-se și la împărățiile de pradă ce făcuse oștile lui Vasilie-vodă și la megieși, să-și întoarcă călcătura ce făcuse Vasilie-vodă Țărâi Muntenești, legasă cu Racoții cneazul Ardealului, tatăl lui Gheorghie Racoți, lucrul, fiindă și Racoții rănit cu nebăgarea în samă megieșii lui de Vasilie-vodă, au pornit néște oști asupra lui Vasilie-vodă, cu Ionă-vodă Moghila, feciorul lui Simion-vodă, carele era la Ardeal aședzat, după războiul de la Ștefănești, care era între feciorii lui Simion-vodă și între feciorii lui Ieremie-vodă pentru domniia țărâi. Și amu până în Trotuș coborâți ungunii și oștile muntenești până la Milcov sosiți, au schimbată Racoți sfatul cu Matei-vodă. Ori temându-să de împărăție, înțelegându patima veziriului, ori altă socoteală le-au venit, au întorsă și pre Ion-vodă cu oștile îndărăptă și s-au întorsă și munténii. Ieșisă casa lui Vasilie-vodă spre Huși de spaima acéia. Și pre vrémea coborâtului acestor oști asupra lui Vasilie-vodă, au pierită și Gorgan, și Sămăchișă căpitanul și Cârste visternicul, den prepus de la domnie pentru vicleşug.

Zac. 39. Deci după acéste zarve, numai ce i-au căutat a sta lui Vasilie-vodă la pace, vădzându și primejdia veziriului, curundă după acéia, să nu să mai ațițe lucrurile asupra sa. Cum n-ar hi fostă fără primejdiie Vasilie-vodă atuncéși, de n-ar hi stătat împărăția după lucrurile împotriva perșilor, care curundă după acéia au purces cu toată putérea asupra Vavilonului. Ori de la cei doi megieși n-ar hi fostă fără răscoală, de nu s-ar hi spăimat Racoți și Matei-vodă cu moartea veziriului. Și stă în cumpănă soltan Murat, asupra Azacului va merge, că încă nu-l didesă moscalii, au asupra Vavilonului. Ce, viindă cu acéia veste Isară, că or da Azacul moscalii, au purces asupra Vavilonului. Iară până a să înțelege purcesul, acéste țări era supt grije că va veni împărăția spre acéste părți cu oști. Fost-au acéste zarve între Vasilie-vodă și între Matei-vodă în anul 7144 și în anul 7145 <1636-1637>.

Zac. 40. Iară primejdia veziriului Tabani Buiuc, anume cum au venit, de au pierit de sultan Murat, așa au fost: după răszipa de la Ojogeni oștilor lui Vasilie-vodă, face Matei-vodă ardzehal, adecă răvaș de jalobă, la singur împăratul și aflându omă de acéia treabă, să dea acéia jalobă la singur împăratul, au purces omul acéla cu cărțile și, știindă rândul, au păzit cândă au ieșit împăratul la primblare cu vânătoare la câmp. S-au făcut omul a méрге de olac pe denaintea împăratului, anume să-l vadze. Și așa vădzându-l împăratul mărgându tare, au trimis de l-au oprit și au pus de l-au întreată de unde vine. El au răspunsă că vine den Țara Muntenească cu cărți la împărăție, să știe împărăția de mare vărsare de singe și pradă ce s-au făcut în Țara Muntenească de Vasilie-vodă, care au venită cu oști asupra lui Matei-vodă. În loc au trimis împăratul de i-au luat cărțile și au cetit adzahalul cel cu jalobă asupra lui Vasilie-vodă, pomenindă că să laudă Vasilie-vodă că are isprăvi de la veziriul, să hie domnă și în Țara Muntenească, și în Țara Moldovei. Atunci au avut vréme silihtariul asupra veziriului, cândă țărăle, cum să strică ele înde sine și să pradă. De care jalobă focă s-au făcută împăratul, sultan Murat pre veziriul, înțelegându că de la veziriul să coboară acéle amestecături. Ce, dentăi au trimis pre omul cu toate acéle scrisori, să vadză și veziriul. Ce, au dzis silihtariul cătră împăratul că omul îndată va pieri de veziriul. Deci, i-au dat hasăchii și i-au învățat singur împăratul: “Pre acestă omă iară să-l aduceți la mine”. Și așa au fost: l-au dus hasăchi la veziriul și dacă au înțeles veziriul, au vădzută că este rău de dânsul. Au vrut să oprească pre om, ce hasăchii i-au spus porunca care au de la singur împăratul, să-l ducă pre omul iară la împăratul.

Zac. 41. Scosesă veziriul daruri hasechiilor, să lasă pre omul la dânsul, ce nu s-au cutedzat hasechii de silihtariul a face peste poruncă. Iară să nu hie fostă omul de fațe, putea să tocmească veziriul lucrurile sale, dzicându că au fostă un marghiol de cei de Țarigrad și au spus menciuni, că de aieste să fac multe la turci sau s-ar hi uitată la împărăție, care de lucrurile a toată lumea gândindă, céle mai mănunte le tréce cu

gândul. Ce, păziia acestu lucru silihtariul, să nu scape vréme ca acéia asupra veziriului. Și înnoindu scârba împărăției silihtariul, au chemat, pre veziriul împăratul și după muștrare că strică țărâle fără știrea lui, l-au omorât. Și așa au ieșit veziriului aceleia zarvele între domni. Aceste am înțales de la boieri bătrâni de sfatū pre acéle vrémi.

Zac. 42. Curundū după aceste svade cu Matei-vodă, să potoale Vasilie-vodă sunate zarvele, pre fecioru-său, pre Ion-vodă, l-au tremis la Țarigrad, unde-și s-au săvârșit și viața nu pestiți ani. Și s-au săvârșit într-acești ai dzilele și doamna dentâi a lui Vasilie-vodă, fata lui Bucioc. Și după moartea doamnei, au trimis Vasilie-vodă pre Catargiul în Țara Cerchijască și de acolo i-au adus doamnă, fata unui mârzac de ai lor, cu care au trăit apoi până la săvârșitul său.

Zac. 43. În anul 7143<1635>, au luat sultan Murat Vavilonul cu mare vărsăre de singe de la perși, după patru luni den ce dzi începuse a bate orașul. Spune istoriia să hie fostū 30.000 de oșteni în Vavilon. Ce, aceie gătire făcusă și sultan Murat asupra perșilor, cât singur Vavilonul. Iară tot Misiriul¹ și pașii ce sintū peste arapi i-au pornit despre Marea Roșie, de au lovitū și dintr-acelea Țara Persului și le-au luat turcii și dentr-altă parte o scală foarte mare. Și așa îndoitū Persul, n-au putut da nici un agiutor Vavilonului.

Zac. 44. Sultan Murat într-acelea zăbăvindu-se cu oștile, iară aicea, în céste părți, sta fericite vacuri și liniște și pace întemeiată den toate părțile, fiindū în pace amu Vasilie-vodă și cu megiașii. Și într-acești ani au zidit Vasilie-vodă și lăudate mănăstiri, și aicē în orașul Ieșilor, întâi supt numele a trei sfinți învățatori a besericii, ce să dzice Trieh Svetitelei, mai pe urmă mănăstirea, a doa mănăstire, a Golăi, cu făptură, cum să vede, peste toate mănăstirile aici în țară mai iscusită. Golăe îi dzic pre numele unui boieriu, anume Golăi, carele într-acele loc au avutū făcută o beserice de piatră. Și în cești ai au adus Vasilie-vodă

¹ Numele turcesc al Egiptului.

și moaștile a sfintei prepodobnei Paraschevei, în anul 7148<1640>, căria svințe viața și de pe ce locuri au fost, să citêște viața ei petrecută cu mare dumnedzăire în Minei, în luna lui octovrie, în 14 dzile.

Zac. 45. Acestă domnă au făcut ca de iznoavă și curțile céle domnești în Iași, casele céle cu cinii, grădini, grajdiuri de piatră, tot de dânsul suntă făcute. Și multe locuri au așădzat, care au stătut multe vrémi stătătoare. Că de a fostă cândva vrémi fericite acestor părți de lume, atuncea au fostă. Plină Țara Leșască, oi dzice, de aur, la care pre acéle vrémi curea Moldova cu boi de negoț, cu cai, cu miere și aducea dintr-acéia țară aură și argintă. Oi putea dzice că săracă nu să afla pre acéle vrémi, doară care nu-si vrea să aibă. Țara Leșască la acéia scară de fericie să suisă, precum și singuri leșii dzic și scrisorile lor, care nici o crăie pre acéle vremi nu era deopotrivă; în bine și în dezmierdăciune pre atuncea leșii, și așa și țara noastră.

Zac. 46. Iară di pe acéle vrémi să cunoaște păharul lui Dumnedzău aproape de schimbare și curundă spre alte mai cumplite vrémi. Că era la mare zburdăciune țărâle acéste. Și care țări să suie prè la mare bivșuguri, zburdeadză hirea omenească peste măsură, și zburdăciunea naște păcatul și pre păcatul urmadă mânia lui Dumnedzău. Așa Țara Leșască era la mare zburdăciune, așa și aicea țara și singur domnul Vasilie-vodă, cu silă a câteva case de boieri, luându-le fétele peste voia părinților la țietorie. Iară oamenii de casa lui, nepoții lui Vasilie-vodă, ca mai mare sile făcea, luându băieții oamenilor în silă la curvie, care toate fapte mai pe urmă s-au arătat cu mare osindă asupra casei lui Vasilie-vodă.

Zac. 47. În cești ani, după ce au așădzat sultan Murat Vavilonul spre Împărăția Turcească, s-au întorsă în Țarigrad și să gâta tare asupra leșilor, să răscumpere rușinea lui sultan Osmană, deșchidzân-du-și calea pen Ardeal, să lovască peste munți de-a diréptul spre Liov. Ce, i-au tăiată atuncea curund putérnica mâna lui Dumnedzău dzilele. Și după moartea lui sultan Murat, au stătut în locul lui sultan Ibrahim, frate-său, omă dat cu toată hirea spre zburdăciuni. Și cu împărăția lui, iară au hălăduit țărâle acéstea de răscoale.

Zac. 48. Începuse în cești ani Racoți cel bătrân svadă cu némții, căruia era orânduită oaste și de acé, de la noi den țară și den Țara Muntenească. Ce, n-au ținut multú acéia sfadă, curundú au venit, la tocmală cu împăratul nemțască. Iară prădasă câțva loc cu ai noștri în Ungurimea de Sus. Apostol de Orheiú au fostú serdarú într-acéia oaste cu Racoții.

Zac. 49. În anul 7153<1645> au făcutú și nunta fiicăi sale Vasilie-vodă, cei mai mari, doamnei Mariei, după cneadzul Ragivil, om de casă mare, den cnédzii Litfei. Numai, cu ce inimă și sfatú au făcut acéia casă după omú de lège calvinească, care este scornită de un mitropolit de Fiandra¹, de supt ascultarea papei de Râmú, peste legăturile săboarelor cu multe dumnedzăirești minuni legate. Iară calvinul numai pre singure pohtele sale trupești, osebite de sfânta săbornică besérecă au scornitú acéia lege, la care, ca la o lège slobodă, în puțină vréme au cursú toată Fiandra și Englitera. De mirat au rămas vacurilor această casă, cum au putut suferi inima lui Vasilie-vodă să să facă. Și multă vréme s-au frământatú acestú lucru în sfat și câțva boieri pre atunci apăra acest lucru, să nu hie, ales Toma vornicul și Iordachie visternicul, care capete de-abea de au avut cândva această țară, sau de va mai avea. Ei dzicé lui Vasilie-vodă și pentru legea rătăcită și un lucru nu fără grije despre Împărăția Turcului. Iară Toderașco logofătul și Uréche vornicul sta asupra aceștii nunte să să facă.

Zac. 50. Avea Vasilie-vodă pozvolenie de la turci, ce era acéia voie din bani, nu din inima turcilor. Și așa s-au făcut nunta aicea în Iași, la care câțva domni den Țara Leșască, singuri cu chipurile sale au fostú, cu curțile lor și Pătrașco Moghila, feciorul lui Simionú-vodă, mitropolitul de Chievú. Iară soli trimiși era de la Racoți cneadzul Ardealului, Chimini Ianăș cu daruri și de la Matei-vodă domnul muntenescú, singur Ștefan

¹ Religia calvină nu a fost întemeiată, cum crede Miron Costin, de un mitropolit din Flandra, ci de Jean Calvin, canonic francez, așezat la Geneva (Elveția).

mitropolitul Țărâi Muntenești și Radul logofătul și Diicul spătariul că să împăcase amu domnii între sine.

Zac. 51. N-au lipsit nemică den toate podoabe, câte trebuia la veselie ca acéia, cu atâte domni și oameni mari den țări streine. Mășteri de bucate, aduși dintr-alte țări, dzicături, jocuri și de țară, și streine. Curtea podobită toată și strânși boierii și căpeteniile țărâi, feciori de boieri, oameni tineri la alaiuri, pe cai turcești cu podoabe și cu pețiene la șlice. Și așa eu petrecanii trăgându-se veselii câteva săptămâni, au purces cneadzul Ragivil cu doamna sa în Țara Leșască, cu dzestre foarte bogate.

Zac. 52. La anul, simtindu-se Crăia Leșască în vârtute, îndemnat, de papa de Râmă și de venețiani, carii avea dodiială de la turci la ostrovul Critului, au făcut sfat cu senatorii craiul Vladislav, numai să înceapă sfadă cu turcii, adecă cu împărăția lor, de care gătirea lui și la ce au ieșit apoi acéla sfat, ceti-vei povestea mai gios la rândul său. Iară soli trimițându la toți craii creștinești craiul leșesc, aicè la Vasilie-vodă pre cneadzul Ragivil au lăsat solii cu această treabă, fiind viitor Ragivil, la anul după nuntă, la socru-său, aicea în țară. Care solii au credzut Vasilie-vodă îndată și au priimit să fie una cu leșii, cât și birul amu oprise a anului céluia și pornisă pre aga birului fără bir, răspundzindu-i că nu s-au putut strânge birul pentru sărăcia oamenilor. Ce, dacă au stătut la voroavă cu boierii pentru opritul birului și într-un rând și într-altul, spun să hie dzis Petriceico vornicul de Țară de Sus pre carele îl ținea ei mai prostateg dentr-altii în sfat: “Eu ași dzice să nu oprim noi birul, pân nu om vedea că trec leșii Dunărea”. Și acéla cuvântă au intrat îndată în gândul lui Vasilie-vodă și au răpedzit după aga și l-au oprit la Gălați, până au gătit birul și l-au încărcat și l-au pornit. Așa feresc pre domni și țărâle voroava cu svatul de primejdii. Că pentru acéia au dat Dumnedzău să aibă împărății, craii, domnii, cârmuitorii țărâlor, să aibă svétnici pre lângă sine, cu carii vorovind o treabă, să frămante cu voroava lucrul unul una, altul alta răspundzind,

să lămuréște lucrul care este mai spre îndemână. Iară ce fac domnii singuri den gândurile sale sau den șoapte, rar lucru iesă la folos, că încă în lume omū n-au născutū până acmu ca acéla, să nu-i trebuiască voroava cu svat, că deși gâcéște cârmuitorul câte o treabă, încă tot să nu să încreadză c-au gâcitu, până nu să întăréște părerea lui cu voroava și altor păreri. Deci, ce ai gânditū că este bine, dacă să mai tocmescū cu gândul tău, ce ai gânditū că este cu cale, încă a doi sau a trei socoteala, fără greș pre acéla lucru să stai, că nu te va înșela. Iară ce-ți pare numai a singur că este bine și alții toți dzic că este într-altū chip, să nu crédzi acéia socoteală, că te amăgése. Multe lucruri ne parū că suntū gâcite, iară apoi, dacă mai lași vrémea socotelii, afli departe, mai pre urmă, într-altū chip. La mulți domni mare smentele am vădzutū den șoapte sau nesfătuit, amu în vacul nostru. Fără sfatū au făcut Vasilevodă lovitūl tătărălor la Brătuleni pe Prut și apoi prada a toată țara, nespuse de agiunsū cu câtă robie și plean, dentr-acéia faptă au venit asupra țărâi. Și așea și Duca-vodă sfātu-indū numai cu unul pentru cartea la hanul și-au stricat domniia, den care maziliie mare răsipă și greutăți asupra țărâi au venit, care era foarte în stat bun pre atunce și gata lucrurile să rădice numai cu o orânduială datoriiile țărâi toate. Iară den céia maziliia a domniei dentâi a Ducăi-vodă, s-au prilejit trii înnoituri de domnie; una la Belgrad, a Dabijeivodă, după care, neplinind anul, a murit Da-bijea-vodă, altă domnie tot într-același anū, domniia dentâi a Ducăi-vodă, a treia a lui Iliiaș-vodă, cu mare răssipă. Deci trei domnii câte 500—600 de pungi de bani la înnoituri, tot într-un anū, cum au putut hi bine? Așea cu șoaptele, numai cu unii nu cu sfat, au făcutū și Petreceivodă¹, de au lepădatū, fără de nice o nevoie domniia țărâi și s-au dus în Țara Leșască, den care faptă să stânge Țara Moldovei astădzi.

Zac. 53. Cneadzul Ragivil, după zăbava sa peste câteva săptămâni în Suceavă, la socru-său, la Vasilevodă, pre doamnă-sa au pornitū pe

¹ Vezi nota 2 de la pag. 58.

la Sneatin spre țara sa, iară el singur au lovită pen Ardeal, pe la Racotii, cneadzul de Ardeal, tot cu acéle trebi, pentru rădicarea lor asupra Împărăției Turcului.

Zac. 54. Înțeles-am din boieri bătrâni, cum să hie vrându Vasilie-vodă la Suceavă să-și despartă fata de domnu-său, Ragivil, ce n-au priimit ea, doamna Mariè, fata sa, dzicându tătâne-său să fie socotit întâi lucrul, nu mai pre urmă.

Zac. 55. Și cu vrémile până aiciè istovim o parte de domnie a lui Vasilie-vodă, că până aiciè, pre cât au fostă fericită domniia aceasta, cu atâta mai cumplite vrémi s-au început de atunciè, den care au purces den scădere în scădere această țară până astăzi.

CAPULŪ ALŪ ȘEPTESPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. De vréme ce scriitorii cei streini pe lângă poveștile sale n-au trecut cu pomenirea și de lucrurile țărâi noastre Moldovei și cât știm de lucruri trecute în țară noastră, mai multă dintrū dâșii știmă, cu cale este și noăa a poméni de vrémile lor, ales povestea lui Hmil, hatmanului căzăcescu, de la care vrémi (ahu) s-au început și răul nostru, în care până astăzi ne aflăm cu acestă pământă la cumplite vrémi și Dumnedzău știe de nu și peste vacul nostru trăitoare.

Zac. 2. Izvorul a tuturor răutăților și pustiității acestor părți, începutul căderii și îpuținării Crăiei Leșești, răssipa și pustiitatea și căzaciilor, stângerea și țărâi noastre.¹

Zac. 3. Iară mainte de ce om începe a scrie rădicarea căzaciilor cu Hmil hatmanul lor asupra leșilor, stapânilor săi, a poméni de căzaci, ce neam suntă și de când suntă supt acestă nume cozac, cu cale că va hi

¹ Miron Costin, ca mare boier, nu privește cu simpatie răscoala populară a cazaciilor îndreptată împotriva polonilor, totuși, de mai multe ori, are cuvinte de admirație pentru vitejia lor.

am socotit, audzând pre mulți întrebându de acestu nume a lor, de unde și de cându ar hi. Deci mulți au dzis că numele lor cozac ar hi de la unu neam ce este peste apa Volghăi, anume cassac, ce acéle deșerte povești sintu.

Zac. 4. Sunt căzacia de neamul său ruși, rămășițele de oșteni a cnédzilor rusești, pre carii cu îndelungate vrémi, supuind craii leșești și cădzând și Chiovul, scaunul Rusii, pre sama leșiloru¹, ei pe Nipru în gios și pe de céia și pe de iasta parte, trăia supt ascultarea crailor leșești, slobodzî de vecinătate², în chipul oștenilor, cu hrana sloboadă pe Nipru, ori cu vânătoria la câmpi, ori cu păscăria până la pragurile Niprului, unde are Niprul în trei locuri praguri, așa den hirea locului făcute, de cade apa de pe stânci, ce suntu în fundul apei, la loc mai gios. Care locuri nici un fél de vasu a trece nu poate, fără vasele lor și acéle a lor încă cu mare grije trecu și de multe ori pe uscatu trag vasele, până trecu acéle locuri. Și asé trăia până în dzilele lui Avgustu-crai.

Zac. 5. Acela craiu leșăscu vădzându-i oameni cu viață direaptă de oșteni, i-au tras și la léfe și le-au făcut și căpetenii cu tocmală și în rândul său să fie volnici a să buluci și a să oști împrotiva tătarălor, ca o pază să fie Crăiei Leșăști, că dodia tătarăi marginile țărâi lor și pre atuncea. Și de pe sprinteniia lor, fiindu oameni sprinteni și sălbateci, li-au dzis cozacu, adecă capră sălbatecă³, sau că umblându ei la câmpi după capre sălbatece și în luncile Niprului, le-au venit acestu nume de atuncea, de le-au dzis cozacu, adecă căpraș. Care nume și la leși, la o samă de oaste, ales steagurilor ce suntu mai sprintene, le dzic steagurile căzăcești și până astăzi.

Zac. 6. Apoi Ștefan Bator craiul leșăscu și mai mare aședzare le-au făcut căzaciilor, dându-le și hatman să aibă, cu steag, cu doabe, cu trâmbiță și după voia lor să-și alegă hatmani. Și le-au pozvolit și i-au întărit să

¹ Miron Costin știe că odinioară a existat un stat rusesc al Kievului (până în secolul al XIII-lea). Pe vremea lui, Ucraina de dincoace de Nipru se afla în stăpânirea Poloniei.

² Adică: erau oameni liberi, nu vecini (șerbi).

³ Koza (în limba polonă) — capră.

facă și vase de Marea Neagră și să facă căzaci răiestrovi, adică de catastiv, până 40.000 de oameni și loc să aibă scaunul său, un ostrov la Nipru, în care este o mănăstire mare, cu câteva alte mai mănunte beserici, anume Trăhtămirov. Și aceasta este începătura oștilor lor, după ce căduse cnezziile rusești, de o sută și 50 de ai încoace.

Zac. 7. De pre acéle vrémi, multă nevoie făcea căzacia Crâmului și Țărălor Turcești, până și Anadolul nu hălăduia. Sinopul, Trapezonul, cetăți mare le-au luat în câteva rânduri și alte orașe mai mici și dencolo de Marea Neagră și dencoace, Varna, Misăvriia, Ahilo, până la Aitos și la Pravadiia pururea prăda. Și au lovit și până aproape de Țarigrad, la Eni-Chioi, pre Boazű, pre scursura céia, cu care să scură Marea Neagră în Marea Albă, supt cetatea Țarigradului. Și așa dodiind Împărăției Turcești, venia de la turci ponoslű pentru prădci ce făcea căzacia în părțile lor. Acéle socotindű de la o vréme leșii, pentru să nu strice pacea cu Împărăția Turcului, făcè căzacilor mare strânsoare, oprindu-i de pre mare, care hrană o deprinsésă ei, cu mare dobânde și avuții ce scotea de acolo. Și cu acéle avuții zidiia beserici de piatră, mănăstiri, cât o mănăstire la Chiev, căriia dzicű Arhanghelű, sta și până astădzi cu o boltă, cea den mijloc, foarte mare și toată bolta acoperită cu scânduri de aramă galbănă și poleite scândurile cu aur. Și pentru să-i oprească detot, să nu umble pre mare, au făcut leșii o cetate, anume Codacul, la pragul cel dentăiű a Niprului, și ținea acoloa câte 2.000 de nemți, pedestrime cu puști, pentru opreala lor, care era foarte cu mare silă căzacilor, ca unor oameni carii altă hrană nu știè, fără oștenia. Și den céia opreală s-au rădicat în câteva rânduri împotriva leéșilor, cu Nalivaico hatmanul, apoi cu Sulima, mai pre urmă cu Căzima, hatmanii lor, ce tot îi răzsipea hatmanii leșăști. Până vădzândű neticneală cu dânșii, le rădicase și hătmăniile, să nu hie și le trimite câte doi domni comisari mai mari și acéia comisari le făcea giudeță și-i cârmuia. Și cu vrémea și alte volnicii le-au stricat toate, cât nu era căzacul cu nemică volnic.

Zac. 8. Așa s-au tras asuprelele lor până la Vladislav-crai, în anul... Acela Vladislav, craiul leșesc, precum s-au pomenit și mai sus în capul al 16, vădzându-se crăiia în vârtute, după atât izbânde și asupra Moscului, cumu-și era așa că mai fericită Crăiia Leșască și în tărie și în tot binile și bivșuguri nici la unu craiū n-au fostū, cum au fostū pe atunce. Pentru acēia bine dzice un dascāl: *“Si qui sunt in superiore valetudinis gradū, dum in codem permanere non possunt, cadunt in deterius”*, adecā *“Cēia ce suntū în scara vârtuții acea mai de sus, neputându a sta tot într-acēle stepene, cad foarte la mare slăbiciune”*. Așa toate împărățiile, cândū prea să suie la mare tărie, neavându loc să să mai sus suie, cad și purced îndărăptū, cum vedem și Crăiia Leșască.

Zac. 9. Avându acēla crai Vladislav și praxis, adecā știință, ce suntu turcii, cu războiul de la Hotin cu sultan Osmanu, la care războiū fusese singur el cu sine, trimis de tată-său, Jigmontū, craiul leșesc, îndemnatū de papa de Râmū și de venețieni, cu mare făgăduință și cu bani gata de la papa, de anū în anū, pre 12.000 de oaste leafa de la sine și venețienii avându cu turcii începute războaie la Critu, au pus gândul craiul leșesc numai să înceapă sfada cu turcii. Pentru care treabă și singur împăratul nemțescū au mărșū, de s-au adunatū la Vratislav, în țara Silezii, care țară împăratului nemțescū să hotărăște cu leșii, și acoloa, după aședzată voroava cu împăratul, i-a orându it Neamțul 12.000 de oaste nemțască, făcându știre și papa, și împăratul pe la toți crai creștinești, cum este craiul leșescū ales să hie la toată creștinătatea ghegeneral, adecā purtătoriu de oaste împrotiva Turcului.

Zac. 10. Deci întâi Hișpanul o sumă de bani i-au orându la crăiia lui de la Neapoli¹, că să rudiia Vladislav cu împăratul nemțescū și cu craiul Hișpanii, fiindū feciori dentr-o nepoată împăratului nemțescū. Șfedul iarăș făgăduise 6.000 de oaste și împăratul moschicescū 20.000.

¹ Regatul de Neapoli era reunit pe atunci cu Spania.

Acéle toate vădzând gata Vladislav, au trimis și la căzaci și au chemat la sine pre ună căzacă bătrân, anume Barabaș, și pre Hmil, care era pre atunci diac oștilor, cum dzicū ei, pisar. Dacă au venit Barabaș și cu Hmil la craiul, cu dânșii au tăinuitū cu multe voroave craiul, pentru gățirea lor, pentru Marea Neagră, pentru locuri pe lângă mare. Și au aședzat cu acei amândoi și dintr-acoale toată gățirea, dândū cu uricū lui Barabaș hătmăniia pre căzaci, cu steag pre obicei bătrân și lui Hmil pisariia de oaste, dându-le și câtăva samă de bani gata, să facă vase și ce ari trebui de acéia cale. Și așa gățindū toate craiul, înșălat de domni, carii toți îi făgăduia că or priimi acela sfatū și oastea nemțască amu sosisă păn spre Liov, iară ascunsū giudéțul lui Dumnedzău toate gândurile omeștei le strămută, lipsiia numai săimul, pre obiceiul crăiei, să fie cu sfatul tuturor și pentru cheltuiile și pentru încălecatul leșilor. Deci, la săimū au stătat leși împotriva craiului, întrebândū pre crai ce pricini ari avea începăturii de sfadă cu turcii, aducându-i amente primejdiia strămoșului său la Varna¹ bănuindū pre crai că li-au băgatū oști streine în țară, fără știrea lor și cum acéle țări streine numai deodată or da agiutor, apoi ari cădē sfada numai pre dânșii. Și să prilejise de murise și hatmanul lor cel vestit, Conetpolschii. Și așē împiedecat craiul, cu lucru gata, s-au pofțit la leși să-i pozvolească, cu cheltuiala lui, cu oaste streină, să margă asupra turcilor. Au strigat cu toții, în gura mare, că cât va trece hotarul, or rădica altū crai. Deci, numai ce i-au căutat a să surupa toate nevoințele a craiului și a merge în vântū.

Zac. 11. S-au tras cuvântul în Țara Leșască păn astădzi, cumū craiul, dacă au vădzutū că-i stau împotriva leșii la acel gândū a lui, în pizma lor au îndemnatū pre căzaci să se rădica asupra leșilor, cum ș-ari putea a-și cerca lucrul. De față am fostū la Bar, umblam la școală, la carte, cândū au trecut pe la Bar canțelieriul cel mare, anume Osolinschii, om foarte de la inima craiului și mare cap, întorcându-se de la Chievū,

¹ Aluzie la lupta de la Varna din 1444, împotriva turcilor, în care a pierit Vladislav, rege al Poloniei și Ungariei.

unde s-au făcut a merge la moaștile sfinților ce suntă la Chievŭ pentru boala lui la picioare. Și de la Chiev au umblat pe la câteva orașe căzăcești și la întorsŭ au venit pe la Bar, unde era scaunul hătmăni. Era hatman mare, pre urma lui Conetpolschii, Nicolai Potoțchii. Au ședzut vro trei dzile acolo la ospățŭ, la hatmanul, canțeleariul și să mira oamenii ce era mai căpetenii, cum nu țin minte să vie unŭ canțelar, să umble pen Ucraină. De ieste așa, c-au umblat cu acéia treabă, nu știu, iară la ce am fostŭ de față, scriu.

Zac. 12. Căzaccii, măcară că alte oști streine, după ce s-au răsipitŭ lucrul și gătirea craiului, cineși în țărăle sale să întorseră, iară ei tot păziia treaba lor și lucra la vase bărbătește cu banii craiului și să gătiia pre mare. Până oblicindŭ hatmanul Potoțchii că tot să gătescŭ căzaccii, și supt mână hatmanilor suntŭ toate părțile acéle, au scris la Barabașŭ, să părăsască acestŭ lucru, să-și aducă amente patimile lui Pavliucŭ și lui Sulima. Deci Barabașu, ca un omŭ bătrânŭ, vădzândŭ cartea hatmanului, au lăsat lucrul mai în slabŭ, socotindŭ cea de apoi. Iară Hmil tot îndemna bărbătește și pre Barabașŭ, și pe alți polcovnici, până au trimis hatmanii leșești Potoțchii și Calinovschii, de le-au arsŭ toate vasele, multe amu gătite de apă. Și au începutŭ a veni de la starostii cei leșăști de la margine pâră la hatmani pre Hmil pisariul.

Zac. 13. Avea Hmil danie de la crai, lângă Ceahrin, unŭ locŭ de odaie. Acolea făcându-și și besérecă lângă odaie și adăugându-să oameni den dzi în dzi, s-au făcut slobodziie, anume Subotov, loc de o milă de la Ceahrin, în câmpi, pe apa Tiasmănului. Și starostiia Ceahrinului fiindŭ pre sama lui Conetpolschii Horunjii, feciorului lui Conetpolschii hatmanul, ispravnicul lui, anume Ceaplinschii, totdeauna pârâia pre Hmil pisariul la stăpănu-său pentru slobo-dzia acéia Subotov, dzicândŭ: “Pentru ce să ție un mujicu târguri?” Și așa prilejindu-să lui Horunjii, stăpănu Ceahrinului, a tréce cu oști asupra Orului, unde multŭ plean au luatŭ de la tătari și au prădatŭ atunce ce era pe lângă Ori pre nohai, și la întorsul său, au venit la starostiia sa în Ceahrin. Și acolea ședzândŭ

peste câteva zile, pre gura ispravnicului său, lui Ceaplinschii, au închis pre Hmil și i-au luat și târgușorul lui, carile mai sus pomenim, Subotov, și l-au dat pre sama lui Ceaplinschii. Și de nu l-ar hi scos un leah den slugile lui Conetpolschii, o slugă bătrână, anume Zațvilinovschii, amu îl puseră în proașcă, să-l omoară. Ce, hălăduindŭ Hmilŭ, pentru rugămentea lui Zațvilinovshii, de moarte, dacă au purces Horunjii, feciorul lui Conetpolschii hatmanul, de Ceahrin în sus, n-au răbdatŭ Hmil, ce au dzis: “Luatu-mi-au Ceaplinschii Subotovul și tot ce am avut, iară sabia den mână nu mi-au luat”. Și peste puține dzile au lăsat Ceahrinul și s-au dus peste Nipru, în olatul Periiaslavului. Acolo oblicindu-l hatmanii leșești, au scris la polcovnicul de Periiaslav, să-l prindă. Ce, fiindu-i polcovnicul de Periiaslav prietin, i-au dat cale. Și așea neavândŭ loc nici peste Nipru, au scăpat la căzacia de la praguri și de acolea, fără nice o zăbavă, s-au dus în Crâmŭ, la...¹ hanul Crâmului și, la adunarea sa, i-au dzis hanului acēste cuventé:

Zac. 14. “Crăiia Leșască cât și ce slujbe are despre noi, nime ca Crâmul nu este martor. Cu noi leșii ș-au lățit crăiia, cu noi nu bagă în samă nice o împărăție, în nedejdea noastră mai multŭ să rădică asupra Împărăției Turcești și Crâmul să-l ia de la turci cătră crăiia lor amu este gata. Iar ce bine au căzacia și ce volnicii de la dânșii? Robii în Crâm au mai bună viață! Ce-ți adu aminte, luminate hane, slujba noastră, care o am făcut moșului tău, lui Șaan Ghieri-sultan². Nu lepăda de la tine mare izbânde și vestite în toată lumea, nu te lăsa de mare avuție și dobânde, care în puțină vrēme pren noi ț-or veni la mână. Nu lăsa să să mai întărească neprietinul tău și călcătoriul de volniciile noastre, Leahul. Au nu vedeți că v-au început a vă călca și pre voi leșii? Câmpii, cât țin între Nipru și între Nistru, ei stăpânescŭ cu cetele lor. Bugeacul,

¹ Loc alb în textul lui Miron Costin. Han al tătarilor era atunci Islam Ghirei.

² Un han cu acest nume n-a existat. (Poate Salamet Ghirei, 1608—1610).

cu oamenii săi, în toate dzile îl pradă. Conetpolschii Horonjii v-au prădat până în Or, în ceste dzile. Acéste toate începături sunt. Iată cărțile craiului! Citiți-le, ce ne scriu, să lovim Crâmul, să cuprindem marea. Iară de te vei îndoi, hane, și n-oi avea la tine credință, feciorul meu la curtea ta zălog oi pune”.

Zac. 15. Multu au stătut hanul îndoit după acéste cuvinte a lui Hmil și căuta la ce ari ieși solii ca acéia. La Hmil era cărțile crăiești, céle ce didesă căzacilor pre Barabaș și pre dânsul la Varșeav, supt vrémea gătirei asupra turcilor, precum s-au scris mai sus și le furase de la Barabaș Hmil. Iară tot, nu priimiia hanul, ce Togai-bei, care era pre atuncea bei la Or, au luat asupra sa lucrul, dzicându hanului: “Dzi că fără știrea ta au fugit niște nohai”. Și așa aședzându cu hanul Hmil toate legăturile, au purces depreună cu Togai-bei, deodată cu oaste ca 7.000 de tătari, însă tot într-ales oșteni.

Zac. 16. Potoțchii hatmanul leșescă înțelegându de scăparea lui Hmil la praguri și de turburări care au început a face între căzaci, până nu s-ari îngloti căzaccii, să să lățască în amestecături, au purces din Bară spre Cercaz pre Nipru și cu al doilea hatman Calinovschii, dzicându acestu cuvântu: “Șérpele, până nu ridică capul din iară, să-l lovești”. Ce acéia iarnă l-au apucat acoloa, cât n-au putut trage oștile nici într-o parte, ce i-au căutat a ierna pre Nipru, pren olatele Cercazului și a Caniovului până în primăvară. Și cât s-au dezvărat, îndată den 8.000 de oaste ce avea hatmanii leșăști, într-ales au orându 3.000, cu fecioriu-său, Ștefan Potoțchii, pe uscat și 1.000 de némți și 3.000 de căzaci de pen orașele Niprului cu Barabaș, pre apa Niprului în vase asupra pragurilor, să-i strângă pre căzaci de la praguri, să dea pre Hmil, care amu era bulucit cu 8.000 de căzaci de pen ostroave și 7.000 de tătari cu Togai-bei.

Zac. 17. Vădzându Hmil cu Togai-bei că vine Ștefan Potoțchii în puțină oaste asupra lor, au sfătuit întâi pre acei de pe uscat să-i lovească și așa au făcut. La unu loc ce să chiamă Jolta Voda au dat războiă lésilor, carii fiindu în număr cu multu mai puțin și în locuri depărtate,

în câmpii, de la temeiul său și tătarâii cu călăriia, iară căzaccii cu pedestriia den sinéte împresurându-i, au slăbit în loc léșii și să să apere de năvala lor, s-au pedestrit toată oastea. Iară puțin loc au ținut, de mulțimea care era cu cinci părți mai mulți decât dânșii. Toată acéia oaste leșască și singur Ștefan Potoțchii, Sapiha, Balaban, ce era capete, s-au topitū acolea pre câmpii. Ștefan Potoțchii, rănitū, au murit în războiū, Sapiha și Balaban au cădzutū la robia tătarâlor.

Zac. 18. Hatmanii leșăști, auzindū de nevoia celor 3.000 de oaste ale sale, ales Potoțchii avândū de fecior grije, au purcesū într-agiutor cu céle 5.000 de oameni ce le mai rămăsesă. Ce a doua dzi după ce au ieșit la câmpii, i-au tâmpinat veste de oameni den războiū scăpați de răsșipa oștii sale și de pierirea în război lui Ștefan Potoțchii. Și înțelegândū și de putérea lui Hmil, la carele curea de pe la toate ostroavele căzaccii, ca la Mesia jidovii și să adăogea și tătarâii, au sfătuit să să întoarcă înapoi. Ce Hmil știindū și de puterea hatmanilor slabă și îndrăznețū după izbânda dentăiū, în loc au purces în urma oștii leșăști și la unū orașū, anume Corsun, agiungândū și pre hatmani, au sărit toate orașele căzăcéssti, unii adăogându-se la Hmil, alții țiindū trecătorile și săpândū drumurile pe la strâmtori, au venit și acéia oaste a hatmanilor la primejdiie, den care puțini leși au scăpatū. Hatmanii amândoi au cădzut la robiiie, Sinavschii și alte toate capete¹. Gloata, câtă n-au cădzut pre mâna tătarilor, au pierit de țărănime.

Zac. 19. Iară oastea ce era trimasă pre apa Niprului, dacă au înțeles de pierirea oștii de pe uscat cu Ștefan Potoțchii, s-au burzuluitū pe biietul Barabaș, capul lor, vrândū să ție credința sa, că era căzacū bătrân și vestit Barabașū. Și de mirat, și némții cu căzaccii au viclenitū, însă era némții acéia numai cu nume de némți, iară toți den căzaci era făcuți. Au legat o piatră la grumadzii lui Barabaș și l-au aruncat în

¹ De fapt, rezultatul acestor lupte a dus la eliberarea Ucrainei de sub stăpânirea Poloniei.

Nipru și câte capete mai era nemțești cu dânsul. Și după acéia faptă, s-au dus toți și s-au închinat la Hmil.

Zac. 20. Să scrie de acmu léșii ce pojar au purces dentr-această scântéie în multe părți de lume, ce vărsare de singe, ce pustiitate țărâlor, ce surupare și slăbiciune puterii Crăiei Leșești, ce răsipă a mare și nedobândite cetăți, ce robii și plean de creștini în mânuile păgânești. Noi să ne întorcem la ale noastre. Și de aș avea la cineva pentru acesta lucru vreo hulă, că létopisețul acesta mai mult de lucruri streine pomenéște, decât de loc de țară, făcut-am acestă cursă, pentru să să dezlege mai bine lucrurile țărâi, care la ce vréme s-au prilejit. Și acéia să să știe că această țară fiindă mai mică, nice un lucru sângură den sine, fără adunare și amestec cu alte țări, n-au făcut.

Zac. 21. S-au cutremurată toate țărâle acéstea prinpregiur de năprasnica turburarea Crăiei Leșești. Însă țara cu nărocul, cu cărma și vâlfă vestitei domniei lui Vasilie-vodă, câțva ani și după ce să rădicase Hmil, au stătuț neclătită de nimea, până la anul... Într-acestă an începătoriū spre mare scădere țărâi, întorcându-să tătarâi den Țara Leșască cu plean, bugegenii și o samă de crâmeni au lovit, la întorsul său pren țară și ca o oaste ce trecea, nu poate hi să nu și strice ceva. Au venit pruténii și de pe alte văi pe lângă Prut cu jalobă la Vasilie-vodă, jeluindă că-i pradă tătarâi și le strică pâinile. Și într-una de dzile, prilejindu-se Vasilie-vodă vesel la masă și viindă jalobă iară pre tătari că strică țara, cum au fostă la masă vesel, au chemat îndată căpitanii, dându-le poruncă să purceadă într-acea dată cu toți slujitorii și din slugi boierești și din târgū¹, cineși ari vrea în dobândă, să lovască pre tătari. Au făcută îndată porunca căpitanii și neamul den hirea sa a muldovenilor lacomi la dobândă, care cumă au putut și den oraș a dobândi cal, fiindă orașul plin de toată sama de oameni pre atunce și den slugi boierești mulțime și au mărșă depreună cu slujitorii, de au

¹ Oastea era formată, deci, din cetele boierești, oastea feudală, precum și din milițiile orașenești.

lovit pre tătari fără veste, negândindu tătaraî de una ca acéia.

Zac. 22. Era descălecată orda cu temeul la un satŭ anume Brătulenii la Răzina, încărcați tătaraî de robi și de plean den Țara Leșască. Nefiindŭ gata, au intratŭ ai noștri îndată într-înșii cu săbiile. Pierit-au mulți tătari și le-au luat ai noștri și pleanul și robii, carii numai cu fuga au putut a hălădui dentr-acela feredeu spre Bugeag, ce și pe cale, în multe locuri, le-au ținutŭ calea ai noștri pe la Lăpușna.

Zac. 23. Multŭ au stătut boierii, carii să prilejise la acéia masă, mai vârtos Catargiul, să nu se facă graba acel lucru și din socoteala de la masă. Iară ce este să nu treacă, cu anevoie să mută cu sfatul. Tătaraî, dacă au scăpatŭ la Bugeag, îndată pren câteva capete au făcut știre la hanul cu mare jalobă, cum i-au lovitŭ moldovenii fără veste, trecândŭ ei spre locurile lor, fără nice o stricăciune țaraî și le-au luat atâta plean și atâtea robi. S-au umplut îndată și hanul, și toate capetele a Crâmului de vrăjmășie, fiindŭ și simeți pre acéle vrémi, din izbândile asupra léșilor. Îndată au trimis știre la împărăție pre Vasilie-vodă și pre toată țara cu pâra că este haină. Și turcilorŭ la mare socoteală, și prepus era domniile cestor țări, așea de tare și de teménice; ce îndată au pozvolitŭ hanului, să hie volnicŭ a prăda Țara Moldovei pentru fapta acéia.

Zac. 24. Vasilie-vodă, după acéia faptă, să păziia foarte cu grije și la împărăție și la curtea hanului. Ce, de îmbe curțile i-au venitŭ înșălăciune, ales de la Sefer Cazi-aga, veziriulŭ hanului. Așea îl aședzase pre Vasilie-vodă pren cărți cu cuvente blânde, cât să părea că nici în gândŭ n-are hanul, nici alte capetele a lor pentru acéia patimă a tătaraîlor ce petrecusă aicea în țară. Iară vrăjmășia acoperită mai multŭ rău aduce.

Zac. 25. În anul 7158<1650>, sfātuindŭ Crâmul să răscumpere paguba făcută de Vasilie-vodă ordelor lorŭ la Brătuleni și să curmedze și simețiia până în câtă era în Vasilie-vodă, au pornitŭ pre galga-soltan¹

cu oști, cu acela glas că merge să lovască Țara Moschicească. Și hanul didesă știre și lui Hmil singur, să fie gata, să porceadă asupra lui Vasilie-vodă. Și cât au sosit soltanul, amu mainte Hmil cu oștile gata era anume spre părțile Moscului. Au purces îmbe oștile cu mare taină spre Nistru. Sosind, îndată au împărțit oastea, o samă de la Soroca, diréptu spre părțile Sucevei, altă samă spre Orhei și Lăpușna, pân în Prut, oastea tătărăscă cu căzaci amestecată. Nespusă pradă aceasta este țărâi și de prada de la Ion-vodă² cu puțin mai mică (alegându de acéste cumplite vrémi de acmu, cu care toate primejdiile acestui pământu covârșite sunt)³.

Zac. 26. Nu știia nemică Vasilie-vodă șadzându la divan, una după alta véste viind, cum pradă tatarâi țara. Au vădzut la ce au ieșitu sfatul de la masă și în deșertu procitind cărțile lui Sefer Cazi-aga, în nedéjdea căroră cărți să lăsasă Vasilie-vodă.

Zac. 27. Drâmba acéia de oști, care era orânduită spre Suceavă, au cuprinsu cât ține Soroca și ținutul Ieșilor, până în târgu, în Iași, Hotinul, Dorohoiul, Hârlăul, Cernăuții, până în cetatea Sucevei temeiul, iară aripile până în munte agiungându. Cetatea Sucevei apucase Gavrilaš logofătul și câțva boieri de la țară, de să închisesă acolo; au dat căzacilor și tatarâlor o sumă de bani. Iară denafară, la țară, au aflatu țara toată pre acasă, cu dobitoc, cu herghelii, de care era pre atunci plină țara. Plean, robi au luat fără număr multe și case de boieri au robitu. Atunce au luat pre giupâneasa lui Miron Ciogolii stolnicul cu o cucoană a lui, care n-au mai ieșit, den robie în véci și au pieritu și Murgulețu Ștefan la Cernăuți, pementean vestit între curte. Satele, orașele, toate ardzându și prădându, cu acéia vrăjmășie era tatarâi asupra țărâi.

Zac. 28. Iată céialaltă drâmbă de oști au lovit Orheiul și Lăpușna și Fălciul pân în Prut. Atuncea au robit casa Sturdzii jicnicériului, carele

¹ Fratele al doilea al hanului tătarilor.

² Aluzie la prădarea Moldovei, după căderea lui Ioan-vodă cel Cumplit în 1574, povestită în *Letopisețul* lui Gr. Ureche.

³ Miron Costin scrie în 1675, în timpul războiului turco-polon, care se desfășura pe teritoriul Moldovei.

apoi au cădzut și vistiérnic mare și multe case întemeiate le-au dus în robie. Iară codrului Chighéciului la Fălciiu foarte puțină pagubă au făcut tătarâi atuncea, că îndată au năzuită la codrișorul lor, ce au ei acoloa, anume Chighéciul, pădure nu așa înaltă în copaci, că copacii foarte puțini suntă, cum este deasă și răpoasă și de spini mai multă decât de altă lemnă crescută. Și s-au apărat chighecenii, de nu le-au putut strica nemică tătarâi.

Zac. 29. Galga-soltan singur cu coșurile și Hmil hatmanul cu tabăra, de la Soroca dreptău au tras la Țuțora, unde soltanul cu coșurile tătarești au descălecat, iară Hmilău cu tabăra căzăcească au stătut pre Vladnic.

Zac. 30. Vasilie-vodă vădzându-se la grije ca acéia și spaimă, că luasă tătarâi păn supt târgă hergheliile și a slujitorilor cai le-au apucată, au pornită pre doamna depreună cu casele boierilor pen frânturile codrilor, pe la Căpotéști, spre Cetatea Neamțului. Iar și singur n-au ținut multe dzile scaunul, ce s-au mutată din Iași în néște poiieni a codrului, ce-i dzicū codrii Căpotéștilor și s-au așădzat acoloa în codru cu curtea, lăsindă puținei dărăbani de apăraarea curții, carii, dacă au vădzut mulțimea de tătari, den ceas în ceas adăogându-se și cu căzaci amestecați, au lăsată cu noaptea curtea pustie. Și au arsă atuncea tot orașul. Unde și unde au rămas căte o dugheniță. Curtea cea domnească, casele boierilor și tot orașul într-o mică de ceas cenușe au stătută, iară mănăstirile au hălăduit, că n-au vrut căzaccii să dodiească, den porunca lui Hmil hatmanul, și tătarâi n-au putută, că era și oameni cu sinéte închiși pren mănăstiri. Numai la mănăstirea a Trei Sfetiteli, oamenii ce-au fostă închiși acolo au avut primejdie, că ardzându târgul, din para focului s-au aprinsă și mănăstirea. Deci, au căutată o samă de oameni, de arșiță și de groaza focului a ieși pre o portiță ce este în zid, spre hăleşteulă orașului și acolo au luat pre mulți oameni în robie tătarâi și mulți oameni s-au și înecată în hălășteu de groaza robiei.

Zac. 31. Au oblicit soltanul și Hmil hatmanul de fuga lui Vasilie-vodă și au trimis soltanul un mărzacă la Vasilie-vodă, întrebându-l că ce au

fugit din scaun? (De șagă lucru este întrebare ca aceasta pre o vreme ca acéia?) Deci, Vasilie-vodă, dăruindă bine pre tătara, au trimis de la sine boieri la soltanul, pre Ghica vornicul de Țara de Gios, iară la Hmilă pre Ciogolea spătariul cel mare și au tocmită lucrul cu soltanul, cu daruri și nu cu puțină cheltuială. Și de atuncea au legat Vasilie-vodă banii ce să dau soltanilor den ană în ană și cabaniță și câte... pungi de bani. Iară lui Hmil hatmanul mainte încă de aceasta vreme intrase în gândă cuscrie cu Vasilie-vodă și pomenindă și mainte pren Ciogolești cu soliile pentru fata lui Vasilie-vodă, Roxanda, numai ce au căutată lui Vasilie-vodă a aședza și logodna fătii sale, Roxandei, după Timușă, feciorul hatmanului Hmil, și cu câteva daruri și lui.

Zac. 32. În... dzile, au purces și soltanul și Hmil de la Țuțora spre locurile sale, iară țara au rămas prădată și pen multe locuri pustie, schimbată den fericia cea dentăi. Au ieșită și Vasilie-vodă den codru în scaun. S-au prilejit atuncă în bejenii acélă și moartea lui Toderășco logofătul. Făcut-au Vasilie-vodă câtăva jalobă la împărăție pre tătari, pentru stricăciunea țărâi, ce nice un folos n-au făcut. Dărăbanii la acéia fugă a lui Vasilie-vodă den scaun era gata să jecuiască carăle céle domnești, ce, după ce s-au aședzat Vasilie-vodă în scaun, s-au făcut a le face căutare încinsă cu sabie și némții ce avea, den poruncă, gata cu sinétele pline. Întăi le-au luat dărăbanilor armele, apoi pre toți, cu capetele lor depreună, i-au închis, pre unii pen temniță, pre alții i-au trimis la ocnă și cu alte pedépse i-au certat. Și de atuncea țara au purcesă tot spre rău, den anu în ană, până astădzi.

Zac. 33. Nu cu o certare numai ceartă direaptă mâniia lui Dumnedzău, dacă să pornéște spre vreo țară, ce după ieșitul tătarașlor au lovit mare omor în oameni și aici în oraș și pen țara toată.

Zac. 34. La anul, Hmil hatmanul cu mare mulțime de oști căzăcești și singur hanul, până cu 70.000 de tătari, strânse oaste și de pe la cerchieji și de la toată Dobrogea, au purces asupra craiului leșescă,

cărora oști craiul leșăscu Cazimir le-au ieșit înainte la un târgșor anume Berestecico, cale de a treia dzi de la Cameniță în sus, cu 40.000 de oaste leșăscă, în care oaste m-am prilejitu și eu.

Zac. 35. Nu era toate voievodziile sosite, nice Litfa, că Litva avea de căzacia de peste Nipru mare dodeială. Și au ieșit craiul leșăscu cu acela războiū biruitoriū și asupra tătarilor, și asupra căzacilor, cât au căutat hanului a lua fuga și lui Hmil hatmanul a-și lăsa tabăra cu toată oastea. De care izbândă a leșilor, dacă au înțeles Vasilie-vodă den Ionășcuță pârcălabul de Hotinū, l-au îmbrăcatu cu haină cu soboli, avându nedějdea că cu acéia izbândă a leșilor va hălădui de cuscriia lui Hmil.

Zac. 36. Iară nu s-au tăiatu cu atâta răutăție Țărâi Leșești, că apoi, la anul după izbânda de la Berestecico, așa au pierit de rău oastea leșăscă de căzaci și de tătari, lăsați leșii în nedějdea păcii ce să făcusă la Bela Țercov, cât nici hatman, nici un cap, nici un sufletu oi dzice, de 8.000 de oaste pedeastră ce era, n-au hălăduit. Și den oastea călăreață, ce era până la 12.000 de oameni foarte puțini de cei de gios, încă de or hi scăpat cineva, încungiurați de toate părțile de tătari. Iară ce era frunte, tot supt sabie au mărșu, că așa aședzase Hmil cu soltanii, cum la cela războiū un rob să nu ia tătarai, ce tot supt sabie să puie, să să mai împuținédze oamenii de oaste den Țara Leșăscă. Și acolo au pierit și singur hatmanul Calinovschii și cu feciorul lui, carele îl avea numai acéla.

Zac. 37. Și într-acesta anū au căutatū a face lui Vasilie-vodă și veselii fiei sale, Roxandei, după Timuș, feciorul lui Hmil hatmanul căzăcescu, în anul... <1652>.

Zac. 38. Mare netocmală în depotriva caselor și a hirelor! Aceasta parte era o domnie de 18 ai și împărăției cu bivșug și cu cinste sămănătoare, iară céelaltă parte de doi ani ieșită den țărânie. Rușcile¹ cu "lado, lado"², pen toate unghiurile, ginirile singur fața numai de om, iară toată hirea de hiară.

¹ Rusoaicele (femeile care au însoțit pe Tumuș la nuntă).

² "Lado-lado", refrenul unui cântec popular ucrainean.

Zac. 39. Însă câte trebuia la o nuntă domnească, nemică n-au lipsit. Și după câteva săptămâni ce au ședzut Timuș aicea în Iași cu assaulii, polcovnicii și atamanii săi și nepoții lui Vasilie-vodă, feciorii lui Gavril hatmanul și lui Gheorghie hatmanul și den feciori de boieri de țară, Nicolai Buhuș și Ion Prăjescul, acolo și Ceahrin pentru Timiș zelog, au purces cu doamna-și la Ceahrin. Iară Vasilie-vodă au rămas îndată la prepusuri la turci, pentru urât numele căzacilor la dânșii și la megiași îndată la zarve, ales la Matei-vodă, neprietinul vechi, care siindu-se de unirea lui Vasilie-vodă cu căzaci și la turci amesteca domniia lui Vasilie-vodă și cu Racoții îndată au stătut în sfaturi. Că amândurora era învrăjbitu Vasilie-vodă și amândoi să siia de acéia unire, ales cându audziia solii ca acéle Racoții de la Vasilie-vodă, cum i-au trimis pre Ștefan Gheorghie logofătul într-un rând, poruncindu-i să șadză mâlcom Racoții, că-l va face de va vărsa niști galbeni tătarâlor și la ce va sosi, el va vedè. Și să prilejisă și solul, unul ca céla care, neavându cuconi, de atunceși luasă gându spre domniie și mai multe adăogea spre vrajbă și în locul trébilor stăpânu-său, în solii au aședzatu treaba sa spre domnie și la Racoții, și la Matei-vodă.

Zac. 40. Precum munții cei înalți și malurile céle înalte, cându să năruiesc de vreo parte, pre cât sunt mai înalți, pre atâta și durât fac mai mare, cându să pornesc și copacii cei înalți mai mare sunet fac, cându să oboară, așa și casele céle înalte și întemeiate cu îndelungate vrémii, cu mare răzsipă purcegă la cădère, cându cad. Într-acéla chip și casa lui Vasilie-vodă, de atâtea ai întemeiată, cu mare cădère și răzsipă și apoi și la deplină stângere au purces de atuncea.

Zac. 41. Ștefan Gheorghie logofătul, care era logofăt mare la Vasilie-vodă, după moartea lui Toderășco logofătul, știind Vasilie-vodă pre tată-său, Dumitrașco logofătul, la atâte domnii boieriu vestit cu ocine întemeiate, care nici o casă aicea în țară moșii ca acéle, ocine, sate, curți n-au avut. După ce ș-au gătit lucrurile spre domniie, precum s-au pomenit mai sus, la Racoții și la Matei-vodă, au legat voroava și cu o

samă de boieri în țară, cu Ciogoléști anume și cu Ștefan sârdariul, cuprindzându-i cu giurământ să ție taina. Au ales cu sfatul lor, numai să aducă oști unгурéști și muntenéști asupra lui Vasilie-vodă.

Zac. 42. Sunase amă den la câțva la uréchile lui Vasilie-vodă acéstea și întâiău de la un turcu la Focșeani și de la munténi încă au scris, ce n-au credzut Vasilie-vodă.

Zac. 43. Spună istoriile de Piru, împăratul epiroților, că fiindă într-un războiă la Țara Italii împotiva râmlénilor, îmblândă Pyru-împăratul în fruntea oștilor sale, tocmindu-și oastea și mutându-se și într-o aripă și într-alta, unul den copiei lui ce-l păziia s-au apropiat și i-au dzis: “Să iei aminte, împărate, cel râmlean pre un cal negru. Den toți alți oșteni, alta nemică nu păzéște, numai ș-au pus pre împărăția ta ochii, ori încătro te întorci, elu tot acéia păzéște și cearcă, cându și cându să vie asupra-ți cu sulita gata.” Au răspunsă Piră copilului: “Cu anevoie este hiecăruia a să feri de ce ieste să hie”. Așea să poate dzice și de Vasilie-vodă, domnă cu paza în toate părțile și pe la toate porți, nu s-au putut feri, ce-i era să-i vie asupra și mai ales de primejdiia den casă foarte cu anevoie a să feri hiecăruia.

Zac. 44. Măcară că intrase la un sfat cu acéla și Ciogoléști, și Ștefan sârdariul, iară șagă le părea a sfătui niști lucruri ca acéle, ce șidea uitati, gândindă că nu va naște nemică dentr-acélea sfaturi. Iară Ștefan Gheorghie logofătul vădzândă ce soții au dobânditu la acéla sfat, aștepta den dzi în dzi să să vădească sfatul lor despre Ciogolea spătariul la beție, că la câteva mése, bată, mai vădiia lucrul. Ce, nime nu lua aminte un lucru care în gândă nu încape. Deci, au păzit singur Ștefan Gheorghie logofătul treaba care o luase și însemnase dzua oștilor unгурéști și muntenéști, să iasă în țară, tocma în serbătorile Paștilor.

Zac. 45. Își trimisése Ștefan Gheorghie logofătul giupâneasa la țară, în pilda că o trimite pentru trébile casei. Iară singur, tocmai în dzua cândă cântă besérica canonul sfântului Andrei de la Crită, la 8 ceasuri de noapte, gătindu-se Vasilie-vodă de besérică, încă nime nu venise den

boieri la curte, au mânecat să-și ia dzua bună, dându-i știre de acasă că i este giupâneasa spre moarte, cu hârtiie scornită. Și întrebându Vasilie-vodă pe postelnici cine din boieri este afară, au spus postelnicii că ieste logofătul cel mare, dvoréște să-și ia dzua bună, că i-au venit véste de boală foarte grea giupânesăi. Să hie dzis Vasilie-vodă: “Ce omú fără cale, logofătul! Știindu-și giupâneasa boleacă și nu o ține aicea cu sine.” Și i-au dzis să între, să-și ia dzua bună. Au intrat Ștefan Gheorghie logofătul cu fața scornită de mare mâhniciune și ș-au luat voie să margă spre case-și. Spun să hie dzis Vasilie-vodă: “Să afle lucrul pre voia sa.” Neștiutoriú gândul omului spre ce menéște! Îdată, fără nemică zăbavă, ca cela cu grije, și nu cu hie ce grije, au purces îndată de olac și într-acéiași dzi au sosit la Bogdana, la satul său supt munți. Și amu era și oastea ungurească toată, cu Chimini Ianăș pe potici și oastea muntenească la Râbna cu Diicul spătariul.

Zac. 46. Spun de Vasilie-vodă că den beserică l-au lovit gânduri de purcesul logofătului, așea fără nădėje. Și așeași de a doa dzi după purcésul lui, au început a vedére a suna glas de unguri și de munténi. La care sunet vădzându-să Ciogoléstii cuprinși și lăsați de logofătul, cu care își știa voroava, au stătut la grije ca acéia, cât pri pășitul lor și pre căutătură, cine le-ar hi luat sama le-ar hi cunoscut îndată vina. Ce, mirându-se, cum or face, să fugă, să-și lase casele, carii era cu totul aicea în Iași, greu și a doa moarte este și dzilele lor fârșite, poate hi, cum să dzice, s-au apucat de altă îndireptătură, scriindú un răvaș Ciogolea spătariul la Vasilie-vodă într-acesta chip:

Zac. 47. “Milostive doamne. Eu, unul den slujitorii cei streini, mâncându pâinea și sarea măriei-tale dentr-atâtea ai, ferindu-mă de osândă, să nu-mi vie asupră, pentru pâinea și sarea măriei-tale, îți făcu știre pentru Ștefan logofătul cel mare, că-ți este adevărat hiclean și s-au agiunsú cu Racoții și cu domnul muntenescú și suntú gata oștile, și a lui Racoții, și a lui Matei-vodă, să vie asupra măriei-tale. De care lucru adevărat, adevărat să credzi măria-ta, că nu este într-altú chip.”

Zac. 48. Și dacă au scris răvașul într-acesta chip Ciogolea spătariul, au chemat la sine spre egumenul de Aron-vodă¹ anume Ioasafă, care era pre acele vremi pe la toți boierii duhovnic și cu ispovedanie giurându pre egumenul, să nu-l vădească cine este și întâi să arate răvașul la Iordachie visternicul, apoi la domnie, l-au legat cu mare giurământu, așe să facă. Mirându-se călugărul de unu lucru ca acela, au mărșu cu răvașul la Iordachie visternicul, care, dacă l-au înțeles și știindă că s-au sunat acestea și dintr-alte părți, îndată au stătut la mare voie rea, ca un omă întreg ce era la toată hirea. S-au lepădat îndată de răvaș și au dzis egumenului numai să margă, să dea el răvașul la domnie. Au mărșu călugărul cu acela răvaș și l-au dat la Vasilie-vodă și îndată ce l-au înțales, s-au simțitū cuprinsū de primejdii și au stătut cu mare strânsoare asupra călugărului, să spuie de la cine au ieșit acela răvaș. Au stătut călugărul dentăiū foarte tare, priimindū și moartea, iară a vădi nu poate, că era dat cu taină de ispovedanie răvașul. Și dacă s-au strânsū boierii la sfat și arătându călugărului și munca Vasilie-vodă, ca pentru un lucru ca acela, ce să atingea de domnie și de atâtea case, deci luându-și egumenul și de la vlădica Varlaam, care era mitropolit pe atuncé, dezlegare, au spus călugărul, anume cine i-au dat răvașul. Și îndată chemându Vasilie-vodă pre Ciogolea spătariul, i-au spus toate de-amănuntul și cum ieste și Ștefan sărdariul tot într-acela sfat.

Zac. 49. Cu puține cuvinte i-au muștrat Vasilie-vodă pre amândoi Ciogoléstii, ce ei amândoi să apară tare, că i-au fostū tot cu cre-dință și n-au priimit aceștea și de i-ari trimite unul măcară dentrū dânșii, să aducă de grumadzi pre Ștefan Gheorghie logofătul. Și hie dzis Vasilie-vodă: “În zedarū această slujbă acum: să-mi hie spus aceștea, până era în Iași logofătul”. Deci, pre Ciogoléști i-au pus la închisoare, iară în urma logofătului Ștefan au răpedzit întâi pre Sculi, apoi pre Iacomii, ce

¹ Mănăstirea Aron-vodă, lângă Iași.

era vătav de aprodzi și pre Alexandru Costin, cu carte la dânsul, să vie cum mai de sirgă la curte, pentru mare trébi ce au nemerit de la împărăție. Însă la mai mare grije au stătut Vasilie-vodă de serdariul, fiindu atâtea oști pre acéia vréme și marginea toată pre sama lui. Ce îndată au scris cărți și la serdariul Ștefan, să vie cum mai de sirgu la curte.

Zac. 50. Să prilejise mainte de acéste începături o treabă de care învățase Vasilie-vodă pre serdariul, să gătédze niști steaguri de slujitori¹ să hie gata și cându i-ari da știre, să purceadă cu o samă de oameni la câmpi, peste Nistru, că-și deșchisese cale neguțitorii grecii carii umbra la Moscú pentru soboli, pre la Tighinea, pentru greul vămii și face scădere vămii aicè în țară. Ce pusesă gându Vasilie-vodă să-i sparie de pe acela drum, peste câmpi. Cu prilejul acei trébi, scriindú Vasilie-vodă la serdariul să vie cum mai de sirgă la curte și pornindú cărțile, dederă știre că, iată și serdariul au sosit la curte. Spun că după ce s-au apropiat de orașu Ștefan serdariul și l-au tumpinat o slugă a lui, i-au spus de toate ce să sună în târg și la curte și cum au purces logofătul cel mare den Iași și multe amestecături suntú și cuvinte de unguri. Să hie stătut multú în gânduri serdariul, intra-va în târgú, au întoarce-să-va înapoi. Și-i dzicea o slugă a lui: “Întoarce-te, giupâine, că nice la unú bine nu mergi”. Iară osinda trage la plată, au biruitú gândul să intre în târgú și îndată cum au sosit la gazdă, nemică nu zăbovindú, au mărșu la curte.

Zac. 51. Vasilie-vodă, cum au înțeles de serdariul c-au venit la curte, nu s-au încredzut deodată, ce în dooă-trei rânduri au trimis să vadză, adevărat au sosit? Ce, dacă au știut că este în divan adevărat, îndată au ieșit în spătărie și l-au chematú la sine, la adunare. Și i-au fostú spus

¹ Corpuri de cavalerie.

Vasilie-vodă cum au fostu scris și cărți, să vie pentru treaba acéia, care s-au pomenit mai sus, ce mai bine este c-au venit sânгур.

Zac. 52. L-au întreatu după acéste și de lucrurile ce să vădescu despre unguri, cu amestecăturile lui Ștefan Gheorghie logofătu, știe ceva, au ba? Tare s-au apucat serdariul că nu știe nemică, cu mare giurământuri. Și cum să hie el amestecu la unile ca acélea, spre răul stăpânului său, dzicându cu glas: “Cine au fostu, doamne, mai credzut la măriia-ta și cinstit, ca mine? Și m-ai scos den obiéle și den sărac m-ai îmbogățit”. I-au dzis Vasilie-vodă: “Așea știi și eu”. Și i-au dzis să margă, să grăiască cu Ciogolea, să audze ce spune Ciogolea spătariul.

Zac. 53. Cum au intrat serdariul în visterie ș-au vădzut pază de siiméni, s-au spăimântat, știutoare de vina sa hirea și îndată au început a-i spune toate de față Ciogolea spătariul. Să apăra sardariul de toate acélea, ce ca un vinovat într-acele sfaturi, să apăra slabu. Deci, au cunoscut Vasilie-vodă tot lucrul, iară n-au vrut să-i omoară îndată, așeptându ce s-ar mai înnoi despre Totrușu, unde au mărșu logofătu. Ce, nepestită vréme, sosi den fugă și Alexandru Costin dându știre de pierirea lui Iacomî vătavul de aprodzi, de străjile unгурéști și de oști unгурéști trecute în țară. Atuncea au vădzut Vasilie-vodă asupra sa toată cumpăna, care îi veniia asupra, nefiindu gata de nemică, la o primejdiie de sângu ca acéia.

Zac. 54. Iacomii vătavul de aprodzi, dacă au sosit la Roman, n-au mărșu pre caii sei, care avea și buni și deagiunsu, ce ș-au lăsatu caii săi la Roman, la hrană ș-au luat cai de olac¹ ca un om dășteptatu tot în bine și ce poate primejdiia neștiutoriū. Și i-au dzis Alexandru Costin să nu-i lase caii de lângă sine, ce n-au vrut să asculte priietenescu sfat, ce au purces pre cai proști. Și la Bacău îndată s-au tumpinat cu străjile unгурéști, care străji, cât i-au zerit, i-au luat în goană și îndată l-au

¹ Locuitorii erau obligați să dea caii lor pentru folosința curierilor domnești. Aceștia erau caii de olac, mai slabi decât caii boierești.

agiunsă și așeși în goană l-au omorât den pistoale. Iară Alexandru Costin și cine au fostă pre cai mai buni au scăpată de pierire.

Zac. 55. Amu ajungea fruntea oștilor ungurești la Romană și de la Focșeani au dat știre de Diicu spătariul, cum au trecut și el cu oștile munténești Focșeanii. Și atuncea au dat prea amândoi Ciogoléstii și pre Ștefan serdariul pre sama siimenilor, de i-au omorât, noaptea înaintea jitniții ce iese în curtea înluntru¹. Adusése și pre Mogâldea, fiindu-i unchiu lui Ștefan Gheorghie logofătul, ce nu l-au omorât, ce l-au luată la puști până la Hotin cu sine.

Zac. 56. Multă au stătut boierii, mai vartos Iordachie vistiernicul cel mare pre acéle vrémi, să nu piaie Ciogoléstii și Ștefan serdariul, ce temându-să Vasilie-vodă, după apropiatul oștilor ungurești, să nu facă și ei vreo zarvă în curte, i-au omorât. Eram pururea în casă eu la Iordachie visternicul² și adormisă foarte cu greu Iordachie visternicul de mare scârbă ce avea, cândă, pre amiadzănoapte, au dat știre de la curte de pierirea Ciogoléstilor și a serdariului. Și dacă l-am deșteptat, îndată au dzis: “Au, pierit-au cei boieri?” Și dacă i-am spus că au pieritū, au suspinat greu, dzicândū: “Ah! Ce s-au făcut!”

Zac. 57. Să mira Vasilie-vodă, încotro va năzui? La turci să temea de pâra țărâi și de lunicoase hirea turcilor și cu grije. La căzaci iarăși să feriia, să nu-și mai strice numele de la turci. Iară a sta împrotiva oștilor ce-i venia asupra, nu era cum, neavândū nici oaste gata și țara toată cu ură și gata la lucru noou, că Orheiul, ce era capete, era tot de-a lui Ștefan logofătul. Ce-au alesū cu sfatul să năzuiască la cetatea Hotinului, răpedzândū îndată la cuscru-său, la Hmil hatmanul, dându-i știre de toate acéste începături, pre Stamatie Hadâmbul postelnicul cel mare.

Zac. 58. La Cetatea Neamțului era toată inima avuției lui Vasilie-vodă, deci acolea au răpedzit Vasilie-vodă pre Ștefăniță păharnicul, nepotul său, să apuce avuția, și, ori că n-au știut Ștefan Gheorghie

¹ Hambar cu grâu, care se afla în curtea interioară a palatului domnesc de la Iași.

² Rezultă din acest pasaj că Miron Costin slujea, după obiceiul boierilor tineri, pe lângă acest boier mare, ca să-și facă educația de om politic și curtean.

logofătul de avuția acéia în Cetatea Neamțului, ori au stătut după lucruri care începuse și n-au socotit acéia bani, iară era mai aproape de dânsul decât de Vasilie-vodă acéia avuție.

Zac. 59. Amu era oștile unгурéști cu Chimini Ianăș, hatmanul lui Racoții și cu Ștefan Gheorghie logofătul la Roman, cându și Vasilie-vodă sculându-se cu toată casa și curtea și cu boierii de curte, au purces den Iași spre Hotin. Atuncea, ce slujbă am făcut lui Iordachie vestiernicul, pren multe cuvinte nu lungescū. Iară inima agonesitei lui am trecut la Camenița și-o am dat la un prietin a tătâne-mieu, anume Mihai stegariul și deplin acéle toate au venit apoi la mâna lui Iordachie vistiernicului.

Zac. 60. Solul pre carele trimisése Vasilie-vodă la Hmil hatmanul, precum s-au pomenit, pre Hadâmbul postélnicul, ori că l-au împiedecat logofătul Ștefan pârcălabul de Soroca pre acéle vremi, ori den blăstămată și lipsită hirea hadâmbului, s-au întorsū înapoi. Și aflându pre Vasilie-vodă amu în calea Hotinului, au pârat la Vasilie-vodă pre pârcălabul Ștefan de viclean. Deci i-au căutat a trimite de iznoavă pre alții de la Hotin, iară la hatmanul Hmil. Și au trimis cu al doilea rândū pe Grigorie comisul și pre nepotu-său, Ștefăniță pâharnicul și pre Nicolai Buhuș jitniceriu și lor au dat și pentru Ștefan pârcălabul de Soroca învățatură, să-l prindză. Și să-l trimață legat de la Soroca la Hotin și așa au făcut. Ei singuri au trecut Nistrul la Hmil hatmanul, iară pre pârcălabul Ștefan l-au datū pre sama a unora den Hânțești, carii să ținea lângă Ștefăniță pâharnicul, să-l ducă la Vasilie vodă. Ce, pentru lâcomia sa, aducătorii, să hie a lor ce luasă și ce mai era pe lângă dânsul, l-au omorât pre cale.

Zac. 61. Omū de miratū la întregiia lui de sfaturi și de înțelepciune, cât pre acéle vremi de-abiia de era pementean de potriua lui, cu carile și Vasilie-vodă sângur, deosebi de boieri, făcea sfaturi și cu multe ceasuri voroavă, așa era de deplin la hire. Iară la statul trupului său era gârbov, ghibosū și la cap cucuiatū, cât, puteai dzice că este adevăratū Essopū la chipū.

Zac. 62. Dacă sosi Vasilie-vodă la Hotin, s-au așădzat cu tabăra sa aproape de cetate, deasupra. Iară Ștefan Gheorghie logofătul cu Chimini Ianăș și cu Diicul spătariul lui Matei-vodă, cuprindzind scaunul țării la Iași, îndată au alergat mulți den toate părțile, de la țară la Iași. Și înglotindu-să, au mărșu la Chimini Ianăș, strigându: “Să ne hie domn Ștefan Gheorghie logofătul”. Le-au răspuns Chimini Ianăș: “Pre voie să le hie, precum poftesc”. Spun de Diicul spătariul muntenesc că să ispitia și cu acéia nedéjde era, să hie el la domnie.

Zac. 63. Deci, după obicei, au mărșu Ștefan Gheorghie logofătul cu câteva gloate de țară la besérea lui Svetii Nicolai și i-au cetit molitva de domnie Ghedeon episcopul de Huși, fiind mitropolitul Varlaam ieșit la munte, la mănăstirea Săcul. Au stătut domn Ștefan-vodă în anul 7161 < 1653 > .

CAPULŢ ALŢ OPTUSPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. Den cincî simțiri ce are omul, anume vedérea, audzul, mirosul, gustul și pipăitul, mai adevărat de toate simțiri ieste vedérea. Că pren audz, câte aude omul, nu să poate aședza deplin gândul, este așea ce să aude, au nu este, căci nu toate sunt adevărate, câte vin pren audzul nostru. Așea și mirosul de multe ori înșală, fiind multe mirodenii dentăiu grele, iară apoi mare și iscusit miros fac. Gustul încă este așea, că multe ne par că sunt dulci, apoi simțim amărăciune și împotrivă, multe amare că sunt ne par și sunt dulci. Pipăitul, iară și multe pipăim în chip de une și sunt altele și nu le putem a le cunoaște cu singur pipăitul, fără vedérea. Iară vedérea singură den toate așadză în adevăr gândul nostru și ce să vede cu ochii, nu încape să hie îndoială în cunoștință.

Zac. 2. Așea și noao, iubite cetitoriule, cu mult mai pre lesne a ne scrie de acéste vrémi, în care mai la toate ne-am prilejit singuri și pentru lungimea capetelor ce s-au scris den îndelungată domnia lui

Vasilie-vodă mai sus, den ieșitul cel dentâi den scaunul țărâi a lui Vasilie-vodă, începem a scrie de domniia lui Gheorghie Ștefan-vodă, care ori cu direaptă cale, ori cu nedirepte mijloace (rădi-cându-se asupra domnului său, au luatŭ domniia), tot unile ca acéstea din orânduială lui Dumnedzău că suntŭ, să credŭ.

Zac. 3. Îndată ce au ședzut Gheorghie Ștefan-vodă în scaunul domniei, cu sfatul lui Chimini Ianăș hatmanul lui Racoții ș-a Diicului spătariul lui Matei-vodă, domnului muntenescŭ, au ales și den oastea ungurească, și den munténi și au ales o samă de oameni și den țară cu Pătrașco Moreanul hatmanul și au trimis spre Hotin, în urma lui Vasilie-vodă.

Zac. 4. Știia și Vasilie-vodă de toate ce să luca în Iași pre urma lui și trimisă și al doilea rândŭ de la Hotin sol la cuscru-său, Hmil hatmanul căzăcescŭ și la ginire-său, Timuș, cerândŭ agiutoriŭ cum mai de sirgŭ.

Zac. 5. La léși încă m-au trimis pre mine, la starostele de Cameniță, la Pătru Pototchii, feciorul hatmanului Pototchii, la ieșitul căruia den robí Crâmului mare agiutoriŭ îi didesă Vasilie-vodă cu banii săi. Acestea aducându-i aminte, îl poftia să să afle la primejdiia lui. Și cu acéia solie aflându-l pre starostele, cale de trei dzile mai sus de Cameniță, la niște ocine a lui, îndată au lăsat toate trébile sale și au purces spre Cameniță.

Zac. 6. Iară până a sosi starostele la Cameniță, la Hotin, într-o dzi, dau știre lui Vasilie-vodă că iată că sosescŭ oștile lui Ștefan-vodă asupră-i. Au stătut în gânduri dentâi, să dea războiŭ cu câți oameni avea cu sine, că încă era toți boierii de scaun cu gloatele sale cu Vasilie-vodă și Boji căpitanul cu lefecii și dărăbanii cu Cara căpitanul lor și avea și siiméni vro 60 și némți foarte buni, 100. Iară dacă au vădzut, răceala tuturoră și slujitorilor, și căpitanilor, pre carii avea mare nedejde, pentru mila ce le făcuse cu multe vremi înainte, s-au apucat de trecătoarea Nistrului, suspinândŭ pre Boji căpitanul și pre Cara căpitanul de dărăbani.

Zac. 7. Aicea s-au cădzut a pomeni mai sus pentru avuțiia cea ce era la Cetatea Neamțului, la care trimisésă pre nepotu-său, Ștefăniță

păharnicul, Vasilie-vodă. Acolea până a clăti de la Hotin, au sosită toate deplin la Vasilie-vodă. De care, dacă au dat știre că soséște și Ștefăniță păharnicul, cu toate deplin, s-au bucurat Vasilie-vodă, dzicând: “De acmu înainte, până în cămeșe mi-oi da și n-or râde neprietenii”.

Zac. 8. Și așa, Vasilie-vodă, trecândă Nistrul cu o samă de boieri, anume Toma Cantacuzino vornicul, Gheorghie hatmanul, Iordachie visternicul și cu câți boieri mai era strânși de casa lui, boierii ceiélați toți și slujitorii cu pușcile s-au întorsă spre Iași, la domnă tânăr. Și tâmpinându-se cu oștile lui Ștefan-vodă în dumbrăvi, aproape de Hotin, până a să încrede unii cu alalți, au trecut câteva ceasuri, supt care zăbavă au trecut Vasilie-vodă Nistrul cu toate casele boierilor, însă nu fără mare pagubă în carăle boierilor la trecătoare și mai multă de târgoveții de Hotin, carii, vădzândă spaima și graba la trecătoare, precum face vréme ca acéia, au dat jacă în rămășița carălor și multe haine scumpe, arginturi au apucată, câtă de atuncea știu îmbogățiți pre câțva hotincéni.

Zac. 9. Apucase oștile lui Ștefan-vodă pre o samă de némți netrecuți încă și dândă și den cetate Mogâldea păharnicul (de care s-au pomenit c-au fostă până la Hotin legată la puști) den săcalușe și năvălindă și slujitorii de a lui Ștefan-vodă, au pierit puținei némți la trecătoarea cu podul. Iară da și siiménii lui Vasilie-vodă de peste Nistru den sinéte, cât nu să putea coborâ nime la vad.

Zac. 10. N-am fostă într-acea dată acolè, la trecătoarea aceie, că trecusăm Nistrul mainte, precum am pomenit, iară am înțeleș de ceia ce au fostă acolea de față, cum singur Vasilie-vodă șidea de ceia parte de Nistru pre un scăuieș. Au slobodzit târgoveții (și spun că cu învățatura Mogâldei păharnicul) un săcaluș, den care sacaluș glonțul foarte pre aproape au lovit de Vasilie-vodă. Scârnavă și nebuneasca faptă și nu fără osindă cât de târdziu.

Zac. 11. Nu pociă tăcea aicè pentru cetatea Hotinului, ce nesocoteală a o lasă îndată pre mâna altuia, de nu de altă nedéjde pentru trecătoarea,

în care să hie fără grije, s-au cuvinit să să puie oameni sinețași. Și ce oameni? 30 de némti să hie pus, să o ție despre oastea Muldovei și despre unguri cu aii. Au n-au fostă hrană? Pâinea a unui sată de la Hotin or hi putut a ținea un ană, său câtă era numai în târgă. Și acéia cetate, oricine va vrea să socotească, va afla că au fostă a răssipei casei lui Vasilie-vodă pricina. Și de mi-i întreba, îți răspundă, că de ar hi fostă doamna lui Vasilie-vodă în cetatea Hotinului, nu la Suceavă, n-au fostă în puterea lui Ștefan-vodă a bate cetatea Hotinului, cum au bătut fără grije cetatea Sucevei, că și așa venise Vasilie-vodă cu soltani pănă în Prut, cu oști tătrăști, ce i-au întorsă hanul, că sosia craiul leșăscă. S-au cum ar hi bătut Ștefan-vodă cetatea Hotinului și Hmil era la Husiatin, cale de o dzi de Hotin? Ce multe ar hi putută a lucra Vasilie-vodă și domnia tot neclătită la Poartă îi sta, pănă târdziu, după luatul cetății Sucevei.

Zac. 12. Nime dară să nu vinuiască sfaturile de acmu. Vedzi ce greșele s-au făcut la cei vestiți svétnici. Și acela lucru era în putere a face, iară vrémile de acmu nu suntă în putere și nici un sfat nu încape la greu ca acesta, fără de mărturiia că este sosită pierirea. Dzicem că de ar hi cutare și cutare, acmu ar hi într-altă chip. Iară nu suntă vrémile supt cârma omului, ce bietul om supt vrémi. Multe și mari smintéle am apucat și în dzilele celor mai bătrâni, iară îți agiungă aceasta una, cu lăsarea fără oșteni cetății Hotinului, den care lăsare ieste răssipa toată avuției lui Vasilie-vodă cu casa.

Zac. 13. Pentru cetate, tumpinându-mă în cale cu Cotnarschii, credincios pisariul lui Vasilie-vodă (că el venia de la crai trimis pănă la răscoale de Vasilie-vodă și eu mergeam în sus, la starostele de Cameniță), m-au întrebat, ca un om deplin ce era: “Grijit-au, bine cetatea Hotinului Vasilie-vodă? Pus-au oamenii săi și pușcile, au ba?” Am răspunsă că nice un semnă, la purcesul mieu, să să grijască cetatea, n-am vădzut. Au suspinat Cotnarschii, cum ar hi știut că să va lăsa nesocotită cetatea acéia. Iară poate hi că giudetul lui Dumnedzău spre ce trage, cu anevoie să mută cu sfatul omenescă.

Zac. 14. Intra Vasilie-vodă în Cameniță, cându am sosit și eu cu veste, că iată sosște și starostele de Cameniță, cu mare făgăduință și cu căldură, să să afle la acéia vrème, precumu-și au fostu așa.

Zac. 15. N-au umplut Vasilie-vodă cu pribegii sa o lună în Cameniță și veni știre, cum Timuș, feciorul hatmanului Hmil, cu 8.000 de oaste într-ales căzăcească, tréce la Soroca Nistrul. Acmu caută hirea de priietinū leșască. Măcară că căzaccii până la inemă leșilor intrase cu sabia și Vasilie-vodă o casă cu capul lor și în nedéjdea lor de a-și răscumpăra domniia, nice o opreală sau vreun bănat despre cineva n-au avut, ce, cum au venit fără grije așa, cându i-au fostu voia, au ieșit. Fără numai de un polcovnic anume Condrațchii, ce era cu o mie de leși de paza marginii, avea siială Vasilie-vodă. Ce prepunea ca niște oameni streini, de siială, ai noștri. Iară nici acéla nici un gându rău, nice putérea acéia, să strice lui Vasilie-vodă ceva, n-au avut.

Zac. 16. Timuș cu oastea cum au trecut Nistrul, n-au mai așteptat să să adune cu socru-său, Vasilie-vodă, ce, de la Soroca, întinsu la Coiceni au tras oastea și acolo au trecut Prutul.

Zac. 17. Luându veste Ștefan-vodă de Timuș că vine întinsu asupra leșilor, Diicul spătariul domnului muntenescū pre porunca domnu-său, să nu se sune detot lucrul, că au intratū cu oștile lui în raiava împăratului, să întorsesă cu câteva dzile înainte și Chimini Ianăș, ori temându-se de vreo sminteală oștilor și den vreun hiclesug de țară, ori știindū soliile stăpânului său, lui Racoții, la Hmil pentru Crăiia Leșască, că să agiungea Racoții cu Hmil pentru crăiia la leși de atuncea, și-au pornitū și el toată pedestreimea ce avea, némți și cu pușcile pe la codrul Căpoteștilor, pre Cobâle, dreptū la potica Oituzului, numai el singur cu călărimea rămăsese, pren rugămintea lui Ștefan-vodă, în Iași, și-au strânsū și Ștefan-vodă oastea de țară câtăva, ca la 12.000 de oameni și au ieșit deasupra Popricanilor împrotiva căzaccilor.

Zac. 18. Timuș, dacă au trecut Prutul, au purces spre Popricani cu tabăra legată. Ieșise o samă de oșténi a lui Ștefan-vodă înainte, peste

Jijia, în chip de harțu și au coborât Ștefan-vodă și dărăbanii la Jijia, la vad. Iară puțin lucru au ținut harțul oștenii lui Ștefan-vodă, i-au împinsu îndată călăreții lui Timuș. Și era și ai noștri, carii ținea cu Vasilie-vodă, pe lângă Ștefăniță păharnicul, den Hănțești și den Hânțești o samă și câți cercheji de-a lui Vasilie-vodă, carii toți acêștè mărseșe cu boierii cei trimiși de Vasilie-vodă la Hmil hatmanul.

Zac. 19. Căzaccii, cum au împinsu pe călăreții ce le ieșisă den oastea a lui Ștefan-vodă înainte, au purces orbi la vad cu toată tabăra și unii pre pod mai mulți pe lângă pod, că era Jijia mică, au dat cu tabăra. Care năvală vădzându dărăbanii, au plecat fuga de la vad la deal, spre rédiu și oastea céialaltă ce sta deasupra, pre culme, nedându-le nice un agiutoriū, i-au agiunsu pre coasta Popricanilor călăreții lui Timuș și el singur și au cădzut acoloa multe trupuri den bieții dărăbani. Alții, carii au hălăduit până în rédiu, ș-au scutit viața cu pădurea.

Zac. 20. Vădzându acéia primejdiie a dărăbanilor, Ștefan-vodă și Chimini Ianăș au tras oastea mai spre Iași și au tocmi de îmbe părțile de drum călărimea. Și era acéia oaste și de țară și la Chimini Ianăș, cât să putea, la 24.000 fără greș să socotească. De ar hi fostu la un gându, ce era? Nedându război căzaccilor, să le închidză hrana și drumurile den toate părțile, ce ar hi făcut cu tabăra Timuș?

Zac. 21. La suitul taberii căzăcești pre coastă, la deal, sărisă o samă de oșteni de țară și înfrânsésă pre călăreții lui Timuș, de i-au băgat până în tabără. Și acoloa în deal, dacă s-au suitu toată tabăra, că era îndesară, s-au aședzat pre mas și acoloa au mas preste noapte. Iară den oastea lui Ștefan-vodă, într-acea noapte, mulți lăsându oșteniia, au mărșu spre casele lor.

Zac. 22. A doa dzi, Timuș cu tabăra legată au purces dreptu asupra oștilor lui Ștefan-vodă, spre oraș, fără nici o siială, dodeindu-i moldovenii câte oarece de pe de laturi. Ce vădzându Ștefan-vodă și Chimini Ianăș că scade oastea și într-acea noapte s-au scursu în giumătate, până între vii au ținut drumul orașului, iară dentre vii au luat Bahluiul în sus și câțiva boieri de casă lui Ștefan-vodă cu totul.

Zac. 23. Timuș într-acéiași dzi, după ce au împinsu oștile lui Ștefan-vodă, au intrat în târg s-au descălecat în curțile cele domnești și tabăra iezise toată înaintea curții și penpregiur. Și au ședzut așa, cu tabăra iezită, până la venirea socru-său, lui Vasilie-vodă, în Iași de la Cameniță. Iară până a sosi Vasilie-vodă, au prădat căzaciai codrii Iașilor de la drumul Căpotéștilor, până aproape de Huși, și scosesă fără număr vită, care apoi, dacă au sosit Vasilie-vodă, pre câtă au aflatu nemâncată, tot câte un zlotu au dat căzacilor pre vită și au dat știre la oameni de ș-au luat vita, care o au cunoscutu.

Zac. 24. Mulți au pierit atuncea de căzaci, oameni neștiutori ce suntu căzaciai oploșiți în târg. Alții méрге să să închine la Ștefăniță păharnicul, carele era cu Timuș, ce nu agiungea până la Ștefăniță, că-i tumpina căzaciai și-i omorâia, între carii și Tăutul armașul și alții mulți ș-au pus capetele de căzaci.

Zac. 25. Pre Vasilie-vodă véstea de izbândă lui Timuș l-au tumpinatú la Zvancea cu care véste Grigorie comisul singur mersésă și l-au îmbrăcat cu haină cu soboli. Și îndată au trecut Nistrul la Zvancea, că cetatea Hotinului nice într-un chip n-au vrut să o dea târgoveții cu pârcălabul lor, cu Hâjdău, ori că au vrut așa de credincioși să hie lui Ștefan-vodă, care lucru n-aș da să hie într-ai noștri până într-atâta nevointă pentru singură credința, ori că s-au siit pentru jacuri ce făcusă târgoveții în carăle boierilor, pecum s-au pomenit, și slobodzise câteva săcalușe în sânghur Vasilie-vodă. Și aceasta ieste pricina, nu alta. Și în câteva rânduri au trimis Vasilie-vodă la Hâjdeu, carele era pârcălab pus de Ștefan-vodă, și la târgoveți, cu mare giurământuri, ce nici într-un chip n-au vrutú să dea cetatea și au ținut vro doao luni, până la a doa venire a lui Ștefan-vodă den Țara Muntenească. Îi încungiuurase Vasilie-voda ci au niște némți ai săi, de-i bătea și tot au ținut cetatea toată vara închisă. Așa cu anevoie să agonesése ce să pierde odată.

Zac. 26. Vasilie-vodă dacă au sosit la Iași, după sfat ce au făcut cu ginere-său, cu Timuș, s-au mutat Timuș cu tabăra la Gălata, iară Vasilie-

vodă au rămas în curte, gătindu-să asupra lui Matei-vodă, cu mare gătire, dându știre țărâi să încalece tot omul, iertând pre toți de toate vinile, de ari hi și greșit cineva, împotriva domniei.

Zac. 27. Aicea caută cum nu să poată trece ce ieste să hie, că după izbânda acéia, Vasilie-vodă să hie întorsú pre ginere-său înapoi, și să se hie așădzat iară cu paza trébilor la împărăție, întărân-du-să cu slujitorii streini, cum avea avuție, nime n-ar hi mai venit asupra-i. Și așea-l sfătuia pre Vasilie-vodă și o samă de boieri. Ce, în nedéjdea neîndoită pre oști căzăcești, ce avea Vasilie-vodă, să-și răscumpere strâmbătatea despre Matei-vodă întâiú și mai pre urmă și despre Racoții, cumu-și dzicea Timuș că den Țara Muntenească pen Ardealú să va întoarce, au biruit sfatul, numai să margă asupra lui Matei-vodă. Iară nu omul, ce Dumnedzău sfărâma războaiele, precum dzice Scriptura: **“Господь секрѣща брани”**.

Zac. 28. Nu să cade să trecem poticala némților de șaugăii țărâi noastre, la munți pre Oituzú, de care némți s-au pomenit că-i pornise Chimini Ianăș den Iași înainte pen strâmtori de-a diréptul. Și apoi, amu în munți, s-au îndemnat șavgăii de la Ocnă și au ținut calea pedestrimei aceiia a lui Racoții și cu sfatul a unuia den șavgăi, dacă să vor apropiia de némți, să cadză toți la pământú, până va trece focul sinéților, cum dau némții odată toți. Așea au făcut, cădzindú toți la pământú. După ce s-au stâmpărat, sinéțele, până a găti al doilea diresú némții, au intrat, șavgăii într-înșii cu coase și cu topoară, ce au ei lungi în coade și-au pierit câțva némți acoloa de dânșii, cât le-au căutat aceii pedestrime a lăsa și pușcile în munți și de-abiia s-au dezbărat, de șaugăi bulucurile acélealalte de némți. Pentru care fapte a șavgăilor, apoi Alexandru Costin, fiindú povață dată den Iași acelor némți, au ședzutú un anú încheiat în temniță la Făgăraș, în obedzi.

Zac. 29. Ștefan-vodă până în Trotuș au mărșú cu Chimini Ianăș, iară den Trotuș, avândú nedéjde pre Matei-vodă de agiutor mai de sârg și trăgea și boierii în Țara Muntenească și poate să hie că și patima némților de șavgăi făcea oarece sială, s-au despărțit de Chimini Ianăș și au luat Trotușul în gios pren Focșeani, în Țara Muntenească.

Vasile Lupu

Bogdan Hmilnițchi

Zac. 30. Aicea în Iași, până la purcesul lui Vasilie-vodă în Țara Muntenească, au pierit Cotnarschii pisariul leșescă de credință a lui Vasilie-vodă, omă deplin la toate trébile, de Timuș ginerile lui Vasilie-vodă, den hirea lui acea de tiran ce era și de om sălbatecă și fără nice o frică de Dumnedzău, scornindă pricină că ieste leah și el opriia pre Vasilie-vodă să nu-și dea fata după Timuș. Deci, într-o dzi au trimis, poftindu-l de la Vasilie-vodă, să-l trimață, că-i ieste de treabă. Negândindă Vasilie-vodă de una ca acéia, l-au trimis la dânsul, la Galata mânăstirea și acolea dacă au mărșă, au învățat pre căzaci de ai săi cu săbiile gata. După voroava ce-au avut scornită cu dânsul, la ieșitul de la voroava lui, au dat căzaccii, ce era gata de acéia faptă, cu săbiile într-însul și l-au omorât cu mare tiranie, fără nice o milă. De care faptă a lui Timuș, deaca au audzit Vasilie-vodă, numai nu să otrăvia de voie rea. Și umbla Timuș cu acéla gândă și pre Toma vornicul și pre Iordachie vistérnicul, tot dentr-acéia pricină, dzicândă că acești doi cu Cotnarschii opriia pre Vasilie-vodă să nu dea pre doamna Roxandra după dânsul. Deci umbla și ei cu dzilele amână și s-au cerșut de la Vasilie-vodă să-i lase să margă la țară. Ce Vasilie-vodă nu-i lăsa și au poroncit la ginere-său că mai bine mortă să hie, decât să hie boierii, carii are la inimă sa cu toată credința, la grije ca acéia. Sau cu ce inimă or veni céialalți boieri de la țară la dânsul? Deci l-au mai mutat de la gândul lui. Însă boierii acéști doi tot cu fereală umbla și tot pre ascunsă noaptea pe la poarta despre casăle despre doamna veniia la Vasilie-vodă. De care toate suspina greu Vasilie-vodă și-și frângea mânule de ginere ca acéla.

Zac. 31. Au purces Vasilie-vodă den Iași în Țara Muntenească cu al treilea rândă asupra lui Matei-vodă domnul munténescă. Și întâi Timuș cu tabăra căzăcească și al doilea conac au stătat la Podul Înaltă pre Bârlad și acolea au făcut Timuș oștilor căzăcești căutare și le-au împărțit de la Vasilie-vodă léfe și căpeténiilor și oșténilor tuturora. Era de capete căzăcești cu acéia oaste polcovnici Bohun anume și altul Nosaci, vestiți și vechi căzaci. Și tot acolea, fără nice o vină, Timuș, pentru un cuvântă

ce au dzis în sfat Bohun, au scos sabia Timuș și au lovit pre Bohun într-un umăr, de care rană în toată calea acéia Bohun au umblat cu mâna legată. Acéla om cu hirea de hiară sălbatecă era Timuș! Nu cutedza nime un cuvântu, den polcovnici, să dzică, să îndireptédze lucrurile oștilor. Ce, dendată, pre purtatul trébilor, ce era den Timuș, omu tânăr și fără nice o socoteală, să cunoștea că nice la un folos nu vor ieși lucrurile.

Zac. 32. De acoloa au purces oștile în gios și amu Vasilie-vodă în frunte cu oastea de țară și să adăogè den dzi în dzi oastea de țară de pretutindere și până la marginile țărâi s-au strânsu de toată oastea de țară, ca 8.000 de oameni.

Zac. 33. Matei-vodă, domnul muntenescă, luându véste de scosul lui Ștefan-vodă den Muldova de oști căzăcești, trimisésă pre Diicul spătariul său, să strângă toată oastea de la marginile țărâi sale, să hie la hotar între țări de straje și cu dânsul și Ștefan Gheorghie-vodă, ciracul lui. Avea și Ștefan-vodă ca 300 de oameni într-ales călăreți și câțva feciori de boieri tineri cu sine. Și întâi strajea lor, pentru limbă ce trimisése, s-au ivitu în gura Berheciului, mai sus de Tecuci, pre care o au gonit oamenii lui Vasilie-vodă câțva loc. Ce, sărindu târdzâu, le-au pierdut, urma.

Zac. 34. Venise apele Siretiului mare, pentru care au căutatú oștilor câteva dzile a face zăbavă, până a să face pod peste vase. Și așea trecându oastea, a doa dzi de la Siret, au intrat pre la Focșeani în Țara Muntenească și îndată, fără nici o milă, au dat foc orașului și ori pre unde-și agiungea căzaccii, fuma a biețelor lăcuitori nevinovați lăcașurile, odăile și hrana.

Zac. 35. Sta în tocmală cu oștile sale și Diicul spătariul a lui Matei-vodă, nu departe de oraș, de Focșeani, la o vale cării-i dzicú Milcovul cel Mare, cu altú nume Cucata. Acelui pârâu râpile pusésă despre oștile lui Vasilie-vodă și oastea sa tocmisă de céielaltă parte, stol toată oastea într-un șireag tocmită, ca 9.000 de oameni, că și de lefecii a lui Matei-

vodă o samă era cu dânsul și oastea de țară, câtă are Țara Muntenească de la București, dincoace, până în margine, toată era acolo adunată și acolo și Gheorghie Ștefan-vodă cu vro 300 de muldoveni. Și așa în rânduri tocmită oastea muntenească aștepta pre Vasilie-vodă și pre Timuș.

Zac. 36. Întâi li s-au arătat Vasilie-vodă cu oștile sale și au stătut frunte și muldovenii, iară căzaccii își tocmiia tabăra pe urmă. Și atâta au stătut munténii la război, cât au făcut oarece harțuri cu muldovenii peste pârau, trecându muldovenii și apoi trecându-i munténii iar dencoace, așa în două-trei rânduri, până au trimis Vasilie-vodă némți ce avea și s-au supus pre supt maluri. Deci au luat călărimea muldovenilor și malul dencoalea. Iară cât au vădzut munténii apropiată tabăra căzaccilor de pârau, au purces în răzsipă, cine încotro i-au părut. Gonit-au muldovenii și o samă de călăreți și den căzaci, până la Râbnic, iară n-au pierit oșteni așa mulți den munténi, c-au luat devréme fuga.

Zac. 37. După acéia răzsipă a oștilor muntenești, care s-au făcut mai mult den prostia Diicului spătariului au fost, că nici-și trebuia să aștepte el până într-atâta pe oastea ce era cu foc și el numai cu călărimea, au purces Vasilie-vodă cu Timuș spre Târgoviște, stricându și ardându ce le-și sta înainte. Iară Matei-vodă, domnul muntenesc, luându véste și de răzsipa oștilor sale la margine și că vine asupra lui întins Vasilie-vodă cu Timuș, nemică cu acéia sminteală a oștilor dentâi nu s-au spăimântat, ce, strângându-și oastea de țară și lefecii ce avea, au purces și el den Târgoviște și s-au ales loc foarte bun de dânsul, la o poiană între Ialomiță apă curătoare și între un pârau foarte tinos și de trecătoare rău, la au sat anume Hintă. Și acolo au stătut cu mare inimă, nu așe oștilor sale, cum el singur, așteptându pre Vasilie-vodă. Trimisésă Matei-vodă și altă samă de oameni, siiméni și lefecii o samă, Diicului spătariului la margine într-agiutor. Ce, dacă s-au tâmpinat cu véste că s-au răsipit oastea acéia cu Diicul spătariul, au purces oastea

acéia înapoi și i-au agiunsu la Teleajina fruntea oștii lui Vasilie-vodă. Au stătut munténii călări la vadú, pentru să să mai depărteze pedestrimea.

Zac. 38. Părut-au și lui Vasilie-vodă și lui Timuș că va hi acolea Matei-vodă sânгур cu toată oastea, la Teleajina. Apoi dacă s-au vădzut că iese oaste puțină, au dat oștenii lui Vasilie-vodă pre trei locuri préste apă și n-au stătut munténii, de s-au dat înapoi. Iară gonașii îndată au agiunsú și pe siiméni și acéia dându-să înapoi, s-au apărat pen niște dumbrăvi, ce suntú acolea. Și dândú știre lui Vasilie-vodă de săiménii acéia, au purces și sânгур Timuș cu o samă de oaste călare căzăcească, lăsândú tabăra pre urmă cu Vasilie-vodă. Și dacă au agiunsú Timuș au descălecat pre căzaci gios, la năvală, asupra săiménilor. Ce, tot, au mărșú, apărándu-să foarte tare den focú siiménii, până au intrat într-altă pădure, ce era lunca Praovii și nu le-au stricat nemică căzaccii pân în noapte, bătându-se den foc, fără ce au picat și den săiméni și den căzaci. Din căzaci au pierit și doi sotnici atuncea.

Zac. 39. Vésel Matei-vodă că i-au hălăduit siiménii și c-au putut răspunde focului căzaccilor, luândú mare inemă și nedéjde dentr-acéia tâmpinare siiménilor cu căzaccii. Iară Timuș, după acéia goană, n-au vrut să să întoarcă la oaste, pre care au apucatu-o noaptea, cât au trecut apa Teleajinii, ce au rămas cu masul la unú satú, anume Cocoréștii la niște case boierești. Aflândú casele pline de toate bucatele, singur au pus de au dat focú caselor, dacă s-au sculat de la masă ametiț de vin.

Zac. 40. A dooa dzi, oastea trudită den cale și obosită tabăra, necercândú ce locú este înainte, unde și cum stă și în ce loc neprietinul și cum departe, de-abia de au îngăduit vro două, trei ceasuri, au și dzis trâmbițile de purcesul oștilor. Multú au stătut Vasilie-vodă, sfātuindu-l să rămâie acéia dzi, să răsufle oastea, să să strângă bine toată și să să cerce locurile și pe altú loc, nu pe acolea, pre unde anume alesesă Matei-vodă, să-i hie îndemână a sta împrotivă. Ce, cui să dzicea acéste, sau cu cine să sfātuia? Cu unú omú în hirea hierălor. Polcovnicii carii

era, unul un cuvântu nu cutedza să dzică, că numai pentru un cuvântu, cu săbiia zmultă de ca-ntr-un dulău într-însul. Și Bohun polcovnicul cu mâna legată de rană cu sabie, făcută de dânsul, umbla ca fără sine.

Zac. 41. Aicea caotă aceasta izbândă den ce și cum s-au prilejitu lui Matei-vodă și ca acéia izbândă, care nu să va hi prilejit alta ca acéia în toată viața lui, câte au avut den războaie în dzilele sale. Că cine ari putea să creadză în socoteală, să să înfrângă oastea căzăcească cu tabără, de oaste cum ieste oastea muntenească? Nu să defăimū, ce, ori pedestrașul, ori călărețul vei socoti, nu vei afla să hie de potrivă sinetașului căzăcescū. Ce vei dzice: “Fost-au acolea sârbi, unguri, léși, nu numai munténi”. Așa ieste, léși au fostū puțini. Ce ari hi făcut ei numai, de ar fi fostū tocmală în oastea căzăcească pre obicéiul lor? Iară pre unguri și pre sârbi nu-i aleg den munténi, nici suntū siiménii, sârbii sau ungurii atocma cu focul căzăcilor, cum nice dărăbanțul muntenescū. Eu, ce ieste partea mea, toată izbânda aceasta a lui Matei-vodă de la Hinta (alegându deosebi voia și orânduiala lui Dumnedzău, numai pre socoteala omenească grăindū) ieste den nebuniia lui Timuș întâiū și den bărbăția și a lui Matei-vodă al doilea. Însă den nebuniia lui Timuș cu câtva mai multū, că socotindū vitejiia lui Matei-vodă de atuncea, cum umbla pe denaintea oștilor sale, îmbărbătândū în frunte, să să hie apropiiat toată oastea căzăcească cu tabăra legată, nu rumtă, cum au rumtu-o Timuș în trei părți să să hie lipit, să înceapă a da la țénchiu, nice ar hi scăpat Matei-vodă fără primejdia sau mortii, sau ranei mai grelei, de cum i s-au prilejit tot atuncea, nice săiménii ar hi ținut multū împrotiva focului lor. Ce toată pricina au fostū izbândii acéia nebuniia lui Timuș, care nice voroviiia cu nime, nici întreba de polcovnicii săi sau de cineva. Oastea obosâtă cu atâta cale tot într-acéia dzi, cu tabăra rumtă în trei părți, precum ieste mârșul și tocmala în războiū, socotéște.

Zac. 42. Ce, dacă au vădzut Vasilie-vodă că cu sfatul nu foloséște nemică, au suspinat și lăsândū în voia lui Timușū toate, au purces cu

oastea sa iară în frunte și pre urmă Timuș cu tabăra, scârșcându în dinți, cum că să laudă moldovenii că ei au făcut izbânda de la Focșeani și de la Telejina. Mergea oastea, ales tabăra căzacilor, cu greu pen locuri strâmte și tinoase și pre pârâul Hintei numai un podeț. Și întâi, deaca au trecut oastea lui Vasilie-vodă podețul în poiană, au luat aripa în-a-stânga și s-au pus șirag în rândă împotriva aripii a lui Matei-vodă cei direpte. Iară în direapta și singur mijlocul au lasă Vasilie-vodă taberei căzăcești, împotriva mijlocului și aripii cei den-a-stânga a lui Matei-vodă. Însă tabăra căzăcească, dacă au venit până la un loc, au stătut și n-au vrut Timuș să o aducă în rândă, alătura cu oastea moldovenească, dzicându: “Lasă, vitéjii moldovenii or bate ei pre munténi și singuri, fără de noi!” (Aicea caută că agiungea aceasta una nebunie la întreagă sminteală).

Zac. 43. Iară Matei-vodă în tocmală sta într-acesta chip; aruncasă un șanț penpregiurul taberii sale, den apa Ialomiții den sus, până în apa den gios și au scos oastea denafară de acel șanț. Den-a-direapta au pus curtea, ce să dzice la dâșșii roșii¹, și altă oaste de țară și au pus o samă de pedestrime, siiméni. Și acéia aripă era împotriva muldovenilor. Iară el singur au stătut în mijloc cu livinții și cu dărăbanții și cu o samă de săiméni, cu puști tocmite pentre pedestrime. Iară în-na-stânga, ce să prinde împotriva căzacilor, au pus léșii, lefecii și unguri. Și așea, cu oastea scoasă den șanțuri, nu departe, au stătut și au așteptat pre căzaci și oastea Moldovei.

Zac. 44. Câteva ceasuri au stătut oștile muldovenești, așteptându să să apropie tabăra căzăcească și trimițându rândă după rândă Vasilie-vodă la Timuș, să să apropie tabăra, n-au vrut, ce au răspuns: “Să înceapă dumialor războiul, că oi veni și eu”. N-au avut ce face Vasilie-vodă, au mai clătut cu toată oastea și au început muldovenii harțul cu

¹ Roșii de țară făceau parte din slujitorii, țărani privilegiați militari, așezați în diferite sate. În Moldova se numeau curteni, în Țara Românească roșii, din cauza uniformei pe care o purtau.

munténii. Da săiménii lui Matei-vodă în muldovéni cu foc, ce și Vasilie-vodă o sută de némți foarte buni ce avea au trimis să sprijenească călărimea Moldovei. Au stătutú némții împotiva focului săiménilor și pre obiceiul său, cum slobodú o dată focul, s-au îndemnat mai multú de giumătate oastea Muldovei și au făcut acéia năvală cu steaguri asupra munténilor, cât toată curtea, ce să chiamă la dânșii roșii, au dat dos și amu unii și peste Ialomițe didése, nesocotindú vadul. Până în corturile munténilor au mărșú moldovenii cu acéia năvală și nime nu poate să dzică că nu era acéia năvală a mare viteji. Și să hie fostú și tabăra căzacilor odată, alătura, cu focul asupra mijlocului și aripii cei den-a-stânga a lui Matei-vodă, s-ar hi ales lucrul. Ce, neavândú Matei-vodă la mijloc, unde era el, nici o treabă și aripa lui céielaltă, s-au mutat singur cu capul său în aripa den-a-direapta, unde era înfrântă de moldovéni oastea lui și au dat îndărăptú călărimea Muldovei, întorcândú toate pușcile în muldovéni și toată pedestrimea. Și amu viindú mai des focul, s-au dat moldovénii încet iară înapoi și într-acéia desime a focului picândú câțva den muldovéni, au pierit și căpitanul de némți a lui Vasilie-vodă, om oștean diréptú, de neamul său Leah. Pușcile nepărăsite da în muldovéni.

Zac. 45. Și așéa puindú Matei-vodă războiul iară la loc la aripa sa den-a-diriapta, Timuș, cu nebuniia sa, au rupt numai o samă de pedestrime căzăcească cu o samă de puști, fără tabără, fără altă tărie și i-au apropiat de mijlocul oștii muntenești, unde venise iară la loc Matei-vodă și sta îndemnândú oastea sa asupra căzacilor. Însă era atâta loc încă, cât de-abiia să agiungea cu glonțurile unii pre alaltí și lucra pușcile de îmbe părțile. Căzaccii pre-ncét tot să apropiia de oastea muntenească pre furiș, că este locul foarte spinosú acela și cândú da pușcile lui Matei-vodă într-însii, toți cădea la pământú. Iară aripa den-a-stânga a lui Matei-vodă, unde era și léșii, sta plecată pre caii neclățiți, deprinși léșii și știutori hirii căzăcésți. Vădzându-i fără tabără, pedestrime goală, singură în câmpú, aștepta cu inimă să să mai apropiie

căzaccii. Timuș sta cu tabăra înapoi, despărțindu-o în două părți, fără nici o socoteală, până s-au scornit chiotul între căzaccii cei den frunte și și-au slobodzit focul. Den care foc au nemerit și pre Matei-vodă un glonț de sineț aproape de închietura genunchiului și l-au priceput îndată un paic și au năvălit la scara lui Matei-vodă, să nu cumva cadză. L-au gonit pre paicul de la sine cu sudalmă Matei-vodă și nearătându-să nemică de rană, au îndemnat oastea sa, ca un deplin oștean. Și atuncea au sărit lésii direptă asupra pedestrimei căzăcești și îndată au intrat cu sabiile într-înșii și într-un ceas stătură câteva trupuri de căzacci și răniți foarte mulți, că i-au călcat călăreții păn aproape de tabără. Și după aceasta a doa îndereptătură a oștilor a lui Vasilie-vodă, ales a căzaccilor, în carii era toată nedéjdea și ochii a tuturor, au cădzut tututura inimile gios, cât nime n-avea nedéjde de izbândă, ce mâhniți toți și înspăimați. Nebunul Timuș ce să facă nu știa, făr de nici o tocmală și nice o rânduială. Striga căzaccii: “Dziceți-ne, în vro parte ori să mérgem, ori să ne aruncăm șanțuri pre obicéiul nostru”. Nu era amu nici sfat, nici orânduială. Și totodată cu acéste să scornisă un vivor den sus cu ploaie dirept în fața oștii lui Vasilie-vodă și ca acéde furtună, cu sunetul copacilor și cu ploaie răpede, cât să părea că este anume urgiia lui Dumnedzău orânduită asupra céștiia oști, câtă era despre Vasilie-vodă. Și Matei-vodă cu tunuri adăogea groaza oștii și sămeți amu oșténii lui. Deci întâi aripa oștii noastre, Moldovei, au purces în răzsipă. Vasilie-vodă, vădzind a vedére răzsipa oștii sale, s-au mutat cătră tabăra căzăcească, la Timuș, carele încă căzniia cu tabăra, întâiu ce o rumpsése, să o împreune la loc. Pe o ploaie și furtună ca acéia nici de un sporiu nu era, ce, câți au putut a să încălăra căzacci, s-au încălărat și au plecat și Timuș cu Vasilie-vodă fuga, lăsându toată tabăra și bieții pedestrași la pierire.

Zac. 46. Pierit-au în céstă războiă oameni însemnați den boierii Muldovei, Bucium stolnicul den tun lovit și Hristodul cămănariul și den slujitori puțini, den pedestrimea căzăcească câțva den céia ce au fost în frunte, précum s-au scris, den némții a lui Vasilie-vodă în giumatate.

Vii mulți și den oșteni de țară și den căzaci au cădzut pre mâna lui Matei-vodă. Iară și den munténi nu fără scădere în oameni au fostú și mai vârtos primejdiiia lui Matei-vodă, cu rana ce i s-au prilejit, den care, cu adevărat și bătrân au fostú, iară cât ar hi mai putut trăi, rana acéia i-au scurtatú rămășița dzilelor, că până la anul, netămăduit de acéia rană, au murit. Că să nu hie fostú rănit, de-abiiia cineva de ar hi putut scăpa, den muldovéni și căzaci, unde intrasă și cu ce tocmală.

Zac. 47. Așea fârșindú și acesta război Vasilie-vodă cu Matei-vodă, pe urma și nărocul celoralalte războaie ce au avut mainte, au luat cu Timuș câmpii pre la Gradiște, trecândú Sirétul la Vădéni, au venit la Iași, la scaunul său, cu mare mâhniciune tuturor lucrurilor sale.

Zac. 48. Nime nu s-au gândit pentru pedestrima căzăcească să iasă cineva viu den câți rămăsese după fuga oștii ceii călări. De mirat hirea căzacilor la nevoie. După ce li-au fugit toate capetele și hatmanul lor, ei în de sine în loc au rădicat capú și au legat tabăra și s-au apărat, până în noapte și apoi noaptea în tabără au făcut focuri de carále lor și de spini, iară sânhuri au purces cu tocmală, fără tabără, numai pedestri și au ieșit toți pân într-unul, fără nici o dodeială, aicea în țară.

CAPULŪ ALŪ NOOSPRĂDZÉCELÈ

Încep. 1. Aicea în Iași, Timuș odihnindú după ospățul de la Matei-vodă dzéce dzile, au purces spre țara sa, iară Vasilie-vodă iară s-au aședzat în scaun, că la Poartă îi stă domniia nestricată. Însă, nu îndelungú în pace, că cerândú Ștefan-vodă de la Matei-vodă agiutoriú, să margă în țară, i-au dat 400 de săiméni și den dărăbanții săi cine au vrut de bunăvoie în leafa lui Ștefan-vodă și din livinți o samă. Și au întratú iară Ștefan-vodă în țară cu acel agiutoriú de la Matei-vodă pre la Focșeani și s-au așădzatú la Răcăciuni, la un sat al său, deodată, așteptândú și altú agiutoriú și de la Racoții cneadzul Ardealului.

Zac. 2. Cu anevoie să tocmăscă doi domni într-o țară! Așa Vasilie-vodă, până a nu să mai înglota și a să întări partea lui Ștefan-vodă, au ales 800 de oșteni într-ales, orheieni și lăpușnieni și i-au trimis asupra lui Ștefan-vodă, cu nepotu-său, Ștefan păharnicul, și den sate boierești câtăva samă de oameni, carii ținută calea lui Ștefan-vodă la fuga de la Popricani și omorâșă țărani acéia și pre Moreanul hatmanul lui Ștefan-vodă.

Zac. 3. Strajea lui Ștefan-vodă era la Bacău, 400 de oameni călări și vro... săiméni și amu era câtva den boieri și feciori de boieri adunați la Ștefan-vodă: Andronic sârdariul, Darie spătariul, Antiohie-aga și alți boieri de mainte cu dânsul. Și cu strajea lui Ștefan-vodă din boieri au fostă Mogâlde păharnicul și Sturdza visternicul. Dacă au simțit venirea lui Ștefăniță păharnicul asupra sa cu oștile lui Vasilie-vodă, s-au dat la o răpă ce ieste aproape de sat de Faraoni anume Valea Sacă, și s-au tocmit acolea stol pre un piscă, alăturându lăngă sine și dărăbantii ce era munténi. Și cum venia întinsă orheienii la dâșii împiedecați cu trecătoarea răpii aceia ce s-au pomenit, nu trecuți bine toți, au sărit călăreții lui Ștefan-vodă și înloc i-au înfrântă pre orheieni. Au plecată fuga și Ștefăniță păharnicul și Hânceștii și i-au gonit strajea acéia a lui Ștefan-vodă, până i-au trecut fără vad apa Bistriții. Pre alții, carii au luat drumul spre Roman, i-au gonit până în Roman. Și i-au cuprinsă și țărănimea acéia pre care Ștefan-vodă i-au omorât, iară altora le-au tăiat uréchile.

Zac. 4. După acéia izbândă, strajea lui Ștefan-vodă s-au mutat la Săboani, mai sus de Roman, iară Ștefan-vodă de la Răcăciuni s-au mutat la Bacău, adăogându-i den dzi în dzi oameni de Țară de Sus toată și den gioséni mulți. Și acolea i-au venit și agiutoriul și de la Racotii cneadzul Ardealului, 1.000 de oameni cu Boroș Ianoș.

Zac. 5. Vasilie-vodă vădzindu-să iară la cumpănă grea și țara îndoită cu urâciune spre dânsul și doamna sa la Suceava cu toată inema ce avea, cetatea Hotinului era ieșită de suptă ascultarea lui, că era închisă

cetatea și tot să ținea pre numele lui Ștefan-vodă, unde era să mai năzuiască nu avea, căzacia amu înfrunțați și rușinați cu Timuș în Țara Muntenească și doi neprietini tari pre acele vrémi, și Racoții și Matei-vodă, să mira ce va face. Iară tot nelăsându-să, scrie slujitori și au tras și orheienii și lăpușnéii la sine și au răpedzit și la căzaci, și-i lăsase Timuș 200 de căzaci cu Hluh polcovnicul. Au făcut și el de toată oastea vro 4.000 de oameni și au ieșitū dentăiū la Movile pre Bahluiū. Apoi, dacă au lovit și al doilea rândū strajea lui, ce era cu Grigorie păharnicul, iară strajea lui Ștefan-vodă au purces spre Târgul Frumos și acolea, dencoace de Târgul Frumos, la Sirca, s-au tumpinat cu Ștefan-vodă.

Zac. 6. Acest războiū cum au fostū și cum s-au prilejit, nici unii părți nefățărindū, că nemică nu strică credința așe celorla ce scriu letopisețele ca fățăriiia, cândū veghe voia unuiē și coboară lucrul cu hula altuia, noi, măcară că am hi datori cu pomenire lăudată mai multū lui Ștefan-vodă, de la carele multă milă am avut, decât lui Vasilie-vodă, de la carele multă urgiie părinții noștri au petrecut, iară dreptatea socotindū, nu poci scrie într-altū chip.

Zac. 7. Deci, den hărnicia domnilor, departe mai în frunte a lui Vasilie-vodă, ca s-au aflatū pururea în fruntea oștii sale, singur învățândū, mutândū steagurile și îndemnândū, iară Ștefan-vodă în oastea sa de față n-au fostū, ce au stătut departe de la oaste înapoi. Iară numărul oștii și hirea și acélea tot era mai tare Vasilie-vodă și mai mulți oștēni la Vasilie-vodă și mai buni călărăți, însă toți îndoiți și hirea neamului lacomă la înnoituri. La Ștefan-vodă era 1.000 de unguri călări, pre atâtea era și moldovēni și era 500 de pedestrași muntēni si altă strănsoare. Iară la Vasilie-vodă 3.000 de călări, 400 de căzaci, 200 de săimēni cu dărăbani. Ce, a vedere au fostū voia lui Dumnedzău spre stângerea casii lui.

Zac. 8. Tocmise oastea sa Vasilie-vodă cuprindzindū drumul carele vine de la Târgul Frumos preste Sirca. Însă Borăș Ianoș, oblicindū că pe la pod este loc râpos, au lăsat drumul și au purces în sus pre costișe,

alăturè cu pâraul. Vasilie-vodă încă au purces în sus pre culme împotriva lor și au stătut așteptându războiul. Den oastea a lui Vasilie-vodă au ieșit harțul, iară Borăș Ianoș den oastea sa n-au lăsat, ce s-au arătat, mai îndrăznețu cu oastea lui Ștefan-vodă, decât Vasilie-vodă, că au trecut pâraul. Și lui Vasilie-vodă s-au cădzut, nu harțul, ce cu toată oastea să margă asupra, încet, cu tocmală, alătura cu pedestrimea. Ce, așteptând Vasilie-vodă den loc neclătit, céialalți încă stătuse și deprinși cu izbânde amu în câteva rânduri ei, au sărit întâi muldovenii în frunte și ungerii după dânșii. De acéia săritură a oșténilor a lui Ștefan-vodă, cum s-au dat harțul lui Vasilie-vodă înapoi, cum ieste dédina harțului, cum au plecat și steagurile lui Vasilie-vodă fuga, fără nici o nevoie, care încotro, au stătut cu ochii, oilor, nu oșténilor sămănătoare oaste. Bieții pedestășii n-au apucat nici focul să-l sloboadze deplin, ce îndată, într-o clipală, cum s-ari dzice, ochiului, s-au înșirat steagurile a lui Vasilie-vodă pre Bahlui în gios cu fuga. Iară pedestrimea au luat pre Bahluietșu la Cârlegătură. Și căzaccii, cu puțină scăderea sa, iară au hălăduit pe la braniște și s-au năzuit la Nistru. Singur Vasilie-vodă, vădzându răzsipa oștii sale, au purces și el deodată foarte cu puținii lângă sine. Apoi s-au strânsu pe lângă dânșul den capete slujitorilor și den Hâncéști unii și l-au luat între sine, apărându-l cu mare lauda sa și véste și pomenire cinsteșă. La vrème ca acéia să stai la nevoia domnului, cu cinste vécinică hiecăruia ieste.

Zac. 9. Gonit-au gonașii pre Vasilie-vodă până aproape de Prut și l-au tot apărat carii era pe lângă dânșul, precum s-a pomenit. Și trupuri așea multe n-au cădzut; den oameni mai însemnați: Nechita vamășul și Isar clucériul. Și l-au prinsu viu și pre Gheorghie hatmanul, fratele lui Vasilie-vodă, cădzut cu calul la coborăș.

Zac. 10. Vasilie-vodă, după acesta războiă, au trecut Nistrul la Rașcov și acolea petrecând câteva dzile s-au mutatū la Volodijin, un oraș căzăcescū și de acolea au trimis pre Iordachie visternicul sol la Hmilū hatmanul, la cuscru-său. Iară Ștefan-vodă, lăsându Iașii, numai ce au

venit până la pod și de acoloa orânduindă la scaunul Iașilor caimacami, singur au purces cu oștile sale la Suceava, unde era casa lui Vasilie-vodă și inema toată închisă în cetatea Sucevei, cu Toma vornicul den boieri, avându 80 de săimeni și pușcari de loc și nēmți 60 lefecii în cetate.

Zac. 11. Ștefan-vodă dacă au sosât la Suceavă au descălecat, la un satū aproape, anume Șchéia, în casele lui Toderășco logofățul. Iară împregiurul cetății s-au îngpopat săiménii săi și o samă de unguri ș-au adus pușcile și de la Hotin și de la Iași și au început a bate cetatea, ce nu-i strica nemică.

Zac. 12. Să adăogea țara de pretutindirea la domnū de iznoavă nou, iar și Vasilie-vodă, unde era, nu dormiia. Ce, orice nevoință pune omul, sorocul lui Dumnedzău, amu orânduut așa, a-l clăti nu poate nime.

Zac. 13. Preste scurte dzile sosi véste cum Timuș iară cu 9.000 de oameni întră pre la Soroca în țară și amu lovisă oamenii lui Vasilie-vodă și pre Grumadzè căpitanul, carele era în câmpii Sorocii cu straje. Și știiia Ștefan-vodă că nu s-a lăsa cu atâta Vasilie-vodă asupra lui, ce agiunsése și el la Racoții, cneadzul Ardealului și la Cazimir, craiul leșescū, cărora amândurora era urât Vasilie-vodă pentru legătura cu căzaccii. Deci, de la Racoții îndată i-au orânduut cu Petchi Iștioan, cu toți săcuii, ca pe 4.000 de oameni, iară craiul leșescū cu polcovnicū ce avea la Cameniță, anume Condrațchii cu 1.000 de léși călări, i-au trimis porunca aceasta, de ari veni vro oaste asupra Moldovei căzăcească, să nevoiască cu toată osirdiia, adunându-să cu moldovenii, să-i smintească, care lucru apoi așa au fostū.

Zac. 14. Dacă au simțit Ștefan-vodă oastea căzăcească apropiată amu cătră Prut și au oblicit că tătari nu suntū, nu spre Roman, ce spre Cotnari au purces, știindū că sosése și Petchi Iștioan cu oastea ungurească. Vrea să țiiie calea căzaccilor la loc largū, undeva pre Jijiè. Și la Cotnariū s-au împreunat cu ungurii și au purces spre Ștefănești, așteptându și pre léși. Ce, mai zăbovindū léșii, n-au îndreznit ungurii a să tâmpina cu

căzaccii. Și așa căzaccii au trecut codrul pre la Cucoréni, la Suceavă. Iară Ștefan-vodă au rămas pre șleahul lor despre Prut și a triia dzi au sosit și Condrațchii cu 1.000 de lésii.

Zac. 15. Timuș, cum au sosit la cetate, de a doa dzi s-au desfrânat la jacurile mănăstirilor și întâi asupra Dragomirnei mănăstirii cu puști au mârșu și au bătut mănăstirea. Și dacă i s-au închinat, toate odoarale, veșmintele în jacă au dat și câți bieți neguțitori era închiși acoloa și mulți den boieri, rușinându căzaccii fămei și fete și nu ca creștinii, ce mai multă decât păgânii s-au purtat cu acéia mănăstire. Și să hie mai avut vréme cevași Timuș, nici o mănăstire n-ar hi hălăduit neprădată odoară.

Zac. 16. Oștile într-agiutoriū venite lui Ștefan-vodă, și lésăști și unгурéști, după ce s-au adunatū launloc, au mârșu îndată lésii în frunte. Și dacă au trecut toate oștile codru, au stătut pre Sirétiū și acoloa, la unū sat anume Grigoreștii au făcut sfat împreună, Ștefan-vodă cu Petchii Iștioan serdariul lui Racoții și cu Condrațchii polcovnicul craiului leșăscū.

Zac. 17. Sfatul alége den loc câtă osebire este între omū și omū. Întâiu Ștefan-vodă au poftit pre Condrațchii să priimască această cinste de cătră dânșii, cum i-ar părea cu ce tocmală și cu ce socoteală și cu ce rândū s-ari cădea să margă cu toții asupra acelui nepriietin, să fie toate pre sfatul lui și pre socoteala, ca unui vestitū slujitoriū și știutoriū obiciaiul și hirei acelui féliu de oaste a căzaccilor. Au mulțemit Condrațchii de acéia cinste, carele îl tâmpină de la Ștefan-vodă și întâi aceste cuvente au dzis cătră Ștefan-vodă și cătră Petchi Iștioan. Eu, carile scriu acéstea, m-am prilejitū la acestū tălmăcitū și la alte, mai pre urmă.

Zac. 18. “Împărății între împărați, craii între crai, domnii între domni, boierii între boieri, slugile între slugi au osebire unii decât alții cu scaune mai sus și slugile între sine unii decât alții cu cinstea să osebăscū. Craiul, stăpânul meu, cu scaunul său, măcară că ieste mai sus decât luminatul cneadzul de Ardealū, iară dumnealui Petchii Iștioan este la mai mare cinste la stăpânul său. Eu la stăpânul meu suntū mai de

gios; dumisale să va cădea să ia cârma asupra dumisale și noi, după porunca dumisale, omă face.”

Zac. 19. Acéstea dacă am spus cătră Ștefan-vodă și cătră Petchii Iștioan, au răspunsă Petchii Iștioan, cum, măcară că este la stăpânul său serdar, va și poftéște să hie toate pre sfatul lui Condrațchii, ca unuia carele amu atâtea războaie au avut cu căzaccii și știe rândul și hirea lor. Dacă au înțeleșă răspunsul (cum ar hi știut că nu or face ei așea amândoi, cum va sfătui el), au dzis: “De vréme ce mă aleg măriile-sale să să facă pre sfatul și pre socoteala mea, poftescă dară pre dumnealor să înțeleagă hirea aceștii féliu de oști, cum ieste și ce suntă căzaccii și în ce loc suntă, unde suntă acmă”.

Zac. 20. “Oastea căzăcească dacă apucă să să îngroape, să arunce șanțuri pregiur sine, nu la ce loc, supt cetate ca aceasta, ce hie la ce pârâu, nedobândită este. Acmu vedem că încă șanțuri n-au, nici bine cred de numele nostru, că suntă și léși aicé. Până mâine, de or și oblici, tot nu or créde. Cap cine le ieste, este și tânăr și nebun. Trebuiește, de voim să ne mântuim într-un ceas de acestă neprietin, pre lângă voia lui Dumnedzău, însă să facem așea:

Zac. 21. Oastea den loc de aicea, cât va trece pârâu, îndată să să tocmască stoluri, să-și ție cineși, bulucul, rândul, care după care va merge și-și va ține locul. Noi, léșii, om ține fruntea, după noi oștile mării-sale cneadzului de Ardeal, după oștile unгурéști, măriiia-sa Ștefan-vodă cu oastea sa, că hie cândă capetele și mai pre urmă să hie să cade. Ieste, cum înțăleg, de aicea o dumbrava de ține câtva. Deci, până om tréce dumbrava, va méрге încet oastea, iară cum om tréce și or ieși la-vedére oștile, nemică neoprându-se, să purceadă rândă după rândă în treapădul calului cel mare. Că să hie grijă de vreo oaste în câmpă, să ne stea înainte, acéia grije nu ieste. Ce, cum ne vor vedea, de altă nu s-or apuca, ce îndată de șanțuri să facă. Să facem dară cu toții năvală, până n-au șanțuri și la grabă așea de sirgă, nici sinétele nu să slobod toate. Iară cetatea că ce va da cu puști ori cu sacalușe, acélea puțină pagubă fac în oaste, ales care mișcă și la un loc nu stă. Nu toate câte să slobod glonțurile nemerescă, mai largu ieste pe de laturi decât omul.

La noi este o poveste, că cine pierde de glonțu de tun, tot era de fulger să moară. Mică țintă este omul cu sabie zmulță și mai lesne strelețului a nemeri o vrabie, decât pe un om călare cu arme. Graba pierde, adevărat, de multe ori, iară de multe ori izbândéște. Aicea anume graba trebuiéște, cu dânsa să ne mântuim de acestu fél de neprietin, că într-altu chip, de nu om nevoi să-i spargemú până nu să întârescú cu șanțuri, nice noi, câți suntemú, nice de ar veni singur craiul, stăpânul mieu și măriia-sa cneadzul de Ardeal, nemică nu le vom face. La ce zăbavă va veni apoi lucrul, să să socotească și noi aicea fără cară, fără hrană, țărâi aceștia va aduce zăbava noastră cu acestu neprietin mare scădere.”

Zac. 22. Acéstea sfátuia Condrățchii, care toate priimindú și Ștefan-vodă și Petchii Iștivan, s-au slobodzit sfatul și a dooa dzi dez-de-noapte, cum au trecut Sirétiul în vad oastea, au purces deodată, pe cum să alesésă la sfatul de cu sară. Iară numai deodată s-au ținut unгурii de acéia socoteală, până au trecut dumbrava. Iară cât au trecut dumbrava, léșii îndată au purces în bici spre cetate pre la Iucșéni, iară unгурii, cât au ieșit din dumbravă la vedere și au zărit hărățul căzacilor timpinat cu fruntea léșilor, că avea Timuș cu sine și 200 de tătari, în loc au stătut Petchii Iștivan și Ștefan-vodă. Léșii cum s-au timpinat cu tătârâi și cu căzaccii călări, îndată i-au împinsú și au stătut în tocmală pre culme asupra taberii căzăcești, așteptândú pre oastea unгурească și pre Ștefan-vodă cu oastea de țară, totdeauna trimițândú rând după rând, să vie mai curundú, ce n-avea cui dzice. Au așteptatú Condrățchii de doai ceasuri aproape, să vie unгурii, ce, dacă au vădzut că nu foloséște, au suduit în gura mare pe Petchii Iștivan serdariul lui Racoții și pre Ștefan-vodă și au dzis să dzică trâmbița de războiú. Să rupsése den catane, den oastea lui Petchii Iștivan, vro 200 de catane, foarte de treabă oameni și den moldovéni pre acéia samă și au purces asupra căzacilor, dreptú supt cetate.

Zac. 23. Căzaccii, cum au simțit de léși că suntú, cum au început a sapa șanțuri împregiurul taberii sale. Unii să apăra de léși, alții sapa bărbátéște, de arunca pământú pre căruțe și într-o mică de ceas au rădicat șanțú, deodată mic, cât era amu piedică cailor.

Zac. 24. Léșii cu năvală dentâi au mărșu până în tabără, ce dacă au vădzut că nu vin célelalte oști, s-au dat înapoi cu steagurile, pe după casele Tătărășilor și după besérecă de acolea și în niște pomeți ce era și au stătut pân îndesară. Și de acolea apoi s-au mutat în prejma cetății despre Ipotéști aproape de cetate, numai preste un dâmbu, cât covârșia glonțurile den cetate. Au venit îndesară și Petchi Iștivan cu oștile sale și au descălecat pre dâmbu despre Iucșéni, iară Ștefan-vodă au venit și au descălecat aproape de léși. Și acéste toate nu-ți scriu, lăudându vreo parte, ce tocmă cum au fostu, nu să fac laudă oștii leșăști, am prea mulți de țară martori.

Zac. 25. Preste noapte au făcut căzaccii șanțuri și s-au întărit tabăra, cât nu era a gândi să-i mai dobândească. Și așa s-au plinit toate cuvintele a lui Condrațchii grăite mainte. Nice mai năvălea nime la tabăra lor, ce umbla numai cu harțuri și din tătari și den slugile lui Timuș ieșia denafară. Iară tătarați au stătut până a triia dzi și fiindu preste hirea lor a hi închiși, s-au cerșut mârzacul carele era cu dânșii, să fie cu voia lui Timuș, să-i sloboadze, până nu-și pierdú caii. Ce trăgându-să mârzacul să margă, Timuș den mâniie dobitocească i-au tăiatu capul mârzacului. Iară tătarați totuși într-acéia noapte au plecat den tabără și au luat dentâi în sus pe la Cernăuți, apoi pre la Hotin spre Movileu. Acolo, la ținutul Hotinului, le-au ieșit pârcălabul de Hotin, Jora, să le țieie calea cu o samă de oameni. Ce, s-au supus tătarați într-o vale și s-au întorsu asupra pârcălabului cu toții și îndată au plecat fuga pârcălabul cu oamenii săi. Și la goană, că i-au gonit tătarați câtva loc, au pierit câtva de ai noștri la acel războiaș, fără ispravă. S-au pomenit la sosirea lui Timuș la Suceava, cum au sosit el singur și au mărșu la Dragomirna mănăstirea. Iară alte cete pre la toate mănăstirile au purces în jacu. Ce Timuș au apucatú cu o dzi înainte, de au intratú în tabără, iară célelalte cete de sirgú le-au plătit Dumnedzău plata pentru jacul caselor sale, că au mărșu oastea lui Ștefan-vodă de le-au ieșit înainte, de le-au ținut calea și s-au topit câteva cete cu totul.

Zac. 26. Ștefan-vodă, după ce s-au așezat oștile împregiurul cetății și taberii căzăcești, au pus pușcile câte avea și bătea în tabăra căzăcească, cu puțină stricăciune căzacilor, că-și făcuse ei gauri în pământ. Apoi, pentru spaima și cetății, au mutat pușcile în târg și den târgu au bătut și alătura cu cetatea și în tabără. Ieșia dentâiu căzacia și călări cu harțuri, însă puține dzile. Și după obiceiul său, au dat într-o dzi năvală la puști în târg și venise aproape de puști, cât una ce era mai aproape amu o apucase. Ce, și atuncea îndereptându-i lésii, s-au întors căzacia în tabăra lor și de atuncea numai ce ținea șanțurile sale și fura hrană de cai și apă despre apa Sucevei den vale, până au mutat Condrățchii și dentr-acolea 4 steaguri de léși și i-au închis și dentr-acolea cu acéia straje. Și apoi au mutat și ungurii o samă de oameni și așea au rămas căzacia închiși și strânși de toate părțile.

Zac. 27. Cândă să lucra acéstea la Suceavă, craiul leșăscu Cazimir cu 40.000 de oameni coborâia asupra căzacilor, de care coborâtul craiului știind Ștefan-vodă, au trimis la craiul, cerându agiutoriū den oastea sa, să-i poată sparge pre căzaci de supt cetate și tot într-acéia dată și la Racoții cneadzul Ardealului. De la amândoi fără zăbavă au venit agiutoriū, că pre craiul leșăscu, timpinându solii la Halici pre Nistru, îndată au pornit pre Dinofū polcovnicul cu 600 de némți, cu 4 puști și o pivă. Iară de la Racoții, singur hatmanul lui, Chimini Ianăș, au coborât ca vro 6.000 de oameni. Iară întâi de la craiul leșăscu sosind němții, s-au pus în deal, dreptă asupra cetății, peste drumul carele vine den târgu pre supt cetate. Și au tocmit pușcile și pioa dreptă deasupra taberii și-i bătea foarte tare, cât și pen găuri îi nemeria pușcile și pioa. Și acéle puști apoi curundă au scurtatū dzilele și a lui Timuș, cu dreptū giudețul a lui Dumnedzău, pentru prada care făcuse beséricilor.

Zac. 28. După acéia Chimini Ianăș, dacă au sosit cu oastea cneadzului de Ardeal, au trecut spre locul unde stătusă și Petchii Iștuan, aședzându și toată tabăra ungurească încă mai aproape de șanțurile căzăcești.

Zac. 29. Căzacia amu fiindă la mare strânsoare de hrană, închiși

den toate părțile, amu pieile de pre cai morți lua și le herbea, și opincile, rădăcini mânca, obosâți de străji totdeauna și străbătuți de puști. Timuș pierit de glonțu de tun, cum dormiia supt cortul său, măcară că era în pământu întins, l-au nemerit în picior glonțul, după care lovitură până a triia dzi au stătut mortu. Rădicase pre unul anume Theodorovici hatman, după moartea lui Timuș, ce n-avea nici o putere amu căzaci, numai ce era de pierire spăimântați. Și într-o noapte, făcându-să spaimă în tabără a lor, au dat toți ca oile de la șanțuri la podul cetății și acolea împingându cei de pre urmă pre cei dinainte, au cădzut de pre pod în șanțu, fărămându-se, alții pe-ntunérec sărindu de bunăvoie în șanțu, și au pierit mulți den căzaci într-acea noapte den spaima acéia. Și să să hie știut de cei denafară spaima ce să făcuse la căzaci, luată era tabăra atuncea.

Zac. 30. Făcusa o năvală némții craiului leșăscu asupra șanțului căzăcescu cu trei dzile mainte de ce să rănise Timuș. Pre amiadzăzi era, cându Dinov polcovnicul de némți, socotindă fără grije pe căzaci, au dat știre și la leși și la unguri, la vrémea ce vor audzi doba lui, să dea de toate părțile năvală, făcându el cu oamenii săi năvala la șanțuri. Și așa au fostu, că au mărșu némții și cu năvala dentăiu luasă de la căzaci o bucată bună de șanțu. Ce, nesărindă ungurii și ai noștri de pe alte locuri, să facă căzacilor spaimă, s-au pornit toată căzăcimea cu singur Timuș la locul unde cuprinsésă némții și nu din sinéte, ce apucându drugi, hloabe, sinéte de a țiiș, au împinsu pre némți de la șanțuri și sărindă după dâșșii asupra unii râpi, cum să suie drumul de la târgu pe supt cetate, au pierit némții la acéia râpă câțva, cât dzăcea tecsitate trupurile de némți dentr-acéia năvală la râpă.

Zac. 31. Craiul leșescu sosise la Cameniță, împrotivă căruia și Hmil hatmanul, adunat cu hanul, purcesesă. Însă neștiindă încă de sosirea craiului la Cameniță, au pohtitū Hmil pre hanul să aleagă o samă de oaste tătărăscă, să răpadză cu Vasilie-vodă, să-i scoată pre doamna lui și averea și pre fecioru-său den chisoare. Au dat hanul pre sama lui

Șirim-bei pre Vasilie-vodă și l-au pornit pre la Soroca.

Zac. 32. Ce, într-aceleași dzile, amu neputându a mai trăi căzaccii de supt cetate, flâmândziți și străbătuți, au legat tocmală cu Ștefan-vodă și Chimini Ianăș (că Condrațchii purcesesă bolnav la Cameniță, den care boală i s-au prilejit și moartea) ș-au dat cetatea căzaccii pre sama lui Ștefan-vodă, cu doamna și cu toată avérea a lui Vasilie-vodă. Și ei, pre câți rămăsese, au purces cu tabăra puțină. Cineși cumpărasă cai de la unguri, de la ai noștri și de la léși, de supt cetate dendată s-au tras pen târgu, apoi pe Suceavă în gios, spre Sirét, cu oameni de zălog de la Ștefan-vodă, să margă cu pace. Și așea s-au fârșit războiul căzaccilor de supt cetatea Sucevei.

CAPULŪ ALŪ DOODZÉCILÈ

Încep. 1. În mică cumpănă stau lucrurile oamenești și răssipele a mare case și domnii și bine au dzis un dascal că lucrurile războaielor în clipala ochiului stau. Amu era Vasilie-vodă sosât cu ordele tătarăști la Prut, la Ștefănești, cândŭ l-au tumpinat véstea, cum amu cetatea au cădzut pre sama lui Ștefan-vodă și cum au pierit și Timuș și căzaccii, câți au rămas, puținii și în giumątate morți și hămnesiți și oblicise și Șirăm-bei, ce era cu Vasilie-vodă. Au stătut o dzi pre sfat, ce ari face cu un lucru ca acesta, știindŭ că acolea supt Suceavă era oști câteva și unгурéști și leșéști. Au ales cu sfatul mârzacilor o samă de tătari, să lovască de-a diréptul la Roman, iară altă drâmbă să lovască direptŭ supt cetate, că umbla Vasilie-vodă cu lacrămi, cădzândŭ la picioarele lui Șirăm-bei și cu multe daruri. Ce, cândŭ sta lucrul gata și sfatul, numai să purceagă în ceambuluri tătarâi, sosescŭ de la hanul olocari la Șirăm-beiu, oriunde l-ari agiunge, într-acéla loc să lase toate, măcară că ar hi și asupra vreunii trébi și îndată să purceagă îndărăptŭ, dându-i știre că iată a treia dzi are război cu craiul leșescŭ.

Zac. 2. Dacă au întâles Șirăm-bei porunca hanului de întorsu și cum era de aproape hanul de craiul leșăscu, au lăsat treaba lui Vasilie-vodă și s-au întorsu într-acéiaș dată cu oștile spre hanul. Iară Ștefan-vodă, luându pre doamna lui Vasilie-vodă cu toată averea și cu ficiorul lui Vasilie-vodă, Ștefăniță-vodă, au purces de la Suceavă spre Roman și cu al doilea conac au stătut în Roman, în mare grije de tătari, de carii amu știia, den străjile sale că au agiunsu Șirăm-bei cu Vasilie-vodă la Prut. Iară luându veste de întorsul oardelor tătărăști, singur s-au aședzat la Roman, în episcopie, iară doamna lui Vasilie-vodă și cu feciorul lui o au trimis la un sat al său cu pază, anume la Buciuleşti pre Bistrițe. Chimini Ianăș den conacul dentâi de la Suceava pe Muldova, de la Răciuleni, au ales 800 de catane și Ștefan-vodă 300 de moldoveni și au trimis craiului leșescu într-agiutoriū la Cameniță. Și după ce au pornit acéstu agiutoriū Chimini Ianăș cu Ștefan-vodă, în loc de mulțamită craiului pentru agiutoriul lui, carele îl trimisese și el asupra căzacilor, iară cu célelalte oști Chimini Ianăș au trecut în țara sa, la Ardeal, cu izbândă la stăpănu-său, la Racoții. Iară Ștefan-vodă s-au aședzat, precum s-au pomenit, la Roman.

Zac. 3. Aicea pre scurtu ni să cade a pomeni de Condrățchii leahul, polcovnicul craiului leșăscu, carele s-au pomenit că au fostu venit într-agiutoriū lui Ștefan-vodă asupra lui Timuș, că, măcară c-au fostu om strein, cade-să să nu să tacă hărniciia lui și hirea deplin ce avea. Omū ales la lucrurile războaielor, că cine să va îndemna la bunătăți, de nu să vor lăuda oameni harnici în lume, den carii unul era ales acest omū? Tăcut, îți părea că nu știia nemică, iară unde trebuia să sfătuiască, izvor și toate cu mare inemă și pre cale; treaz, neînspăimat la războaie, cap oștenilor deplin, singur, unde trebuia, în frunte, cu deplină tocmală învățătorū. De multe ori, cu 1.000 de oameni, care avea supt mâna lui, pre trei mii de tătari au bătut și pre căzaci cu miile, oriunde-și să tâmpina, îi înfrângea.

Zac. 4. Nu s-au pomenit de sémnele ceriului, carile s-au prilejit mainte de acéstea toate răutăți și Crăiei Leșești și țărâi noastre și stângerea casei acéştii domnii a lui Vasilie-vodă, la rândul său. Că era să să pomenească la domnia lui Vasilie-vodă, pentru cometa, adecă steaoa cu coadă, care s-au prilejit cu câțva ani mainte de acésta așa de grea premeneală acéştii domniei și întunecarea soarelui, în anul cela, în care an s-au rădicat Hmil hatmanul cu căzaccii asupra leșilor, foarte groadznică întunecare în postul mare, înaintea Paștilor, în anul 7156<1648>, într-o vineri și tot într-acela an lăcuste neaudzite vacurilor, care toate sémnele în loc bătrânii și astronomii în Țara Leșască a mare răutăți că suntă acestor țări meniia. Mă vei ierta, iubite cititoriule, căci nu ți-am scris acéste sémne la locul său. Créde neputinții omenești, créde valurilor și cumplitelor vrémi, întreabă pe ce vrémi am scris și cât amu scris. Aș hi lipit acéste sémne la rândul său, ce amu era trecut rândul la izvodul cel curat și scriitori carii izvodescă, puținii să află, iară tipar nu-i. Deci aicea de acéste sémne îți dau știre și ales povestea lăcustelor, care cu ochii cumă veniia am prăvit.

Zac. 5. Cu ună ană mainte de ce s-au rădicat Hmil hatmanul căzăcescă asupra léșilor, aproape de sécere, eram pre atuncea la școală la Bară, în Podoliia, pre cale fiindă de la sat spre oraș. Numai ce vădzum despre amiadzădzi ună nuor, cum să rădică deoparte de ceriū un nour sau o negură. Ne-am gândit că vine o furtună cu ploaie, deodată, până ne-am timpinat cu nourul cel de lăcuste, cum vine o oaste stol. În loc ni s-au luat soarele de desimea muștelor. céle ce zbura mai sus, ca de trei sau patru sulițe nu era mai sus, iară carile era mai gios, de un stat de om și mai gios zbura de la pământă. Urlet, întunecare, asupra omului sosindă, să rădica oarece mai sus, iară multe zbura alaturea cu omul, fără sială de sunet, de ceva. Să rădica în sus de la om o bucată mare de ceia poiadă și așa mergea pe deasupra pământului, ca de doi coți, până în trei sulițe în sus, tot într-o desime și într-un chip. Un stol ținea un ceas bun și dacă trecea acéla stol, la un ceas și giumątate sosiia

altul și așa, stol după stol, cât ținea de la aprândzǔ, până îndesară. Unde cădea la mas, ca albinele de gros dzăcea; nice cădea stol preste stol, ce trecea stol de stol și nu să porniia, până nu să încaldziia bine soarele spre aprândzǔ și călătoria până îndesară și până la căderea de mas. Cădea și la popasuri, însă unde mânea, rămânea pământul negru, împuțit. Nice frundze, nice pai, ori de iarbă, ori de sămănătură, nu rămânea. Și să cunoaște și unde poposiia, că era locul nu așa negru la popas, ca la masul aceii mâniei a lui Dumnedzău. Câteva dzile au fostǔ acéia urgie; den părțile de gios, în sus mergea. Și tot atuncea au fostǔ și aicea în țară lăcuste și după acéla anǔ și la al doilea, însă mai puține. Și apoi și în dzilile a lui Ștefan-vodă, au fostǔ lăcuste, însă pre unele locuri și nu ca acéia desime ca în céla anǔ, de care s-au scris. Iarna să găsiia în pământǔ îngropate pre multe locuri.

Zac. 6. Ne întoarcem acmu iară la povestea de unde am părăsăt. Și fiindǔ acéstea toate tot pe o vréme cu lucruri streine, ales cu lucrurile Crăiei Leșești și împreunate, cumǔ ai înțăles la războaiele Sucevei, nu ni să cade să trecem ce s-au lucrat, între craiul leșăscǔ Cazimir și între hanul Crâmului și hatmanul căzăcescǔ Hmil, atingându-să toate acéste și de țară. Sta craiul leșescǔ cu oștile sale supt Cameniță și dacă i-au venit și de la unguri acel agiutor, de care s-au scris, luase sfat să purceadă de la Cameniță împrotiva hanului și lui Hmil, undeși să va timpina, să le dea război. Ce, luându véste den limbi că au tras toate ordele hanului cătră sine, și pre Șirâm-bei, carele îl despărțise și-l trimisésă în Moldova, să nu flămândească undeva în gios oastea, au socotit să să lipască de Moldova, pentru hrana oștii, la Nistru, și acolo să aștepte pre tătari și pre căzaci. Și așa au făcut: s-au mutat de supt Cameniță și ș-au pus tabăra la Zvanca. Și îndată au făcut pod mereu pre coșuri peste Nistru, preste carile umbra oștenii leșăști, până preste Prut, la pâine, la fânuri, strica și prisecile oamenilor. Și era la Hotin pâine în stoguri, cu mare bivșiug într-acela anǔ. Iară mulți den lési au plătit și cu capetele hrana acéia de oameni de țară, durându-i inema pentru munca sa.

Zac. 7. Hanul cu Hmil, dacă au vădzut că-i trag lésii la loc tare, să le hie a da războiú numai den frunte, s-au siitú a merge asupra lésilor, aducându-și aminte războiul de la Berestecica. Ce, Hmil s-au suit în sus și au stătut cu tabăra la Husiatin, iară hanul au cuprin-sú câmpii Cameniții den sus cu ordele sale. Însă n-avé cum să-i flămândzască pre lésii, că-i hrăniia Moldova. A merge iarăși asupra lor, la strâmtoare, nu vrea, nice lésii la largú detot vrea să iasă. Ce iară hanul au trimis pre Sefer Cazi-aga, veziriul său și craiulú pre canțeliarul său supt cetatea Cameniții și acolea s-au legat pace și s-au întorsú oștile, cineși la locurile sale. Și de atunciși Hmil au început a strica legătura sa cu tatarâi și să cerca la Moscú.

Zac. 8. Vasilie-vodă vădzându-se în Țara Căzăcească cădzut den domniie, despărțit și de doamna sa și de cuconi și de avére (caută la ce aduce roata lumii mare case, că ce poate fi mai greu decât acéstea; dzicú că nice moartea) și nici o nedéjde nu i-au mai rămas în prietensugul căzacilor, singur s-au tras cu hanul, la Crâm să margă. Și acolea ședzându pre obrocul de la hanul în cetatea Ghiuzlăului, câteva luni, apoi de acolea l-au trimis hanul la Țarigrad, la împărăție, pre porunca împărătească.

Zac. 9. Iară Ștefan-vodă cu aședzată domniie la Roman, totú la Roman au ședzut, până i-au venit și steagul de domniie de la împărăție, cu care trebă trimisése boieri și pre Stamatie postélnicul, încă de la Suceavă. Au venit și unú agă mare cu căftan de domniie și cu steagul în Roman de la împărăție. (Caută aicea la ce voie au fostú domniile țărâi, până nu de multú și la ce suntú acmu.)

Zac. 10. La Roman petrecându Ștefan-vodă, cerca în toate părțile și acmu unile, apoi altele de a lui Vasilie-vodă tupilate, ori odoară, ori bani. Den dzi în dzi să vădiia unile la un loc, altele la altú loc. S-au oblicit și la sluga lui credzută încă den boieria lui, anume Gătoaie, un surguci de a lui Vasilie-vodă tupilat la dânsul de câtva preț, trimițându-l pe dânsul la toate ce să lua den casa lui Vasilie-vodă, pentru credința

și pre sama lui era odoarăle, câte să lua. Multu au stătut în gându Ștefan-vodă, cu ce gându l-au făcut acel furtușag acea slugă a lui. Nu știu ce i-au părut pre dânsul și dentr-alte sémne mai denainte și den fapta aceasta cu surguciul, i-au tăiat capul în Roman, dzicându că: “De ar hi oprit unu lucrú ce i s-au cuvinit lui, l-ași hi iertat eu. El au furat un lucru ce să cuvine unui domnú”.

Zac. 11. A prăvi era aievia și pedeapsa și stângerea casei lui Vasilie-vodă și cândai osânda-i osândiia și pre oamenii de casa lui, ales nepoții lui Vasilie-vodă, pentru multe doară cât au făcut și ei în vrémile sale, sile și scárnăvii. Și întâi pre Ștefăniță păharnicul, feciorii lui Gheorghie hatmanul, încă la Suceavă i-au tăiat capul, apoi pre Alexandru păharnicul și pre Enachie comisul, feciorii lui Gavril hatmanul, nepoții lui Vasilie-vodă, cu mare munci i-au omorât în Buciuiești.

Zac. 12. După ce au luat steag și caftan de domnie Ștefan-vodă în Roman și cu același agă, carele i-au adus steag, au pornitú birul și pocloanele împărătești au venit în Iași în scaun și s-au aședzat cu întemeiată de atuncea domnie, fără grije, că împărăția era tânără, copil încă. Vezirii erau bucuroși să hie lucruri cu pace den toate părțile. Ce domnia Ștefan-vodă fără grije, numai o samă de lăpușnéni, ales Hâncestii, nu era deodată aședzați și fugisă Mihalcea Hâncul la turci. Ce, agiungându Ștefan-vodă cu bani la pașea de Silistra, l-au prinsú pașea și l-au trimis în obédzi la Ștefan-vodă. Și l-au iertat și l-au pus armaș al doilea.

Zac. 13. Preste scurte vrémi după aședzarea domniei lui Ștefan-vodă ș-au fârșit dzilele sale și Matei-vodă domnul muntenescú, omú fericit preste toate domniile aceii țări, nemândru, blândú, dreptú om de țară, harnic la războaie, așea neînfrântú și nespăimat, cât poți să-l asameni cu mari oșténi a lumii.

Zac. 14. După moartea lui, au ales Țara Muntenescă pre Constantin-vodă, feciorul lui Șărban-vodă. Și macară că era ficior de domnú, știut și lui Matei-vodă și altorú domni mai înainte, tot au fostu feritú, numai

la nasă puțin lucră era însemnat. Încă nu ieșise sufletul den Matei-vodă deplin, cândă săiménii și dărăbantii, carii la acéia simetie să suise den izbânde cu Matei-vodă, cât nici domniia, nici pre boieri întră nemică nu băga în samă, precum s-au arătat apoi și aievea fapta lor, au rădicat pre Constantin-vodă dom-nă și au dat cu pușcile și cu sinéțele de veselie. Și acéia domniie a lui Constantin-vodă au dat dzile Tomei vornicului și lui Iordachie vistiernicului. Toma vornicul cădzuse pre mâna lui Ștefan-vodă de la cetatea Sucévei, iară Iordachie visternicul au venit singur de bună-voie, ca un miel spre giunghiere, den Țara Căzăcescă, că fusése cu Vasilie-vodă scăpat acolea. Era numai de pierire amândoi frații în Buciuști, închiși amândoi și porunca mergea una după alta, să-i omoară. Iată cum au audzit Ștefan-vodă c-au stătat Constantin-vodă la domniia Țării Muntenéști, în loc au răpedzit, să nu-i omoară, că era fratele lor Costantin postelnic în Țara Muntenească, cumnat cu Constantin-vodă. Și așa au hălăduit Toma vornicul și frate-său, Iordachie visternicul, atuncea de primejdii morții. Singur Dumnedzău, preste nedéjdea omenească feréște pe cei direpți de primejdii, că ce oameni au fostă acești doi aicea în țara aceasta, ales Iordachie visternicul, fără scrisoarea mea credză că va trăi numele lor în veci într-această țară de pomenirea oamenilor, den omă în omă.

Zac. 15. Constantin-vodă, domnul muntenescă, cu Ștefan-vodă, amă nu era în viața acéia, cum era cu Matei-vodă, însă era bucoroși amândoi de aședzarea sa, ca niște domnii noaoă. Aicea în țară la noi s-au aședzat pace, numai umbla pre la margine oști căzăcésți și tătărăști, dodeindu-se cu léșii, însă amu mai slabe războaie decât céle dentâi. Și curundă după acéia, s-au lăsat căzaccii de tătari și s-au legatū Împărăția Moscului. Și era la noi în țară amu mai greu de dări, pentru mulțimea lefeciiilor ce ținea Ștefan-vodă pre pilda lui Matei-vodă, den carii nu fu mult și făcură zarvă aicea în Iași mare între sine slujitorii.

Zac. 16. Era săiméni de toți, cu cei den Țara Muntenească și cu cei de loc, de aicea, carii fusése în slujbă și la Vasilie-vodă, 1.000 și némți

cu Loncețchii polcovnicul, 400 călăreți, léși 200 cu Voicecovțchii, căpitanul de lefecii, moldovéni cu léși amestecați cu Rușcit căpitanul 300, lefecii de țară cu Grumadzea căpitanul, 400. Atâta samă de slujitori țiindú Ștefan-vodă, nici de la unii zarva nu s-au început, numai de la munténi săiméni și capetele lor și luase în voroavă cu sine și pre săiméni cești de loc asupra némților. Némții era pre giumătate aicea în Iași, iară 200 de némți cu polcovnicul lor îi ținea Ștefan-vodă la Suceavă. În postul mare era, cândú săiméni, den nebunii căpitanilor săi și den semeția de care să umplușă încă den Țara Muntenească, ș-au datú cuvânt înde sine și au purces bulucuri pen târgú și pre câți némți¹ au aflat pre la ulițe i-au omorât. S-au făcut îndată o spaimă, o zarvă în târg. Némții, unii scăpați răniți la curte, capitanul lor de-abia scăpat de la gazdă, câți au putut a strânge de oamenii săi și cu acéia ce era la paza curții într-acéia dzi, au apucat cerdacul în curte, cel de piatră, și s-au orânduit de apărare acoloa. Au stătut în mare zarve și spaimă toată curtea și singurú Ștefan-vodă la mare spaimă, altor slujitori <au luat> caii a mai mulți pre la odăi. Un năroc au fostú că bulucbașii și căpitanul săiménilor celor muntenești s-au înșelat și au venit la Ștefan-vodă, chemându-i cu blândețe. Ce, cum au vinit, înaintea lui Ștefan-vodă, și săiméni să bulucii atuncea toți launloc în preajma curții, înloc au învățat de le-au tăiat capetele și căpitanului ș-a trei buliucbași. Și acéia au fostú potolitul aceii zarve a săiménilor, că cum au înțeles că le-au pierit capetele, înloc au purces spre fugă. Acoperise iazul desimea și apoi au luat spre Socola. În șes la ceiriú, la pârâul ce vine pe acoloa, stătuse. Și ieșise și oastea asupra lor, toată curtea și slujitorii și némții, peste porunca lui Ștefan-vodă, amu cu steaguri, cu dobe, cât ce putea, veniia să-i agiungă, să-și răscumpere den singele ce le făcuse săiméni lor. Ce au trimis poruncă tare Ștefan-vodă pre la căpitanii, cine au cutedza să facă vreun războiú, cu capul va plăti, numai să să răspundze săiménilor celor muntenești, să-și margă la țara lor, iară cei de loc să rămâie pre iertare de acéia faptă. Deci au purces munténi spre codru,

¹ Mercenari nemți în slujba Moldovei.

can cu fuga și cęști de loc o samă, iar o samă ce au rămas, i-au iertat Ștefan-vodă.

Zac. 17. Nu era ca o nemică aceasta zarvă de aicea împotriva faptei care s-au făcut, curundă apoi după aceasta de aicea, în Țara Muntenească, săiménii cu dărăbanții, fapta care de-abia de să va afla în vreo țară, ca acéia. S-au rădicat săiménii cu dărăbanții și toți, preste toată țara lor și au abătut la casele boierești cu arme fărămându-i înaintea ochilor giupâneselor lor și cuconilor, făcându răs pre multe locuri de fâmeile lor, jecuinđu casele și avérea. Și nu numai în București, ce și la țară, la multe case, pierit-au mulți boieri și neguțitori jecuiți de dânșii. Iară n-au răbdatu Dumnedzău acéia faptă îndelungă, ce, la ce certare au sosită și ei, citi-vei la rândul său.

Zac. 18. De simetia acéia acelor slujitori și faptă așea scârnăvă și de-abia audzită într-alte țări, supt mare grije și ca-ntr-o robie fiindă Constantin-vodă la slujitorii săi, nu ce poruncia el, ce ce vrea ei să facă făcè, au agiunsă pre taină la Racoții craiul de Ardeal și aicea la Ștefan-vodă domnul de Moldova, cerându agiutoriă la mare nevoia sa de slujitori. Racoții, om tânăr, în bine și mare avuție, zbură cu gândul în toate părțile a-și face ceva véste, bucuros acestui prilej, îndată s-au gătit, cu oști în Țara Muntenească, dându știre și la Ștefan-vodă aicea, numai să purceadă, să să adune cu dânsul la apa Teleajinului. Numai ce i-au căutat și lui Ștefan-vodă a purcede de aicea cu oștile sale. Ș-au intrat Ștefan-vodă în Țara Muntenească pe den sus de Focșeani și Racoții s-au pogorât den țara lui pre apa Teleajinului.

Zac. 19. Dacă s-au oblicit, aievè la curtea lui Constantin-vodă că coboară și craiul și Ștefan-vodă cu oști, au strănsă căpeteniile slujitorilor și le-au dat știre de neprietinșugul lui Racoții, cum vine asupra scaunului lui. “Ce să hiți gata și nespăimați, precum ați fostă la atâtea războaie, tot cu izbânde, ales acéia slujitori fiindă, cari vestite oști în lume, căzăcęști, au înfrântă”. Acélea audzindă, striga toți pân într-unul: “La ei, la ei, numai să ni-i arăți”. Și așea gătindu-se Constantin-vodă, au

purces den București și de la al doilea conac au fugit de la dânșii spre Dârstor spre pașea de Silistra, că să agiunsesă și cu pașea, dându-i știre de toate acéstè.

Zac. 20. Vădzându-se săiménii și dărăbantii înșelați de Costantin-vodă, nemică den nebuniia sa n-au scăzut, ce în loc au rădicat domnū pe Hrizica-vodă anume și l-au pus surguciū în capū. Îndată acel Hrizica-vodă au răpedzit cărți în toată Țara Muntenească, dândū știre că den mila lui Dumnedzău au stătat, domnū Țărâi Românești; de sârg să să strângă țara la dânsul, la Telejin. Un aprod de-a celui domnișor cu cărți cădzindū și pre mâna lui Ștefan-vodă, că neștiindū nemică de oști, mergea la slujitorii de giudețul (cum dzic la dânșii) Buzeului, să încalece cu toții, au dat în străjile noastre. Și dentr-acélea cărți și din rostul aprodului au înțeles Ștefan-vodă toată povestea și de fuga lui Constantin-vodă și de rădicarea la domnie lui Hrizică-vodă.

Zac. 21. Ștefan-vodă cu oștile sale amu era la Sărata, iară Racoții den munți nu coborâse. Ce, nu era fără grije la noi, să nu vie acél domnișor întâi, să ne lovască pre noi, până a coborî Racoții cu oștile sale. Deci, neștiindū nemică de Racoții, în ce loc oștile, nu s-au suitū mai sus Ștefan-vodă, ce au stătat pre câmpii Buzeului preste trei dzile și într-aceleași dzile s-au coborât oștile sale Racoții în șés pre Teleajin. Și nedescălecat bine încă cu toată tabăra, i-au dat știre străjile lui, cum sosescū săiménii la vad, pedestrimea și pușcile. La mare turburare și spaimă cădzuse Racoții, așea degrabă oaste simață apropiată și cu Ștefan-vodă încă neîmpreunat, că acolea era să să împreune oștile. Să nu fie fostū Gaudi căpitanul de némți a lui Racoții la cumpănă, era să hie făcut săiménii o poznă oștilor unгурéști.

Zac. 22. Că cum au audzit de la Gherghițe, unde rădicasă pre acel domnișor, capetele săiménilor și dărăbanților de Racoții, că ieste mai aproape cu oștile lui și cum cu moldovénii încă nu este împreunat, au sfătuit să margă, să lovască întâi pre Racoții. Cum le-au spus capetele sfatul, cum au început a striga toți în toate părțile: “Haida, haida, la ei,

la ei". Neașteptându nice porunca, nice vrémea, nici tocmală, nici pre lângă sine vreo tabără, cum să cade unii pedestrime să margă, ce, care cum putea mai înainte, cum ar hi la lucru gata, mâna bivoli carii trăgea pușcile¹, tot în biciu, nice la un loc încă strânsă oastea, ce care cum putea, buluc după buluc mai tare. Și cum au sosit la vadul Teleajinului, cum au început a da cu sinétele și deodată să stoliia, până ari agiunge și celelalte bulucuri. Iară ce tocmală să hie la o oaste care era ca un roi fără matcă. Pușcile cum au sosit la apă, bivoli pre hirea sa, nădușiți și de căldură, că era vara și de osteneală călii pripiți, cum au vădzut apa, cum au năvălitu într-apă prește oameni și au băgat pușcile într-apă după sine.

Zac. 23. Toate acéstea socotindú neamțul Gavdi, căpitanul lui Racoții, au îmbărbătat pre Racoții să-și tocmască oastea, iară el singur, cu pedestrimea toată nemțașcă și cu pușcile, au purces și au stătut împrotiva lor la vad și au tocmit pușcile spre săiméni și au început a da den tunuri în săiméni. Da și săiménii din sinéte și din puști, câte mai rămăsése nentrate într-apă. Iară nu fu zăbavă, ce, cât s-au apropiat oastea lui Racoții și Gavdi le-au datú foc, odată, cum dau némții, au și început a să mesteca săiménii și dărăbanții cu domnișorul lor. Și vădiândú Racoții turburarea lor și lucruri fără temei, au și început și pe den sus și pe din gios a tréce oastea pen vaduri. Și îndată au purces toată pedestrimea muntenească și domnișorul lor cu călărimea, de câtă avea cu sine, în răssipă. La fugă, ce sporiú să hie pedestrașului înaintea călărétului? Îndată i-au agiunsú ungurii, călărimea. Nu era altă, fără direaptă osânda pentru faptele lor și nu războiú sau vreo apărare, ce direaptă mesérniță. Trupurile dzăcea polog pre șleah și spinii de la laturi plini de trupuri omenești. Și multe bulucuri încă nesosite, pre carii, cum și undeși i-au tâmpinat, așa dzăcea, până în Ploiești. Avut-au în ceastă zarvă Racoții oaste cu sine ca 12.000 de oameni.

¹ Pușcile, adică tunurile, erau trase pe atunci de bivoli.

Zac. 24. Lui Ștefan-vodă Racoții, îndată cât au sosit la Telejin, didesă-i știre să vie cum mai de sârg. Și au mărșu într-acéia noapte cu oastea câteva ceasuri, iară tot războiul nu l-au apucat, ce dizdimeneată ne-au tâmpinat véstea de spartul săiménilor. Ce tot au mai mărșu în urma lui Racoții, carele cu toată tabăra purcesése îndată după munténi. Aproape de Ploiești au stătut Racoții cu oastea tocmită în două părți și Ștefan-vodă cu oastea sa pre mijloc trecândŭ, au mărșu de s-au adunat cu Racoții. La adunarea lor au slobodzit toată pedestrimea lui focul și tunurile și apoi au purces oștile pre otace. Ștefan-vodă au avut cu sine până la 5.000 de oameni și foarte într-alesŭ oaste.

Zac. 25. Tot într-aceiași dzi, după descălecatul lui Racoții, au poftit Racoții îndată pre Ștefan-vodă la masă, vesel și voios de izbândă ce au făcut. Ciumpoiașul cu cimpoi de urșinic la dvorbă cu dzicăturii. Și apoi, dacă s-au mai veselit, au poftit pre Ștefan-vodă pentru surlari să dzică și au dzis și surlarii. Era lângă Ștefan-vodă un mârzac, anume Rusten-mârza, pre acéla au poftit Racoții să-l vadză și dacă l-au vădzut om sprinten, cu dzea îmbrăcat și cu cojoc îmbrăcat cu soboli peste dzea, că-l purta Ștefan-vodă bine, cum și pre alți slujitori — de-abia de au avut la vreo domnie în țară milă, cum au avut la acéla domnŭ — l-au pus pre mârzacul Racoții la masă. Și au petrecut acéia dzi cu masa, până aproape de sară. A doa dzi au purces oștile pre Praova în gios. Și aproape de Gherghiță, a triia dzi, luândŭ véste Constantin-vodă de răssipa șaiménilor, au ieșit înaintea lui Racoții cu 300 de oameni. Și după adunarea și cu Constantin-vodă, Racoții au trecutŭ Praova pre pod și s-au aședzat cu tabăra și a sa și cu amândoi domnii la Gherghiță.

Zac. 26. A doa dzi după descălecatul oștilor, au făcut Racoții masă mare și au cinstit pre amândoi domnii. El singur în capul mėsăi, den-a-direapta Ștefan-vodă, den-a-stânga Constantin-vodă. Boierii lui cu boierii amânduror țărâlor vârstați; în fruntea tuturor Chimini Ianăș hatmanul lui. Vrei vedea cum înghite Racoții, mari și înalte gânduri, cum s-ari vedea crai preste crai și domnŭ preste domni. Orbŭ nărocul la suiș și

lunecos a stare la un loc, grabnică și de sârg pornitoriū la coborâș. Toate acéstea turcii prăviia cu coada ochiului, acéste tovărășii țărâlor acéstora.

Zac. 27. După aceasta petrecanie, Racoții orânduindū pre Borăș Ianăș cu 2.000 de oameni și Ștefan-vodă lefecii săi și leși și muldovenii, să margă în urmă, unde ar înțelege vreo strânsoare de săimeni ori de dărăbanți, să-i cérce. Iară Racoții s-au întorsū la Ardeal și Ștefan-vodă în țară, iară Constantin-vodă la București. Și atuncea să vedzi de sârg și plată săiménilor ș-a dărăbanților în toată Țara Muntenească de Constantin-vodă.

Zac. 28. Câți săiméni au rămas de la războiul cu Racoții la Telejina și capetele lor n-au răbdat mulți în Țara Muntenească să rămâie, ce unii au trecut Dunărea, iară alții, câți au rămas, n-au hălăduit de moarte, nice unul. Și nu până la o vréme i-au cercat, Constantin-vodă, ce vro doi ani. Undeși să oblicia săiman sau dărăbanțū, îndată îl înțepa. Plin câmpul și pre lângă București și pe lângă alte orașe de trupurile lor înțăpate. Și cum aducea cineva la divan ori fără divanū și striga: “Doamne, ia, și iesta au fostū săiman!” în locu-l înțepa și cine-l aducea lua plașcă, cum dzic muntenii. Până într-atâta să suise certarea lor, cât, den pizmă unul pre altul giura c-au fostū dărăbanțū și înloc pieriia. Să făcea unora și năpăști den pizmă, care den oameni nu lipséște în lume nici dănăoară. Ce giura pentru dânsul alți oameni și hălăduiia sau de striga: “N-am fostū, n-am fostū dărăbanțū”, giura céia ce-l prindea, c-au fost și în loc îl înțepa.

Zac. 29. Făcut-au bogată dobândă Țărâi Munténești Borăș Ianăș și ai noștri, până și la olatele céle turcești n-au hălăduit. Fost-au în ceambuluri și mârzacul céla, de care s-au scris, Rusten-mârza, ce, acolea au rămas în Țara Muntenească, aproape de Dunăre tâmpinân-du-se cu niște slujitori călări muntenéști. Lovisă și pre unguri mun-ténii la sat la Călugăreni, pre sângur Borăș Ianăș, ce apoi pre urmă i-au purtat rău slujitorii lui Ștefan-vodă. Fost-au acéstea în anul 7163 <1655>.

Zac. 30. După acéstea toate ce s-au lucrat, în Țara Muntenească, aicea domniia lui Ștefan-vodă au fostú în pace, de să poate dzice că are casa acéia pace, lângă carei alta lipită de părăte arde. Așea și țara noastră nu să poate dzice că au fostú cu pace temeinică, cândú răutățile din Țara Leșască și den căzaci nu ieșia.

Zac. 31. Să rădicase pre acéle vrémi un tâlhariú anume Ditinca, carele a vedérea, fără siială, umbla în ținutul Hotinului și a Cernăuților și porunciia satelor. Ce, au trimis Ștefan-vodă pre Bucioc stolnicul cu o samă de slujitori și l-au spartú și toți oamenii lui i-au răsipit. Și tot într-același anú au porces hatmanii leșești asupra căzacilor iarna și au poftit și de la Ștefan-vodă agiutoriú. Și le-au dat 700 de oameni într-ales slujitori cu Voicehovschii căpitanul. Ș-au mărșú leșii asupra lui Hmil hatmanul, carele pierdzându nedéjdea în tătari să-și scoațe lucrurile la cap asupra leșilor, să lepădase de tătari și să legasă cu Moscul. Și au făcut leșii într-acea iarnă mare răutăți, împreunați cu tătari și cu ai noștri în Țara Căzăcească și închisése pre Hmil hatmanul cu moscalii launloc, foarte fără véste și cu puțin lucru n-au luat toată tabăra moschicească și a căzacilor. Iară o samă de cară cu 24 tunuri au rupt. Ce, acéla géri și viscol au lovit, cât multă oaste de îmbe părțile au pierit de frig. Și să pomenéște acél război, de-i dzicú Driji Pole¹, până astădzi.

Zac. 32. La anul după acéstea, umplut Racoții Gheorghii, cneadzul de Ardeal de duhuri spre mare lucruri, îndemnat și de șvedzi, carii rădicase și el cu Carol Gustavú, craiul lor, asupra leșilor oaste, au început a să agiunge cu Hmil hatmanul căzácésu, să hie în Țara Leșască crai Racoții. Și de atuncea umbla solii și a lui Racoții la Hmil hatmanul și a lui Hmil la Racoții.

Zac. 33. S-au întunecat soarele într-acél anú, la luna lui iunie, cu mare groaze, cât pierise soarele cu puțin nu toată lumina, tocma

¹ În limba ucraineană înseamnă: câmpul tremurului.

amiadzădzi și mulți oameni, neștiindă a să feri de o întunecare ca acéia și privindă la soare multă, au pierdut vederea în toată viața lor.

Zac. 34. La anul după aceasta, împreunat craiul șvedzăscă cu cneadzul de Prusi, domnul de Brandeburgă, cuprinsesă toată Crăiia Leșască, scaunele amândoao, și Varșavul, și Cracăul, înfrângându cu războiul de față pre craiul leșescă cu toată oastea lui. După care izbândă Șvedul, cum s-au dzis, cuprinsesă mai toată Țara Leșască și i să închinase și hatmanii leșăști, neavându încătăro lua, că dintr-acoale Șvedul, dencoace Hmil hatmanul cu oștile căzăcești și cu câțva voievodzi moschicești, craiul leșescă singur, Cazimir, ieșit den țara sa în Țara Nemțască. N-ari hi gândit nimé să iasă Crăiia Leșască de supt cumpănă ca acéia! Iară acéste lucruri mai de-amănuntul să să cerce, cine va vrea, la hronigrafii lor. Noi ne întoarcemă la ale noastre.

Zac. 35. Dacă au vădzut craiul șvedzăscă că el să stăpânească o crăiie preste mare, cum este Șvedzască și alta dencoace de mare cum ieste Crăiia Leșască, nu ieste în putință, și neamurile osebite și din lege și din obiceiuri și hatmanii leșești încă îndată l-au părăsit și s-au dat spre némți, au îndemnat pre Racoții, cneadzul Ardealului, numai să vie asupra Crăiei Leșăști și cu acéia soliiie au trimis și la Hmil hatmanul Șvedul. Deci au stătut Racoții pre gătire cu oști, trimițându și la domni, în Țara Muntenească și aicea la noi. Deci Hmil hatmanul i-au pornit 20.000 de căzaci cu Anton polcovnicul într-agiutoriū și Constantin-vodă, domnul munténescă pre Odivoianul căpitanul său, cu 2.000 de oameni, iară Ștefan-vodă, domnul nostru pre Grigorie Hăbășescul, sărdariul său și cu Frățița, căpitanul de Fălciiu, iară 2.000 de oameni. Și s-au adunat toate aceste oști, și ale noastre și céle muntenéști cu căzacia la Cernăuți, ș-au intrat în Țara Leșască pe la Sneatin.

Zac. 36. Racoții trăgându oastea preste munți, au coborât în Țara Leșască pe la un oraș anume Strâi și acoale și céstelalte oști căzăcești, muldovenéști, muntenéști i-au ieșit înainte. Și au luat pre supt munți îndată la Cracău, la scaunul Crăiei Leșești, care oraș era amu cuprinsă

de șvedzi. Și luându Cracăul orașul Racoții pre sama sa, au purces spre Varseav și acolo s-au împreunat cu craiul șvedzăscu. Spun de craiul șvedzăscu să hie dzis, după ce au vădzut oastea ungurească: “Nu vei stăpâni tu pre léși cu aceasta oaste!”

Zac. 37. Împăratul nemțescu, vădzindă nevoia léșilor de șvedzi și craiul de Daniia așjidere temându-să de puterea șvedzilor, să nu crească până într-atâta, au stăzut la un sfat amândoi, să nu lase Crăiia Leșască să cuprindză Șvedul. Și îndată, craiul de Daniia au intrat cu oștile sale în Țara Șvedului și împăratul nemțescu au dat craiului leșescu agiutoriū. Deci, numai ce i-au căutat craiului șvedzăscu a lăsa pre Racoții și a merge <în> apărarea țărâi sale. Apoi și Racoții ce au pățit în Țara Leșască, că nu om lungi mai multu, numai scrie scriitoriul lor anume Toppeltin. El dzice pre scurtu așa: “Ce au petrecut léșii de Racoții, să scrie léșii. Iară la ce au sosit Ardealul den ceste îmblete a lui, noi o mie de ani să plângem cu lacrimi”.

Zac. 38. Léșii, cum au lipsit craiul șvedzăscu de lângă Racoții, îndată s-au îmbărbătat și hatmanii lor și Cearnetchii-voievodul și încă puțină oaste având la un loc au lepădat carele și numai cu călărimea, sprinteni s-au făcut a fugi de Racoții, până i-au tras cu oștile lui aproape de Litva. Deci au răsărit și i-au luat dosul și așa Racoții, vădzându-să înșelat, au lăsat pre Gavdi căpitanul său cu o samă de pedestrime la un oraș anume Briscea Litovsca, el sângur s-au întorsu înapoi cu léșii în spinare la toate conacele. Didése léșii știre și la hanul și amu purcesése și hanul cu oastea lui, cu toată, asupra lui Racoții. Au pierdut sărita Racoții curundă, însă nedejduia căzacilor, carii dacă l-au adus până la Meji Boje, la un târgu în Podoliia, au stricat toate podurile pre urma sa. Și de acolo au plecat fuga și ai noștri la Nistru și munténii. Și așa au cădzut Racoții în mâna léșilor, cerându-și de la dânșii viață cu răscumpărare de doao milioane, să le dea léșilor bani, pentru care bani zălog luându léșii pre Apafi, fratele cneadzului de acmu Ardealului.

Zac. 39. Amu apropiindu-se cu oștile hanul, au făcut creștinéște cu Racoții léșii, l-au luat și l-au slobodzitú în țara lui. Iară oastea lui cu Chimini Ianăș lăsată, toată au mărșú în robiiia Crâmului. Spun de niște steaguri de catane, că cu năvală pen tătari ș-au făcut cale și au hălăduit. Iară mainte decât acește tâmplări, némișii de Ardeal să rupsese de la Racoții, fără voia lui, năzuindú la țara lor pe aicea, pen țară, pe la Câmpul-Lungú. De carii dândú știre Racoții la Ștefan-vodă, au trimis Ștefan-vodă la Câmpul-Lungú, de le-au ținut calea. Mare osândă pre oameni, câtú s-au topit atunce unguri în țară la noi, în munți! Zălogul, care s-au pomenit mai sus dat léșilor de la Racoții, au ședzut până au murit la Liov și banii n-au mai luat léșii.

Zac. 40. Nu s-au pomenit de prada léșilor în Țara Ungurească, cândú Racoții umbla pen Țara Leșască spre Litva, iară Liubomirschii cu 4.000 de oameni au intrat în țara lui Racoții și multe sate și târguri au arșú.

Zac. 41. Într-acestú an s-au sfârșit și Hmil hatmanul căzăcescú dzilele sale, începătura și izvor a toate răutății acestor părți de lume, a multe țări, cetăți, stângere și răzșipă. Purcesésă cu oastea sa în tâmpinarea lui Racoții, înțelegândú de Racoții la ce slăbiciune au sosit de léși și de hanul cum au mărșú asupra lui. Ce, nu să știe cu ce gândú mergea și el, că spun că scârșca în dinți, amu în tabără bolnav și dzicea: “Ah! De mi l-ar da Dumnedzău pre mâna mea pre acél dulău scurtú!” Așea suntú căzacia la tovărășiiie de nedéjde! Ce, curundú într-acesteș dzile, au murit Hmil hatmanul în tabără, precum s-au pomenit.

Zac. 42. Preste voie era turcilor aceasta înălțare a lui Racoții, cât amu poftiia să iasă la Crăiia Leșască și împreunarea lui cu acește două domnii, de Muldova și de Țara Muntenească. Și era la turci lucruri slabe, împăratul încă tânăr. Au sfătuit capetele o samă și au alesú pre Chiupruliul, omú cu hirea tare și vrăjmaș, ș-au grăitú împărătésái, îmmei împăratului: “De nu s-a pune un om ca acesta ispravnic împărăției, Ardealul, Muldova și Țara Muntenească suntú ieșite den mâna împărăției”. Deci cum au stăut Chiupruliul la vezirie, cum au luat

asupra sa toate și întâi au stătut după lucruri de casă a aședza, a lămuri léfele, cine cât ia fără ispravă da la împărăție, pre mulți omorându den capete. Apoi aședzindú acestea toate, au pus gândú rău pre Racoții și pre acéste doao domnii.

Zac. 43. Ștefan-vodă vădzând patimile și răzsipa lui Racoții și temându-să de hanul, că era în sus, au purces den Iași la Suceavă. Și de atuncea, den vréme în vréme aștepta și asupra sa primejdie. Și hanul, după ce au luat toată oastea lui Racoții în robie și toate capetele Ardealului și pre Chimini Ianăș, hatmanul lui Racoții, între cari den boierii Ardealului au fostú rob și Apafi Mihai, carele ieste acmu cneadzú de Ardeal, trimisese hanul doi aghi mari ai săi, unul la împărăție, să știe împărăția de izbânda lui și altul la Ștefan-vodă, cu poruncă să iasă hanului la Țuțora înainte. Și au luat cu acéia spaimă de la Ștefan-vodă câteva pungi și au trecutú spre Crâmú pre la Orhei și pe la Lăpușna. Ștefan-vodă, după trecutul hanului, au venit în Iași.

Zac. 44. Toată povestea să știia la împărăția de Ștefan-vodă și de Constantin-vodă, cum suntú la sfat cu Racoții una și cum i-au dat asupra leșilor oaste, iară și léșii cu laudă mare asupra țărâi, căzaccii așijderea, pentru moartea lui Timuș. Veziriul sîngur amu să gătiia asupra lui Racoții și la domnii amândoi trimisese porunca pre un aghi mare de la împărăție, anume Uzun Ali-bei (spun de acestú turcú c-au fostú cap mare la turci și cu sfatul lui s-au ales la vezirie Chiupruliul și apoi de Chiupruliul au pierit), întrebându pre domni, apucase-vor ei să margă amândoi asupra lui Racoții cu oști, să facă această slujbă împărăției, să să curățască și de faptele sale cu amestecăturile ce avuse cu Racoții? Și atuncea spun că pusése gândú Chiupruliul să aducă pre Vasilie-vodă den Edi Cula, de unde era închis, să-l puie crai la Ardeal în locul lui Racoție, care lucru nu știu cum ar hi putut, fi pentru lége¹, iară puterea ce nu lucreadză?

¹ Nobilimea Transilvaniei fiind calvină și catolică, n-ar fi primit pe un principe ortodox.

Zac. 45. Care poruncă dacă au venit la Ștefan-vodă aicea și pre atunci purcesese Ștefan-vodă la munte, să aleagă loc de mănăstire care să cheamă acum Cașinul, de la Răcăciuni m-au trimis pre mine în Țara Muntenească, sfătuindu-se cu Constantin-vodă, ce răspunsă vor da, viindu-le amândurora o poruncă și la un prepus fiindă amândoi la împărăție și amândooă domnii atocma într-un chip de primejdie aproape. Iară nestătătoare și lunecoase hirile omenești! La greu și la nevoie cineși de sine să stea și apoi și cela și celalaltă mai lesne pieră! Și nice era putere alta, siliia care de care să iasă mai bună, cu primejdiia altuia la împărăție.

Zac. 46. Nu s-au apucat de acela sfat Constantin-vodă cu Ștefan-vodă, ce încă se temea să nu iasă ceva de la dânsul, să vădească la împărăție Ștefan-vodă, ce-au răspunsă: “Cum ari socoti dumnealui, fratele nostru, mai bine, așa să răspundze lui Uzun Ali-bei și să ne facă știre, pre acéia cale să răspundem și noi”. Au priceput Ștefan-vodă îndată îndoită inema lui Constantin-vodă și mesterșugul și au scris la Uzun Ali-bei, cum el este gata pre toată porunca împărătească, unde va hi voia măriei-sale veziriului, acolo va merge cu toată oastea sa. Însă nu era acestă răspunsă den toată inemă.

Zac. 47. Constantin-vodă s-au apucat îndată de pungi, să-și tocmască domniia cu banii, că era avuția lui Matei-vodă neclătită încă, cu multe pricine la împărăție, dzicândă că el n-au luat domniia cu sabiia sau cu nescai oști streine, ce l-au ales țara după moartea lui Matei-vodă și el, de mare sile a lui Racoție și a lui Ștefan-vodă, temându-se de dânsii au dat puțină oaste, carii niciși era munténi, ce mărginéni de Muldova, cât să hălăduiască de la scârba lor. Și cu de acéstea siliia să-și tocmască domniia.

Zac. 48. Vezirul deac-au vădzut că nu să apucă ei să să sfădească cu Racoții și nu va face nemică cu aceasta, au stănut asupra domnilor, numai să vie să sărute poala împărăției de domnie și să-și margă iar la domnii. Atuncea s-au apucat Ștefan-vodă la Uzun Ali-beiă deodată că

va mERGE, pe de altă parte giuruia toată avuția sa, numai să-l ierte vezirul de venit la Țarigrad. Și acéia au mâncat capul apoi a lui Uzun Ali-bei, că domnilor așa au răspunsú vezirul, că de ari împlè unul câte o casă de galbeni de aur, nu poate acestú lucru să nu vie aicea. “Și de vor veni, iară domni vor fi. Iară de nu va veni Ștefan-vodă, într-un ceas oi pune pre acesta”, arătându pre Ghica vornicul carele era capichiaia lui Ștefan-vodă la Poartă. Spun de Ghica vornicul, cum au dzis acestú cuvântú veziriul, el au și alergatú de au sărutatú poala veziriului.

Zac. 49. Iară cât putem a înțelege den mulți și den multe lucruri pre urmă, adevărat de ar hi măsú Ștefan-vodă la Poartă, domnú ar hi ieșit iară, că era Chiupruliului cu mai mare véste să aducă pre domni la poala împărăției, pre carii îi ținè împărăția la prepus de hainie. Și spun de Vasilie-vodă că mare grije avea că va veni Ștefan-vodă la Poartă și să hie dzis în taină: “Să nu-l aducă dracul aicea!”

Zac. 50. Iară cu anevoie este a mERGE de bunăvoie la grije și cumpănă vieții, știindu-se la atâtea mestecături și avându acolea la Poartă atâte pârâși greci, căroră să luase tot ce avea la începutul domniei lui și mulți au și pierit, că au fostú la începutul domniei acéștiia mare jacuri a oameni streini, ales a greci, de oamenii lui.

Zac. 51. Începuse Ștefan-vodă și să lucra tare mănăstirea Cașinul, iară la anul după urdzitul ei, i-au venit maziliia, viindú domnú în scaunul țărâi Ghica-vodă, însă întâi lui Constantin-vodă, cu câteva luni, cu Mihnea-vodă.

Zac. 52. Domniia lui Ștefan-vodă au fostú cu mare bivșug țărâi la toți anii domniei sale, care s-au trăgănat tocmai 5 ani, în pâine, în vin, în stupi, mare roadă în toate. Om deplin, capú întregú, hire adâncă, cât poți dzice că nascú și în Moldova oameni. La învățaturi solielor, cărților la răspunsuri, am audzit pre mulți mărturisindú să hie fostú covârșindú pre Vasilie-vodă. Mesele și petrecăniile ceștii domnii de-abii la o vreo domnie să să hie prilejit, nu fără mare desfrânăciune la lucruri peste măsura curviei. Slujitorii mila și cinstea care au avut la această domnie n-au avut nice la o domnie, de cândú odoacă țara. Iară

cum i-au plătit slujitorii lui la maziliie, citivei mai gios, la intratul Ghicăi-vodă în țară și la ieșitul lui den țară, în Țara Ungurească. Ieșirea lui Ștefan-vodă den țară au fost în anul 7165 < 1657 >¹ tocma pre acéia vréme i-au venit maziliia, pe ce vréme au scos și elú pre Vasilie-vodă din scaunú.

CAPUL DOADZECI ȘI UNULŪ

Încep. 1. Iară domniia Ghicăi-vodă, cum s-au prilejit, s-au pomenit la domniia trecute, cum fiind capichehaia la Poartă, au ieșit la domnie. Era aicea în țară den dzilele altor domni, neguțitoria fiindú, până la domniia lui Vasilie-vodă. Fiindú de un neam cu dânsul, arbănaș, l-au trasu-l Vasilie-vodă la curte și deodată la boierii mai mánunte, apoi la vornicia cea mare de Țara de Giosú au agiunsú. Și țindu-l Vasilie-vodă de credință, l-au trimis la Poartă capichihaiia, vâdzându-l și om cuntenit la toate și scumpú, cum să cade hie cândú capichihăiei să hie. Și așa au stătut de tare cu Vasilie-vodă, cât, până în vrémea ce s-au luat amu cetatea Sucévei cu doamna lui Vasilie-vodă, la toate răscoale, la pribégii, câte să prilejise lui Vasilie-vodă, de au ieșit în doao rânduri den scaun și după sminteala sa și în Țara Muntenească cu căzaccii, tot au ținut domniia lui Vasilie-vodă nestrictă la împărăție, până ce au sosit Ștefan-vodă la Roman, după izbânda de cetatea Sucévei. Atuncea trimițindú Ștefan-vodă pre Stamatie postelnicul cu câțva boieri de țară, să-i isprăvască steag de domniie și aicea pre fecioru-său, pre Gligorașco, care apoi a fostú domnú în Țara Muntenească, îl trimi-sése în Țara Ungurească, la închisoare. Deci n-au avut, ce mai face și împotriva unii țări și audzindú de fecior la închisoare, au stătut și el cu boierii lui Ștefan-vodă alătura pre trebile lui Ștefan-vodă și au venit și singur cu aga, carile au venit cu steagul² și cu alți boieri în țară.

¹ În realitate, 1658.

² Confirmarea domniei din partea turcilor.

Zac. 2. Ștefan-vodă socotindă iară acéia care socotise și Vasilie-vodă în Ghica vornicul, că este om de capichihăie, neavândă gândă să poată să iasă unul ca dânsul la domnie, l-au făcut de casa sa, cu nepoatăsa, fata Sturdzii visternicului, după feciorul lui, Gligorașco postélnicul. Și după ce l-au făcut cuscu de casa sa, pre feciorul său boierindu-l cu agia, pre Ghica bătrânul l-au trimis iară la capichihăie, la Poartă și au fostă pe trebile lui Ștefan-vodă, până ce i-au venit maziliia. Chemându-l veziriul Chiuprului la sărutarea poalei împărătești și necutedzândă a mărge Ștefan-vodă la Poartă, au dată Ghicăi vornicului domniia țărâi.

Zac. 3. Purces-au Ghica-vodă spre țară cu doi agi, den carii era unul musaip la împărăție și întâi pre Izmail-aga (carele apoi au cădzut agă spahiilor), Schimni-ceauș. Ștefan-vodă umbla legănân-du-să, încotro va lua, că era unii de-l sfătuia să margă la căzaci, ce era acéla sfat fără teméiū, cândă vedea că de acolo Vasilie-vodă, cuscu fiindă lui Hmil, nu s-au putut pune în picioare, până au stătat cu gândul numai să purceagă spre Racoții, de la care avea cărți cu giurământă, să nu se lase unul pe altul, până or avea o pâine, să o împarțe.

Zac. 4. Aicea caută ce mulțemită au avut Ștefan-vodă de slujitorii săi cei miluiți: La Podul Leloaie, cândă era Ștefan-vodă, s-au rădicat slujitorii toți, să jecuiască carăle. Și să nu hie fostă Gligorașco-vodă, ficiorul Ghicăi-vodă, arătându-le mare certare, n-ar fi fostă fără acéia. Striga: “Léfe, léfe să ne dea!” Acéia mulțemită au făcut atuncea lui Ștefan-vodă slujitorii pentru mila, care n-au avut slujitorii nici la o domnie.

Zac. 5. De la Târgul-Frumos Ștefan-vodă, dăruindă cu un sur-guciū pe Gligorașco-vodă, domnescă, l-au întorsă cu slujitorii la Iași, iară el, lovindă pre la Buciulești, la Cumănești, au intrat în munți în Țara Ungurească. Ghica-vodă peste puține dzile au intrat în Iași, tot într-acela anu 7165<1657> mainte de Paști cu o săptămână.

Zac. 6. Și într-același an veziriul împărăției, Chiuprului, purcegândă asupra Ardealului, mersése poruncă și la hanul să încalece și amu era

în Bugeag hanul. Și încă bine neașezdat Ghica-vodă, stând în îndată după gătire la oaste, că-i venise și lui poruncă să încalce cu toată țara, veni veste cum Ștefan-vodă trece munții cu oaste în țară. Și viind înțins, au stătut cu tabăra dencoace de Roman, la Săboani, iar pre Tălmaci păharnicul îl trimisese cu străji spre Târgul Frumos. Cu puține dzile mainte de aceasta veste de Ștefan-vodă, au pierit Grumadzea căpitanul de Ghica-vodă.

Zac. 7. Precum era Ghica-vodă plecat spre sânge, cu mare cuntenire l-am cunoscut aicea, că era câteva cărți a o samă de boieri prinse la mâna lui, cu care chema pre Ștefan-vodă să vie, că avându Ștefan-vodă mare priietinșug cu Săfer Cazi, veziriul hanului, carele îi scrie de multe ori: “Ce porți grije de mazilie? Au așa de neputérnici ții tu pre hani de Crâm, că de ari vrea să ție un domn de Muldova supt aripa sa, nu l-ari putea să-l ție și prește voia altora?” Și așa atunci pre Stamatie postelnicul au poruncit la Ștefan-vodă, cum va trece hanul spre Țara Muntenească, el să vie în scaun. Iară ce le ieste lor a batgiocuri pre creștini? Și așa viind Ștefan-vodă în nedēja lui Sefer Cazi-aga și Racoții vădzându asupra sa greul ce-i venia, era bucuros să să tulbure țările acete în vrun chip.

Zac. 8. Ghica-vodă îndată au răpedzit pre Stamatie postelnicul la hanul, măcară că era cartea lui la Ștefan-vodă scrise, prinsă de Ghica-vodă, că venise de curund Stamatie de la Crâm. I-au giurat că n-are nici un bănat, ce iară pre dânsul nedēja lase, să tocmească acestu lucr. Au mărș postelnicul Stamatie și au stătut la Sefer Cazi-aga, veziriul hanului și au scos pre singur Șărâm-bei aicea împotiva lui Ștefan-vodă. Nu vrea Sefer Cazi-aga, ce i-au arătat Stamatie postelnicul mare stricăciune țărâi, de să va face într-alt chip. Ce și agiutoriul era foarte ciudat, că venise Șirâm-bei cu vro 300 de tătari și nici la puțin război ce au fost la Strungă, n-au fostu, nice s-au apropiat.

Zac. 9. Ghica-vodă după ce au răpedzit pre Stamatie postelnicul la hanul în Bugeag și vădzind apropierea lui Ștefan-vodă, au purces

spre Țuțora și la Țuțora pręste puține dzile s-au împreunat cu Șirăm-bei, făgăduind și hanului și lui, pentru osteneala lui, daruri. Au purces în frunte Șirăm-bei și feciorul Ghicăi-vodă, Gligorașco-vodă. Și mărgândău toată noaptea acéia și pre ameadzădzi, a doa dzi au sosit spre Târgul Frumos. De la Podul Leloaiie străjile care trimisese înainte Gligorașco-vodă au dat de strajea lui Ștefan-vodă în Crivești, cu care era Tâlmaci păharnicul.

Zac. 10. Au simțit Tâlmaci oastea că vine, au silit să nu să arate cu oastea sa, ce de după niște piscuri au purcesă spre Strungă. Mai sprinteni oameni numai ce au fostă, au venit la podețu pre drumul carele męrge de la Târgul Frumos spre Roman și acolea, până a sosi și ai noștri cu oastea; dentăiă voroava, apoi au început ai noștri și sfada. Iară dentracéia voroavă dentăi sosisse la urechile lui Șirăm-bei că ieste hitlęnsugă. Pentru acéia, nice s-au apropiat de oaste. Să îngroșase amu șaga, cândă au sosit steagurile oștii noastre și pre vo sută de tătari, că pre mai mulți nu-i lăsa Șirăm-bei. Și la harțul acela de ai noștri au cădzut cu calul Gavriliță-aga pre atuncea de dărăbani și-l apucase harțul lui Ștefan-vodă. Ce au sărită niște tătari și de ai noștri o samă și l-au scos, iară rănit în cap foarte cu grea rană și la o mână cu scădere la dęgite. De ai lor încă s-au rănit câțva, den care rane au și murit unii. Ce, dacă s-au apropiat steagurile den partea Ghicăi-vodă și cu tătarăi, n-au mai stătat nici harțul lor, nice Tâlmaci păharnicul cu steagurile, ce au plecat fuga spre Șchéi. Și acolea, aproape de Șchéi, s-au întorsă o samă de oștęni a lui Ștefan-vodă și niște unguri ce fusese cu Tâlmaciă păharnicul și la cela întorsă a lor au pierit vro 30 de oameni, ai noștri gonași, ce era mai în frunte și au apucat și vii i-au dus la Ștefan-vodă, unde era cu tabăra, la Săboani.

Zac. 11. Cum au oblicit, Ștefan-vodă den limbi că este adevărat Șiram-bei cu capul său, n-au stătat, ce niște nęmți ce avea, vro 80 pedestri, i-au trimis la vad la Sirét, să apere vadul, iară el singur cu oastea călare au plecat fuga. Și de atuncea n-au mai vădzut Muldova în toată viața sa Ștefan-vodă.

Zac. 12. A sosit la Sirétiu și Gligorașco-vodă cu toată oastea, ce n-avea cum să treacă Sirétiul îndată, că era mare și să vedea în céia parte și pedestrima, care dacă au audzit c-au fugit Ștefan-vodă, ei s-au apropiat de Sirét și s-au închinat la Gligorașco-vodă, pre carii apoi Ghica-vodă bătrânul pre toți i-au dat în robia tătarilor a lui Șirâm-bei, care faptă necreștinească nimè nu o laudă. Și mult au stătut feciorul-său, Gligorașco-vodă, să nu să facă un lucru ca acela, niște oameni închinați fără război, creștini, ce n-au avut ce face. Și dacă au venit în Iași Ghica-vodă, au mai omorât pre niște vornicea a lui Ștefan-vodă, fără nice o vină, numai căci au fost slugi.

Zac. 13. Și cu acéste fapte au ieșit Ghica-vodă vărsătoriu de sânge la vârsta bătrânelor ce era. Și așa, mântuit de Ștefan-vodă, au stătut după gătirea la oaste și de împreunare cu hanul. Au purces cu oastea, ca cu 7.000 de oameni în Țara Muntenească și den Țara Muntenească, amu împreunat cu hanul și avea hanul 2.000 de căzaci cu Hanenco polcovnicul de Omani, au intrat în Țara Brașéului. Acolea, ieșind den Brașeu o straje, i-au lovit tătarâi fără veste, cât până la Brașeu de-abia de au scăpat cineva dentr-acéia straje.

Zac. 14. Pre unde am intrat în Țara Ardealului, în mijlocul munților era o palancă de zid și tras zidiul den râpa a unui munte, până în râpa altui munte. Acolè să hie pus nescare pedestrima ungerii, fără vărsare de sânge n-ar fi fost intratul nostru. Ce, cândă am sosit noi, am aflat palanca și locul acela pustiu de oameni. Au dzis Hanenco polcovnicul căzăcesc: “O! doamne, cum n-ai dat toate unor neamuri? La noi la căzaci, de ai hi dat aceste locuri, cine ari putea să intre în țara noastră?”

Zac. 15. Dencolea, despre Timișvaru¹, amu intrase Chiuprului vezirul și dencoace hanul cu domnul nostru de Muldova și cu Mihnea-vodă, domnul muntenesc. Cine poate deplin să scrie prada, stricăciunea, robia Ardealului de pre acéle vrémi și părților aproape de Ardeal?

¹ Timișoara, pe atunci stăpânită de turci.

Oastea Ghicăi-vodă au luat, atunceași în Țara Brașeului, care să chiamă cu altă nume Bârsa, trei pălânci, den care pălânci bieții oameni închiși, toți în robie au mârșă tătarălor vécinică.

Zac. 16. Într-una den céle pălânci, gândindă Ghica-vodă că va hi multă avuție în cetățuie, cândă era amu tecsită oastea, plină pâlânca de tătari, au intrat și el cu mare nevointă înlontră, unde nu era locul unui domnă să între. Puțin au lipsit de nu s-au nădușit de desime acolea și cu puțin suflet de-abiia au ieșit și lovit de un tatar la cap. Nimè să nu bănuiască, căci să pomenescă acéstea, că létopisețile nu suntă numai să le citească omul, să știe ce au fostă în vrémi trecute, ce mai multă să hie de învățătură, ce ieste bine și ce ieste rău și de ce-i să să ferească și ce va urma hieciné: domnul den faptele domnilor, care cum au fostă și cu ce véste și pomană, să ia urmă de viață, boierii urmândă pre boierii cei cinsteși și înțălepti, slujitoriul a slujitoriū, că cineși după breasla sa, cine urmadă pre cel cinsteș, cinstit, cine urmadă pre cél rău, rău ieste și rău să va săvârși.

Zac. 17. Den Țara Bersii au purces oștile pe mijlocul Ardealului, spre scaunul acei țări, unde era de pază a curții crăiești, cum dzic ei, niște haiduci, deci și curtea și orașul Belgradul într-o mică de ceas au stătut cenușe. De acolea s-au despărțit Șirâm-bei de la hanul, cu carele s-au poftit și Gligorașco-vodă și au agiunsă cu prada până în olatele de Ungurimea de Sus. Și la Sibii, iară adunându-se oștile, au lovit pre la Oradia și au trecut la Inău, care oraș veziriul amu luase. Și vădzândă că nici o oaste nu este nicăiuri, au lăsat pre pașea de Buda, Sinan-pașea, să tocască cetatea și să o aședze cu oaste și i-au orânduie și pre domnul nostru pre Ghica-vodă și pre Mihnea-vodă depreună. Iară veziriul singur, Chiupruliul, înțălegând și de niște amestecături la împărăție, precum era tânăr încă împăratul, s-au întorsă cu mare sârguială la Țarigrad, iară noi cu acél pașe am ședzut până la Simedriū, de am tocmie Inăul. Și au mai luat pașea de Buda niște pălânci pe aproape și

cu Șirăm-bei despărțit Gligorașco-vodă au luat o cetățuie anume Almașul. Și de la cél pașea au luat, Borcea Ianoș domniia de Ardeal.

Zac. 18. De la iulie, în care lună purcesesă Ghica-vodă, la dechevrie, pre la svetii Nicolai, au sosit în Suceavă și-au iernat într-acé iarnă Ghica-vodă în Suceavă, pentru mare omor ce era aicea în Iași. Hanul dentr-acea cale, dacă au sosit în Crâm, au omorât pre veziriul său, pre Seferi Cazi-aga, pre porunca Chiupruliului, că oblicise veziriul umbletele lui într-acéste țări și dzicea el totdeauna hanului: “Nu te lăsa de toate să umbli în voia turcilor. Nu de toate să-i ascuți, că ei, pre cât le vei umbra în voie, pre atâta să suie în cap!”

Zac. 19. Borcea Ianoș, unul den slugile lui Racoții, au luat domniia, cât să să potoale turcii. Și pentru să vadză turcii că este adevărat împotriva lui Racoții, cât au purces oștile, îndată s-au făcut a cére de la turci agiutorū și îndată au venit porunca și la Mihnea-vodă în Țara Muntenească și la Ghica-vodă aicea, să-i dea lui Borcea Ianoș agiutoriū. Deci, îndată i-au trimis și Ghica-vodă cu Nicolai Cârnel agiutoriū ca 1.000 de oameni, ce n-au făcut zăbavă multă acolo.

Zac. 20. La anul 7166<1658>, Racoții, ca acéla ce să îneacă, de sabie goală să apucă, iară au coborât cu oști în Ardeal, încă fiindū cetățile Făgărașul, Oradiia, Sibiiul cu oamenii lui. Iară Borci Ianoș cu turcii s-au închis în Cliujvarū spre partea turcească. Și având și Constantin-vodă prilej bun, ca 4.000 de oameni, lefecii și Ștefan-vodă amu mai slabū cu 500 de oameni, au pus gândul iară să facă amestecături în îmbe țărâle. Și așea au orânduie pre Constantin-vodă iară în Țara Muntenească și pre Ștefan-vodă aicea în țară. Și stându așea sfatul, trimisése Ștefan-vodă cu bani pre Tâlmaci păharnicul în părți căzăcēști, să facă oaste, pohtindū pre hatmanii leșăști să nu apere acestū lucru. Și amu strângea oameni Tâlmaci în Movileu, iară acolea, la Racoții, s-au schimbat sfatul într-altū chip.

Zac. 21. Mihnea-vodă domnul muntenescū, om fără de nice o frică spre Dumnedzău, fără nice un teméiū, tiran dreptū fantastic, adecă

buiguitoriū în gânduri, au pus gândū să să hăinească pre turci. Și mirându-se, cum va face să n-aibă siială de boieri ce era capete țărâi Muntenești, cu mare și nespuse tiranie, 30 de boieri, tot fruntea aceii țări, au omorât ș-au pus pre voia sa boieri. Și după această faptă, au răpedzit la Racoții, dându-i știre că, ori la ce-l va scoate norocul și vrémea, este tovarăș împotriva turcilor cu dânsul. Care lucru înțelegându Racoții, dentâi n-au credzut pre Mihnea-vodă, apoi, dacă i-au trimis giurământuri și au vădzut adevărata voia lui, că este împotriva turcilor, au schimbat sfatul și au lăsat Țara Muntenească să cârmuiască Mihnea-vodă despre acéia aripă, fiindū pre loc cu domniia și cu prilej de oaste, iară pre Constantin-vodă l-au orânduut asupra Moldovei, avându iarăși și Constantin-vodă oaste mai gloată și prilej a ținere oaste. Pre Ștefan-vodă l-au oprit făgăduindu-i că, de va da Dumnedzău lucrurile spre folosul lui, iarăși elū va hi la domnie și așea au rămas Ștefan-vodă înapoi. Nicolai Cârnuț încă vădzindū coborârea lui Racoții și amestecate lucruri, au venit cu oastea ce să trimisése.

Zac. 22. Acéstea audzindū Ghica-vodă că să lucreadză la Ardeal, cum iară să găteadză amestecături asupra țărâi, au trimis la hatmanii leșăști pre Gligorie păharnicul, să nu priimască lucruri carile suntū împotriva împărăției, de face Ștefan-vodă lefecii în țara lor asupra țărâi. Ce hatmanii leșăști prea lesne s-au apărat, dzicând că în partea căzacilor să fac acélea, nu la dânsii. Și era Ghica-vodă cu tabăra într-acea vară la Cârnicéni, ce dacă au vădzut de sfatul într-altū chip schimbat la Racoții și au oblicit că și Mihnea-vodă adevărat împotriva împărăției hain și Constantin-vodă gata să vie asupra țărâi, dreptū peste munți să coboară, s-au mutat cu tabăra la Capul Stâncii, despre Țuțora, în preajma Bugeacului.

Zac. 23. Împărăția înțelegându de acéste turburări la Ardeal, stându veziriul după paza mării despre oști cu galionuri Veneției, trimițându la hanul, numai ori singur, ori pre un soltan cu oștile Crâmului să trimață în ceste țări împotriva Ardealului. Ce, încă nu sosise în Bugeag

soltanul, cându dencoace Constantin-vodă au intrat cu oști în țară pre Oituz și în Țara Muntenească Mihnea-vodă au intrat în turci. Pre unii i-au omorât, pre alții mulți au și botedzat, câțiși s-au aflat turci în țara lui, ori slujitori de ai lui, ori agi, ori neguțitori. Și așa s-au început ca de iznoavă amestecăturile în ceste țări. Mihnea-vodă după această faptă, singur, sprinten, au mărșu de s-au adunat cu Racoții de față, în munți la straja ungurească, unde venise și Racoții și ș-au dat credința unul altuia. Și s-au întorsu Mihnea-vodă în Târgoviște, unde era toate oștile lui strânse și Racoții i-au dat o samă de nempti ai săi și catane. Și au purces Mihnea-vodă în olatele turcești asupra Giurgiuului singur, iară o samă de oaste asupra Brăilei, iară pre Cornia despre Mehediia și preste Dunăre, ardzându și prădându. El singur au luat Giur-giuul și l-au ars și Brăila iară au ars oștenii lui și au ars și Galații atunci tot acei căpitani ai lui și la Dobrogea, asupra Hârsovei au trecut oastea. Ce acéia den locu n-au umblat bine, ce de-abia au scăpat de turci.

Zac. 24. Acestea s-au început în Țara Muntenească, iară aici Constantin-vodă cu 5.000 de oameni au venit asupra Ghicăi-vodă. Avea limbi Ghica-vodă și de la Roman apucate de ai noștri și amu de la Podul Leloaie și vâdzindă apropiată oastea, au scos și Ghica-vodă toată călărimea împotiva lui cu Hăbășescul hatmanul și Grigorie păharnicul. Iară singur Ghica-vodă cu toată pedestrima și cu pușcile au trecut la Țuțora în céia parte Prutul. Feciorul său, Grigorașco-vodă, era amu purces la Țarigrad la dvorbă.

Zac. 25. Oastea Ghicăi-vodă, de care s-au spus, călărimea, dacă au trecut Iașii noaptea, au mas în râpile Tăuteștilor și acolea au făcut sfat capetele, cum să dea război cu singuri călăreții, fără foc, fără pedestrima. Și cu Constantin-vodă amu să știa den limbi că era și nempti călări cu foc și săiméni pedestri și oastea ungurească, nu este cu cale și fără sminteală, ce au ales cu sfatul numai să întoarcă toată oastea la céialaltă oaste și numai 200 de oameni, ca-n chip de straje, să arate oștii lui Constantin-vodă. Și așa au purcesu oastea îndărăptu, iară 200

de oameni cu Voicihovschii căpitanul au purces pre Bahlui în sus și mai sus de Movile, îndată s-au tumpinat cu oastea lui Constantin-vodă, viind în tocmală.

Zac. 26. Oastea noastră, care să întorsese cu Hăbășescul hatmanul, n-au păzit calea spre Țuțora, ce hatmanul sângur descălecat la mănăstirea lui Aron-vodă și cu alți boieri, iară oastea de pe supt steaguri au umplut târgul, pen pivnițe slobode cu vinuri, pen case, pen poduri, morți beți pre ulițe, pren toate pivnițele. Îi bătea căpitanii, să-și margă la steaguri, ce, care bată ascultă, la grabă ca acéia? Căpitanul Voicihovschii, dacă au vădzut în târgú mai toată oastea bată, s-au oprit de laturea târgului cu oamenii ce era cu dânsul. Iară Constantin-vodă, dacă au sosit amu la văiuga Copoului, au stătut, gândindú că este oaste în târgú supusă. Iară dacă au vădzut că nu ieste oaste, ce ieste o glogozală deșartă, au luat cu oastea pe deasupra Copoului și pentre vii și acolea, la capul viilor, ș-au tocmi în tocmală oastea și au stătut.

Zac. 27. Era lésii a lui Ștefan-vodă, carii fusésă la dânsul lefecii, cu Constantin-vodă în frunte și o samă de catane. Cu acéia ai noștri béți fără porunca nemerui, fără nici o tocmală, au început harțul întrândú béți cu sabiile zmulte pân în șiragurile unгурéști. Au căutat și noao a sta cu Voicihovschii capitanul, să nu pieie atâtea oameni și au stătut harțul acéla mai bine de un ceas, neputândú a-i dezbăra nice într-un chip pre oamenii béți dentr-acéla loc. Și amu pierise de cei 4 oameni și să apropiia încet toată oastea. Am purces pen târg dreptú, gonașii au dat după noi, însă numai până la marginea târgului și au stătut, Constantin-vodă pre loc, până cu cercat bine târgul și curtea. Și oblicindú de Ghica-vodă la Țuțora, n-au băgat oastea pen târgú, cum au făcut ai noștri, ce alaturea cu târgul, peste valea ce să dzice la noi Cucata, trecândú cu oastea, au purces întinsú în urma noastră cu oastea tocmită, apucândú pre mulți de ai noștri în târg, carii au plătit scumpú acéla vin ce-l băuse, îndată cu capetele sale.

Zac. 28. Oastea noastră, cum era răzsplită den purtatul prostă, așa și cu mai mare proastă au venit poruncă, numai să li să dea războiă. Amu aproape de Capul Stencii, dreptă pre culme, au stătu toate steagurile a noastre în tocmală și au așteptat pre oastea lui Constantin-vodă.

Zac. 29. Amu nu léșii, ce draganiia nemțască era în frunte tocmită la Constantin-vodă cu foc și un stol toată céialaltă oaste, căriia nu era a noastră depotrivă, că și mai puțină cu mult și fără foc, oaste călăreață numai. Iară preste poruncă neavându cum hi într-altă chip, au sărită steagurile noastre întâi la dâșșii și mai ales căpitanul Voicheovschii ca un mare viteaz și acmu, aicea și la toate trébile, hie cândă slujitoriă deplin. Înloc au luat pre catane ce era în frunte la harțu în sabie și până la némți au cădzut acéia mai toți, fiindă la acéști ai noștri și cai mai proaspeți. Și au dat steagurile lui Voicheovschii drept în focul némților, den care foc înlocă au picat câțva slujitori de ai noștri și un stegar de a lui Voicheovschii. Iară nemică nespăimându-se ai noștri de acéia cădere a celor slujitori, intrase amu cu sabiile în némți, cât n-ar hi putut a mai da foc al doilea rândă, așa să amestecase. Îndată au năvălit toată oastea și și aripile oștii lui Constantin-vodă, deci numai ce au căutat să să dea îndărăpt, steagurilor noastre. S-au prilejit la întorsul oștii noastre peste trupuri de unguri, carii cădzuse la tâmpinarea dentâi, un ungur cădzut de rană, lăsat în loc de mortă, au apucat o suliță care cădzuse lângă dânsul și vădzându că fug ai noștri, au apucat sulița și au tâmpinat pre un slujitoră de ai noștri dreptă pen vintre și înloc au cădzut bietul slujitoriă de pre cal gios.

Zac. 30. Încătro era a năzui oștii noastre, era loc foarte rău și îndată coborâșul Jijii, singura Jijii de trecut rea și tinoasă, nice de vad, nici de-notată. La pod nu încăpea și buldzându-se, cădea de îmbe părțile pe lângă pod acei de pe de laturi într-apă, cât de îmbe părțile pe lângă pod cuprinsă era Jijii de cai și de oameni. Și acoloa multă oaste de a noastră au pierit și mai mulți de apă. Au cădzut și vii câțva pre mâna lui Constantin-vodă și mai aleși den boieri: Bucioc, Buhuș sulgériul cel

mare pre atuncea și Gavriliță Costachie jitnicer mare pre atuncea. Pre boieri, dacă i-au dus la Constantin-vodă, îndată i-au pus iară la boierii și slobodzi, fără nici o pază. Peste podul Jijii n-au mai gonit oastea lui Constantin-vodă, ce au stătut pre deal la mas cu toată oastea. Iară Ghica-vodă cu oastea amu spăimată s-au sfătuit și cu noaptea au purces spre Lăpușna cu pedestriimea și cu puști, răpedzindă îndată de olac la el-agași de Bugeag dându-i știre de acéste toate.

Zac. 31. Mărs-au dărăbanii bine pân în Lăpușna, acoloa pre loc răsuflândă o dzi oastea, a doua dzi agiuși dărăbanii de Constantin-vodă cu giuruită de milă și de léfe, dimineața s-au sculat ș-au apucată pușcile câte era, depreună și cu săiménii au purces înapoi, făcândă gâlceavă mare căpeteniilor și cine ari rămânea, cu moartea laudându-i-să. Care gâlceavă a lor vădzândă boierii pre câți era, să nu-i apuce cu de-a sila, s-au dat în laturi. Iară singur Ghica-vodă au ieșit la dâșii cu șlicu la mână, rugându-să să hie îngăduitori, nu mai mult de cincî-șase dzile, spuindu-le adevărat venirea sultanului. Ce n-au avut cui dzice, nebunite gândurile prostimei și turburate și s-au aflată ca acéia, carii nu s-au rușinat de chip de domnă, ce l-au împinsă de la puști pre Ghica-vodă și au purces cu pușcile spre Iași. Iară curundă au luat plată deplin pentru faptele sale, precum vei citi mai gios.

Zac. 32. Rămâindă Ghica-vodă numai cu boierii, n-au cutedzat să mai zăbăvască la Lăpușna, ce au purcesă spre Tighinea, pre Bâcă până la Luțeni și acoloa au așteptat pre el-agasi. Iară dărăbanii și cu săiménii au venit aicea în Iași și s-au închinat la Constantin-vodă cu toții și de la Movileu într-acésteși dzile au venit și Tâlmaci păharnicul cu câțva de a lui Ștefan-vodă. S-au mirat Constantin-vodă de săiméni și de dărăbanți, carii cu toții era până la 700 de oameni cu foc și cu tunuri.

Zac. 33. Și așa Constantin-vodă aședzându-se în scaunul țărâi, au trimis și la Țarigrad, cercândă cu făgăduință să-și tocmască domniia, ce n-au apucat să-i vie răspunsul, nici era cum, ce om era Chiupruliul vezir pre atuncea, că într-acéleși dzile au sosit pre Botna și el-agasi cu

o samă de oști. Și s-au mutat și Ghica-vodă de pre Bâc la Botna și amu împreunat cu el-agasi au stăcut la Căușeni, până au sosit și sultanul.

Zac. 34. Turburarea a lui Racoții amu era la știrea împărăției și hainiia a Mihniei-vodă. Deci asupra lui Racoții era orânduie Ali-pășea, veziriul de Buda, iară asupra Mihniei-vodă, galga-sultan den Crâm. Și atuncesi veni veste și de schimbarea Ghicaii-vodă den domniia Muldovei în Țara Muntenească cu domniia aceii țări, în locul Mihniei-vodă. Iară aicea în țară, în locul Ghicaii-vodă, au dat domnia lui Ștefăniță-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, care lucru, pentru să nu să rășchire boierii de pe lângă Ghica-vodă asupra vrémii aceie, s-au tăinuit multe dzile acestu lucru, apucându-să Ghica-vodă că va primeni acestea într-alt chip. Și tot cum ar hi pentru trébile sale, au stăcut împotriva lui Constantin-vodă cu sultanul.

Zac. 35. Galga-soltan, măcară că-i venisă amu de la împărăție porunca să rădice pre Ghica-vodă de la Muldova și să-l ducă, să-l puie domn în Țara Muntenească, aflându lucrurile în Moldova iară așea amestecate, să nu lase pre Constantin-vodă, hainul împărăției, în scaunul țărâi, au purces în sus pre Prut și au stăcut cu coșuriile la Bolota, mai gios de Țuțora. Și acolea făcându sfat, singur au rămas cu coșurile și-au oprit pre Ghica-vodă lângă sine, iară oastea toată sprintenă de război tătarască și pre toți boierii cu câtă gloată avea, au dat supt mâna lui Ahmet-aga el-agasi de Bugeag și au purces el serdariu asupra lui Constantin-vodă la Iași.

Zac. 36. Luându veste Constantin-vodă de soltanul că este amu așea aproape, și-au rădicat oastea den târgu și s-au mutat la Gălata de Sus, și acolea au pus dărăbanii noștri și pe săiméni și câți pedestrași au avut și elu, de au săpat un șanțu pe deasupra pârâului, carele să desparte den pârâul Bârnovei și vine pre supt Galata de Sus și acolea după șanțu au descălecat toată pedestrirea, iară călărimea în deal și au stăcutu acolea cu tabăra toată.

Zac. 37. Oastea tătarască, cum au purces stoluri după stoluri și dacă s-au strânsu toată la Cîric, au început a dodei întâi cu harțuri,

mărgându țătarai până la pârâu. Vârșă focul dărăbanii fără ispravă în harțu, cum au vedea mare năvală, așa strica iarba fără de nici o treabă și pre nime nu răniia, care lucru era îndată semnă de mare frica lor. Toate acéstea socotiia el-agasi, om de-abii în toate ordele Crâmului altul al doilea la sprinteniie și la lucrurile războaielor. Iară îndesară o samă de săiméni de ciia ai noștri, ce să închinase la Constantin-vodă, sau îndemnată și au ieșit den șanțuri, viindă pre iază, pre lângă pârâu, au venit până în podul Bahluiului și trecândă podul preste Bahlui, ce era pre atuncea mai gios de iază și așa să simetșe câtă pedestrime era și-n șes dencoace de pod ieșise câte 5-6 launloc și apucase și case câteva în Broșteni și da în țătari cu sinétele. Iară și atuncea era de mirat, că pre nime nu răniia, fără doi cai, ci au rănit supt țătari la acél ieșit a loră.

Zac. 38. Acéia semeție a lor vădzândă el-agasi, au încălecat sângur și-au coborât în șes pre Bahlui și fiindă și doao steaguri de unguri, iară elă singur au îndemnat pre niște țătari sprinteni asupra săiménilor, ce era în șes. Și-au sărit țătarai drept asupra săiménilor, cu sinétele la obraz săiménii fiindă. Și cum n-ari crede nime să margă țatarul la foc, așa îndrăzneț, au mărșă, alesă cum am vădzut pre ună țatar bugegean drept asupra a doi săiméni cu sinétele în pravilă, au mărșă și de aproape amu au slobodzit amândoi sinétele în țătari, iar nici pre unul nu l-au nemerit. Cu sabiia zmultă țatarul, pre unul l-au rănit, iară pre al doilea săiman l-au dus viu la el-agasi. Așa să cunoștea de atuncea pedeapsa oștii lui Constantin-vodă! Iară în céia parte de Bahluiă, în ceiriă, fugiia céle două steaguri de catane de la o vréme numai de un țatar, cu mare ocară și răs între toți că fugiia atâtea oameni de unul și fugindă da înapoi cu pistoalele în sus, nevădzândă unde dă!

Zac. 39. Amu îndesară era acest harțu, preste noapte au ieșit den târg țătarai la mas preste ceiriă, iară dărăbanii și săiménii un ceas n-au stătut, toată noaptea au dat cu sinétele și nu câte unul, ce totodată ca-n chip nemțască, strica iarba fără ispravă în vânt. Ne-am gândit întâi că or hi dodeindă țătarai, ce n-ave dodeială de nime, numai să cunoaște bine lucrurile blăstămate și-nspăimate.

Zac. 40. A doa dzi, vineri să prilejisă, deci țătarai război să facă n-

au vrut, ferindă vinerea, care dzi la dânșii să ține, cum ținem noi duminica din zilele săptămânii, ce au ședzut gata, cu caii amână până spre amiadzăzi. Au chemat el-agasi pre boieri la sine și le-au spus cum într-acéia dzi nu-i sloboade légea lor să margă asupra nemăruia, iară ei de ar veni, atuncea război om face. Și au întrebat de boieri, ce le-ari părea și lor, în ce chip, a dooa dzi ari mărge asupra lor și den ce parte s-ari lovi și ce loc ieste, unde stă oastea lor. Acéstea vorovindă cu boierii, că era om în faptele sale denafară de hirea tătărăscă, așa de blândă, lin și la treaba oștii deplin, acéstea vorovindă, numai ce să audziră dobele și trâmbițele în oastea lui Constantin-vodă și s-au vădzut fără zăbavă și clătirea oștilor la vale, spre Bahlui. Și așa au ieșit toată oastea la șés, cu pedestrima, cu pușcile, cuprindindă oastea lor de la pâraul ce vine alătura cu iazul, până la Galata de Gios și așa, cu acéia tocmală, au purces spre pod cu oastea Constantin-vodă.

Zac. 41. Au încălecat și tatarăi, era de toți ca 3.000 de oameni și de ai noștri, moldoveni, vro 300 de oameni și i-au tocmit el-agasi pre tătari și pre ai noștri dencoace de Ciricu, pre podișu asupra Tătărășilor, așteptândă pre Constantin-vodă în tocmală.

Zac. 42. La Constantin-vodă de toată oastea va hi fost la 8.000 de oameni. În șés, la ieșitul harțului tătărăscă înainte, peste Bahlu-iu, n-au ieșit de la dânșii la harțu nimè. Slobodzia pușcile câteodată și era pușcile bune și mari, de acéle puști ce făcuse Ștefan-vodă Gheorghie la Liov, dară așa da de bine dentr-însele, cât nu să lovască pre cineva, ce sunetul glonțului nu să audziia pre nicăiurea. Acéia tocmală era. Și să gândiia că ori înspăima pre tătari numai cu sunet, ce nu să sparie neprietinul cu sunet în darn, fără moarte.

Zac. 43. Dacă au sosit oastea lui Constantin-vodă la Bahlui, s-au apucat de trecătoarea Bahluiului și dacă au vădzut el-agasi că are gândă să treacă oastea Bahluiul, au pus un tatar bătrân la o movilă, care este de acoloa, de unde sta oastea tătărăscă mai spre Aron-vodă, asupra Ciricului, învățându-l, cât va vedea de acolo, că va începe a să sui oastea lui Constantin-vodă spre mală, pre la marginile Tătărășilor la deal, să

să învârtească pre movilă de trei ori. Și așa au făcut tătarul. Deci, cum au vădzut semnul de la movilă, de unde era tătarul, el-agasi întâi singur, ca un leu și după dânsul toată oastea, cu glas: “Halla¹, halla, halla”, au purces. Au slobodzit dărăbanii și săiménii toți focul și pușcile, de care durât a sinéțelor să oprisă tătarâi câtva, iară dacă vădzură că nu cade nime den sinéțele lor, au răbdat, pân-au început a să mai rări focul. O samă de dărăbani, cum au vădzut, că să stâmpără focul și tătarâi tot stau, de la coadă unii au plecat fuga înapoi, pre carii, cum i-au zărit tătarâi că fug, cum orbi au năvălit și au intrat în pedestrime cu sabiile zmulte. Să prăvești moarte, să vedzi osânda și așea de sârg vărsare de sânge de oameni! Era trei iazuri de trupuri, cum sta trei rânduri de pedestrime, unul preste altul de pe supt mal, până în pâraul Bahluiului. Constantin-vodă au luat drumul cel mare spre Scântéia, călărății care încotro au putut, unii pre Bahlui, alții pen Cârlegătură și s-au topit mulți unguri și den călărime și mulți au dat și de pe iază în hălășteu, mulți ș-au pus capetele și pen codri. Iară carăle a lui Constantin-vodă toate au rămas la mănăstirea lui Pătru-vodă, la Galata de Sus. Și așea mult tătarâi n-au gonit, ferindu-se de păduri. Atuncea au cădzut la robie și Băleanul banul de la Craiova de Țara Muntenească. Aicea în oraș era mănăstirile pline de bieții oameni târgoveți și sărăcimea au dat toată bani, de s-au răscumpărat ca den robie.

Zac. 44. Soltanul după această izbândă, luându pre Ghica-vodă cu sine, după porunca împărăției, au purces pre la Huși în Țara Muntenească și acolea, fără nici unu război cu Mihnea-vodă, l-au aședzat la scaun, fugind den Târgoviște Mihnea-vodă și simțin-du-se în faptele sale céle mai mult decăt păgânéști, cu furiș la Racoții, în Ardeal, undeși ș-au borât curând și sufletul în prăpăștile iadului. Și cum scrie sfânta Scriptura: “И погибне паметъ егво съ шѣмом” (“Perit-au pomenirea lui cu sunet”). Așea spun că l-au otrăvit Racoții. Făcuse el o zarvă pe la

¹ Allah.

Dârstor, pe la Giurgiuv cu turcii, până a-i veni vestea de răzsipa lui Constantin-vodă de aicea, care, de au făcut vreo vitejie acolo, să scrie munténii. Iară aicea au venit Ștefan-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, în scaună.

CAPULŪ ALŪ DOODZĂCI ȘI 2

Zac. 1. Ștefăniță-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, toată domniia a lui Gheorghie Ștefan-vodă fiindŭ aicea cu îmma-sa în opreală, de carele siindu-să boierii să nu iasă la domnie în viața lor, ales boierii carii era de casa lui Ștefan-vodă, îndemna pre Ștefan-vodă să-l semnédze la nas¹. Ce n-au priimit Ștefan-vodă, dzicândŭ: “Om muri noi până atuncea, până va hi unulŭ ca acésta domnŭ”, că era copilaș mic încă pre atuncea Ștefăniță-vodă. Iară dacă au ieșit Ștefan-vodă Gheorghie den domniie ș-au venit Ghica-vodă în scaun, aducându-și aminte binele, mila și cinstea care au avut de la Vasilie-vodă, pre doamna sa și cu feciorul au trimis în Țarigrad cu cinste. Era încă Vasilie-vodă viu, închis la Edi Cula și dacă au mărșŭ în Țarigrad doamna lui Vasilie-vodă, era slobodă a méрге la domnŭ său. Iară pre Ștefăniță-vodă l-au dat Vasilie-vodă la priietini, la carte și agiungândŭ amu la ai..., mergea câte cu un răvaș și la veziriul Chiupruliul cel bătrân, la nevoile sale. Spun, dacă l-au vădzut veziriul amu voinic, au dzis: “Voinic fecior are Vasilie-bei!” Și așa, fără zăbavă, au ieșitŭ la domnie Ștefăniță-vodă, mutândŭ veziriul pre Ghica-vodă în Țara Muntenească, ca pre un om bătrân, pentru aședzarea aceii țări, după mare răscoale ce făcuse Mihnea-vodă în Țara Muntenească.

Zac. 2. Bine nu s-au aședzat aicea în scaun Ștefăniță-vodă și acolo Ghica-vodă în Țara Muntenească, în anul dentâiu a domniilor lor, Constantin-vodă au și lovit iară fără véste pre Ghica-vodă și așa

¹ Tăierea cartilajului dintre cele două nări era o mutilație care făcea pe cineva inapt pentru domnie.

degrabă, cât, cu noaptea au plecat fuga din scaun Ghica-vodă din București și au apucat Constantin-vodă scaunul Țărâi Munte-néști iară.

Zac. 3. Soltanul era în Bugeag; îndată i-au mârș porunca de la împărăție să margă asupra lui Constanin-vodă și îndată au purces sultanul. Iară Constantin-vodă au strânsu oaste foarte bună, că și țara venise la dânsul toată și s-au tăbărât în munți la loc așa de tare, câtu sultanul, dacă au înțeles ce oaste are și în ce loc ieste, nu să gândiia că așa lesne îl va lua, că avea și léși, și némți, și unguri, și sirbi lefécii, că încă nu fârșisă banii a lui Matei-vodă. Ce, într-o dzi au ales soltanul 300 de tătari într-ales și le-au dat poruncă, oricum, numai să străbată la locul acéla unde era tabăra lui Constantin-vodă. Și au purces tătarâi și s-au tâmpinat cu o straje a lui Constantin-vodă, care straje vădzându că vin tătarâi, s-au dat înapoi și luându-i tătarâi în goană, tabăra céialaltă, nu să să apuce de război, în ce loc era, ce acéia spaimă le-au cădzut asupra, cum, care încotro au putut, au plecat fuga, și au lăsat toată tabăra pustie. Numai Constantin-vodă, vădzându spaimă ca acéia, ș-au strânsu lefécii ce avea ș-au purces preste munți în Ardeal. Hiclenșug au fostu a munténilor, că n-au vrut să să puie împotriva împărăției, au ce urgiia lui Dumnedzău au fostu la acéia spaimă, că spun că numai șapte tătari au fostu acéia ce au gonit și au răzbit până la tabără, cât s-au mirat și singur sultanul. Deci, după această izbândă, au ședzat soltanul iară pre Ghica-vodă, carele era fugit la pașea de Dârstor.

Zac. 4. Constantin-vodă, după fuga sa den Țara Muntenească, n-au mârșu la Racoții, ce în număr ca la 800 de oameni, tot într-ales lefécii, s-au suit cu munții alătorea în sus și aproape de Maramorăș, pe la Bistriță, au luat potica preste munți, pre la Dorna și au ieșit pre la Câmpulungu a țărâi noastre și trecându mai pe den sus de Suceavă, au lovit pre la Hotin și au trecut Nistru la căzaci pre la Movileu, ispitindu-să și despre acéia aripă.

Zac. 5. Ștefăniță-vodă aicea, ca un om tânăr, nevrândă soru-sa, doamna Roxanda, să vie pre scrisorile tătâne-său ș-a lui în țară, den Rașcov, care târgă îi didesă Hmil, după moartea feciorului său, lui Timuș, au trimis oaste asupra Rașcovului, să-l bată și să o ia cu de-a sila. Ce n-au putut face nemică ai noștri Rașcovului, numai ce au făcut zarvă cu căzacia. Cândă și cândă aștepta prilej ca acela căzacia să lovască aicea în țară și prilejindu-se a nemeri lui Constantin-vodă la dâșii înloc i-au fâgăduit oaste.

Zac. 6. În Țara Muntenească, după fuga acéia ce făcuse Ghica-vodă de Constantin-vodă, veziriul scârbit pre dânsul, nu preste multă vréme au trimis pe pașea de Dârstor de l-au luat den scaun și au dat domniia în locul lui, feciorului său lui Grigorie-vodă.

Zac. 7. Și așa, tot într-același an, anul dentâi a domniei lui Ștefăniță-vodă, toamna, au venit Constantin-vodă cu oastea căzăcească și asupra lui Ștefăniță-vodă ispitindă în divuri, în chipuri, să încapă la domnie, nu fără agiutorii și îndemnarea a lui Racoții, că și Racoții, încă aședzat nu era și-n Ardeal o cetate anume Oradiia cu oamenii lui Racoții aședzată, pre atuncea o bătea Ali-pașea, care au și luat-o, ieșindă o fâmie den cetate și arătândă turcilor apa de unde veniia, de-ncungiura cetatea. Acéia apă abătându-o turcii de la cetate în laturi, au luat-o, vestită între cetățile Ardealului.

Zac. 8. Înțelegândă Ștefăniță-vodă că tréce Constantin-vodă Nistrul la Soroca, au ieșit la Coicéni cu oastea sa ș-au pus tabăra acolo, însă oastea era pre puțină, că țara într-acéia foamete era într-acela ană, cât mânca oamenii papură uscată în loc de pâine, măcinându-o uscată. Și de pe acéia foamete porecliia și pre Ștefăniță-vodă, de-i dzicea Papură-vodă. Ce vrémile și voia lui Dumnedzău nu sunt, în voia domnilor.

Zac. 9. Iară și pre câtă oaste era, o trimisesă Ștefăniță-vodă toată în frunte înainte pre Răut cu Catargiul și cu Grigorie păharnicul și cu Mihalcea Hâncul sârdariul și călărașii de țară și toți mazilii cei mai sprintini, aproape de 2.000 de oameni. Și așa oastea acéia foarte cu

proastă tocmală, cu orânduiala serdarilor ce era fără crieri, au lovit Chiașca căzacul noaptea, numai cu 300 de oameni și au răzșipit, toată oastea acéia, cu mare ocară, oaste numai den sunet răzșipită, nice gonită de cineva. Iară tot adunându-să la loc, amu pre giământate decât era întâiū, au stătut, de straje, până au sosit și Constantin-vodă cu tabăra la dânșii, carele, dacă au luat veste den limbi că este la Coicéni Ștefăniță-vodă, au luat, în gios, trăgându oastea la Prut, la Zagarancea. Și să nu hie dat această véste un căpitan leah, anume Voicehovschii, că Constantin-vodă este amu mai gios de noi cu oastea, de străjerii noștri l-am hi știut atuncea cândū ar hi trecut Prutul. Deci au purces și Ștefăniță-vodă în gios pre la Posadnici și trecându târgul pre deasupra mănăstirii lui Aron-vodă, au trecut la Tomești, pre Bahlui și acoloa au stătut cu oastea. Iară Constantin-vodă într-aceia noapte au mas la Prut de céia parte.

Zac. 10. Adoa dzi Constantin-vodă s-au apucat cu căzacia de trecătoare, iară Ștefăniță-vodă au luat Prutul în gios, în preajma Bugeagului, că îndată au răpezit la el-agasi de Bugeag. Și era cu Ștefăniță-vodă și balgi-bașea hanului cu vro 100 de tătari, den care tătari și de ai noștri au ales Ștefăniță-vodă și au mărșu supt tabăra căzăcească, amu Prutul trecută, de au luat den oastea lui Constantin-vodă limbă.

Zac. 11. Au spus limba, cum sunt cu Constantin-vodă 5.000 de căzaci den toate polcurile aleși și 1.000 de lefecii a lui și cumū mergea Constantin-vodă dirept la Iași. Acélea înțelegând Ștefăniță-vodă, cu sfatul lui balgi-bașea, au luatū cu tot de-a dinsul pre Prut în gios, în tâmpinarea lui el-agasi și s-au tâmpinat cu el-agasi de Bugeag la codrul Chighéciului.

Zac. 12. Trimisése Constantin-vodă în urma lui Ștefăniță-vodă 500 de oameni cu Durac, căroră și Ștefăniță-vodă, trimițindū înainte să cerce pre Hăbășescul și pre Voicehovschii căpitanul, înainte numai cu o sută de oameni. De la Obileni s-au supus oamenii lui Constantin-vodă și s-au făcut a fugi céia ce să arătasă, pre carii gonindu-i ai noștri, au

ieșit toată strajea lor. Deci, numai ce au căutat a pleca céstora ai noștri fuga. Era cu ai noștri și tătari puținei, în carii era și un comis a soltanului, ce vénise pentru poclonul lui la Ștefăniță-vodă. Au pierit acolo acéla om a soltanului și alți doi tătari cu dânsul, năvălindŭ preste Jijii după cei dentâi ce să arătasă. Apoi la trecutul Jijii înapoi, li s-au înglodat caii. Îl apucase alt tatar pre comisul acéla a sultanului după sine pre cal, ce apoi au pus capul și el și comisul acéla.

Zac. 13. Dacă s-au tâmpinat Ștefăniță-vodă cu Șah Bulat-aga, el-agasi de Bugeag, ca 2.000 de oameni cu dânsul și cu Ștefăniță-vodă pre 1.000 de oameni, au purce drept asupra lui Constantin-vodă la Iași. Amu adunase la sine Constantin-vodă pre vlădici și câțva boieri suseni¹. El-agasi îndată au ales o samă de tătari sprinteni și i-au trimis să lovască Iașii fără veste. Și așea degrabă au lovit, cât au luat orașul în lungŭ, de au apucat mulți oameni în robie den târgŭ. Constantin-vodă vădzândŭ că-i vin tatarâi asupra, au ieșit cu tabăra și au stătut cu oastea de laturea târgului, pre pârâul Căcăinii, mai gios de podul lui Ștefan-vodă. Iară Ștefăniță-vodă cu el-agasi au cuprinsŭ Tătărășii.

Zac. 14. Mergea ai noștri o samă mai bine, departe asupra taberii, decât tatarâi și săiménii îi bătea den sinéte de după case. Într-acéiași dzi au ieșit o samă de capete căzăcești la el-agasi la voroavă și cerea de la dânsii el-agasi să dea pre Constantin-vodă și să margă ei slobodzi. Pre un păr au stătut atuncea viața lui Constantin-vodă, că solii amu pozvoliia, ales Stamatenco, carele era mai mare pre căzaci. Numai căzaccii sânguri den sine, den făgăduința lui Constantin-vodă că pe tot omul va da la Movileu câte 20 de lei și dândŭ o samă de bani la sotnici și mai mult lui Chiașco sotnicul, au strigat căzaccii până într-unul, chiuindŭ “**НЕХАН СЛАВА НАША НЕ ГҀИВНЕТ**” adecă: “Să nu piară cinstea noastră”, or sta și acést lucru nu or face. Spun să hie luat bani de la Constantin-vodă și el-agasi.

¹ Adică boieri din Țara de Sus.

Zac. 15. A dooa dzi pre amiazădădzi, au purces tabăra legată den loc și la suitul malului pre de laturea Tătărășilor, să hie fost o tocmală și nevoița lui el-agasi, era de-a să rumpere tabăra la acela loc de ai noștri. A doa năvală au făcut ai noștri amu pre deal spre Aron-vodă și înfrânsese pe pedestriimea căzacească până în cară și au picat acolea căzaci, iară și supt ai noștri cai s-au aflat răniți câțva și morți.

Zac. 16. Și așa au hălăduit Constantin-vodă și dentr-acéia dată de supt cumpănă mare a vieții, n-au mai cercat zarve de atuncea, ce s-au aședzat în Crăiia Leșască. Mărs-au Ștefăniță-vodă cu el-agasi în urma căzacilor până preste Prut, iară petrecătorilor, nu oșténilor și gonașilor sămănători. Și s-au întorsu el-agasi la Bugeag, iară Ștefăniță-vodă în Iași. Căzaccii cu Constantin-vodă au trecut la Movileu Nistrul și acolea mare nevoie au avut de căzaci pentru léfe.

Zac. 17. Bine nu s-au mântuit Ștefăniță-vodă de el-agasi de Bugeag, au sosit și pașea de Silistra, Mustafa-pașea și cum au sosit, au descălecat drept la curtea cea domnească și au strânsu toți boierii la sine și întrebându-i de acéste oști căzăcești, cum de au venit asupra țărâi împăratului, făcându pre boieri haini, i-au luat pre toți, câțiși au fost boieri, de i-au închis, țindu rău și pre Ștefăniță-vodă și făcându-l omă de nemică. Au ședzut aicea trei dzile, cu mare cheltuială și sile în orașu de oșténii lui și la purces au ales den toți boierii pre Toma vornicul și pre Șeptelici hatmanu și pre Prăjescul vornicul în pază și până n-au dat 60 pungi de bani, nu i-au slobodzit pre boieri, carii mai sus să pomenescă, amu de la marginea țărâi.

Zac. 18. Ștefăniță-vodă toate faptele acéstea a pașii dându știre la Chiupruliul veziriul și amu și Vasilie-vodă ieșisă den Edi Cula slobod, înloc au răpedzit la pașea de l-au dus la Țarigrad și cu puțin de n-au pierit sângur pașea; iară chehaia lui au plătit acéle fapte cu capul.

Zac. 19. Într-acest ană ș-au fârșit dzilele vieții sale și Vasilie-vodă, domnă vestit între domnii țărâi și cu fericită domniie. Ștefăniță-vodă,

cât s-au dezvărat, îndată i-au venit poruncă să trimită oastea în Țara Ungurească și de la munténi iară așa, asupra lui Racoții și au trimis Ștefăniță-vodă pre Voicehovschii căpitanul de lefecii cu 1.000 de oameni și pre Mihalcea Hâncul serdariul.¹

Zac. 20. Sărascher de la împărăție era asupra lui Racoții un pașe, anume Săidi-pașea. Nu-l pot uita turcii până astăzi pre acél pașe și acéla om era de războinic și tare, cât (precum spunea și ai noștri de dânsul) cu hatmanii cei vestiți în lume poate să să puie hirea lui. Cu acela adunându-se și oastea muntenească și a noastră, au purces asupra lui Racoții și la Cliujvar, la oraș, le-au ieșit Racoții înainte cu oștile sale.

Zac. 21. Pașea n-avea mai mult de 6.000 de oameni, fără oastea cestor două țări, însă, cum spun, neînfrânt om la războaie. Iară Racoții avea 8.000 de oameni, de mare scumpete ce avea acél om, că de ar hi avut oaste mai multă, cum era oastea turcească puțină atuncea asupra lui, la dânsul era acéia dată izbânda. Și cum au fost acela război, n-am vrut să-l trecem cu pomenirea.

Zac. 22. Tocmise Racoții toată pedestrima sa și pușcile den-a-direapta, împotriva muldovenilor și-a munténilor, știind că acéste neamuri împotriva focului nu stau. Iară singur cu capul său, cu toată călărimea (că avea aleasă călărime), au stătut împotriva oștii turcești.

Zac. 23. Iară Săidi-pașea tocmise pre 2.000 de munténi și pre 1.000 de muldoveni den-a-stânga sa, iară călărimea turcească o samă în frunte înaintea sa, iară o samă de călăreți și o dată cu pedestrima, câtă avea și cu pușcile, au stătut pe după călărimea ceii dentâi. Și dacă au tocmit așa oastea, au chemat toate capetele, și-a noastre și muntenești, și le-au dat, poruncă așa: “Câinilor! Iacă eu oi purcede drept asupra ghiaurului și nu cu altă armă, numai cu sabia. Den voi carele să va

¹ Miron Costin face aici o confuzie cronologică: expediția împotriva lui Gheorghe Rakoczi, pe care o povestește în paginile următoare, a avut loc în realitate în 1660, adică înainte de luptele cu Constantin Șerban și cu cazacii, povestite mai sus (1661).

apuca, ori de arcă, ori de altă armă, aceluia capul îi voi tăia și întâi voao, capetenilor. Deci, eu cum oi purcede și oi începe războiul, voi să treceti preste pedestrime și să loviți oastea nepriietinului den dosu. Dacă oi înfrânge, că știu eu că oi înfrânge, unul den voi să nu cumva să să apuce de jacă, să descalice cineva la vreo boarfă sau să alérge după cai slobodzi cineva, să prindză, ce să goniți strânși pre nepriietinul, că de goană sunteți voi mai buni decât oastea a mea ceastalaltă. Și aceasta învățătură să țineți, cum vă dau poruncă. Iară că nu oi bate pre nepriietinul, nime den voi să nu gândească, că eu știu că oi bate.”

Zac. 24. Și după aceasta poruncă, cum au sosit, capetele oștii noastre la bulucurile sale, au și purces pașea întâi cu oastea, așea tocmită cum s-au dzis și ai noștri alătura. Dacă s-au apropiat, turcii de oastea lui Racoții, au sărit Racoții cu toată oastea o dată, singur fruntea cu aleși catane ce avea și îndată au înfrânt toată călărimea turcească, câtă era în frunte și așea au buldzitu-o, cât începuse a da preste pașea, carele venea cu temeiul pre urmă. Ce, au stătut pașea singur cu sabiia zmultă, oprindă oastea care o înfrânsesă den frunte ungurii. Și pășind singur cu sine și cu bulucul său înainte, s-au amestecat oștile turcești în sabii cu ungurii. Ce turcii pre carii îi buldziiia sânгур cu chipul său pașea, au lovit și aripa cea de muldovéni și de munténi asupra pedestrimei lui Racoții, amu den dosul lui Racoții, că trecuse Racoții înainte și rămăsésă și munténii și muldovénii amu can înapoia lui. Au slobodzit focul némții lui Racoții și pușcile în ai noștri, care focă nesuferindă ai noștri, s-au dată înloc înapoi, ca-n chip de fugă. Acolea mare greșeală au făcut, Racoții, de n-au pus lângă pedestrime și ceva călăreți. Să hie încălecat pe munténi și pre muldovéni, atuncea cândă i-au înfrântă focul, n-ari hi mai îndireptat în véci ai noștri. Ce, dacă au vădzut ai noștri că altă grije n-au, fără numai focul, cum s-au deșertat sinétele, cum s-au întorsă o samă de căpeténii, ales Voicehovschii căpitanul și Cantimir, pre atuncea ceaus la mun-téni, care apoi au fost și serdar aicea în țară și alții și îndată după dânșii toată oastea. Și până a umple némții sinétele,

deșertate fiind, au intrat cęștealalți cu sabiile zmulte în pedestrime și îndată au amestecat, toată pedestrimea și au pornit-o în răzsipă, rămâind și pușcile și armele pedestrimei în deșert. Și așa vădzând ungerii pierirea pedestrimei sale și amu în dosul său, i-au început a slăbi și mai vartos luptându Racoții sângur în războiul l-au rānit un turcū drept în capū cu ranā foarte grea, den care ranā i s-au prilejit și moartea.

Zac. 25. Vādzāndū ungerii pre Racoții domnul său așa cu grea ranā, l-au și apucat catanele între sine și s-au abātutū la lături, cum au purces toată oastea ungurească în răzsipā. Goanā așa grea n-au fost, cā turcii pre obiceiul său n-au gonit, ai noștri încă, fiindū aproape îndată de păduri, nu s-au lāțit cu goana. Și așa au fostū fārșitul și lui Racoții, domnū în mare fericire nāscut, între cei fericiți cnédzi, mare fericit. Darā la ce nu aduce nesāțioasă hirea oamenească la māriri. Dupā aceastā izbāndā asupra lui Racoții, Sāidi-pașea au aședzat tot Ardealul în partea împārāției și oștile noastre le-au slobodzit, pre acasā.

Zac. 26. Aicea în țarā în cest an domniia cu pace Ștefāniță-vodā preste toată vara, iarā bine n-au sosit oastea cēia ce era trimasā la Ardeal, au și venit poruncā și alta de la împārāție, sā purceadā singur Ștefāniță-vodā la Nepru, sā fie de aģiutor acoloa pașii de Silistra și hanului la lucrul unor cetāți, care au făcut împārāția din pajiște pre Nipru, pentru apārarea cāzacilor, sā nu poatā umbla pre mare. Numai ce au cāutat a purcéde Ștefāniță-vodā și-n cale mergāndū, amu de Tighinea aproape, pe Bācū, la un sat anume Luțénii, au cādzut în boalā foarte grea, lungoare, care boalā au priceput îndată doftorul cā trebuie sā ia sānge, ce n-au ascultat și adāogāndu-sā boala și ales toamna amu, așa de greu l-au cuprin-sū herbințeala, cāt pānā la Tighinea au stātut frānitic, adicā buiuguit de hire. Cu chipul ciumii era boala, cā i-au ieșit și bolfa la o mână, însă nu era ciuma, ci direaptā lungoare cārri boale îi dzic doftorii maligna. Și cāt au trecut la Tighinea Nistrul, au stātut a treia dzi mortū. De acēia boalā au murit acolo și Dumitrașco

Drăguțăscul de la Suceavă, om cunoscut și ales la toată curtea. Hirea aceștii domnii a giudeca nu putem, că nu era încă copt în vârsta sa. Multe să cunoaștea într-însul den hirea tătâne-său, iară la mânia răpitoriū.

Zac. 27. Turcii agalarii de Tighinea, cum au audzit de moartea lui Ștefăniță-vodă, încă nu era ieșit sufletul, s-au înglotit și au venit să ia ce or găsi domnescū tot pre sama împărăției. Puțin lucru au lipsit de nu s-au făcut mare zarvă între noi și între turci, că intrase ca-n chip de jac în tabără o samă de dâșșii. Ce, dacă au stătut cu boierii la socoteală, nu le-au oprit boierii, ce le-au răspunsū: “Luați! Ce, apoi să nu dați de mai mult samă!” Și luându-și sama agii, să nu dea apoi mai multū de precum or lua, s-au lăsatū.

Zac. 28. Boierii după fârșitul lui Ștefăniță-vodă, îndată au ales pre Chiriță Dracon Ruset, carele apoi au cădzut și domnū și cu dânsul și pre Alexandru Costin postelnicul și i-au răpedzit îndată la împărăție, dândū știre de moartea lui Ștefăniță-vodă și să arate mare rugăminteă țărâi pentru domnū de țară și să pomenească îndată de Dabijea vornicul. Însă nu era cu știrea tuturor pentru Dabijea-vodă, alții trăgea cu alte chipuri, pre carii să-i treacă condéiul nostru pentru urâtă pomenire. Iară oasele lui Ștefăniță-vodă luând boierii cu sine, au purces deodată pre Nistru în sus, pe de céia parte și trecândū la Bilacău Nistrul. Și au venit în Iași și l-au astrucat în mănăstirea tătâne-său, care să pomenește pre numele Trei Svetitelei.

DE NEAMUL
MOLDOVÉNILOR,

DIN CE ȚARĂ AU IEȘIT STRĂMOȘII LOR

PREDOSLOVIE,
ADECĂ CUVÂNTARE DINTĂI DE DESCĂLECATUL ȚĂRĂI CEL
DINTĂI ȘI A NEAMULUI MOLDOVENESCŪ

CĂTRE CITITORIŪ

Începutul țărilor acestora și neamului moldovenesc și muntenesc și câți sunt și în Țările Ungurești cu acest nume, români și până astăzi, de unde sunt și de ce seminție, de când și cum au dăscălecat, aceste părți de pământ, a scie, multă vreme la cumpănă au stăut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atâta véci de la discălecatul țărilor cel dintăi de Traian împăratul Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gândul. A lăsa iarăș nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durere. Biruit-au gândul să mă apucu de această trudă, să scoț lumii la védere felul neamului, din ce izvor și seminție suntă lăcuitorii țărăi noastre, Moldovei și Țărăi Muntenesti și românii din Țările Ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și o dată discălecați sunt, de unde suntă veniți strămoșii lor pre acéste locuri, supt ce nume au fostă întâi la discălecatul lor și de când s-au osebit și au luat numele cest de acum, moldovan și muntean, în ce parte de lume ieste Moldova, hotarăle ei păn unde au fostă întâi, ce limbă țin și păn-acum, cine au lăcuit mai nainte de noi pe acest pământ și supt ce nume, scot la știrea tuturor, carii voră vrea să știe neamul țărilor acestora.

Dzice-va néstene: prea târziu ieste; după sutele de ani cum să voră putea ști poveștile adevărate, de atâtea vacuri? Răspunz: Lăsat-au puternicul Dumnezeu icusită oglindă minții omenești, scrisoarea, dintru care, daca va nevoi omul, céle trecute cu multe vremi le va putea ști și oblici. Și nu numai lucrurile lumii, staturile și ncepăturile țărilor lumii, ce și singură lumea, ceriul și pământul, că suntă zidite după cuvântul

lui Dumnezeu celui puternic. Crez , din Scripturi  tim  i din Scripturi avem  i sfânta credința a noastră cre tineasc   i m ntuirea noastră cu pogor rea fiului lui Dumnezeu  i  mpeli area cuv ntului lui, cel mai denainte de véci în firea omenească (denafară de p cat ). Scriptura ne de chide mintea, de ajungem cu credința pre Dumnezeu, duhul cel nevăzut  i necoprins   i neajunsă de firea noastră, Scriptura departe lucruri de ochii noștri ne face de le putem vedea cu cugetul nostru. Să nu pomenim de marile Moisi, carile după 2.400 de ani au scris létopisețul de zidirea lumii, că acela au avut pre însuși Dumnezeu dascal, rost  cătră rost. Omir în 250 de ani au scris după răsipa Troadii războaiele lui Ahileus, Plutarh  în 400 de ani au scris viața  i faptele vestitului  mp rat  în lume, a lui Alexandru Machidon; Titus Livius cursul a toată  mp r  ia Râmului în 700 de ani  i mai bine au scrisă după urzitul Râmului  i alți mulți istorici, cerc nd  de-am r ntul scrisorile, cursul a multe vacuri cu os rdie  i cu multă osteneală au scos lumii la vedere istorii.

 ndemnatu-m-au mai mult  lipsa de  tiin a începutului aceștii  ari, de descălicatul ei cel dint i, toate alte  ari  tiind  începuturile sale. Laud os rdiia răposatului Uréchie vornicul, carile au făcut de dragostea  r i létopisețul său, însă acela de la Dragoș-vodă, de discălicatul cel al doilea al  r i ace t ia din Maramoroș scrie. Iară de discălicatul cel dint i cu români, adecă cu râmléni, nimica nu pomen ste, numai ameli a la un loc, cum că au mai fost   ara o dată disc licat   i s-au pustiit de tătari. Ori că n-au avut cărți, ori că i-au fost  destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de dânsul  i at ta, c t  poate să zică fi şteciune că numai lui de această țară i-au fost  milă, să nu r m ie întră întunerecul ne tiin ei, că célelalte ce mai sunt  scrise ad os turi de un Simeon Dascalul  i al doilea, un Misail Călugărul, nu l topise e, ce ocări sunt . Care  i acélea nu pu in  a doao îndemnare mi-au fost . C t  mi să pare, bine nu știu, că n-am văzut létopisețul lui Evstratie logofătul, iară cum am înțeles de câțva boieri  i mai ales din Niculai Buhuș ce au fost 

logofăt mare, pre acestŭ Simeon Dascal, Istratie logofătul l-au fătat cu basnile lui și Misail Călugărul de la Simeon au născut, cela fiu, cestalalt nepot. Și mult mă mir de unde au luat acéste basne, că și Uréchie vornicul scrie și el: 45 de ani la domniile céle dintăi, nici o scrisoare nu să afla de lucrurile lor, ce s-ar fi lucratŭ și nici streinii n-au știut nimica de dâșii, până la Alixandru-vodă cel Mare și Bun. Décii au început istoricii leșăști a scrie, mai ales Bielschii și Martin Pașcovschii, pre carii i-au urmatu răposatul Uréchie vornicul. Dacă n-au fostŭ dară dintăi scrisoare în țară și nici streinii n-au știut și nimica n-au scris, de unde suntŭ acéste basne, cum ca să fie fostŭ moșii țărâi aceștiia din temnițele Râmului, dați întru ajutoriul lui Laslău craiul unguresc? Și românii acum era în Maramoroș în zilele acelui craiŭ, cești dincoace, de unde ieste acum Moldova, iară cei dincolo, unde ieste acum Țara Muntenească, iară în munți, pre Olt, unde și acum să pomenéște Țara Oltului¹ și râmlenii cei discălicați de Traian în Ardeal, acum era în Ardeal.

Eu, iubite cetitoriule, nicăirea n-am aflatŭ nici un istoric, nici latin, nici leah, nici ungur, și vviața mea, Dumnezeu știe, cu ce dragoste pururea la istorii, iată și până la această vârstă, acum și slăbită.

De acéste basne să dea seama ei și de această ocară. Nici ieste șagă a scrie ocară vécinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vécinicŭ. Cândŭ ocărăsc într-o zi pre cineva, ieste greu a răbda, dară în véci? Eu voi da seama de ale méle, câte scriu.

Făcutu-ț-am izvod dintăiași dată de mari și vestiți istorici mărturii, a căroră trăiescŭ și acum scrisorile în lume și vor trăi în véci. Și așa am nevoit, să nu-mi fie grijă, de-ar cădea această carte ori pre a cui mână și din streini, carii de-amăruntul cearcă zmintélile istoricilor. Pre dâșii am urmat, care vezi în izvod, ei pavăța, ei suntŭ povața mea, ei răspundŭ și pizmașilor neamului acestor țări și zavistnicilor.

¹ Adică regiunea Făgărașului.

Și întâi unui Enea Silvie și cu următorii lui; însă acesta istoric nu așa greu neprietin ieste, cât numai acest nume vlah de pe Fleac¹ hatmanul Râmului că ieste, scrie, unde s-au lunecat și săracul Uréchie vornicul. Crédem neputinții omenești.

Iară ieste altul, de neamul său leah, Iane Zamovschii², care orbă năvălește, zicându că nu sunt moldovenii, nici munténii din râmléni, ci trecându pre aicea, pre aceste locuri, Traianu-împăratul și lăsându slujitori de pază, au apucat o samă de dachi limba râmlenească. Vei vedea apoi și a cuvintelor lui răspunsul și ocară, nu de la mine, ci de la istoricii, povașile méle, la rândul său.

Putérnicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitoriule, să-ți dăruiască după acéste cumplite vremi anilor noștri, cânduva și mai slobode veacuri, întru care, pe lângă alte trebi, să aibi vréme și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă, că nu ieste alta și mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă decât cetitul cărților. Cu cetitul cărților cunoaștem pe ziditoriul nostru, Dumnezeu, cu cetitul laudă îi facem pentru toate ale lui cătră noi bunătați, cu cetitul pentru greșalele noastre milostiv îl aflăm. Din Scriptură înțelegem minunate și vécinice fapte puterii lui, facem fericită viața, agonisim nemuritoriū nume. Sângur Mântuitorul nostru, domnul și Dumnezeu Hristos, ne învață, zicându: **“Испитайте писания”**, adecă: “Cercați scripturile”. Scriptura departe lucruri de ochii noștri ne învață, cu acéle trecute vrémi să pricépem céle viitoare. Citéște cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală.

De toate fericii și daruri de la Dumnezeu voitóriū

Miron Costin, care am fost logofăt mare în Moldova

¹ L. Pomponius Flaccus, legat al Moesiei, în secolul I.

² În realitate istoricul ungar, Ștefan Szamosközy.

Istoricii

Dion
Evtropii¹
Carionă²
Cavații³
Bonfină, ungar
Topeltin de Mediaș

CAP I

DE ITALIA

Toate lucrurile, dacă să încep a spune din ceputul său, mai lesne să înțeleg. Și neamul moldovenilor fiindu dintru o țară care să chiamă Italia, de Italia și de Împărăția Râmului, a căria împărății scaunul, orașul Râmul, în dricul Italiei ieste, a pomeni întâi ne trage rândul.

Țara Italiei, de aicea de la noi, dreptu spre apusul soarelui ieste, nu așa depărtată de țara noastră, că de la Belgradul carile îl știm mai toți că ieste pe Dunăre, unde cade apa Savei în Dunăre, nișătoréște mergându, cale de 30 zile ieste până la Vineția și Vineția ieste pre pământul Italiei.

În statul său ieste între mări, ca și Greția, adecă Țările Grecești, că dincoace, dispre noi, să închide cu o limbă de mare, care iese din Marea Albă — vinețienii zic acei limbi Colfo de Vineție, adecă limba sau grumazii de Vineția — să zice și cu alt nume și Marea Adriaticum, marea de Adrie. Iară mării din care iese limba acéia îi zicū latinii Marea Mediteraneum, adecă marea den mijlocul pământului; turcii, grecii și noi zicem Marea Albă. Iară dispre céialaltă parte, spre apus,

¹ Flavius Eutropius, istoric roman din secolul al IV-lea.

² Istoric german din secolul al XVI-lea.

³ Wolfgang Kowaczöczy, istoric ungar dîn Transilvania, la sfârșitul sec. al XVI-lea.

îzbucnește iară din céiași Mare Albă un unghiū de mare, însă nu cu atâta lungime, cum ieste limba aceas-talaltă dispre noi. Și pre celalalt unghiū dincolea, ieste Ianua, noi zicem ianovezii. Însă dintre acéstea îmbe limbi ieste Italiia și în dricul pământului, spre miazănoapte, dincolo, până la hotarāle Franțozului.

Hotarāle ei dispre răsăritū, dispre noi, cum s-au zis mai sus, limba de mare și apoi Stiria, Carintia¹, Avstria, țările Împărăției Nemțești; dispre miazănoapte franțojii, dispre apus Hișpania, iară dispre amiazăzi să închide cu marea ce-i zicem noi Albă și totu acéia ieste carea să închide până la Țarigrad.

Grecii zic Italiei cu altū nume Hesperia, di pe Hesper, steaoa céia căriia zicem noi lucefărul cel de noapte, că acel lucefăr dreptū peste Italiia apune. Simănătoare foarte cu Țările Grecești, că cum Greția să încépe din Marea Albă, între mări, până la Machidonie, de o parte cu Marea Albă, carea să întinde până în Țarigrad, de altă parte limba de mare, de care s-au scris mai sus, desparte pe Italiia de Țările Grecești, așa Italiia dincoace cu limba de mare, iar dintr-acolo, dispre apus, cu unghiul cel dispre ianovezi.

Așa are Italiia domnii împărțite în sine, cum avea și Greția într-o vréme, căroro domnii și țări sunt numele acéstea: Liguria, Tăscana, Umbria, Sabina, Lațium, de unde ieste limba latinească și de la Latin-craiu, Neapolis, căriia suptū craii Hișpaniei, Calabria, Apuliia, Romania, Istria, Hetruria, Campania și mai suntū mai mărunte țări, carile trec cu condeiu pentru zăbava.

Iară Greția avea țări anume: Acarnaia, Etoliia, Thessaliia, Fochida, Moreia, Arcadia, Elada, Olimbiia, Laconiia, Ahaia, Attica, unde ieste vestitul oraș Athina, Viiotia² și iară mai suntū țări mai mărunte.

Ieste Țara Italiei plină, cum să zice, că o rodie, plină de cetăți și

¹ Provinciile ale Austriei.

² Beotia.

orașă iscusite, mulțime și desime de oameni, târguri vestite, pline de toate bivșuguri și pentru mare iscusénii și frumusețuri a pământului aceleuia, i-au zis raiul pământului, a căruia pământ, orașile, grădinile, tocmélele la casele lor cu mare desfătăciune traiului omenesc, nu are toată lumea, supt, ceri, blând, voios și sănătos, nici cu căldură prea mare, nici ierni gréle. De grâu, vinuri dulci și ușoare, untudelemn, mare bivșug și de poame de tot féliul: chitre, năramze, lămâi și zahăr și oameni iscusiti, la cuvânt stătători, peste toate neamurile, neamăgei, blânzi, cu oamenii streini dintr-alte țări nemăreți, îndată tovaroși, cum ar fi cu ai săi, cu mare omenie, suptiri, pentru acéia le zic gentiloni, cum zic grecii: celebii, și la războaie neînfrânți într-o vréme, cum vei afla la istoriile Râmului, de vei ceti de dânșii.

Acéia țară iese acum scaunul și cuibul a toată dăscălia și învățatura, cum era într-o vréme la greci Athina, acum Padova la Italiia, și de alte iscusite și trufașă mesterșuguri.

Ieste Italiia mai vechie decât Roma, adecă Râmul, și Împărăția Râmului, care s-au urzit în Țara Italiei după ce au nemerit de la Troada Anténor și Enea, din carii, Antenor Vineția și olatelor ei, iară Enea Râmului și împărăției lui începători și rădăcină sunt.

Numele Italiei iese vechi, la toate istoriile céle vechi latinești, de pe Ital, craiul lor. Némții italiianului zic valios și noao, moldovénilor și munténilor, iar așa valios; franțozii italiianului valașhos, noao și muntenilor valașhos; léșii italianului vloh, iară noao voloșin, iară munténilor acum s-au luat léșii după apa Oltului și au mai adaos tiparnicii lor o slovă: M, de le zic molténi, adecă oltean; ungurii italianului: olaș, iară moldoveanului și munteanului olah. Și Țării Italiei léșii zic Vlosca Zemlea, adecă Țara Vlohului, iară țărâi noastre: Volosca Zemlea.

Caută-te dară acum, cetitoriule, ca într-o oglindă și te privește de unde ești, lepădându de la tine toate célelalte basne, câte unii au însemnat de tine, din neștiință rătăciți, alții din zavistie, care din lume

Decebal
Reproducere după Columna lui Traian

între neamuri n-au lipsit¹ niciodată, alții de buiguite scripturi și deșarte.

Iară nu numai numele acesta, precum ai înțeles că iese tot unul, la toate țările, și al tău și Italiei, precum vei înțelegi și mai pre larg, la capul deosebi de numele acestor țări, că și turcii și grecii ne zic vlah, ce și dintr-altele te vei cunoaște: obiceiuri, hire, graiul și până astăzi, că ești drept¹ vloh, adecă italiian și râmlean.

Multe obiceiuri într-acest neam trăiesc a italiianilor, până astăzi: așa de oaspeți la casile lor, nemăreți, voioși, și libovnici (nu știu din ce munténii, o samă, s-au abătut puțintel den aceasta hire), așa la petrecăni, la întrebare unul pre altul de viață, firea, clătirea. Cine au fost la Italiia, să vază pre italiiani, să ia aminte, nu-i va trebui mai mare dovadă, să crează că un neam sunt¹ cu moldovénii.

În casa noastră au fost¹ această voroavă, în Iași cu un episcop italian¹, care între alte, foarte pre voia gândului meu, mi-au zis cuvinte de acéste neamuri, dzicând așa, și era om de înțeles : “Mie nu-m trebuiéște să mai citesc¹ la istorii de moldovéni, cine sunt¹; pre o samă de obiceiuri, foarte bine îi cunoscu de unde sunt¹, așa liubovnici la oaspeți, așa femeile lor¹ să feresc¹ de vederea streinilor¹ și să dau în laturi, așa să nu treacă feméia pe dinaintea bărbatului pe drum sau pe cărare, așa toată viața, în mâncare cu dulceața curechiului, numai acéstea sărat, atâta osăbire, acéia și iarna și vara tot verde, nemurat. Toate acestea atocma cu italiienii sunt și a vedere să mărturiséște o fire.” Cu multă mirare am stătut de mărturia acelu vlădică, de mare aguitoriu istorii méle.

Înțelegi-vei și din capul care să va scrie din graiul cestor¹ țări că și limba iese dovada că în graiul nostru până astăzi sunt cuvintele, unile letinești, altele italienești. Să miră un historic anume Cavație, dzicând: “De mirat lucru iese că limba moldovénilor¹ și a munténilor¹ mai multe cuvinte are în sine râmlești, decât a italienilor¹”, măcară că

¹ Acest episcop catolic se numea Vito Piluzzo. A scris la 1679 un catehism în limba română, cu litere latine.

italianul tot pre un locū cu râmlénii. Ce acéia nu-i divă, că italianii târziu ș-au scornit limba, din letinească, așa de iscusită, de dezmiertată, cât că iese limba îngerească îi zicu-i. Și întru unile voroave peste samă își aduce cu a noastră, ales cu acéste silaves: deliia, di, delia voi, vo siniorio, cum la noi: la dumneata, de la tine, de la dumneata, la voi, de la voi, care acés-tea în limba letinească, adecă râmlenească, acum nu încape, ce cură fără acéstea în măsurile sale.

Un historicū, anume Eneas Silvii, de care ți-am pomenit, la predoslovie, și câțva alții, pre urmă și pre cărarea lui, au scris în istoria sa cum moldovénii, carii lăcuiescū pre pământul Dachii de Sus și munténii pre Dachii de Jos¹, acestū nume, vlah, îl trag anume după Fleacă, hatmanul Râmului. Și aceasta părere a célui Enea nu iese de aiurea, numai au cetit niște stihuri a unui dascal anume Ovidius. Pre acélū Ovidius l-au făcut, cum zicū turcii, surgunū, de l-au gonit din Râm tocma la Cetatea Albă, pre Marea Neagră² Avgust-chesariū, împăratul Râmului, pentru niște cărți ce scrisése în stihuri de dragoste, de să umplușă Râmul de curvii dintru acéle jocuri ale lui, cum fac și moscalii, de trimit la zatoceni, adecă în urgie, la Sibir, și până acum. Acela dară dascal Ovidie au scris câteva cărți, șezândū la Cetatea Albă în urgie, iară în stihuri, că ș-au fârșitū acolo și viața. Și pre numele lui iese balta Vidovul³, la Cetatea Albă. Într-acéle cărți, una ce are nume de Pontū, scrie la un prietin al său la Râm, anume Grețin, acéste stihuri. Iată că ți le însemnezū latinéște scrise și pre limba noastră tălmăcite:

*“Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit
Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli;
Hic arcu fisos, terruit ense Getas.”⁴*

¹ Dacia Superior și Inferior, prima împărțire a provinciei Dacia.

² Ovidius n-a fost exilat la Cetatea Albă, ci la Tomis (Constanța).

³ Acest nume nu are legătură cu Ovidiu.

⁴ Pontice (III, 9).

“Ghieții ținea într-o vreme, acum Flacus ține
Râpa scump-a Dunării, el singur cu sine.
Iel au ținut Misiia în pace cu credința,
Pre ghieți au scos de aicea, el cu biruința.”

Așa însemnează aceste stihuri ale aceluși dascal, pomenind pre acel Fleac, căruia numele la Istoriile Râmului ieste Fulvius Fleacus¹ consul, precum chiema ei pre atuncea hătmăniile lor. Și de aceste stihuri s-au legat întâi acela Eneas Silvii și după dânsul și alții. Și între acéia află și eu pre Uréche, săracul, următoriu: să fie numele acestor țări, vlah, de pre acela Fleac, hatmanul Râmului; căruia lucru Carion istoricul stă împrotivă și cu dânsul și Topéltin de Mediiși, anume zicând de deschis: “Ceia ce au scris că numile vlah acestuia neam, adecă al Moldovei și al munténilor, ieste de pe hatmanul Râmului Fleac, basne sunt”².

Eu încă cei partea mea cu dânsii, cu acești doi țiu pentru aceste doveade, care deschis și-am scris, cum toată lumea zice italianului așa cu un nume și noao până astăzi. Și acel Fleac, de au bătut războaie cu tătarii³, pre Dunăre, iară la discălicatul țărâlor acestora, nici o treabă nu are, care sunt după Fleac discălicate, de Traian, împăratul Râmului, din Țările Vlohului, adecă a Italiei, fără numai va zice cineva că italianii acestu nume vlah au dobândit după Fleac, care lucru n-am cetit nici la o istorie a Râmului și de Italiia. Alte chipuri și capete au avut Italiia mai vestite și mai vechi decât acela Fleac; cum ar fi luat Italiia nume de la acéla?

Ci de Italiia atâta ajunge, cât și s-au arătat cu mărturiile și istoriile și numelui care-l avem de la alte neamuri, tot unul până astăzi. Să pășim de acum și la altile pre rând.

¹ În realitate Lucius Pomponius Flaccus.

² Este sigur că această derivație nu are nici un temei.

³ Miron Costin numește pe sciții antici, tătari.

CAPUL AL DOILEA

PENTRU ÎMPĂRĂȚIA RÂMULUI

Împărăția Râmului căria putere și lățime asemenea nu au fostă nici o împărăție de cândă iese lumea, de măria ei citește toate istoriile lumii, mai mare nu vei afla alta, nici în ceste vacuri de acum, nici în cele trecute. De această împărăție vei afla și prorocii, ales de Daniil prorocul, cu dezlegarea visului lui Navohodonosor, împăratul Asiriei. De aceasta împărăție cântă și sfânta beserică, întâia slava, glas 2, la vecernia nașterii domnului și Dumnezeului nostru Isus Hristos: “**АВГУСТЪ ЕДИНО НАЧАЛСТВОЮЩЕ НА ЗЕМЛИ**” adecă: “Cândă Avgustă unul stăpâniia tot pământul”. Acest Avgust împărat al Râmului au fostă și în zilele lui au născut și mântuitorul lumii, fiul și cuvântul lui Dumnezeu din preacurata fecioară Maria.

Numele său trage de pe orașul Roma, noi zicem Râmul, care oraș iese în Italiia, pre apa Tivrului curătoare în Marea Albă, cu cale de câteva zile mai jos de Râm, din izvoarele munților Italiei început. Iară începutul împărăției aceștia, cum s-au și mai pomenit la capul cel dintâi, de Italia (care iese mai véche decât Râmul și decât începutul împărăției, pentru acéia pricină s-au pus și întâi la Italia rândul), iese din Troada, care o au răsipit-o elinii, sau cu altă nume grecii, trăgându multă vreme războaie cu troadénii pentru mare strâmbătatea lor, ce le făcusă grecilor troadenii, cu furtișagul Elenii, femeii lui Menelau, prin Alixandru, feciorul lui Priiam împăratul Troadei. Care făméie să să întoarcă grecilor pururea sfătua doi domni din Troada, Antenor și Enea, că întorcând-o, dzicea că s-a potolit vrajba cu grecii. Ci mǎzdind pre alți sǎnatori domni, ficiorul lui Priiam, să ție cu dânsul, să nu să dea Elena, s-au trăgănată sfada, până la stingerea de totă a Troadii, câtă n-au hălăduit niminea

altul, nici în cetate, nici în olatul ei, fără acei doi ce s-au poménitŭ, Antenor și Enea, cu gloatile lor. Ori cã știindu-i grecii cã acéia sfátuia spre bine și nu i-au gonitŭ, ori cã ei, ca niște oameni cunoscândŭ la ce trage lucrul, s-au păzit de vréme, au ieșitŭ cu casile și cu oamenii săi, încărcați în vase. Din carei Antenor au discălicat Vineția pre pământul Italiei, iară Enea, pogorându-să mai jos, au abătut la malul iară al Italiei, unde stăpâniia Latinus-cra-iul o parte de Italia. Și îndemnatŭ și de prorocii lor pe atuncea păgânești, au început sfada cu acel craiŭ anume Latinus, de pre a căruia nume ieste limba latinească.

Nu era încă cu oameni deși acéle locuri așezate pre acéle vrémi și singur craiul mator de zile, numai cu o fată de trupul său care era logodită după un domnŭ de Italia anume Turnus, carile avea mulți domni de Italia neprietini. Pre acéia i-au tras Enea în tovrășie împrotiva lui Turnus și a lui Latin-craiul și cu câteva războaie cu mare vărsare de sânge, înfrângându pre Turnus, până și la pierirea lui în războiŭ, au căutatŭ lui Latin-craiŭ a priimi pre troadéni în țara sa, în Italiia și pre Enea ginere în locul lui Turnus, cã lui Enea doamna îi murise de groază, cândŭ au văzut arzându de toate părțile Troada. Așa s-au făcut, troadénii moșani Italiei, așezați și legați întru sine cu italiienii, să trăiască troadénii pre limba și pre pravilile de giudețe a italiienilor și italiienii să priimească bozii și rugile și obiceiurile de bisérica troadénilor.

Și dintr-acestŭ Enea și fata lui Latin-craiul suntŭ, din seminție în seminție, născuți doi frați, anume Romul și Remu, carii au urzit orașul Roma. Și zidindŭ pre jumătate Romul și pre jumătate de orașŭ Rem și încă neînălțate zidurile, au venitŭ întru una din zile Rem să vază sporiul lucrului a frăține-său, în partea unde zidiia frate-său, Romul, și vrândŭ să facă șagă, au sărit peste zidul frăține-său rãzând. Înloc frate-său, luând semnŭ de piezi răi orașului, apucă un fuște și lovéște pe frati-său pen mijlocul trupului. Cade Rem mortŭ de rană, iară Romul, stândŭ asupra trupului, au zis: “Așa să petreacă toți carii vor vrea să saie zidurile acéstea”. Și au stătut, singur Romul și urzitorii orașului și crăiei, de pre a căruia nume ieste și numele orașului Roma, până astăzi și de pre orașŭ și numele împărăției.

Fost-au această împărăție din ceputul său, de la Romul craiul dintăi, supt crai, până la Tarcvinius cel Mândru, îi zic râmlenii Tarcvinius Superbus, adecă Mândru. Al aceluia un fecior ce avea, au făcut silă noaptea la casa unui domn, lipsind domnul de acasă, anume doamnei sale, Lucreția, care, după acéia silă din pat nu s-au mai sculat, ci au scris la bărbatul său, unde era, și la unchiu-său, vestit senator pre atuncea la Râm, anume Brut, să vie cum mai de sirg la dânsa, că ieste spre moarte. Și dacă au sosit și au intrat în casă și unchiul acei fâmei Lucreției și bărbatului ei, au zis: “Îngăduiți, nu vă apropiiareți de patul meu spurcat de ficiorul lui Tarcvinii. Iară trupul de ieste și silit, nevinei mele moartea mea va fi martor”. Și au scos un cuțit, de supt perină, de acéia treabă gătit mai denainte și s-au lovit cu cuțitul întru inimă. Au năvălit bărbatul ei și unchiu-său la pat, ci în deșert, că căzusă cuțitul cu rana adânc, din care, după câteva ceasuri au murit Lucreția. S-au făcut, o zarvă mare și turburare în tot orașul de o faptă ca aceasta și s-au strâns tot orașul la Brut, căroră au arătat tuturora fața ce au făcut ficiorul craiului și cuțitul crunt de sângele nevinovății fâmei și silă. Și au stăut tot Râmul și înloc și olatele, de au jurat cu Brut, cum să nu mai sufere craiul asupra sa. Iară Tarcvinie, urât și părăsit de toți și de slujitorii lui, pentru spurcata fața acéia și sila, au fugit la franțozi, cu carii, trăgându ajutori, s-au ispitit cu sila să coprinză iară scaunul Râmului, ci tot gonit și răsipit s-au întors și n-au mai dobândit ce au pierdut, în toată viața sa, nici el, nici altul.¹ Și de atuncea s-au cârmuită acea împărăție tot supt sfatul sinatorilor, cum vedem acum că să cârmuiște Veneția, până la Avgust-chesar, 500 și mai bine de ani.

De mirat lucru că această împărăție, la câtă putere și lățime au venit, tot într-acéle 500 de ani, de supt cârma sfétnicilor au crescut. Și alegea ei din an în an câte doi mai mari, căroră cu numile boierii le zicea *consules*, adică capetile sfatului, că *consilium* lătineste ieste sfatul.

¹ Istoria legendară a întemeierii republicei la romani, după Titus Livius.

Și mai mare era acestu nume de boierie, consul, decât împărat, că acesta nume împărat era hatmanilor, carii ducea în vreo parte oștile și trăia acestu nume numai până era în oaste, cine era. Iară dacă să întorcea acasă sau la Râm, nime și nimăru nu să zicea împărat, ce iară pre numile ce avea dintăi. Va să zică împărat poruncitoriu, care nume apoi pentru mare izbândă ce făcea acei *imperatores*, adecă hatmanii, au căzut de să numescă împărații cu acestu nume și au ieșit mai mare și mai de cinste decâtu numile crailor.

Hotarăle aceștii împărății a Râmului mai necoprinsă sunt, că nu niscareva munți sau ape curătoare, cum vedem acum că despartu crăie de crăie și împărăție de împărăție, ci din toate părțile le-au fostu hotarul Marea Ochianul, care încunjură pământul, începându dispre părțile despre miază-noapte, Ochianul cela ce încunjură Englitera și totu acela Ochian și dispre apus, pe după Hișpania și Portugalia și de la părțile apusului să trage tot acela Ochian, încunjurându totu pământul despre amiazăzi, pe după Africa, noi zicem Barbarezii¹, până vine la Marea Roșie, care ieste între Eghipet și Aravia. Câte împărății, craii, domnii, țări sunt, di le încunjura Ochianul, precum s-au poménitū mai sus, toate supt ascultarea Împărăției Râmului au fost.

Încă mai spre răsărit de la Marea Roșie, de la Ochianul de amiazăzi, tăind pre uscat Aravia, Asiria, Siria, până la muntele Caucas, între Hândii și între părthi și de acolo până în Marea Caspiei și Armeniile amândoa și câte țări sunt între Marea Caspiei și între Marea Neagră, ghiurgii², mingrelii, cerchiezii³ și alte țări și de acolo apa Donul și Volga, toate suptu ascultarea Râmului au fostu și de la Iuzbec hani și mari de la Râm lua steag de hânii.⁴

Cu Hândiia numai nu au închiat toată lumea dispre răsărit și veniia

¹ Barbarezii se numeau regiunile din Africa de Nord, de la Maroc până la granița Egiptului.

² Gruzinii.

³ Popoare din Caucaz.

⁴ Întinderea Imperiului Roman este aci exagerată; imperiul nu se întindea până la Volga și la Don, nici până la marginea Indiei.

și de acolo multe țări să să închine. Ci de la o vreme nici-i mai priimiia ca locuri depărtate.

Și unghiul cestalalt, la Ochian, pre unde sunt acum șvezii și Dania și unghiul spre apa Renului¹, pre acéste țări nemțești — că și șvezii și danii tot némți sunt și un neam sunt — nu i-au putut supune nici într-un chip râmlénii, până la îndireptatul acei împărății în multe părți. Și câtă oaste au pierdut cu némții, bătându războaie, cu céialaltă parte de lume nu o ar fi pierdut-o. Însă numai o parte de némți supuși n-au fost, iară cât ține apa Renul și célelalte și peste apa Renului, multe locuri supuse au fost, cum și Englitera și franțozii și toată Hișpania.

Caută acum cu cugetul întru atâta lungime și lățime de lume, câte împărății mari sunt acum, cum ieste Englitera, Franțozul, Hișpania, némții până la apa Renului; la Africa: Fesul², Liviile³, Mareh⁴, Afri⁵, până mai tot Eghipetul, habeșii și Împărăția Asiriei, Persul, Armeniile⁶, Capadochia, toată Greția și Machidonia, Iliria⁷, Dachiia, unde suntem noi acum și alte țări și ostroave și pre Ochian și pre Marea Albă și pre Marea Neagră și pre Caspiia. La toate acéstea ieșiia pașii⁸ de la Râm, pre un an pre unile, la altile pre trei ani și mai mulți. Câteva coale de hârtie s-ar mai lungi, de ași sta a pomeni anume țările toate. Pașii ieșiia și la țările jidovești, la Ierusalim, de la această împărăție, de care lucru deșchis te va învăța sfânta Evanghelie, a patru evangheliști. O seamă de țări mai depărtate dintr-acéstea supt crai birnici le lăsa: la Africa, ales la Eghipet, Armenia, iară célelalte, cum ieste Șpania, Englitera, franțozii, némții, până la apa Renului, Italiia, Țările Grecești,

¹ Rinul.

² Fez, oraș în Maroc.

³ Libia.

⁴ Marocul.

⁵ Africa.

⁶ Erau două Armenii, cea Mare și cea Mică, în Asia de apus și la sudul Mării Negre.

⁷ Iliria era în Dalmația.

⁸ După numele turcesc, Miron Costin numește pe guvernatorii romani pașale.

toate țările Ierusalimului, Anadolul, ostroavele, tot cu senatorii Râmului să cârmuia. Pentru acéia au zis un filosof al lui Pir, craiul epiroților, adecă al arbănașilor cândŭ l-au trimis în solie la Râm, că au văzut sfatul lor de împărați adunatŭ.

Ci câtŭ ne trebuiéște la rândul istorii noastre, ne ajunge de atâta de Împărăția Râmului.

CAPUL AL TREILEA

DE DACHIIA

Dacă s-au început de Italia a zice, de unde ieste venit neamul acestor țări și de Împărăția Râmului, de care împărăție suntŭ discălicate céste țări cu râmléni, vine rândul acum și locului acestuia, la ce loc au venitŭ acestŭ neam, din locurile céle dintăi.

Locul dară acesta, unde ieste acum Moldova și Țara Muntenească ieste dreptŭ Dachia cum și tot Ardealul cu Maramoroșul și cu Țara Oltului. Altŭ nume mai vechiŭ decâtŭ acesta, Dachia, nu aflu în toți câți suntŭ istorici, că de le-au zis cineva că ieste Schitiia, de pe schiți, adecă tătari — căci au năbușitŭ pre acéste locuri mai pre urmă tătarii și mai înainte de Atila, descălicătoriul Țărâi Ungurești și a ungurilor pre acéste locuri¹ — Dachii numele său cel vechiŭ tot au ținut la toți istoricii. Cum s-au zis, Schitia ieste direapta Iuzbecul, adecă Tartariia cea Mare și o parte de Împărăția Moscului².

Dachii aceștia cu multe vacuri mai nainte de Hristos au așezatŭ locurile acéstea. Pomenéște de dânșii Cvint Curtiŭs istoricul, de faptele lui Alexandru Machidon (însă nu acea Alexandria mincinoasă, care ieste pre limba noastră, plină de basne). El scrie “Sahi, dahi, masagheti,

¹ Atila nu a fost fondatorul Ungariei, cum crede Miron Costin, ci hanul hunilor (secolul al V-lea).

² Schitia sau Scitia, cuprindea în vremile antice o parte a Rusiei și a regiunilor locuite mai târziu de tătari.

tot un neam suntă”, venit din părțile Hindiei pre acéste locuri, când încă lumea mai rară au fost în oameni. Și dintr-acești dahi — noi zicem și grecii, dachi, iară latinii și léșii, dații — să țin sasii de Ardeal¹ (și până nu de multă au fostă și la noi în țară, iară la satile céle hănești, la Bugeac și acum suntă, de le zic testebani) că să tragă și au mari istorici martori. Limba lor iară așa véchie ieste; au price între sine cu némții pentru mai de multe vacuri, carii suntă mai vechi de dânșii, și ceștia că némții au luat de la dânșii limba, iară nemții că sasii au ieșit de la dânșii, din Saxonia. Ci acéste prici le lăsămă la dânșii, noi numai pomenim cât slujaște rândul nostru la povéste.

Hotarăle Dachiei, dispre răsărită ieste Nistrul apa, la istoricii cei vechi Tiras, iară dispre amiadzădzi Marea Neagră și Dunărea, dispre apus Panoniia, acum Țările Budii, dispre miazănoapte Morava și Podolia în Crăiia Leșască, unde ieste și Camenița. Suntă o samă de istorici carii dau și Podolia și câmpul peste Nistru până la apa Buhului și peste Dunăre, Misiile amândoa, cărora le zicem noi acum Dobrogea și o parte de Iliriia, să fie fostă de Dachii².

Puternică într-o vréme, cât supt vrémea Împărăției Râmului supt Domentiiian-împărată, iară la Dachia crăind Decheval-craiu, lua dachii o sumă de bani din visteriia Râmului, cum lua tătarii de Crâmă de la Moscă și de la léși, să nu le robească țările, că prăda și dachii Italiia cu călărimea, până în zilele lui Traian-împăratul, ce au împărățit pre urma lui Domentian-împăratul.

¹ Sasii din Transilvania nu sunt urmașii dacilor, cum crede Miron Costin, ci coloniști germani.

² Aceste provincii în realitate nu făceau parte din Dacia.

CAPUL AL PATRULEA

DE TRAIAN-ÎMPĂRATUL

Traian, împăratul Râmului, al șaptelea după Avgustu-chesar, de neamul său șpaniol, coprinzându scaunul împărăției după Domentian și văzându la slăbiciune împărăția sosită, din rea și desfrănată cărma împăraților răi și zburdați (că și Dioclitian¹ și cela lumii ocară și tiranul Neron, totu înaintea lui Traian au fostu), întâi au așezatu împărăția în ce era stricată și veniturile ei, apoi îndată s-au apucatu de oaste împotriva tuturoră carii ieșisă de suptu ascultarea împărății țări și întâi ales asupra dachilor, țitoriiul acestor părți.

Așa să întărisă neamul dachilor asupra Împărăției Râmului, cătu scriu istoricii, în zilele lui Domentian-împăratul și biru lua din vistieria Râmului, pentru să nu strice țările împărăției cu prăzi, că fiind neamul dachilor pre acéle vremi călăreți, prăda țărăle ascultătoate de Împărăția Râmului cu călărimea, până și Italiia de prăzile lor nu hălăduia, cum am văzut în vacul nostru pre tătarii Crâmului, fiind mai puțini decâtu oștile Moscului și a Crăiei Leșești și de la amundoao acéstea neamuri lua daruri, pentru să nu facă cu ceambulurile lor stricăciune țărălor lor.

Întâi, dară, Traian, marile și vestit împărat, au făcut oaste împotriva dachilor, cum scrie Dion, carile au scris viața acestui împărat și alți istorici după dânsul, 600.000 de oaste², slujitori de oaste au avut, fără altă mulțime, ce să trage dupe oști, ales după oști mari, mulțime, și au purces din Italiia spre acéste părți ale Dunării.

Cum scrie *Istoriia de patru monarhii ai lumii*³, de clătirea aceștii împărății de la Râm spre acéste părți, ca pre la 120 de ani după Hristos au fostu¹. Împotriva căruia nici Decheval craiul dachilor așa fără război

¹ Dioclețian, împăratul romanilor (284—305), a domnit după Traian, și nu înainte, cum spune Miron Costin.

² Cifră cu mult exagerată.

³ Scriere grecească, azi pierdută.

nu s-au lăsat, ci trecându cu oștile sale Dunărea, au stătut împotriva lui Traian, împăratul cu război în Țările Misii, căriia îi zicem noi Dobrogea.

Stătut-au un război mare și nu puțină vărsare de sânge, însă pre acéle vremi în toată lumea nu era altă oaste, nici mai teméinică, nici mai stătătoare, nici mai trainică la toate lipsele oștenești ca slujitorii Râmului, neînfrânți și din firea lor și cu tocmeala oștilor lor, care vedem acum la némți tocmeala oștilor, toată bulucuri și pintre buluc și buluc loc deșert, să aibă loc deșchis și alte bulucuri, slobod meidan să aibă, când ar trebui să dea ajutoriu bulucurilor celor ostenite în război sau înfrânate oaste proaspătă pre acéle slobode de oști maidanuri. Niciodată toate bulucurile încep războiul, ce céle tocmite în frunte și alte bulucuri cu mare tocmeală și méșterșug stau în paza acélor ce fac războiul și așa luptându multă vreme cu o parte de oști, alte părți sta gata, netrudiți, proaspătă oaste prelesne urnesc pre céialaltă oaste, carea odată își varsă și slobode toată vârtutea. Că acea oaste ce sare toată odată, toată odată să și răsipește. Cu aceasta tocmala a oștilor sale râmlénii au supus toată lumea.

Marie tãrie și neînfrântă avea și oastea machidonénilor pre vrémea lor, ales tocmeala pedestreime lor, căriia zicea ei falanx, însă era prea strânsă acea falanx și la greu să lega pedestraș de pedestraș. Cu mare greu să rumpe acéia oaste, că cu tocmala ei au călcat Alexandru Machidon tot răsăritul. Însă pe urma lui, dacă au început machidonénii a bate războaie cu râmlénii, pierdea războiul machidonénii, cum va vedea cine va ceti războiul lui Perseu, împăratul machidonénilor, cu Emilius, hatmanul Râmului.

Auzit-am pre mulți dând vina aceasta, cum și léșii și moscalii și alte neamuri creștinești nu sar odată cu toții la război. Nu știu ce zic;

¹ Data exactă a începerii cuceririi Daciei este 101.

oștile temeinice cu multe ceasuri, cu multe zile, bat un război și știu aceasta. Că întâi lésii și moscalii, de s-ar slobozi toată oastea odată, nici un război nu ar lua, ce toate le-ar piierde. Așa Decheval, craiul dachilor, luptându-să câteva zile să oprească oștile lui Traian, n-au putut birui, ci au purces oștile din război în răsipă.

Traian-împăratul după izbândă au căzut, la apa Dunării, unde, șezându cu oștile, au adunat din toate dintr-acélea părți și olate lucrători și au zidit cu mare minune vacurilor pe urmă, pod peste Dunăre, de piatră, cu turnuri de piatră, carele să pomenéște până astăzi, Turnul Severinul. În Țara Muntenească ieste acela loc; malul dincoace al acelu olată îi zic munténii județul, cum ziceam noi ținutul Jiului.

Cercat-am câtva din ce ieste, de au primenit numele său acest turn, de-i zic Severinul, că acestu lucr, că l-au zidit Traian-împăratul și nu altul deplin și aievea, fără număr odoacă spun istoricii când au făcut și podul, căruia cu ochii noștri am privit pragurile prin apa limpede a Dunării, când am mers cu Dabija-vodă cu oștile la Uivar¹. Cum acel turn și-au schimbat numele și n-au ținut numele ziditorului său, cum ține șanțul Troianul până astăzi, a și nu pociu. Atâta numai, ori pre urmă că au trăit acolo vreun domn cu acest nume, Severin, cum spun și munténii, ori pre numele vreunui pristav la lucrul lui sau la rădicatul lui, după ce să pustiisă întâi.

Fost-au și un împărat pre urma lui Traian, Severus, care nume și pre o piatră ce s-au aflat la cetățuia năruită la Galați am cetit însumi eu "*Severus imperator romanorum*", adecă "Săverii împăratul râmlénilor". Însă numai atâta am putut ceti, célelalte slove, deși și aduc cu latinești, iară a înțelége limba latinească, nici într-un chip să pricepe. Cum pre un ban de aramă galben, iară la acea cetate năruită

¹ Aluzie la expediția turcilor contra germanilor la Uivar, în Ungaria de Sus, la care, a luat parte și Miron Costin, alături de domnul Moldovei, Eustratie Dabija. Atunci (1663) a văzut el podul lui Traian la Turnu-Severin.

am aflat, câtă un ort de mare, nimenea nu poate mai mult a dizlega fără: Marchianopolis. Iară turnul acela și podul peste Dunăre, nimenea altul, ci Traianu-împăratul, ca și șanțul Troianul, l-au făcut; nu vei afla din sute de istorici într-alt chip.

După ce au gătit podul peste Dunăre, Traian au trecut toată oastea peste Dunăre, dincoace în ceasta parte, în pământul unde ieste acum Țara Muntenească. Și i-au ieșit iară cu oștile sale Decheval, craiul dachilor, la care război stând tare dachii și craiul cu ei, însuși craiul au pierit la acel război. Și așa au purces, după acel război pierdut și pierirea craiului lor, tot neamul dachilor în răsipă de pe aceste țări, unde ieste acum Țara Muntenească și țara noastră, Moldova. Câtă țară au și rămas pre loc, prostime, țărani, toată o au scos-o Traian de pe aceste locuri peste munții care desparte Țara Ungurească dinspre noi. Iară aicea, îbe aceste țări, și Țara Mutenească și Țara Moldovei, de la Dunăre până supt munți și până în Marea Neagră și de la apa Nistrului până iară supt munți, tot cu râmleni și căsași au aședzat și mai mulți oșteni, precum zică ei: colonia romana, adecă discălecarea Râmului. Și așa ieste discălecatul cel dintăi acestor țări cu râmleni.

Cine ar vrea să știe, să vază și cu ochii martorii, citească pre istoricul Dion, carile au scris viața lui Traian-împăratul și pe Evtropii, carile au scris viața lui Adriian-împăratul iară al Râmului și pre Bonfin istoricul ungar și din alți istorici, anume: Carion, Cavații, Silvius, Cromver Leah, Piasenschii de Premisla, Gvagnin litfan¹ și mai ales și din cești mai de curând: Topeltin de Mediiși, iscusit istoric, carile de-amăruntul din Dion scrie de neamul țărilor acestora și ales de descălicatul cel dintăi pe aceste părți de lume, de Traian-împăratul.

Măcară că capetile dachilor, domnii cu toate casile lor, s-au tras toți peste munți în Ardeal și de acolo s-au închinat cu toții la Traian-

¹ Alexandru Guagnin, istoric italian și nu "litfan" (lituanian) cum se afirmă în text. A scris în secolul al XXI-lea istoria Poloniei (*Sarmatiae Europaeae descriptio*).

împăratul, totu nu i-au crezut, ce și peste munți pentre dachi au discălicatū râmléni, pentru să nu mai poată a-și rădica capul dachii împrotiva împărății, carii vedem și până astăzi în tot Ardealul și în țările de sus céle ungurești mai în jumătate cu unгурii, români, adecă râmléni, suntū lăcuiitori până astăzi.

Era acestū obiceiū la Împărăția Râmului dacă să umplea Italiia, dricul împărății, de lăcuiitori, de nu le ajungea, nici-i biruia pământul cu hrana, scotea cu sortī căsași di pen orașă și de prin sate și-i muta la altă țară, unde vedea părți mai rari de lăcuiitori, sau unde vedea că să rădica de suptū ascultarea împărății vreo țară, acolo cu sutile de mii de case să muta și le împărția locuri și zicea acei discălicături noao: colonia romana, adecă discălicarea Râmului. De care colonie a lor ieste plină lumea și la Asiia, adecă Anadol și la Africa, căriia îi zicem noi Barbarezii, și la Hișpaniia și pre apa Renului, la némți și la franțozi. Și la Rumele¹, în Țările Grecești, un neam ce le zicem coțovlah, colonia Râmului ieste.

Litva în Crăiia Leșască direpți râmléni suntū², însă acel neam al Litvei nu de râmleni aduși suntū pre acéle locuri, unde lăcuiescū acum, ci de tirăniia lui Neron împăratului al Râmului. Multe case mari cu gloatile sale, cu domnul lor Lizbon, fugând de răotățile lui Neron la némți și de acolo cumpărându-și vase de mare, pre marea céia ce lovéște la Gdansca au mersū, până la Liflantū, o țară, și de acolo descălecândū malul, s-au lățitū până unde ieste Litva acum. Mulți ani suptū ascultarea rusilor au fostū, până înmulțindu-să din an în an, apoi ei au supus pre rusi, de le suntū vecini rusii acei a toate țări.

De ar întreba neștine: Atâtea colonii în lume, de unde așa mulțime discălicate, numai de la Italia să iasă atâtea țări descălicate dintr-însa? Trebuiește să știe că într-acéia țară au fostū pe acélea vacuri scaunul

¹ Rumelia era atunci numele Turciei Europene.

² Legenda după care lituanienii ar fi fost urmașii coloniștilor romani nu are nici un temei.

împărăției, orașul Râmul, care orașu, nu cum suntă acum împărățiile, ci au ținut toată lumea de la apus, aproape și până totu răsăritul, fără puține împărății la răsăritu, pre carii amu nici-i primia. Iară soli toate țările acélea cu daruri trimitea. Spre miazăzi și până unde să închide lumea cu Ochiiianul, suptu Împărăția Râmului au fostu și spre miazănoapte numai niște unghiuri, pe lângă mări nemțești, unde ieste acum Crăiia Daniei și a Șvedului, acélea țări drepte nemțești suntu și un neam — acélea numai au hălăduitu, de n-au fostu supuse suptu Râm niciodată. Curia dară din toată lumea la Italiia, să fie și în volniciia Italiei spani, adecă șlehtici.

Și a doao pricină, nu ieste în toată lumea altă parte de lume pământu ca Italiia, de tot bivșugul și dezmiertatū, cât bine i-au zis raiul pământului.

A treia pricină și mai mare decâtu acéle doao ce s-au poménitū, că râmlénii din toată lumea lua a zécea din oameni tineri, cum lua turcii din Rumele; zicea râmlénii acelor oameni obsides, adecă zalog de credință țărâlor. Și pre acéia punea de-i învăța ca la școală oșteniia și carii era pre la școale, încă suptu steaguri le zicea tirones (sfântul mucenic Theodor Tiron, dintrū acei slujitori au fostu). Iară dacă să învăță bine cum va purta sulița, cum va muta pavăța, cum va întoarce sabiia, îi scotea la războiū și cu vréme din tirones ieșiia, de le zicea veteranii, adecă slujitoriū vechiū, bătrân. Acestor veteranii apoi îmbătrâniți în slujbe vestite îi scotea de suptu steaguri și le da pre la orașă și la sate locuri de casă, de vii, de grădini, de pământuri și așa să umplea Italiia cu mulțime de oameni, câtu nu-i coprindea pământul.

Multe obicéiuri de ale Râmului suntu acum la turci ca acéstea, ce iau și ei de a zecea oameni și iară așa îi împart pre la grădini întâi, apoi în ceata ienicerilor și fac și ei apoi din slujitori bătrâni oturaci, curugii și timaruri¹. Toate acestea și altile multe obicéiuri de la

¹ Numele feudalilor turci, împrôrietăriți de către sultan.

Împărăția Râmului sunt, că și ienicerii cum sunt acum la turci, la Râm pritoriiani, adecă pedestrime de divan le zice, cum la turci culoglă și așa bulucurile pre numere: biringi, ichingi, iuciungi; la râmleni primani, secundani, terțiiani, cvartani, tot pre numere bulucurile, adecă: cei dintăi, cei ai doilea, cei ai treilea, cei ai patrulea, pre numără să știia bulucurile. Și nu-i divă că la turci vedem obicéiurile acéstea, care au fost și la Împărăția Râmului, căci că Țarigradul și câte țări țin turcii în ceastă parte de lume, care să chiamă Evropa, parte de Împărăția Râmului ieste.

Alexandru Machidon pe vrémile împărăției sale încă au făcut pre numele său colonii și întâi la Eghipet acel vestit oraș, Alexandriia, unde să scură apa Nilului în mare, iarăș și pre apa Donului și pre apa Hândului¹ și la perși au discălicat orașă și olate pre numele său.

De ar hi acum Istratie logofătul și fiu-său un Simeon Dascalul și nepotu-său, un Misail Călugărul, cum s-ar apuca de aceasta povéste cu basnile lor, céle ce au scris că rădăcina acestui neam, carele ieste acum pre acéste locuri, din temnițele Râmului ieste? Că Traian-împăratul adevărat că de la Râm au adus și căsași, adică de la Italiia și așa ieste: și căsași au adus, iară nu din temnițele Râmului, ci oroșani căsași, săténi, tot din slujitori așezați. Și casă de domni au așezat aicea pre la cetăți. Cum și Dragoș-vodă mare năpaste îi ieste să fie fost păstor, pre mărtoria maramoreșenilor, cu urechile méle am auzit că au fost ficior unui Bogdan-vodă, născut din Maramoroș², după ce au scos de aicea mulțimea de tătari și cu bulgărimea de la Volga năbușiți și apoi pre urmă și Attila cu ungurii.

Din temnițe cu sutele de mii de oameni cum s-ar afla? Și apoi fămei, iară atăta tâlhărițe? Deci, unde ieste și cât vac ieste de când au venit Traian pre aicea și când s-au bătut Laslo, craiul unguresc, cu tătarii?

¹ Pe râul Indus.

² Miron Costin face aluzie la trecerea lui prin Maramureș, în 1674, când a fost trimis în solie la regele Poloniei.

Între Traian și între Laslo-craiuul 800 de ani sunt. Și au scris ei, acești istorici, Istratie logofătul și Simion Dascalul și Misail Călugărul că acest Laslo au cerșut de la Râm oameni¹. Și neamul românilor acum trăia cu domni săi în Maramoroș, cești dincoace, iar cei dincolo, dispre munténi, pre apa Oltului. Nu să prinde dară, cum zic aicea: manno, țigănéște.

Așezându Traian și domni prin cetăți, cum zic la léși, caștaleani cineși domnul cu olatul său: *dominus* — după latinie ieste la noi: domnu² — iar pre la toate marginile și locuri alese oșténi, cu nume pre atuncea țărilor acestora, unde ieste acum Moldova și Țara Muntenescă, Dachii Inferior, adecă Dachii de Jos, iară Ardealului și părților celorlalte de sus, precum s-au pomenitú de hotarul Dachiei, în capul de Dachii, Dachii Superior adecă Dachia de Sus. Și suptú acel nume au trăitú aceste țări, până la al doilea discălicatú cu Dragoș-vodă. Și acum mulți ne zic noao, țării noastre și Țării Muntenéști, streinii, Dația, însă norodul, neamul lăcuiitorilor, nu ș-au schimbatú numele său, ci tot *romanus*, apoi cu vréme și îndelungate vacuri romani, apoi rumâni până astăzi. Și țările megiașii, știind de unde au ieșitú neamul acesta, că de la Italia, cării țări îi zicú streinii vlah, vloh, unii zic valios, ungurii olaș de pe vloh, adecă italian, au zis vlah și munténii Valahii, mai târziu.

După așezarea cu râmléni pre acéste țări, Traian-împăratú au purces pre Dunăre în jos cu oștile sale, de care s-au pomenitú de vechi istorici că 600.000 de oșténi numai de războiú au avutú. Și trecând apa Sirétiului, apoi Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, Donul,³ care ape acéstea toate pre atuncea cu alt nume au fostú, nu cu acéstea de acum. Sirétiului

¹ Regele Ladislau (cel Sfânt) al Ungariei (1077—1095), nu putea cere ajutor de la romani, căci a trăit cu multe veacuri după stingerea Imperiului Roman.

² Miron Costin crede că domni Țărilor Române au la originea titlului lor, titlu castelanilor cetăților romane.

³ Această expediție a lui Traian până la Don nu este o realitate istorică.

numea Halut, și acum istoriile vechi scriu Prutului — Hierasus, Nistrului — Tiras, Buhului — Hipan, Niprului — Borestines, Donului — Tanais. Și această apă Tanais, Donul, împarte Asiia de la Evropa, cum desparte la Țarigrad boazul de mare între Țarigrad și între Schiudér. Țarigradul singur și cu Galata de Evropa ieste, iară Schiudériul dincolo de Boază Anadol, căruia îi zică istoricii Asiia.

Că în patru părți împart istoricii lumea: răsăritului zic, cu toate împărății, acei părți Asiia, părților dispre miazăzi, câte țări sunt, Africa, părților dispre apus și dispre miazănoapte, Evropa. A patra parte ieste America, care parte așa ieste depărtată și vine cum ar fi suptă noi, că cându ieste la noi zioă, la dânșii atuncea ieste noapte și cându la noi noapte, la dânșii zioă, că fiind pământul rătund, cum ar hi împrotiva noastră, suptă noi acea parte ieste.

Acéstea dară doao părți de lume, Evropa și Asia, dispre părțile de miazănoapte desparte Donul,¹ iară într-acoace împarte Marea Neagră și bogazul cela ce să scură Marea Neagră în Marea Albă, tocma supt orașul Țarigradului și în gios pre Marea Albă până unde cade apa Nilului în Marea Albă și Nilul desparte Asiia de Africa². De la Nil să încépe Africa și Eghiptul amu nu de Asiia, ci de Africa ieste, cum toate țările câte sunt de la malul Nilului, până să închide cu Marea Ochianului, carea încunjură pământul, alătura cu Marea Albă, până să cură și Marea Albă în Ochian, la Hișpania, dincolo Africa, dincoace Evropia, Hișpaniia de Evropa, Fesul, dincolo de Marea Albă, de Africa.

Acéstea pomenindu-să pentru deșchisul minții, să să înțeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoriia noastră de Traian, cum nu s-au îndăstulată cu atâta parte de lume, câtu au călcatu cu oștile sale, de au trecut toată Evropa pe dincolo până la apa Donului, care apă din inima Țărâlor Moschicești iese și cade în Marea Neagră, la Crâm, ci trecându

¹ Nu Donul desparte Asia de Europa, ci munții Ural.

² Nu Nilul, ci Marea Roșie desparte Africa de Asia.

³ Și această expediție a lui Traian până la Marea Caspică nu are nici un temei istoric.

Donul, au călcat și Asiia, lovind pre la Iuzbec, mari țări tătarăști.³ Iară de la Iuzbec, pe după Marea Caspiei, care mare desparte Cazanul și Azderhanul de Țările Persului, pe la Bahtri¹ și acolo, pin Țările Persului și prin Asiria la Eghipet, unde la Eghipet, de boala ce-i zic desintiria, adecă deznodarea vintrelui, și-au sfârșit viața.

De acest vestit împărat ai și șanțul Troianul, săpat de oștile lui în vécinica pomenire, începându din Țara Muntenească, peste toate apéle acéstea, care s-au pomenit, Sirétiul, Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, până la Don², tot acest șanț, carile îl vedem aicea la noi. Eu l-am trecut aproape de Nipru, pre la un târg anume Vciorașnoe, tot pre câmpii, acel oraș nu departe de Chiove, și Chiovele este pre apa Niprului și presémne cum mérgé șanțul, apa Niprului, mai sus de Chiove o au trecut-o Traian cu oștile sale.

Să află unii de zic că acest șanț, carile îl vedem până astăzi supt acest nume, Troian, să fie săpat pentru sprijineala dispre tătari, închizându locul dispre câmpii de năvala prăzilor tătarăști, în care era și răposatul Panaiotachie terzimanul cel mare și vestit pe vrémea lui la împărăție. Nu știu unde și la ce istorii va fi cetit acest lucru. La voroavă cu mine pentru șanțul acesta, au dat samă că un istoric, anume Bonfin, ungar, pomenéște de șanțul acesta. Cum mi să pare, cine atâta loc de lume, începându din Țara Muntenească, până peste apa Donului ar hi putut apăra peste tot locul? Și aicea la noi, să zicem că de la capul șanțului, de unde să încépe totul, pe deasupra Galaților, alătura cu Dunărea mérgé pre aproape și peste Prut, iar nu departe de Dunăre, pre la satul turcesc acum, Troianul; dară deci unde să dipărtează la câmpii și de la Dunăre și de la Marea Neagră, iar peste apa Nistrului, ca mai departe mérgé peste câmpii pe la târgul Vciorașnoe, pre unde l-am trecut eu, mai pe din sus de Chiove lovéște la Nipru și de la Niprul cu mai mare depărțime de mare, la Don. Cum zic, cine ar fi putut apăra atâta loc

¹ Bahtri, sau Bahtriana, în Afganistanul de azi.

² Este inexact că valul lui Traian s-ar fi întins până la Don; el nu depășește Nistrul.

și ține? Că de au fostă aicea țara discălicată des de Traian, cum ieste între acéste ape, Prutul și Nistrul, dară de la Nistru până la Nipru și de la Niprul până la apa Donului și Traian-împăratul prin pustii au mersă. Așa și lui Panaiotachie i-am răspunsă, la ce n-au știut cum mi-a mai răspunde. Așa zic și celorlalți, câți au mai scris, așa și lui Bonfin, de au scris așa, cum să fie șanțul acéla săpat de vreo sprijineală de tătari.

Mai de crezut suntă acéia carii țin că Traianu-împăratul au săpat acesta șanțu în vécinica pomenire și veste și să să știe șleavul oștii de ceia carii să tragă după oști mari, niguțători și oșteni, cum vedem și acum pre împărații turcești și vezirii lor, pre unde mergă cu oștile, fac movile pe șleavul oștilor și pentru véstea și pentru îndireptarea celora ce vin, ori oșteni, ori olăcari, ori niguțători, pre urmă duple oști. Nici te mira cu cine ar fi săpată un șanțu mare ca acesta — căci cu mult mai mare au fost, numai cu vremi îndelungate s-au nărui și mălit — o oaste de 600.000 de oameni numai slujitori, fără alte mulțime. Într-o zi o sută de mii de oameni să să înșire în rândă unul lângă altul, să arunce lutul cineș dreptă sine, caută cât loc pot coprinde 100.000 de oameni. Pre ușoară socoteală: loc de doao mile de céle mari, de nu și trei mile vor coprinde 100.000 de oameni, un conac întreg să face de oaste mare. Și la 600.000 de oameni, a șasea zi într-o săptămână o dată unui om vine rândul la săpat. Și acestă număr al oștii acelu împărată, fără altă mulțime ce să trăgea după oști, scrie Dion istoricul, carile au scris viața și faptille acestui împărat și Evtropii istoricul, carile au scris viața lui Adrian-împăratul, ginerile lui Traian, carile, după moartea lui Traiană, el au stătat împărată Râmului. Și acesta Adrian au făcut Odriul¹, orașul, pre numele său, unde să împreună trei ape: Tungea, Marița și Arta în pământul Trachiei.

Cu acéste oști Traian, căruia numele în Istoriile Râmului Ulpius Traianus, au călcată această parte de lume, călcate și de alții cu oștile Râmului, mai nainte de dânsul de Pompeiă cel Mare și de Iulie Chesariul și de Avgust Chesar, însă nu pre aicea, ci pe la perși. Iară acesta împărat

¹ Adrianopol.

Traianu pre aici au venitū și au încunjuratū aceasta parte de lume, cum s-au pomenitū, și iel au discālicat neamul, seminiția care trăiește până acum în Moldova și în Țara Muntenească și cât norod ieste în Ardeal cu acestū nume: român.

CAP AL CINCILEA

AICEA VINE RÂNDUL SĂ POMENIM DE CETĂȚILE CE SE AFLĂ AICEA ÎN ȚARĂ LA NOI

Aicè ne trage rândul a pomeni de cetățile țărālor acestora; cāte sunt acmū și-n Bugeag și aicè la noi în țară și de față ce stau și alte nāruite, cât de-biia să cunoscū că au fostū cetăți și cāte sunt în Țara Muntenească. Mare nevoie este a scrie de dānsāle, de cine ar fii făcute, că cât amu nevoit și câtū amu cercat să știu ceva, de ce niiam făcute sunt, un cuvânt, o pomenire n-am putut afla; cu mare jele. Și oricum, într-alt chip a fi nu poate, numai ce sunt făcute de dachii cei vechi. Că întâiu Cetatea Albă, mai înainte de Traian au fost, că Avgustu-chesariul, care împătat a Râmului acmu triimitea și el boierii cei greșiți la închisoare, cum dzic turcii, surgun, la Cetatea Albă, unde și pe un dascal anume Poblus Ovidius, l-au trimis pentru niște stihuri de dragoste, ce scrisese acel dascal, de îndemnase Râmul la curvie, carele au și murit în Cetatea Albă. Și o baltă ce ieste acolo, Vidovul, pre numele acelui Ovidius ieste.

Și așea și acestealalte cetăți, cum ieste Suceava, Neamțul, Hotinul, Tighinea; însă pāndzāle la toate cetățile acestea, cela cu al doilea rândū, de domnii sunt adaoșe, cum să pot vedea că toate au pāndzā și-ndoite suntū. Céle mai vechi mai mici sunt și ca niște caștele, adecā turnuri, au fostū, precum și tocmite. Cearcă la turnul cetății Sucevii dispre amiadzādzi, unde scrie sus că ieste tocmit de Irimie-vodă și la porta cetății vei afla numele lui Despot-vodă, care slove pe lângă buor le-am cetit eu sāngur.

Și așa, de pre Cetatea Albă luând dovadă, că aceia cetate cu mult mai înainte au fost de Traian, poate fi céstelalte de râmleni, după ce au descălecat Traian aici. Din ceste neamuri, al triilea să le fie făcut nu încape, fără una, cum am înțeles de cetatea Sorocii, să fie făcută de un Pătru-vodă¹, de care lucru mult mă mir că Urechii vornicul nu pomenéște.

Aflu pomenită cetatea Chilii, carii o scrie în v leat 6973 <1465> că au luat-o Ștefan-vodă cel Bun de la turci², ș-apoi la v let 6987 <1479> iunie 22 dzăli, că în cestu an au început Ștefan-vodă a zidi cetatea Chilii și au și săvârșit-o într-acelaș an. Dar mă mir cum încape acestu lucru, că întâi scrie că au răscumpărat-o de la turci, închinată de nevoie, ș-apoi să o zidească, cum va fi acel lucru? Ași dzice că acel zidit de dzice, să o fie tocmît. Dar la v let 6973 pîn la v let 6987, 14 ani sunt; cini ar fi stricat, și nice scrie să fie stricat-o cineva acești 14 ani. Citéște gheografile ceste de curînd și vei afla în *Historiile Țarigradului* că împrumutîndu cu bani ianovezii pre împăratul Țarigradului, de oști împotriva turcilor, le-au dat zalog Crîmul³ și acesta parte de loc, unghiul Mării Négre, cu scălile lui, unde este acmu Bugeacul. Și atuncé ianovedzii au făcut Chilia pe Dunăre și Chiefè, care ieste pre malul mării în Crîm; Chiefè are altă nume Theodoziia⁴, la *Historiie*.

Să află și de greci făcute cetăți, cum este Turnul Neovtolem, o cetate pustie, îmi pare să fie pe Cogâlnic, în Bugeag; tătarii și ai noștri îi dzic Tatar-Bunar, că Neoptolem este nume grecesc.

Altele multe, căroră stau năruiturile, de-bii semnele să cunosc, cum ieste mai sus de Gălați, ce-i dzic Gherghina și pre Milcov, mai sus de Focșeni, de care pomenéște Urechie vornicul că o chema Crăciuna.

Și tot pe o poveste stau și céle câte să află în Țara Muntenească, sau de dachi sau altele de râmleni făcute sunt. La podul lui Traian peste

¹ E vorba de Petru Rareș.

² Ștefan cel Mare nu a luat Chilia de la turci, ci de la munteni.

³ Genovezii aveau colonii în Crimeea, pe pămîntul care aparținea Imperiului Bizantin, începînd din secolul al XII-lea.

⁴ Caffa, principala colonie genoveză în Crimeea; azi Theodosia.

Dunăre, în Țara Muntenească (Românească), la giudețul Jiiului, ieste iar năruită o cetățuie, acie adevărat de cine ieste făcută, cu numele Săverinul ieste, de care și mai sus s-au pomenit. Așijderea și peste Dunăre au făcut pod, lucru de mirat, pecum mărturiseste și Dion la Viița lui Traian, a căruia pod și astăzi să cunoscă pragurile în apă. Și mai încolo pe Dunăre, în preajma, ieste turnișorul Săverinului, de Săver-împăratul făcut¹ și atâta. Iar pe ce vreme au făcut Săver nu scrie. Iar la alți historici, cum la Dion carii au scris Viița lui Traian, așe și la Topeltin, să află scris lătineste: “*Traiani aeterna columna*” pe româniia: “A lui Traian, vécinicul stâlpul”. Ce dintră aceste să cunoști că une cetăți într-acești țări și de râmleni sunt făcute.

La năruiturile cetății de la Gălați, din sus, unde cade Bârladul în Dunăre², s-au aflat un ban de aramă galbăn și de mare cât un ort, nu mai gios, în carele slovele nu s-au putut ceti de cie ce știu lătineste, fără unii ce știu mai bine grecește dzic că scrie Marchiianopolis, și samănă așea, iară celălalte slove de înțeles nu sunt.

Așijderea o piatră mare adusă la Gălați la biserica Dii, mai mult nu s-au putut înțelegé, fără de atâta, lătineste: “*Severus imperator romanorum*”; iar românește: “Sever a Râmului împărat”. Și acei cetăți dzic Gherghina.

Iar banul ce au aflat mai gios de Roman, iar la năruitura unii cetăți, de care cât șestacii cei de patru bani leșești și mai gros, de aramă roșie și chipul domnului suptă pălărie nemțască și-n pregiur slove sârbești: “*УТЕЦЪ МОЛДАВСКИ*”: “tatăl Moldovei”, iar dintr-altă parte scrie: hereghia de Moldova³. Acii hereghia lătineste să dzice: *hereditas*, adecă: strămoșie.

¹ Cetatea numită “turnul” de la Severin, nu este romană, ci medievală, zidită de cavalerii ioaniți, în secolul al XIII-lea.

² Se pare că pe vremea lui Miron Costin Bârladul se vărsa în Dubăre și nu în Siret, cum se varsă azi.

³ După această descriere, este vorba de moneda lui Ioan-vodă cel Cumplit.

Pentru acéia dzică de cetăți că unile de domnii acmu, după a doa descălecătura a țărilor sunt făcute, adecă zidite.

Și așa, cât s-au putut ști de cetăți, acéste suntă acestor țări, că sunt unele făcute de dachii, cum ieste deschis la Cetatea Albă, celelalte și de râmléni și unele mai pe urmă și de domniele țării. Și atâta putem ști de cetățile carii să află într-această țară.

CAPUL AL ȘASELEA

DE NUMERILE NEAMULUI ACESTOR ȚĂRI ȘI DE PORT
ȘI DE LIMBA GRAIULUI, DE UNDE AU LUAT, AȘIJDEREA
ȘI DE TUNȘURA, CAREI SĂ AFLĂ ȘI ACMU LA PROȘTINE
PE SUPT MUNTE, LĂCUIȚORII CE SUNTU
ȘI DE LÉGE CREȘTINEASCĂ, DE UNDE AU LUAT

Mare dovadă neamurilor, din ce rădăcină și izvor suntă, numile care au și în de sine și la alte țări streine și măcară că nici un neam nu ieste în toată lumea să aibă numai un nume, ci unile dispre capetile céle dintăi a vreunui norod stăpânitoare, alte nume suntă di pre locuri, de unde suntă începute, multe di pre cetăți mari, multe de pre ape vestite. Cum vedem neamul nemțescă suptă acéste numere: întâi și mai ales și mai de cinste: alamani și așa le zic istoriile céle vechi și turcii; al doilea nume: gherman, adecă “doi frați”, latinéște *ghermanus*; o seamă de istorici le zică *tevtones*, di pre capul lor Tevton, italiianii zicu *tudesco*, poate fi iară di pre Tevton; léșii, moscalii, noi zicem némți. Mai apoi alte numere despărțite ca crângile dintr-un copaciū: șvedzii, dani, franțozii¹, saxonii, belghii, batavii și alte țări mai mărunte, totă din rădăcina cea véche a alamanilor crângi și părți suntă.

¹ Franțozii, trecuți aici între popoarele germane, sunt francii din Franconia și nu francezii.

Așa hispanii; ibării, țiltiberii, portogalii, iară tot un neam sunt; franțozii, galii tot un neam sunt. Turcii, de pre locul lor, Turhistan, de pe capul lor cel dintăi Osmangic: otomani, osmanlâi. Moscalii, rusii, bolgarii, sârbii, harvații, slovații, bohemii, rații, polații tot un neam slovenesc sunt, fără alte numere ce sunt la streini. Că întâi acestui neam grecii le-au zis *savromatis*, de pe ochi mierăi și albeneți, adecă ochi de șopârlă. Tătarii, tartari, de pe apa Tartara, schitii de pe sălbătăcie, nohai. Așa toate neamurile suptă multe numere toate sunt. Ungurii: huni, maghiari, ugrii, iară sasii: dachii¹, sații, goții, masaghetii. Și acéstea nu toate numerile, numai unile dintr-însile ți le-am însemnat, pentru înțelesul numerilor mai lesne neamului și acestor țări, Moldovei și Țărâi Muntenesti și românilor din Ardeal.

Așa și neamul acésta, de carele scriem, al țărâlor acestora, numele vechi și mai dirept ieste rumân, adecă râmlean, de la Roma. Acest nume de la discălicatul lor de Traian, și cât au trăit până la pustiirea lor di pre acéste locuri și cât au trăit în munți, în Maramoroș și pe Olt, tot acest nume au ținut și țin până astăzi și încă mai bine munténii decăt moldovénii, că ei și acum zic și scriu țara sa “rumânească”, ca și români cei din Ardeal.

Iară streinii și țările împrejur le-au pus acest nume vlah, de pe vloh, cum s-au mai poménit, *valios*, *valascos*, *olah*, voloșin, tot de la streini sunt puse acéste numere, de pre Italiia, cărora zic vloh. Apoi mai târziu, turcii, de pre numere domnului carile au închinat țara întâi la turci, ne zic bogdani, munténilor cara-vlah, grecii bogdano-vlah, munténilor vlahos. Că acest nume, moldovan, ieste de pre apa Moldovei, după al doilea discălicatul aceștii țări de Dragoșu-vodă. Și munténilor, ori de pe munte, muntean, ori de pe Olt, olteani, că lésii așa le zic, molteani.

Măcară dară că și la istorii și la graiul și streinilor și înde sine cu

¹ Miron Costin repetă informația greșită cum că șasi ar fi urmașii dacilor.

vréme, cu vacuri, cu primenéle au și dobândesc și alte numere, iară acela carile ieste vechiū nume stă întemeiat și înrădăcinat: rumân. Cum vedem că, măcară că ne răspundem acum moldoveni, iară nu întrebăm: “știi moldovenéște?”, ce “știi românéște?”, adecă râmlenéște, puțin nu zicem: “*știs romanițe?*” pre limba latinească. Stă dară numele cel vechiū ca un teméi neclătit, deși adaog ori vrémile îndelungate, ori streini adaog și alte numere, iară cela din rădăcină nu să mută. Și așa ieste acestor țări și țărâi noastre, Moldovei și Țărâi Muntenesti numele cel dreptū de moșie, ieste rumân, cum să răspundū și acum toți acéia din Țările Ungurești lăcuitori și munténii țara lor și scriu și răspundū cu graiul: Țara Românească.

Și acestū nume vlah — de la turci și de la greci ieste, de la némți — vallios, de la franțoji — valahos, de la léși — voloșin, de la moscali și de la rusi tot așa — voloșin și de la unguri — olah; acesta nume tot de pe vloh ieste și vloh ieste italiianū, din care țări a vlohului, adecă a Italiei, au pornitū Traian, împăratul Râmului, fără număr mulțime de norod și i-au așezatū în aceste țări a Dachiei cei vechi. Să fie acest nume vlah de pre Fleac hatmanul¹ Râmului, precum scriu unii, basne suntū.

Și așa dovedindū numele neamului acestuia, cum vezi din isto-rici mari și mărturiia țărâlor înprejur, ne trage rândul a pomeni de portul. Care acum portul stătătoriū ca numele și ca limba nu ieste, ci ia un neam de la alt neam porturile cu vréme. La care schimbarea hainelor face și locul, de le caută a face și îmbrăcăminte trupului, precum ieste firea ceriului a vreunii părți de lume. Că întâi la acéste părți de lume, unde trăescū moscalii, rusii, tătarii, să fie omul îmbrăcat în haine franțozești, ar crăpa de frigū. Și măcară și la noi pre aicea ce ierni suntū, Țara Italiei ierni ca acéstea nu are niciodată, ci foarte blânde

¹ General.

ierni, cum sunt la năoi toamnele, și mare dară au acéle țări a Italiei, cât și vara nădușăli nu sunt ca aicea la noi, ci călduri cuvioase, puțin nu ca primăvara, cum ieste la noi la maiu, la iunie. Le-au căutată dară acestora oameni mutați pre acéste locuri a-și schimba portul hainelor după vrémea acestor locuri.

Cătră acéstea toate, caută ce scrie de portul rumânilor iscusitul istoric Lavrentie Topeltin din Mediiși, cuvintele lui ți le izvodescú: “Rumâni de Ardeal, ai noștri, poartă o haină de la umere până peste tot trupul îmbrăcați, ne fac mare învățatură portului de vacurile céle de demult, care au ținut părțile acéstea de la septentrion, adecă părțile carile sunt aproape spre miiazănoapte, tot trupul acoperitú, care feliú de haine pomenéște un dascal anume Marțialis, că să chiema endromida, cu aceste cuvinte: “Îți trimitem endromida, vechiú portú, nu mândru, iar bun de luna lui dichemvrie”. Șlice au de păslă, pe limba noastră dețască cuglă“ (eu socotesc cu chivere, care am apucatú eu și la boieri aicea).

Caută ce zice de opinci tot acela istoric Topeltin, și nu de la sine, ci pune cuvintele a mai vechi de sine istoricilor, anume Alfon-sú și pre Plavt și pre Ag. Ghel, carile au scris cărți de porturile céle vechi limbilor: “Féliul încălțămintelor a românilor ieste cu piiiéle crudă, de fiéștece dobitoc, piste picior învălit bine în obiiele de lână încalță și apoi piiiélea acéia leagă cu curea piste picior, de înfășoară piciorul de la dégite până sus, toată glezna. Și acéstea ieste portul râmlénilor celor vechi, strămoșilor lor, care purta la oști. Acestú fél de încălțăminte a slujitorilor oșténii era la râmléni. Numai atâta osebire vedem, pe cum cetim în istoriile céle vechi, că oșténii Râmului nu învăliia în obiiele, ce gol piciorul încalță cu piiiéle și cu legături în cruciș, ca gratia; în opinci numai cât, ține piciorul la călcăi lega.” Acéstea suntú cuvintile acelu istoric, din cuvântú în cuvântú. La noi de necinste ieste acést fél de încălțăminte acum, la acéstea vacuri, care era de cinste la râmléni și de vitejie portú. Vedem acum la cerchezi că acest, fél de port de încălțăminte pentru sprinteniie țin.

Aicé ieste locul a pomeni și de tunsura acia, de care au scris un Simion Dascal și mai nainte de dânsul Istratie logofătul.¹ Tunsura aceasta, precum s-au arătat de portul și încălțămintele opincilor din istoricul Topelting și iarăși dintr-însul să arată, de care așa dzice: “Mă miră cum de doo feluri de tunsuri au luat ardelenii noștri de la râmleni, carii o țin o samă și până astăzi: un fel de tunsură mai adâncă la tunsură, pe lângă peliță aproape, alt fel mai departe de peliță prin peptine tund părul. Și acei tunsuri mai aproape de peliță o numim *schieren*, iar acesta mai depărtat de peliță o numim *coluen*”. Și tot Topelting dzice: “Râmlenilor le place a rade și în chipul ceatleului acoperiș căruntețile sale și pricină da că la cap din dos, la ceafă, tunde părul, să fie capul totu slobod de sudori și în răcoreală la ostenele”. Vede-se dară că ieste vechiă obiceiă tunsura aceasta, care și până astăzi se vede la o samă de lăcuiorii a țării noastre și-n Ardeal, și ieste de la râmleni aceasta, sămnu slujitoresc, că în chipul cetlăului își învăluia capul slujitorii Râmului cu taftă suptire, ca-n chip de cunună slujitorească. Vădu-să dar basnele acelor scriitori mai sus pomeniți, Simion Dascalul și Istratie logofătul și acel amăgeu, Misail Călugărul, carii au scris că sămnu acei tunsuri ca un cetlău au fostu sămnu tălăresc, cu carei înșamnă râmlenii cei de rău făcători.

Rămâne aici rândul a arăta de graiul și slovele, de unde ieste izvorât, acestor țări de care pomenim. Precum dar s-au arătat de-plin neamul acestor țări așezate pe aceste locuri de râmleni, așa și graiul totu de la râmleni izvorât, cu ciialți istorici mărturisește și Topelting, care așa dzice: “Am dovedit mai sus a fi Italia pricina descălcării valahilor, așa și aicé aceiaș laudă mărturisim, că limba lor ieste limba vechilor romani, amestecată sau mai mult stricată cu sârbască, rusască, dățască, horvățască slovenească” procâi. Și dzice precum și un istoric ce-i dzic Covașciocie au socotit precum graiul de casă a ardelenilor mai

¹ Simion Dascalul afirmase că tonsura, tunderea părului la mijlocul capului, obișnuită la țărani din Maramureș, este o dovadă că se trag din tălhari romani. Miron Costin răspunde că e vorba de un obicei al oștenilor romani.

² Adică sași; cuvintele ce urmează sunt săsești (arată felul tunsurii).

mult are în sine însămănarea graiului românesc și lătinesc, decât a graiului de acum a italienilor.

Și cu vreme îndelungată, ce nu strămută și nu astupă, vestite împărății, crăii, domnii, așe și graiul romanilor pre aceste locuri cu îndelungată vreme și răsipă lăcuitorilor, romanii de supt aceste locuri, care pustiindu-să de năvala tătarâlor, să mutase aceștia de aici la Maramorăș, cei din Țara Muntenească la locurile Oltului, trecându muntii, ș-au stremutat, și graiul. Că unde dzice lătinéște: *Deus*, noi dzicem: Dzău sau Dumnădzău, *meus*, al meu, așjderea, unde *țelum*¹ ei, ceriul, *homo*, omul, *fronsu*, fruntea, *anghelus*, îngerul. Iar nice unili cuvinte nu suntă să nu fie protivnice cu lătinéște, sau la început, sau la mijloc sau la fârșit, iar unele stau neclătite, cumu-i *barba-barba*, *luna-luna* și altete ca acestea: *vinum*-vinul, *panis*-pâne, *manus*-mena, *culter*-cuțit.

Și așe cum amu dzis, cu vrémea ș-au schimbat graiul și s-au amestecat cu slovenesc, dațesc și cu alte care le-am pomenit dintru Topelting. Pe această poveste cură și aflatul slovelor, cu care și scrisoarea de la sirbi o au luat-o, amu după a doa descălecătură de Dragoș-vodă aici în țară și la munténi Negrul-vodă.

Cătră acestea adaogim rândul aici obiceiilor meselor și ospeteilor, carii să văd că-s vechi ținute aici într-aceste țări și le ieste de la vechii romani, precum a închina păhar pentru sănătățile priietinilor ș-a împărăților, că scrie Dion vestitul historicul, care într laudă împăratului Avgustă cum vechiă obiceiă au fostă ca nărodul giurând pre piedzii cei buni sau nărocirea împăratului, să bè la ospete pentru sănătatea lui. Ciiarcă de aceasta mai pre largă la Pliniie. Acestă obiceiă și la némți și la unguri, la ardeléni, vechii romani și la noi pe urmă, de pomenesc la mese sănătățile domnilor cu păhare pline de băuturi, așe și a priietinilor.

La acestea și obiceiul ce stă încă într-aceste țări, adecă aici la noi și la munténi și la darea datoriei de opște, adecă la moarte, vechiă obiceiă,

¹ Coelum (transcris după pronunțare).

Mănăstirea Sucevița

că dzice Topeltin: “În Ardeal dachilor, obiceiū cu mare petrecere a duce mortul la groapnița; mărgū înaintea boierilor cântăreții și preuții, pe urmă viniia cielaltă mulțime, închipuind cum și ceielalți vor mērgē unde și cel mortū, ca cum ar dzice: mergi, că noi te vom urma. Vechiū obiceiū și la rāmleni; le dzicē trimbite înaintea osālor, cum mărturisēște Ovidius: “*Cantabat moestis tibia funeribus*” adecā: “Cânta trāmbiță de jelea astrucării.” Și aceasta la cei mai de cinste oameni să făcē, precum și astādzi la aceste țări, la astrucări domnilor și la alții oameni de cinste”. Și iar tot acel Topeltin dzice: “Muierile daților osāle părinților, a ficiorilor, a băbăților și altor rudenii cu bocet nespus mărgū după ose, cu plānsuri de mirat și cuvinte de jele cuprindū osāle și cu glas mare toată viața omenească o plāngū. Scrie Varro în cartea a 4, de viața romanilor, cum cerca muiere, care avea glas mai bun, de cânta la osā, precum aceastaș și aici în țară să face și până astādzi și cu alāute.

Și acestea le-am arātat ca și dintru acēștea să să cunoască niiamul cu obicēiurile că au ieșit de la Rāmū
.....¹

CAP AL ȘEPTILEA ȘI CEL DE PRE URMĂ

VINI RĀNDUL A ARĀTA CĀT AU TRĀIT ACESTE LOCURI CU OAMENI
DUPĂ DESCĀLICAREA LUI TRAIAN CU ROMĀNII DE LA ITALIA

.....²

Nābușit-au dar tātārāi pe aceste locuri și mai mulți, cu Atila din părțile Schitii Asiatică, care și craiū au stātut întâi ungurescū³.

Iar Topeltin scrie, cum Gallienus-împăratul⁴, socotind cum aceste descālecături de pe aceste locuri a lui Traian nu vor sta, le-au mutat în

^{1,2} Lacună în toate mānuscisele scrierii *De neamul moldovenilor*.

³ Vezi nota de la p. 244.

⁴ Gallienus, împărat roman (260—268). Nu el a părăsit Dacia, ci Aurelian (270—274).

Dobrogea. Și așe românii din Țara Muntenească au trecut munții, aședzându-să la Olt, la Herteg și pe la Făgăraș. Iar cêștealalții, unde suntem acmu noi, mai târdziu, după ce n-au putut mai mult a sta prin cetăți si pre supt munți, pentru lipsa hranii, au trecut munții la Maramorăș, aședzându-se pe la Giurgiu și pe la Ciucă.

Iar după ce s-au pustiitū de la Atila și cum amū dzis mai sus că unii mutați peste Dunăre, la Dobrogea, unii peste munți asupra Oltului, cei din Țara Muntenească, cestilalții la Maramorășū, păn la vrēmea lui Laslău, craiului creștin ungurescū, la a căruia vrēme s-au descălecat al doilea rândū de Dragoș-vodă țara noastră și de Negrul-vodă Țara Muntenească.

Ia dară aminte, atâta vac ce au trăit lăcuitori romani pen Maramorășū și pe la Olt, megiiși cu alte limbi atâta vrēme, au n-au putut să să schimbe și graiul celū chiar românescū? Și acesta ieste pricina de s-au străcat lăcuitorii acestor țari graiul acmu la a doo descălecătură, cu graiul strămutat și schimbat cu ungurescū, cu sârbăscū, cu dățăscū, cu slovenescū i proci, veniți pe aceste locuri.

Dzice-va neștine: dar cum de-au lăsat cei de pre urmă împărați, ce au fostū a Râmului pe urmă, și după ce au mutatū marele Costantin scaunul Râmului la Țarigrad și pe urmă alți împărați creștini, Leon Înteptul, Iraclie, Iustiniian și câțva hatmani vestiți? Răs-pundzū: că după ce s-au mutat scaunul la Țarigrad, mai multū zăbavă sa cu persi avea împărații, pe urmă cu sarațini¹ și aceste locuri stă fără agiutor și așe pustiirea lor de tătari, cum s-au dzis mai sus.

Și aceste câte s-au putut afla de descălecatul cel dintăiū pe largū s-au scris; mai multe ce lipsăscū să nu fie mirare, câte vacuri de oameni s-au petrecut. Pentru acéia, ce nu s-au putut plini, crede, iubite cetitorule, uitându-te la atâta vacū, că nu s-au pomenit păn la acesta anū nimé de descălecatul țărilor acestora.

¹ Arabii.

GLOSAR

- Aceia, ca** ~ — mare, cumplt.
acolesi, a să ~ — a se lega de.
agă — comandant în armată; șef al agiei având atribuțiile prefectului de poliție de mai târziu.
agiunge, a să ~ — a se întâlni, a se înțelege, a câștiga pe cineva de partea sa.
agonisită — avere câștigată (spre deosebire de moștenire).
ai — plural de la *ani*.
alamani — nemți.
alege, a ~ — a hotărî, a accepta.
ales — mai ales.
amiroși, a ~ — a bănuși, a simți.
amistui, a ~ — a suporta.
amână — în mână, la îndemână.
aprândzu — vremea prânzului.
aprod — trimis al stăpânirii.
arbănaș — albanez.
arca — protector.
ardzehal — jalbă turcească.
armată — artilerie.
assaul — căpetenie căzăcească.
astruca, a ~ — a îngropa.
astupa, a ~ — a nimici.
asupreală — nedreptate.
ataman — căpetenie militară căzăcească.
atocma — întocmai.
atșerif — poruncă a sultanului.
- atunceș** — tot atunci.
a vedere — pe față.
- Balgi-bașă** — strângătorul dării asupra mierii.
balimez — tun mare, bombardă.
bănat — supărare, dojană.
barat — privilegiu turcesc.
bardișă — topor de război.
barilcă — butoiuș.
bașcă, băști — bastion.
bate, a ~ — a bombarda.
birui, a ~ — a ajunge.
bivșug — belșug.
bâhniș — mlaștină.
blăstămat — neglijent.
blăstămație — neglijență, incapacitate.
bogaz, boaz — strămoare a mării.
boleac — bolnav.
boz — zeu păgân.
buigui, a ~ — a încurca, a tulbura.
buldzi, a ~ — a împulzi, a înghesui.
buluc — ceată, detașament, sau: împreună (adv.)
bulucbaș — comandant de buluc.
buluci, a să ~ — a organiza o ceată, un detașament.
burzului, a să ~ — a se răscula.
- Cabaniță** — mantie de catifea cu guler de samur.

caftan — haină de ceremonie.
caimacam — loçtiitor.
călcătură — năvală, călcare.
calo — călău.
can — cam.
canon — cântare bisericească.
cap — capitol.
cap (~de pace) — condiție de încheierea păcii.
cap, mai ~ — mai mare.
capul, (cu ~lui) — în persoană.
capişte — templu.
capuchehaia — agentul diplomatic al domnului pe lângă Poarta Otomană.
casă — familie.
căsaş — gospodar.
catană — oştean din Ungaria.
catargă — galeră.
căuta, a ~ — a privi; a fi nevoit.
căutare — inspecție.
cazilbaş — persan.
ceambul — detaşament tătareşc, turcesc.
ceauş — trimis al sultanului.
ceiriu — izlaz.
celebriu — om cu purtări alese.
ceprag — firet.
ceput — început.
cerac, cirac — vasal, supus.
ceretei — tufiş de copăcei.
cerşi, a ~ — a cere.
certa, a ~ — a pedepsi.
cetaş — oştean din ceată.
cetleu — tonsură.
chiar — clar, limpede
chindie — după-amiază, între orele două şi cinci.
cinie — țiglă de porțelan chinezesc.
cinsteş — cu cinste.
ciuluc — vale seacă.
cândai — poate.

cântar — măsură de greutate.
cârmă — cârmuire.
câşlă — stână de câmpie.
câzlar-aga — mai marele peste eunucii haremului.
clăti, a să ~ — a porni.
cocon, cucon — fiu.
comisar — reprezentant regal (în Polonia).
conac — popas.
conteni, a să ~ — a se stăpâni.
corn (~de oaste) — colț al taberei.
copil (~de casă) — paj, fiu de boier care slujea la curte.
coş — tabără tătarească.
cotlit — coclit.
credzut (subst.) — de încredere.
credzu — oare nu?
crunt — însângerat.
cumănac — căciulă de lână.
cuntenit — măsurat, stăpânit.
curs — mers.
cuvios — potrivit.
cvarciana — oaste grea, în zale (în lb. polonă).
Dărăban, dărăbuñ — oştean mercenar pedestru.
darn, în ~ — zadarnic.
dascal — poet, învățat.
deavaloma — amestecat.
dédina — obicei, datină.
desfrânare — dezordine, năvălire.
destuli, a să ~ — a se mulțumi.
dezbate, a ~ — a elibera.
dezmierdăciune — petrecere.
diac — scriitor de cancelarie.
dires — privilegiu; îndreptare.
divă — mirare.
divuri, în ~ — după noroc.

dobândă — pradă.
dodei, a ~ — a ataca.
dodeială, dodiială — atac, hărțuire.
domnișor — pretendent la tron.
dragon — cavalerist care putea lupta și pedestru.
draganii — oaste de dragoni.
dric - mijloc, în toi.
drâmbă — ceată.
duh — gând, ambiție.
dumnezăieresc — evlavios.
durât — huruia.
dvorbă — slujbă.
dvori, a ~ — a sluji.
dvorean — curtean.

Endromida (latin) — manta de iarnă.
ermuluc — manta cu mâneci.

Falanx — falangă macedoneană.
fantastic (adj.) — tulburat la minte.
fățăriie — părtenerie.
feliandrăș — stofă de Flandra.
feredeu — baie.
fârtat — înfrățit.
fotaze — acoperământ de paradă pentru cai.
frământa, a ~ — a discuta.
frănetic — tulburat la minte, în delir.
friji — cai de Frizia (provincie în Germania).
frânc — italian.
fuma, a ~ — a arde.
fuște — lance.

Galion — corabie de război.
galga — titlu purtat de primul frate al hanului tătarilor.
gătire — pregătire.

ghiaur — nume de batjocură dat de turci creștinilor.
gloată — oștire.
glogozată — amestecătură, dezordine.
gonaș — oștean din trupa de urmărire.
griji, a ~ — a înarma.
grosime — grosul țărânimii, al oștii.
grozav — rușinos.
groaznic — temut.
grumaji — gât; și cu sensul de: golf de mare.

Habeșii — abisinieni, etiopieni.
hadâmb — eunuc (paznic al haremului la curtea sultanului).
hăicâi, a ~ — a huidui.
haiduc — mercenar ungur.
hăini, a să ~ — a trăda.
hălădui, a ~ — a scăpa, a trăi în liniște.
hamgiar — iatagan.
hărăț, hart — lupte de hărțuire.
hărăți — ostași care dau lupte de hărțuire.
hasăchiu — agent trimis de sultan.
hierbințeală — febră.
hereghie — monetărie.
hiclean — trădător.
hiclenșug, hitlenșug — trădare.
hirarga — gută la mâini.
hândii — indieni.
hloabe — oiște.
holendedzi — olandezi.
holotă — gloată.
hornățesc — croat.
hronograf — cronică; scriitor de cronici.
husari — cavaleri îmbrăcați în fier.

Iaz — șir de cadavre.
ieșitoare — privată.
iezi, a să ~ — a se răspândi.

inemă, inimă — și cu sensul de: centru, avere, tezaur.

iscusit (~la trup) — frumos, perfect.

ispiti, a să ~ — a încerca.

ispovedanie — spovedanie.

ispravă — decret, confirmare oficială.

isprăvi, a ~ — a obține, a izbuti.

ispravnic — cârmuitor, guvernator.

istov, de ~ — complet.

istovi, a ~ — a termina.

iulit — ofilit.

iușor — ușor.

iznoavă, de ~ — iarăși.

izvod — scriere, copie.

Îmă, îmmă, — mamă.

îmblete — intrigi.

împărăchie — ceartă.

împelițare — întrupare.

împle, a ~ — a împlini.

împotriva, împrotiva — în fața.

încălecat — pornire la oaste.

închide, a ~ — a încheia, a cuprinde.

închis de — despărțit de.

îndireptătură — respingere, dare înapoi.

îndoit — împărțit, necredincios.

înfruntat — înfrânt.

înfundat — compromis.

îngloti, a să ~ — a se aduna la un loc.

înzeuat — îmbrăcat în zale.

înloc — îndată, în semn de.

înnoi, a să ~ — sosire cu vești noi.

întregiie — deplinătate (de caracter).

învăli, a ~ — a face ghem, a învălătuci.

învăța, a ~ — a porunci.

Jălui, a ~ — a învinui.

jecui, a ~ — a jefui.

jitniță — cuptor de pâine.

lăduncă — cartușieră.

laudă — amenințare.

leato (slav) — an.

leav — polonez.

lega, a ~ — a încheia, a hotărî.

legăna, a să ~ — a sta la îndoială.

legături — angajamente, tratate.

limbă — golf.

limbă, a prinde ~ — a lua prizonieri pentru informație.

limbi — popoare.

lisovți — cazaci.

liubovnic — bucuros.

livinți — oșteni de oaste ușoară.

loc, de ~ — de aici, din țară.

lovi, a ~ — a ajunge.

luneca, a ~ — a fi atras în greșeală.

lunecos — nesigur.

lungoare — tifos.

Măiestrii de oaste — mașini de război.

maligna — boală de nevindecat.

mas — popas de noapte.

maștihă — mamă vitregă.

matcă — maică.

mator — bătrân.

măzdi, a ~ — a mitui.

mazili, a ~ — a destitui, a scoate din domnie.

mecet — geamie, biserică turcească.

megiaș — vecin.

meidan — piață, spațiu gol.

meree (adj.) — neîntreruptă.

mesérniță — măcel.

meséță (slav) — lună.

mesteca, a să ~ — a tulbura, a se amesteca.

meștersug — artă; înșelăciune.

mică — clipă.

mijloc — mijlocire.

mălit — mal surpat, râpă.
mânea, a ~ — a poposi.
mâneca, a ~ — a se scula devreme.
mârzac — comandant tătar.
moșan, moșancă — moștenitor, stăpân
 cu drept de moștenire.
molitva — rugăciune.
moșie, de ~ — de moștenire.
muftiu — șeful justiției musulmane.
mujic — țaran rus.
muncă — chin.
musaip — dregător de curte al sultanului.
muscă — insectă în genere.
muta, a ~ — a schimba.

Năbuși, a ~ — a năvăli.
neamăgeu — neamăgitor.
nădejde, fără ~ — pe neașteptate.
neclătit — neclintit.
nedobândit — invincibil.
neghicit — neexplicat.
nemăreț — modest.
nemernic — om străin.
nemica — deloc.
nemuțumitor — nerecunoscător.
nepărăsit — fără încetare.
nepestiți — nu peste mulți.
nesocotit — fără importanță.
nestătorie — nestatornicie.
neștene — cineva.
neticneală — neliniște.
netocmeală — neînțelegere.
nevoie — primejdie.
numere — plural de la *nume*.

Oardă — oaste tătarească.
obârși, a ~ — a termina.
oblici, a ~ — a prinde de veste.
obori, a ~ — a doborî, a dărâma.
obroc — tain.

obsides (lat.) — zălog.
ocări a ~ — a compromite.
ocină — moșie ereditară.
ocol — teritoriu al orașelor.
odaie — kazarmă.
odoacă — chiar, încă, până și.
olăcar, olocar — curier.
olah — român (în lb. ungară).
olaș — italian (în lb. ungară).
olat — regiune.
omor — epidemie.
orându, a ~ — a porunci.
orânduială — poruncă, măsură, hotărâre.
ort — monetă.
osăbi, a să ~ — a se despărți.
oștenie — artă militară; slujbă militară.
olac — tabără de odihnă.
olurac — cel ce rămâne de pază în
 tabără.

Pajiște, din ~ — din temelie.
palancă — întăritură, cetățuie.
părăsi, a să ~ — a renunța.
patimă — înfrângere, pătimire.
pavăță — pavăză.
păzi, a ~ — a urma.
pedestri, a să ~ — a descăleca.
pementian — agricultor, boiernaș.
peste — împotriva.
pestiți — mulți.
petrecanie — întâmplare, petrecere.
petrecător — călăuză.
pețiană — pană.
pildă, în ~ — sub pretext.
pisărie — demnitate de pisar (cazac).
pivă, pioa — tun mare de asediu.
pândză — rând de întărituri ale unei
 cetăți.
plașcă — bacșiș.
platnic — răspunzător.

plian, plean — pradă.
pleca, a ~ — a îndemna.
plini, a ~ — a împlini.
podagră — gută la picioare.
potfori, a ~ — a repeta.
pohti, a ~ — a invita, a cere.
poiadă — mulțime, hoardă.
polc — ceată de oaste.
polcovnic — comandant de ceată.
polnii hetman — hatman de câmp (în Polonia).
polog — întins la pământ.
ponoslui, a ~ — a dojeni.
pont — condiție; și cu sensul de: articol.
pospolita — ridicare generală a oștilor.
postelnic — mare boier cu rangul de mareșal al curții domnești.
potică — trecătoare în munți.
poticală — pățanie, înfrângere.
poveste — proverb.
pozvolenie — acord, îngăduință, permisiune.
prapor — steag ostășesc prins în vârful unei lăncii.
pravilă — lege, codice de legi.
pravilă, în ~ — după regulă.
praxis — experiență.
premeni, a ~ — a schimba.
prepodobna — preocupată.
prepune, a ~ — a bănui.
prestâni, a ~ — a cădea la învoială.
prileji, a se ~ — a se întâmpla.
prinde, a se ~ — a se potrivi.
pristav — supraveghetor.
proașcă — țintă.
propri, a ~ — a opri.
purces — pornire, plecare.
pușcă — tun.
puterea hi, a ~ — cu atât mai mult.

Ridicatul — răscoala.
răestrovi (polon) — înregistrați (oșteni).
raft — harnașament.
răgulă — seminție, ginte.
raia — cetate turcească.
raitar — oștean călare, neamț.
rămășițe — urmași.
răpitor — violent, rău, mânios.
răsări, a ~ — a pierde.
răscumpăra, a ~ — a recuceri, a relua, a răzbuna.
răsipă, răzsipă, răssipă — înfrângere.
răsipi, a ~ — a dărâma.
răspunsuri — corespondență.
răschira, a ~ — a risipi (o oaste).
răutăți — cu sensul de: nenorociri, pradă.
războli, a să ~ — a se îmbolnăvi.
redu — pădurice.
râhni, a ~ — a dori.
rând (adv.) — la rând.
rândul — rânduială, regula, obiceiul.
roată — detașament de oaste.
rocoși, a se ~ — a se răscula.
rohmistru — comandant de oaste.
rost — gură.
rumânie, pe ~ — pe românește.
rumpe, a ~ — a rupe.
rupt (~ul seimului) — dizolvarea.

Sacaluș — bombardă.
săim, seim — dietă (în Polonia).
săimean — infanterist în leafă, de origine străină.
scală — port.
scândură (~de aramă) — lespede.
scorni, a ~ — a se preface, a înșela.
scrisori — cu sensul de: lucrări literare.
scuti, a ~ — a salva.
scutier — slujitor din suita domnului.
senator — sfetnic regal (în Polonia).

serdar — locțiitor, reprezentantul domnului față de oști.
sfadă — luptă, război.
sfărăma, **a ~** — a pune capăt, a hotărî.
sâi, **a să ~** — a se teme.
silava, **sileava** — silabă.
silitor — ambițios.
simeți, **sâmeți**, **a să ~** — a îndrăzni.
sinetș — pușcă.
sinetaș — pușcaș.
sirguală, **sârguală** — repeziciune.
slobodzi, **a ~** — a elibera, a da drumul.
slujitor — oștean, soldat.
smenteală, **sminteală** — înfrângere, nenorocire, greșeală.
sobol — samur.
sotnic — comandant a o sută de ostași (la cazaci).
soțiie — țară vasală, aliată.
spahiu — cavalerist turc.
spată — spadă.
spătăria — una din camerele de primire ale curții domnești.
spârcui, **șpârcui**, **a ~** — a risipi.
sprijini, **a ~** — a apăra.
sta, **a ~** — a se face, a deveni.
steag (~de oaste) — ceată, unitate de oaste.
stepenă — rang, treaptă.
stâmpăra, **a ~** — a astâmpăra.
stol (~de oaste) — ceată, detașament.
stoli, **a să ~** — a se organiza în stoluri.
strat — suportul tunurilor.
streleț — pușcaș.
stremuta, **a ~** — a schimba.
strica (a ~numele) — a compromite.
strigător — crainic.
strânsoare — oaste de adunătură.
suliță — măsură de înălțime.

sună, **a ~** — a se zvonii.
sunat — vestit, cu zgomot.
supune, **a ~** — a ascunde.
suptpus — ascuns.
surguciu — egretă.
surgun — exil, exilat.
surlar — trâmbițaș.
suspina (a ~pe) — a învinui.
svetitel — ierarh.

Șanț — val
șavgău — săpător de sare.
șleah, **șleav** — cale.
șlehtici — nobil.
șlic, **ișlic** — căciulă boierească și domnească.
șpan — conte, nobil.
șvedzâsc — suedez.

Table — fort.
tăia, **a să ~** — a curma.
tar — povară.
tecsi, **a ~** — a înghesui.
temei (~ul oștii) — grosu, centru.
tergiman, **terziman** — tălmaci.
tiparnic — tipograf.
tiron — oștean roman.
tâmpina, **tumpina**, **a să ~** — a se în-tâmpina.
tocmală, **în ~** — înțelegere, angajament; în ordine.
tocmi, **a ~**, **a să ~** — a repara, a se potriveți, a se înțelege.
trăgăna, **a ~** — a prelungi, a trage.
trage, **a ~** — a atrage.
trage, **a să ~** — a se retrage.
trăitor — persistent.
treabă — bătaie.
treapăd — trap; ~ **ul cel mare** — galop.

trece (**a ~cuvântul**) — a nu se ține seamă.
trup — cadavru.
tui — steag turcesc din coadă de cal.

Țărămonie — ceremonie.
țenchiu — sfârșit, țintă.
țietorie — a ține ca țiuțoare.
țiuțor — stăpânitor.
țiuș, de ~ — corp la corp.

Ughiu — galben unguresc.
undeși — tot acolo.
uric — act de privilegiu.
urâciune — ură.
urșinic — catifea.
urzit — fundare.
urzitor — fondator.

Valashos — denumire dată de francezi românilor.
valios — denumire dată de nemți și italieni românilor.
val — cu sensul de: tulburare.
vecinătate — șerbie.

vechi, a să ~ — a se învechi.
vederea, a ~ — pe față.
veghia, voia, a ~ — a părteni.
ventre, vintre — pântece.
vergile gurii — buze.
veselie — serbare, nuntă.
viclean — trădător.
vicleșug — trădare.
viitor, vinitoare — acel, aceea care vine.
vivor, vivoară — vifor, viforniță.
vâlfă, vâlvă — glorie.
vloh — italian în lb. polonă.
voie veghiată — cu părtinire, cu premeditare.
volnic — liber.
volnicie — privilegiu, libertate, putere.
voloșin — român în lb. polonă.
vrăjmaș (adv.) — energic.
vréme (~ce a avut) — a găsit prilej.

Zarvă — tulburate, luptă civilă.
zavistie — invidie.
zburda, a ~ — a se desfrâna.
zugrăvit — aparent, înșelător.

APRECIERI

Personalitatea lui Miron Costin se dovedește a fi total deosebită de a lui Ureche. Nu are principii de stat, nu face filosofie politică, nu se gândește la relațiile care există sau care trebuie să existe între suveran și supușii lui și nici nu a meditat asupra misiunii pe care o are în societatea contemporană, clasa nobilă, căreia îi aparține. Toate acestea sunt lucruri pe care el le simte, dar nu le spune, pentru că pe dânsul nu-l interesează istoria în sensul Renașterii celeilalte, care, târziu, pătrunsese în Polonia și mai târziu încă la noi; pe dânsul îl preocupă ceea ce se întâmplă cu el și cu familia lui. [...]

Și, atunci când scrie povestea vremii sale, Miron Costin caută a spune ce a știut el, și atâta. Câte lucruri nu ar fi putut adăugi din izvoarele polone care-i stăteau la îndemână, așa precum au făcut Simion Dascălul și vreun Misail Călugărul, cari au alcătuit cronică, într-o formă mai amplă, cu o aplecare mai mult spre împrumuturi dese din izvoarele pe care Ureche nu le cunoscuse, izvoare ungurești și izvoare polone! Putea să facă și Miron Logofătul o astfel de operă de compilație, cum o va face și fiul lui, Nicolae Costin, care, acesta, se găsește, într-o altă vreme, în epoca de erudiție.

Adaug că Miron Costin este mai totdeauna înduioșat; el se simte dator, aproape, să se înduioșeze. Pe când Grigore Ureche abia tresare de mândrie națională, în sensul restrâns al mândriei moldovenești, după câte o victorie, urmașul scaldă în lacrimi scena uciderii la Constantinopol a lui Vodă Barnovschi, binefăcătorul Costineștilor, de la care el își trăgea și numele. Ceea ce atrage la Miron Costin mai e simpatica dezordine, capricioasa înnodare, și desfacere, și împleticire, și reluare a șirului povestirii. Liberă aleargă fraza lui; începe prin a spune un lucru, pe urmă trece la altul, intercalează o idee, se întoarce înapoi, și jocul acesta făcut din bucățele de fraze el îl întrebuițează pentru a forma un mozaic pe atât de fermecător, pe cât este de nedisciplinat.

Nicolae IORGA, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică* (după note stenografice ale unui curs). Postfață de Mihai Ungheanu, Editura Minerva, București, 1977, p. 116, 118—119.

Darul de scriitor al lui Miron Costin nu se mai nutrește din concretețea individuală a cuvintelor. Aceleași vechimi în lexic, puse acum în slujba unei mari stilistici, se sting. Miron observă sistematic, compune, și ceea ce iese de sub pana lui, mult mai puțin spontan, este rodul unei arte. El are lunga respirație epică, simțul sublim al destinului uman, meșteșugul patetic de a se opri din când în când să rasufle de greutatea faptelor și să le contemple de sus. Deși abstractă, materia e împărțită în acte, cu tăieturi savante pe gestul cel mai dramatic. Nu mai avem de-a face cu o cronică, ci cu desfășurarea organică a unei epoci, în valuri mari, vestite și susținute cu expresii de popas și trimitere (“precum vei afla”, “noi să ne întoarcem la ale noastre”). Lungimea valului epic e simbolizată prin capătul însuși al frazei puse la nesfârșirea imperfectului. (“Nu dormea Ieremia Vodă...”; “Era într-o duminică, când...”). Descripția e atentă, constructivă. [...]

De la sfârșitul domniei Lupului încolo, când Costin participă la evenimente, cronica e un adevărat roman plin de acele amănunte familiare care dau viață lucrurilor moarte. [...]

Însă adevărata contribuție a lui Costin la scrisul românesc este sintaxa. Cunoscător al frazei latine, el a desfășurat-o în moldovenește în spiritul și cu ajutorul limbii noastre, păstrându-i toate registrele și toate fluierile. Cu el sintaxa literară apare începută și cu desăvârșire încheiată, în stare de a exprima orice gând. Tipul sintactic al epocii arhaice este coordonatoare (“După Dragoș Vodă au stătut domn fiul său, Sas Vodă, și au domnit patru ani, și s-au săvârșit și au rămas domn fiu-său Lațco Vodă, și au domnit opt ani”) în acord cu stilistica graiului vorbit, care o complică măbind volumul emisiunii periodice prin agregări monotone de propoziții scurte cu ajutorul unui singur fel de conjuncție (și, deci). Întâi de toate Miron face unități de gândire în metri feluriți de la cei mai scurți până la cei mai lungi: “Nu dormea Ieremia Vodă”; “Tăcut, îți părea că nu știe nimic”; “După războiu, oastea, care încotro s-a fost calea risipit”; “A doua zi, mai sumeț Zamoiskii decât Mihai Vodă, au trimis de au cercetat mai sus pre apă, despre munte, și au aflat vad”. Apoi volumul lor este sporit prin paranteze ce devin câteodată un corp sintactic cu totul deosebit reprezentând planul contemplativ al gândirii: “Vasilie Vodă în țeara căzăcească văzându-se căzut de domnie, despărțit de Doamna sa și de coconi și de avere (caută la ce aduce roata lumei mari case; că ce poate fi mai greu decât aceste? zic, că nice moarte), și nici o nădejde nu i-au mai rămas în prieteșugul Cazacului, singur s-au tras cu Hanul să meargă la Crâm”. Combinând coordonarea vorbii orale cu

subordonarea frazei latine, spărgând fluviul periodic prin insule parentetice, introducând grupuri de felurii metri, Miron cre-ează un corp sintactic cu fraze inegale și cesuri asimetrice, asemeni unei melodii:

“Vasilie Vodă văzându-se la grijă și spaimă ca aceia (că luase Tătarii până subt târg hergheliile, și a slujitorilor cai au apucat) au pornit pre Doamna, și împreună cu casele boierilor prin frânturile codrilor, pre la Căpotești spre cetatea Neamțului; / apoi și singur Vasilie Vodă n-au ținut multe zile scaunul, ce s-au mutat den Iași în nește poeni, în codrul Căpoteștilor; / și s-au așezat acolo în codru cu curtea, lăsând în Iași puținei dărăbani de apărarea curții; / carii, dacă au văzut mulțimea de Tătari den ceas în ceas adăugându-se, și cu Cazacii amestecați, au lăsat cu noapte curtea pustie, și au ieșit aceia / Și au ars atunci tot orașul; / unde și unde au rămas câte o dugheniță; / curtea domnească, casele boierești, tot orașul, într-o mică de ceas cenușe s-au făcut; / eară monastirile au hălăduit, că n-au vrut Cazacii să dideiască den poronca lui Hmil Hatmanul, și Tătarii n-au putut, că erau și oameni cu sinețe închiși pren mânăstiri.”

George CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația pentru literatură și artă, București, 1941, p. 23, 24, 25.

Miron Costin urzise începutul unui letopiseț de la descălecarea dintâi, adică de la luptele lui Traian cu dacii și de la colonizare, dar, din pricina cumplitelor vremi ce veniră asupra moldovenilor — “de nu stăm de scrisoare” — adică războiul turco-polon (1672—76), a trebuit să-l părăsească. “Începutura letopisețului”, de care vorbește în predoslovie, a servit mai târziu ca temei pentru scrierea *De neamul moldovenilor*. Până atunci Miron Costin se mulțumește să înfățișeze contemporanilor săi cronica, de unde o lăsase Grigore Ureche:

“Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace, de unde este părăsit de Ureche Vornicul de țara de gios, scos de Miron Costin, vornicul țării de gios, în oraș în Iași, în anul de la zidirea lumii 7183, iar de la nașterea mântuitorului lumii, lui Isus Hristos, 1675”.

Cronica a fost deci concepută înainte de anul 1675, când autorul ei a dat-o unui copist “s-o isvodească”, adică să o copieze pe curat. Evident că, după copiere, Miron a revenit asupra ei completând-o, amplificând-o, corectând-o. [...]

Sunt în cronica sa pagini în care, cu toată întorsătura limbii, nuanțată după sintaxa latină, palpită încă până astăzi fiorul tragediilor care zguduiau viața tulpure a Moldovei din a doua jumătate a veacului al XVII-lea. [...]

Uneori descrierea, în care se vedește un deosebit simț pentru farmecul

idilic al naturii, servește ca termen de comparație pentru rânduieii omeniești, sugerând astfel intima legătură dintre natură și viață; “precum florile și pomii și toată verdeața pământului stau ovelite și împedecate de răceala brumei, căzută fără vreme, și apoi, după lină cădură a soarelui, vin iară la hire și frumusețile sale cele dintâiu, așa și țeara, după greutatea ce erau la Radu-Vodă... au venit fără zăbavă țara la hirea sa și până la anul s-au împlut de oameni și de tot bișugul”. [...]

Pe alocurea narațiunea cronicarului trece dincolo de hotarele genului istoric, și se apropie, prin gradăția interesului și prin puterea dramatică cu care știe să înfățișeze lucrurile, de nuvelă și roman. [...]

A doua operă importantă a lui Miron Costin este scrierea intitulată de Kogălniceanu *Cartea pentru descălecatul dintâi al țării Moldovei și neamului moldovenesc*, iar de regretatul C. Giurescu, care observă că titlul acesta dat de Kogălniceanu nu concordă cu cel original al autorului: *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*. [...]

Ceea ce ne interesează pe noi cei de astăzi, în opera lui Miron Costin, este claritatea, relieful și mai ales căldura cu care, pentru întâiași dată în cultura noastră, marele boier moldovean pune problema latinității neamului. [...]

Ceea ce constituie farmecul literar al operei lui Miron Costin este strălucirea stilului în care se străvede, pe de o parte sinceritatea adâncă și convingerea nezdrunțată în adevărul pe care îl expune, iar pe de altă parte duioșia sentimentului național, care vibrează la fiecare pagină aproape, aci încălzindu-se de măreția originii romane: “Caută-te dară, acmu, cetitoriule, ca într-o oglindă și te privește de unde ești, lepădând, de la tine toate celelalte basne, câte unii au însemnat de tine, de neștiință rătăciți, alții de zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsit niceodată...”, dincoace revărsându-se într-o simpatie comunicativă, când vorbește despre Grigore Ureche, înaintașul său în ale istoriei. [...]

Ideea originii romane, pe care Miron Costin a susținut-o cu atâta relief și căldură, a avut un puternic răsunset în cultura noastră veche. Ea a fost reluată cu multă erudiție, e drept, dar nu și cu mai multă pasiune, de Nicolae Costin și Dimitrie Cantemir în Moldova și de stolnicul Constantin Cantacuzino în Muntenia.

Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1942, p. 158, 159—160, 164—165.

În *De neamul moldovenilor* Miron Costin laudă osârdia lui Grigore Ureche, care a avut milă de patria sa să nu rămână în “întunecatul neștiinței” și “au făcut de dragostea țării letopisețul”.

Dintr-o pornire similară și cu aceleași scopuri educative și-a întocmit și el *Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron-vodă încoace*, când ajunsese la mijlocul vieții, în jurul vârstei de 40 de ani. Și el scrie ca “să nu să uite lucrurile și cursul țării” și că “să hie de învățătură, ce ieste bine și ce ieste rău și de ce-i să să ferească și ce va urma hie cine”. [...]

Prima parte a cronicii conține câteva greșeli. Aflăm despre doi domnitori, Ștefan Radu și Bogdan Movilă, care în realitate n-au domnit niciodată; că Sigismund Bathory a abdicat din cauza bătrâneții, când în realitate era om tânăr; că Andrei Habsburg era totuna cu Andrei Bathory, când în realitate erau două persoane di-ferite, că Gustav Adolf era unchiul lui Sigismund al III-lea al Poloniei, când în realitate unchiul regelui polon era Carol de Sudermania, predecesorul lui Gustav Adolf. Erorile provin din lectura grăbită a cronicii lui Piasecki și din lipsa altor izvoare necesare controlului faptelor. Chiar astăzi, noi nu avem altă sursă internă pentru epoca 1595—1661 decât letopisețul lui Miron Costin, de o valoare documentară, cu toate micile scăpări, unică.

Valoarea literară a cronicii lui Miron Costin o întrece pe aceea a letopisețului lui Ureche. Costin este un memorialist atent asupra vieții și asupra oamenilor, scriitor în adevăratul înțeles al cuvântului, prozator, zugrav de moravuri și de caractere. Ultima parte a cronicii, cuprinzând evenimentele dintre 1653—1661, are desfășurarea epică a unui roman. Surprinzător este faptul că, dotat cu simțul compoziției, autorul a știut să estompeze limitele dintre expunerea întâmplărilor auzite sau citite și evocarea împrejurărilor trăite, dând letopisețului proporție și unitate.

Alexandru PIRU, *Literatura română veche*, Editura pentru literatură, București, 1960, p. 146—147.

Miron Costin este în mod incontestabil cel mai mare cronicar român din veacul al XVII-lea. Opera lui a fost însă pregătită, timp de aproape două secole, de o serie de cronici în limba slavă și română, a căror încununare este *Letopisețul Țării Moldovei* și *De neamul moldovenilor*, scrierile capitale ale lui Miron Costin. Istoriografia letopisețelor moldovenești începe în veacul al XV-lea cu cronică slavonă scrisă la curtea lui Ștefan cel Mare. [...] Episcopul Macarie scrie istoria

Moldovei din porunca lui Petru Rareș, egumenul Eftimie din porunca lui Alexandru Lăpușeanu, călugărul Azarie din a lui Petru Șchio-pul. Toți acești cronicari scriu slavonește și lucrările lor au un caracter oficial de curte, fiind alcătuite din porunca domnilor; de aceea aduc laude exagrate stăpânilor feudali, ponegrind pe adversarii lor. În veacul al XVII-lea apar primele cronici moldovenești în limba poporului. [...]

Cea dintâi lucrare istorică moldovenească, apărută datorită unui boier, deci neprovenind de la curte, și fiind scrisă în limba poporului, este *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Grigore Ureche.

Miron Costin a fost continuatorul lui Ureche, nu numai pentru că a scris istoria Moldovei, de unde încetează cronica lui Ureche, dar și pentru că a dezvoltat ideile politice (de independență), istorice (despre originea și unitatea poporului nostru) și sociale (despre supremația boierimii), aflate în scrierea acestuia, dar căroră el le-a dat o mult mai mare amploare. [...]

Și Ureche își dăduse seama că istoria Moldovei este legată de istoria altor țări. Dar această convingere el și-o manifestă în practică într-un chip neîndemânatic, intercalând în mijlocul cronicii, la moartea lui Ștefan cel Mare, o serie de capitole izolate despre țara și istoria turcilor, a tătarilor, a Poloniei și Ungariei, adică despre țările vecine (dintre care lipsește însă Țara Românească, pentru care nu posedă o descriere istorică). Miron Costin procedează cu mai mult simț istoric. El nu întrerupe istoria Moldovei cu digresii fără legătură imediată, privind țările vecine. Ci, acolo unde înțelegerea faptelor necesită expunerea pe scurt a unor evenimente petrecute în afara granițelor Moldovei, Miron Costin le introduce, legându-le întotdeauna de istoria țării sale, de momentul la care a ajuns cu povestirea. Astfel, istoria Moldovei este legată de istoria Țării Românești, a Transilvaniei, a Poloniei, a Rusiei și, firește, în chip necesar, și de a Imperiului Otoman. Căci, precum spune Miron Costin, “să să știe că această țară fiind mai mică, nice un lucru singură den sine, fără adu-nare și amestec cu alte țări, n-au făcut”.

P. P. PANAITESCU, *Prefață la Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor*, Colecția “Biblioteca pentru toți”, Editura pentru literatură, București, 1961, p. V, VI, XIII.

Cu toată poziția și considerațiile de clasă, Miron Costin se ridică peste micile patimi omenești și stăruie să judece obiectiv pe eroii cronicii sale, acțiunile lor, evenimentele istorice. Cu o formație de umanist, având sensul realist istoric

al vieții și civilizației umane, Miron Costin pune deasupra omul și umanitatea, caracterul lui, calități sau defecte, indiferent dacă i-a fost prieten sau dușman. Astfel, deși cronicarul moldovean îi ura în general pe turci pentru că exercitau jaful prin boierii români devotați lor, totuși nu se lasă orbit de ură pentru a nu recunoaște meritele unora dintre ei. Abaza-pașa fusese prigonitorul familiei sale, dar când este sugrumat la Constantinopole de sultan, pentru nerespectarea condițiilor de pace dintre turci și poloni, fixate în urma ciocnirii de la Hotin (1621), Miron Costin nu se bucură de căderea adversarului, ci notează imparțial: “Om Abaza pașa, vestit cu războaiele asupra perșului și oștean drept”. Acest lucru dovedește că autorul se interesa și de alte fapte ale celor asupra cărora avea să emită judecăți istorice. El era de principiu, afirmat în *De neamul moldovenilor*, că istoricul dă seama, în fața istoriei, de afirmațiile sale. De asemenea, Miron Costin apreciază pozitiv domnia lui Vasile Lupu, luată în general, cu toate că tatăl său, hatmanul Costin, fugise în Polonia de teama acestuia și personal nici nu este de acord cu toate acțiunile voievodului. Laudă vitejia lui Vasile Lupu, care se afla “pururea în fruntea oștii sale” și blamează pe Gheorghe Ștefan, care “în oastea sa de față n-au fost ci au stătut departe de la oaste înapoi, măcar că am hi datori cu pomenire laudată mai mult lui Ștefan vodă, de la carele multă milă am avut, decât lui Vasile vodă, de la carele multă urgie părinții noștri au petrecut”. Domnia lui Vasile Lupu a fost “cu liniște și pace”, cu bună stare pentru boieri, dar “zburdăciunea” acestora întrecea marginile și însuși vodă Lupu lua fetele unor boieri, “peste voia părinților, la țetorie”. Miron Costin se declară împotriva puterii nelimitate a domnului, ca și Grigore Ureche. [...]

Cultura bogată, cunoașterea cârților populare, asimilarea formelor plastice din graiul popular, talentul, în fine, i-au dat posibilitatea lui M. Costin să găsească imaginile cele mai potrivite. Când vorbește de înțelepciunea excepțională a pârcălabului de Soroca, Ștefan, se folosește de portretul lui Esop, aproape de aceeași termeni ca în *Esopia*: “Iară la statul trupului său era gârbov, ghebos și la cap cucuiat, cât puteai zice că este adevărat Esop la chip”. Întrebuințează de asemenea vorbirea directă a eroilor, dialogul sau monologul. Nu lipsesc proverbele în variante vechi, ca mijloace plastice de exprimare a unei idei (unele sunt polone): “lupul părul schimbă, iar nu hirea”, “cine piere de glonț de tun tot era de fulger să moară”, “cela ce se îneacă să apucă de sabie cu mâna goală”, “după pagubă leahul înțelept” (ca transpunere a proverbului polon “madyr polak po szkodzie!”) etc. Locuțiuni din limba populară: “a sta ceva

într-un fir de păr” (“pe un păr au stătut atuncea viața lui Constantin vodă”), “a se oploși pe lângă cineva”, “a unge osia”, “a cârpi o treabă” (“Că cârpea boierii cum putea trebile țării, iar domniia mai mult își petrecea cu Batiște Veveli”). În cronică sunt folosite elemente de folclor și de etnografie.

I. C. CHIȚIMIA, *Marii cronicari moldoveni*: Miron Costin, în *Istoria literaturii române*, I, Editura Academiei Române, București, 1964, p. 402, 405—406.

Chiar dacă nu s-ar ști despre viața lui nimic mai mult decât ceea ce se află în cronică preluată de le alții, dar adusă de el la zi, nu e Miron Costin cel dintâi mare clasic român? Limba lui scrisă, urmând tipare sintactice ale latinei culte, dar neduse până la obscuritatea fiului său Nicolae sau a lui Dimi-trie Cantemir, e densă, lapidară și memorabilă în amândouă sensurile acestui cuvânt, adică ușor și vrednică de memorat. Nici unul dintre clasicii noștri n-a hrănit intelectualitatea țării cu mai multe sau numai cu tot atâtea formulări sugestive.

Din acest punct de vedere, proza lui stă pentru noi, românii, alături de orice operă clasică, din care se citează câte un început de frază, ca să se caracterizeze anumite situații noi; și puterea expresiei îi este asociabilă îndeosebi cu aceea din operele înțelepților antici sau din nenumărate versuri ale lui Virgiliu, cu care lumea cultă își clarifică unele idei până și în zilele noas-tre. Așa cum în împrejurări similare, ca să fie mai înțelese, amintim câte un fragment de vers din virgiliiana *Una salus victis, Ab Jove principium... sub tegmine fagi, Quos ego..., fugit irreparabile tempus, Vivit sub pectore vulnus* etc., etc., tot astfel, mai degrabă decât să găsim alte împreunări de cuvinte pentru vechi situații, prin care a trecut Miron Costin însuși, cităm din el: “*Biruit-au gândul, scrisul nesăbuit e ocară veșnică, nu omul e peste vremi — ci bietul om sub vremi, stă mintea în loc și toate celelalte.*”

Prima dintre ele (*Biruit-au gândul*), folosită de cronicar doar ca să arate câte dificultăți trebuiese să învingă spre a-și începe lucrarea, a putut fi chiar desprinsă din context, dându-i-se un sens spiritualist, cum Titu Maiorescu avea să pună meșteri să i-o cresteze pe pragul de deasupra al intrării, întocmai ca Montaigne, căruia grinzile “*librăriei*” îi fuseseră împodobite cu dictoane de înțelepciune antică. Iar ultima (*stă mintea-n loc*), printr-o uimitoare putere de pătrundere în limba comună a intelectualilor și orășenilor, avea să exprime sentimentul de încremenire până azi, deși asaltată din două părți în timpul din urmă prin *a rămâne tablou și a se face mască*.

Astfel relieful și densitatea exprimării lui Miron Costin ne-au furnizat, ca să zicem așa, un număr de proverbe noi pe lângă cele știute din popor, un fel de alte zicale provenite de la un autor cunoscut, și nu anonim, a căror clasicitate le dă în ochii lumii noastre cultivate valoare în adevăr paremiologică.

Vladimir STREINU, *Miron Costin, primul nostru mare clasic*, în "Lucefărul", an. X, 9, 4 martie 1967.

Capodopera lui Miron Costin rămâne însă mica lucrare *De neamul moldovenilor*, din ce țară au ieșit strămoșii lor, actul de naștere al "prozei de idei" în limba română și totdată prima noastră scriere de polemică științifică. Punctul de plecare al acestei scrieri, compusă după 1685, a fost constatarea că românii culți din vremea sa nu aveau încă suficient de clare o serie de noțiuni fundamentale asupra originii și istoriei lor, de unde posibilitatea că atât unii istorici străini ca Jane Zamoski (cunoscut prin intermediul lui Toppeltin), cât și unii preținși istorici autohtoni, ignoranți, dar plini de pretenții, să vânture legende injurioase, ca acelea adaose la cronica lui Ureche de Simion Dascălul și Misail Călugărul. Operă de superbă indignare patriotică, *De neamul moldovenilor* debutează într-un stil sacadat, vibrant, care vădește maturizarea tuturor mijloacelor de scriitor ale cărturarului. [...]

Punând expunerea ideilor în ecuație dialectică, polemistul prevede replica și-i răspunde pe loc, cu o ploaie de argumente: "Dzice-va neștine: prea târziu ieste; după sutele de ani, cum să vor putea ști poveștile adevărate, de atâtea veacuri? Răspunz: lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minții omenești, scrisoarea, dintru care, dacă va nevoi omul, céle trecute cu multe vremi va putea ști și oblici". [...]

Necesitatea unei asemenea scrieri este imperioasă: "Îndemnatu-m-au mai mult lipsa de știința începutului aceștii țări, de descălicatul ei cel dintâi, toate alte țări știind începuturile sale." [...]

În *De neamul moldovenilor* găsim și cele dintâi informații de istorie asupra culturii românești: Costin știe că Grigore Ureche a scris cronica sa adunând istoriile slavone din mânăstiri și combinându-le cu Bielski, că alfabetul chirilic a fost împrumutat de la sârbi (înțelege: de la slavii sud-dunăreni), "odată cu cele biserești", și tot lui îi datorăm menționarea unui letopiseț al lui Eustratie Logofătul (pe care, e drept, el însuși mărturisește că nu l-a văzut), în a cărui existență vor crede mai târziu și alții...

Scriitor divers, poet, istoric, ideolog, polemist, moralist, Miron Costin revoluționează tipul vechiului cărturar român. Fără prezența lui în ambianța

culturală moldovenească din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Dimitrie Cantemir, care-l continua în mod învederat, ar fi fost de neconceput.

George IVAȘCU, *Istoria literaturii române*, 1, Editura științifică, București, 1969, p. 192—194, 196, 197.

Letopisețul lui Miron Costin pare a se înscrie fără efort într-o serie, dacă, din perspectiva celor trei secole care au trecut de la apariția lui, îl comparăm cu împrejurările ce l-au precedat, l-au creat și l-au urmat. Cronica predecesorului său, Grigore Ureche, consemnase evenimentele începând de la 1359 — data întemeierii Moldovei — până la 1595 — domnia lui Aron-vodă Tiranul. Ureche murea în 1647, lăsându-și neterminată lucrarea. După nici 30 de ani, adică în 1675, Miron Costin prelua descrierea istorică din punctul unde o părăsise Ureche și o ducea până la 1661. La 70 de ani după Costin, Ion Neculce se simțea îndemnat să-l continue exact de acolo de unde se oprise cel dintâi. Se constituia astfel corpuscul cronicilor moldovenești — Ureche-Costin-Neculce — monument unic al literaturii noastre vechi, exemplar prin continuitate și prin sentimentul demnității și datoriei care le prezidează scrisul.

Privite mai îndeaproape, lucrurile nu mai păstrează însă acest aspect de firesc pe care li-l dau îndelungata obișnuință cu ele, contactul pretimpuriu în școală cu date și fenomene memorizate înainte de a li se percepe și controla autenticitatea. Miron Costin procedează în fond altfel de cât contemporanii, înaintașii sau succesorii săi. Tocmai de aceea el nu se înscrie doar într-o serie continuă, ci o provoacă și o determină prin inițiativă personală. În seria lui, veriga cea mai importantă este el însuși.

Care sunt punctele de diferențiere ale acestei inițiative ce transformă o întreprindere, aparent comună epocii, într-un gest de excepție? Primul constă în hotărârea cronicarului de a aduce la zi letopisețul lui Ureche, sacrificând astfel autonomia propriei opere în favoarea unui principiu mai înalt, al continuității și eficienței. Atitudinea nu e frecventă, dacă ne gândim că înaintea lui, Grigore Ureche însuși rescrisese de fapt cronica lui Eustratie logofătul, pornind de la începuturi. Chiar compilatorii lui Ureche, Simion Dascălul în special, reluând letopisețul acestuia, o făceau cu sentimentul că-și scriu cronica personală, pornind-o tot de la întemeiere. Nicolae Costin, fiul lui Miron, va începe de asemenea cu întemeierea — cea dântâi. La fel Dimitrie Cantemir. [...]

Dar iată că Miron, cea mai impozantă personalitate culturală a veacului său, înțelege să se subordoneze, primul, la o disciplină a continuității. Exemplului lui i-l vom datora apoi pe Neculce. Oricare ar fi sursele și modelele

acestei atitudini (istoriografia antichității clasice, istoriografia poloneză din epocă, chiar continuitatea internă, pe spații mici, a vechilor cronici slavone), Miron Costin e cel dintâi susținător al ei la noi.

În al doilea rând, cronica, pe care alții o scriau la bătrânețe, după ce își încheiaseră cariera politică și administrativă, cu intenția de a rememora evenimente cunoscute, consemnându-le dintr-o perspectivă favorabilă domnului care o porunca sau partidei boierești căreia îi servea, e la Miron Costin o îndeletnicire de maturitate deplină. Când o începea nu avea mai mult de 40 de ani, când o termina nu depășise vârsta de 44 de ani. Se afla atunci într-o ascensiune socială spectaculoasă, avea să mai trăiască după aceea două decenii de întâmplări frământate și neprevăzute, continuând să scrie (micile cronici polone sau esențialul *De neamul moldovenilor*), cu sentimentul însă că opera vieții lui fusese realizată. [...]

În al treilea rând, Costin se oprește din voință proprie la 1661, deși de abia de aici înainte el devenise cu adevărat contemporanul și martorul evenimentelor politice și sociale din țara sa. [...]

Momentul scrierii, punctul de pornire și cel de încheiere se arată astfel ca tot atâtea aspecte care diferențiază *Letopisețul* lui Miron Costin de celelalte. [...]

Miron Costin percepe și descrie exact mobilurile de acțiune și de existență ale personalității și individului, dar nu pentru a le glorifica, ci pentru a le condamna sau deplânge. Din individualismul renaștivist, care promovează un alt mod de prețuire a omului, cronicarul român reține o înclinare către milă și compasiune, un mod de a vedea în cele din urmă dincolo de hecatombele abstracte pe care le sacrifică invaziile și războaiele, oameni concreți trăind panica deznădejdiei și a morții. Acesta e și sunetul foarte special prin care se definește cronica lui Costin comparată cu a altora. Inferioară poate ca putere de evocare talentului unui Cantemir sau Neculce, ea promovează în schimb o atitudine superioară față de omenesc, un sentiment de simpatie față de victime și durere. [...]

Între caracterul aproape sacru al cronicii lui Ureche și cel deplin laicizat, secularizat, a cronicii lui Neculce, *Letopisețul* lui Miron Costin marchează nu numai un moment de tranziție, dar și unul de anticipare, rămas fără continuatori în epocă. Costin scrie pentru a fi *citit*, în spațiul singuratic al unei biblioteci, protejat de frământările lumești. Cronicarul se adresează mereu unui lector unic, "iubitul cetitoriu", în stare să întârzie asupra paginii abia parcuse, să rămână alături de el în momentele de dubiu, să-l urmărească pe

traectoria sinuoasă a ezitărilor și ipotezelor sale, să memoreze, să deslușească, să învețe. Predicată la antecesorii, povestită la urmași, cronica trebuie descifrată la Costin în litera ei, fiind făcută pentru lectură și studiu.

În beneficiul acestui cititor pe care, presupunându-l, îl creează și îl educă de fapt, Miron Costin se străduie să fie complet. În primul rând, el vrea să instruiască: indică bibliografia generale, explică etimologii și cuvinte necunoscute (ce înseamnă *istoric* — “adecă scriitoru de cursul anilor acestor părți”, *tractate* — “adecă legături de pace”, *praxis* — “adecă știință”, *Mare Balticum* — “o coadă din Ochean”), dă informații suplimentare când i-au fost cerute (despre originea, locul de baștină și istoria cazacilor zaporojeni), restabilește adevărul și corectează confuzii (la Țuțora s-au dat două bătălii, una în 1595 și alta în 1620). Descrierea atribuțiilor de rang, a uniformelor unor categorii boierești sau ostășești, care nu mai erau de actualitate în epoca lui (husarii poloni din vremea lui Mihai Viteazul, dărbăanii lui Stefan Tomșa) face parte din același program instructiv pe care-l urmărește cronicarul în favoarea cititorului său. [...]

Aspectul care ne apare însă cel mai interesant astăzi e acela care inaugurează un mod de cooptare a lectorului la un anume sistem de gândire și înțelegere. Cronica lui Costin e un abecedar al logicii istorice. Cronicarul nu devine însă un sistematizator de idei, un creator de construcții speculative, cum va fi Cantemir. Dar el formulează primul judecăți, în sensul filozofic al cuvântului, încercând să cuprindă în complexiunea lor toate nuanțele și determinările complementare ale unei afirmații. Unitatea logică cea mai redusă cu care operează Costin e *zaceala* (paragraful). El își organizează materialul în primul rând pe spațiul restrâns al secvenței. Fiecare afirmație enunțată de o zaceală e dezvoltată în cuprinsul paragrafului respectiv până la ultima ei implicație. [...]

Educându-și cititorul prin funcțiile de instrucție, moralizare și meditație, Costin îl forma asemenea sieși. Cronicarul era el însuși un mare iubitor de lectură, și știa că ea poate deschide omului orizonturi nebanuite, subțindu-i înțelegerea, întărind credința și îmblânzind moravurile. Costin aduce primul elogiu lecturii și cărții în cultura românească: “Puternicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitorule, să-ți dăruiască după aceste cumplite vremi anilor noștri, cânduva și mai slobode veacuri, întru care, pe lângă alte trebi, să aibi vreme și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă, că nu iese alta și mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă decâtu cetitul cărților... Scriptura departe lucruri de

ochii noștri ne învață, cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare. Citеște cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală”.

Magdalena POPESCU, *Postfață la Letopisețul Țării Moldovei*, Colecția “Arcade”, Editura Minerva, București, 1975, p. 267—269, 290—294.

Cu Miron Costin suntem pentru ultima oară într-o stare de relativ echilibru între istorie și literatură. Pentru el poeții mai erau “dascăli”, “vestiți istorici” și adevăratele istorii mai erau citite ca literatură beletristică. După el căile se vor diversifica net: la Neculce cronică va deveni povestire, intrând în domeniul artei literare propriu-zise, pe când stolnicul Cantacuzino va res-pinge ficțiunea și tradiția orală, mergând în direcția unei pozitivări a cercetării istorice. “Climatul rămâne cel al cronicii, dar se simte mijind gândirea științifică, se schițează critica izvoarelor”¹.

Literatului de mai târziu, Miron Costin i-a oferit pretexte epice și un model stilistic, istoricului — urzeala sintetică și detalii informative. Pe primul l-a scos din istoriografie, pe al doilea din enciclopedism. [...]

“De unde au părăsit el, începem noi”, scrie Costin, laudând osârdia lui Ureche-vornicul. El continuă *activitatea* începută de Ureche, ridicând-o pe un plan superior în ceea ce privește calitatea și eficiența. Și — lucrul cel mai important — diversificând-o. Nedesprins total de pomelnicele mănăstirești, Ureche insera uneori câte un capitol-răboj, cum nu găsim la Costin.

Ceea ce acesta aduce nou este studiul de tip monografic. Se face astfel saltul de la consemnarea evenimentelor către istoriografia modernă, care presupune, pe lângă *relatarea* evenimentelor istorice, și *interpretarea lor*. Vocația studiului monografic este, pe de o parte, expresia culturii sale enciclopedice, pe de altă parte efectul structurii intelectuale de moralist. [...]

Se poate vorbi de o vocație eseistică la Miron Costin; deși observabilă în toate scrierile sale, numai citind *De neamul moldovenilor* ne putem face o idee clară asupra acestei vocații. Aici, odată declanșată discuția, digresiunile devin din ce în ce mai stufoase, generându-se una pe alta și luminind din felurite unghiuri ideea de bază. Cultura întinsă și umblarea prin străinătăți l-au dus la dobândirea unei extrem de necesare perspective comparatiste, pe care a utilizat-o cu consecvență. De cele mai multe ori, autorul este conștient că face o digresiune, operând-o deliberat: “Ci câtă ne trebuiește la rândul istoriei noastre,

¹ C. Th. Dimaras, *Istoria literaturii neogrețești*, Editura pentru literatură universală, București, 1968, p. 87.

ne ajunge de atâta de Împărăția Râmului”. Din aceleași considerente ține să-și justifice alteori digresiunile: “Acestea pomenindu-să pentru deschisul minții, să să înțeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoria noastră”. Se observă ușor “conflictul” între aspirația la rigoare și tentația de a spune tot.

Tentația monografică face ca scrierile istorice ale lui Miron-logofătul să câștige în detalii. Dar, din faptul că autorul încearcă să interpreteze evenimentele prin prisma lui și a epocii sale, scrierea interesează nemijlocit pe literat în aceeași măsură în care ea îl interesează pe istoric și pe filolog. Ceea ce-l face pe Miron Costin foarte interesant pentru literat este structura lui de moralist. [...] Moralismul constituie o primă treaptă spre literatura artistică, deoarece presupune interpretarea subiectivă a faptelor narate. [...]

Mircea SCARLAT, *Introducere în opera lui Miron Costin*, Editura Minerva, București, 1976, p. 49, 82, 83, 85.

Chipul marelui cărturar e întunecat; “Cumplitele vremi” prin care trece țara i-au smuls din priviri orice urmă de zâmbet. Spre sfârșitul vieții, bătrânul închide încă în suflet o taină, de care simte că trebuie să se elibereze. Din anii petrecuți pe băncile colegiului iezuit din Bar și apoi din Camenița, nutrise un vis neîngăduit de frumos: să talmăcească — el, cel dintâi — originea neamului său, să aștearnă în slove “începutul țărilor acestora și neamului”, dar, atenție! nu numai moldovenesc, ci “moldovenesc și muntenesc și câți sunt și în țările ungurești cu acest nume, români și până astăzi de unde sunt și de ce seminție, de când și cum au dascălecat aceste părți de pământ”. Conștient, însă, de dificultățile unei asemenea întreprinderi temerare, cronicarul ezitase îndelung: “multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru”. Măreția planu-lui îl inhibă, îl “sparie”. Probele, între timp, se acumulau, faptul că toate celelalte țări “își știau” începuturile îl ambiționează. Cercetările febrile îi oferiseră o mare bucurie și o mare mâhnire. Bucuria: îi dovediseră originea latină, comună, a tuturor românilor — aceasta era, dealtfel, și taina pe care ar fi vrut s-o divulge, acum, cu probe certe. Mâhnirea: câteva dintre lucrările studiate conțineau erori grosolane, altele calomniile iresponsabile la adresa poporului român. A fost impulsul care a aplecat, ferm, cumpăna gândului spre acțiune. Afectat profund de aceste derogări de la adevăr, care-i lezau sentimentele patriotice, Miron Costin își asumă cauza poporului ca pe propria-i cauză: “A lăsa iarăși nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durere”. Strigătul său de luptă va răsună energic în *De neamul moldovenilor, din*

ce țară au ieșit strămoșii lor. Mânia nu-i alterează autorului luci-ditatea, nu-l face să-și trateze preopenenții în mod nediferențiat. Când adevărul istoric este “captiv” în plasa unor lacune regre-tabile, involuntare, justificate prin lipsa informațiilor precise și de imposibilitatea înaintașilor de a și le procura, cărturarul îl “eliberează” cu discreție, cu o caldă înțelegere pentru cei care nu au putut, în mod obiectiv, depăși anumite obstacole ivite în calea intențiilor lor nobile. [...]

Când însă mistificarea istorică se dovedește o urzeală voluntară și ignobilă, jignitoare pentru neamul său, replica lui Miron Costin începe printr-o demonstrație logică și sfârșește printr-o expediție de pedepsire inclementă, pilduitoare. După circumscrierea “basnelor”, prin care interpolatorii lui Ureche, “amăgeii” Simeon Dascăul și Misail Călugărul, inspirați — se zice — de Evstratie logofătul (“pre acestu Simeon Dascăl, Istratie-logofătul l-au fătut cu basnile lui Misail Călugărul de la Simeon au născut, cela fiu, cestalalt nepot”), încercau să pună în circulație ideea că Moldova ar fi fost întemeiată sub Laslo Craiul ungar (Vladislav cel Sfânt) și că strămoșii “țarâi aceștia din temnițele Râmului” au venit, “dați întru ajutoriu lui Laslo”, Miron Costin conchide, pentru început, că “adăosăturile” acestea “nu letopisește, ce ocări sunt”. Și-și propune mai întâi, restabilirea adevărului. [...]

Scepticismul lovinescian, de mai târziu, și-ar putea revendica, în această atitudine, cea mai veche sursă. Dar, dacă i-a lipsit *mirajul* înfruntărilor, cronicarului nu i-a lipsit, în schimb, *vocația* lor. Miron Costin conduce ostilitățile cu un ton de moralist intransigent, atacă numai după ce a studiat cu grijă pozițiile adversarului, după ce le-a reperat, cu precizie, punctele nevralgice în direcția cărora trimite salve de argumente explozive. Uneori, el interceptează din zbor “obuzele” inamice, le demonstrează mecanismul, le rectifică defecțiunile și le întoarce, bumerang, de unde au plecat. Traian — stabilește învățatul — n-a adus, pe aceste meleaguri, oameni din temnițele Râmului, ci “căsași”, “oroșeni”, “săteni”, “tot din slujitori așezați”. Pe timpul lui Laslo? Inadvertență flagrantă, care nu putea scăpa cronicarului: “Deci, unde ieste și cât vac ieste de când au venit Traian pe aicea și când s-au bătut Laslo, craiul unguresc, cu tătarii? Între Traian și între Laslo-craiul 800 de ani sunt.” Aritmetica lui Costin suferă de oarecare aproximație (distanța dintre cele două evenimente este, în realitate, mai mare — de 960 ani), dar concluzia lui rămâne justă. De subliniat că marele cronicar moldovean angaja bătălia numai în planul ideilor, că asalturile sale aveau demnitate, stil, chiar dacă, prin frazele de discretă topică latină, otrava amărăciunii sau a indignării aluneca, pe itinerarii întortocheate, dar sigure,

către predicatelor aflate pe fundul “paharului” cu care-și “trata” adversarii. Prin obsesia obiectivității, prin rigoarea, prin distincția cu care fandează în timpul duelului, Miron Costin este un demn precursor al lui Titu Maiorescu. Dacă Miron Costin nu putea să-i transmită corifeului “Juni-mii” plăcerea “execuției” cu sânge rece — a cărei artă Maiorescu o deprinde din altă parte și o practică cu rafinament —, cronicarul îi anticipează, totuși, câteva din tiparele “finalurilor aristocratice” de partidă. Astfel, după ce “ajută” victima să-și dezvăluie, singură, inconsistența morală și intelectuală, Costin (ca și Maiorescu, ulterior) se va eschiva, la timp — după cum ar spune Ion Barbu, cel mai mare polemist român, alături de Maiorescu și Lovinescu — în *celălalt univers, de curății și semne*: al visului pur și al idealului propriu. Ideal care, la autorul aceluia op de fierbinte patriot-tism intitulat *De neamul moldo-venilor...*, se confundă, tulburător, cu idealul nea-mului. De aici vor porni mesianismul ardent al lui Bălcescu și viziunile eminesciene, de sublimă apoteoză patriotică, din rama cărora “mișei” sunt exilați cu violență: în pamfletele incendiare din “Timpul” și în satira necruțătoare din *Scrisori*. Revenind la “eschivele” următoare disputei, să precizăm că Miron Costin nu-și singularizează, în mod absolut, făptura, nu-și ridică, precum Maiorescu, statuia pe culmile inaccesibilității. Costin se așază, întotdeauna, pe aceeași platformă cu toți cei vrednici sau de bună-credință. Distanțarea intervine, desigur, și la el, însă numai în raport cu “băsnuitorii”, cu “pizmașii”, cu “zavistnicii”, și ea se exprimă, mai ales, în acea superbă *conștiință* a cronicarului, în acea convingere că, asumându-și o înaltă misiune patriotică prin scris, își asumă, totodată, și o imensă responsabilitate istorică. În consecință, își va supune, lucid, exame-nului, “izvodirile” și va accepta, calm, “județul” timpului: “De aceste basne să dea seama ei și de această ocară. Nici ieste șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vecinic. Cându ocărăsc într-o zi pre cineva ieste greu a răbda; dară în veci? Eu voi da seama de ale mele, câte scriu”.

Nicolae BALTAG, *Polemos*, Editura Cartea românească, București, 1978, p. 20—24

Letopisețul Țării Moldovei... este principala operă care îi fixează autorului un loc traic în istoria literară. Pe lângă simțul de observație bine dezvoltat, pe lângă atracția spre anecdotă, pe lângă darul narațiunii și al dialogului, Costin cunoaște tensiunea ideii pe care o mănuieste firesc. [...] *Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron vodă încoace...*, cu toată marea diversitate stilistică, are o remarcabilă unitate de ton, mărturie a unei viziuni proprii care reușește să structureze, să

modeleze în forme noi evenimentele brute. Liantul care încheagă totul, altfel inevitabil eteroclit, este filozofia cronicarului. Expunerea ei nudă o găsim în poemul *Viața lumii*, o încercare pe tema *fortunei labilis*. [...] Puterea de expresie este remarcabilă. Dealtfel, Costin este foarte persuasiv, având o forță de convingere fără egal poate chiar în întreaga noastră literatură. [...] Nu istoria ne primește în letopisețul său, ca în cel al lui Ureche, nici basmul unor trecute vremi, ca la Neculce, ci martorul. [...] Înclinat spre generalizare și filozofare, Costin dezvoltă până la urmă o întreagă teorie a văzului atotputernic [...]. [...] Concluzia este limpede: Costin se vrea ochiul împărțitor de dreptate, tăiat în triunghi. Motivul oglinzii, pe care îl întâlnim de câteva ori la Costin, nu este altul decât motivul ochiului, deghizat. Fiindcă numai în el, vrea să ne convingă cronicarul, se ascunde adevărul [...]. *De neamul moldovenilor* este o excepțională pledoarie, dar și o oglindă. [...] Nu istoria, drum coborâtor al efemerului, ne dă sensul veșniciei, ci martorul ei care s-a transpus într-o carte. Pledoaria lui Costin este deci exemplară, remarcabil de coerentă pe întreaga desfășurare a operei sale. După ce letopisețul ne-a dat gustul de cenușă al efemerității, *De neamul moldovenilor* ne obișnuiește cu responsabilitatea veșniciei. [...] Persuasiunea, arta în care e meșter Costin, este un act de violentare a psihicului nostru. Costin este un îndrăgostit de putere. [...] Fără să se lase furat de duhul epic, precum Neculce, care inventează povestirea, sau de ficțiune, care îl face pe Cantemir să inventeze o întreagă literatură, Costin, prin pseudomemoriile sale, se inventă pe sine. Mai înainte de a fi scriitor, el este o personalitate. [...] Existența sa e de fapt exemplară: capul marelui cărturar a căzut în țărâna “lumei înșelătoare”, cartea sa ne îndeamnă mereu, oricât ne-ar fi de greu, să ne reflectăm chipul în “iscusita oglindă a minții omenești”.

Manuela TĂNĂSESCU, *Miron Costin*, în vol. colectiv *Scriitori români*, colecția “Mic dicționar”, Editura științifică și pedagogică, București, 1978, p. 158—159, 160—161, 163.

Opera lui Costin dezvăluie o concepție literară aplicată în toate lucrările sale, inclusiv în cele cu conținut istoric. El se realizează, ca scriitor, mai plenar în lucrările istorice decât în cele strict literare, ca *Viața lumii*, de pildă, unde teza, urmărită didactic, diminuează realizarea artistică. *Viața lumii* este un poem de meditație filozofică, primul de acest gen în literatura română, scris în intervalul 1671—1673, în versuri de 13—14 silabe. Tema poemului — meditația asupra sorții schimbătoare — este un motiv de autentică longevitate

literară în poezia lumii începând cu antichitatea (*Viața lumii* păstrează reminiscențe din Horațiu și Ovidiu) și până la cei mai importanți poeți poloni, bine cunoscuți lui Costin: Mikolay Rej, Jan Kochanowski, precum și Mikolay Sep Szarzyński. Costin conferă poemului său un pronunțat caracter demonstrativ privitor la posibilitățile poetice ale limbii române. Cele două predoslovii intenționează să inițieze cititorul în taina poeziei, conținând un scurt tratat de prozodie, primul în literatura română, cu noțiuni despre măsură, rimă, silabe lungi și scurte. Poemul dezvoltă ideea scurgerii ireversibile a timpului, la care este raportată trecătoarea existență umană. Autorul preia motivul “fortuna labilis”, prin prisma căruia este privită viața unor personalități. Surprinzătoare în poemul lui Costin este introducerea ideii despre dispariția întregului sistem solar, supus și el unei existențe trecătoare. *Viața lumii* este de altfel prima încercare poetică românească în care apare viziunea unui dezechilibru cosmic, a unei stingeri universale. Atitudinea poetului se menține însă în limitele concepției teologice. Existența efemeră este determinată de Dumnezeu, cauză a Universului. Scrierea este în ansamblu marcată de clasicismul antic, la care se adaugă parabole biblice și formule aforistice luate din moștenirea paremiologică a românilor. Poemul filozofic al lui Costin a influențat ulterior literatura românească, atât cea folclorică, cât și cea cultă (de la D. Cantemir la G. Călinescu).

Algeria SIMOTA, *Miron Costin*, în vol colectiv *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*. Editura Academiei Române, București, 1979, p. 223.

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	3
VERSURI	7
Viața lumii (1671—1673)	11
Stihuri împotriva zavistiei	16
[Compunerea lui Miron, preacinstitul mare vornic de Țara-de-Jos]	17
Apostrof	19
LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI	
DE LA AARON-VODĂ ÎNCOACE ... (1675)	21
DE NEAMUL MOLDOVENILOR (1681—1693)	226
<i>Glosar</i>	269
<i>Aprecieri</i>	277

Miron Costin
VIAȚA LUMII
LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI
DE NEAMUL MOLDOVENILOR

Apărut: 1998. Format: 70x108^{1/32}
Coli tipar: 12,95. Coli editoriale: 13,84. Tiraj: 5000 ex.

Casa de editură «LITERA»
str. B. P. Hasdeu, nr. 2, Chișinău, MD 2005, Republica Moldova

Operator: *Dragoș Cobâlean*
Tehnoredactor: *Roman Camerzan*
Corectori: *Tatiana Reabco, Tania Chiriță*
Redactor: *Tudor Palladi*
Editor: *Anatol Vidrașcu*

Tiparul executat sub comanda nr. .
Combinatul Poligrafic, str. Mitropolit Petru Movilă, nr. 35,
Chișinău, MD 2004, Republica Moldova

Departamentul Edituri, Poligrafie și Comerțul cu Cărți